

TAMPEREEN YLIOPISTO

Historiatieteen ja filosofian laitos

ANTIREALISMIN MUUNNELMAT:

kieellinen käänne Michael Dummettin ja Crispin Wrightin filosofioissa

Lisensiaatintutkielma

Elokuu 2008

Pasi Valtonen

TAMPEREEN YLIOPISTO
Historiatieteen ja filosofian laitos

VALTONEN, PASI: Antirealismien muunnelmat: kielellinen käänne Michael Dummettin ja Crispin Wrightin filosofiassa

Lisensiaatintutkielma, 209 sivua
Filosofia
Elokuu 2008

Käsillä olevassa työssä tarkastelen Michael Dummettin (1925-) ja Crispin Wrightin (1942-) filosofioita. Käyn läpi heidän suhdettaan analyyttisen filosofian kielelliseen käänteeseen ja tämän käänteen seurauksia heidän filosofioissaan. Tärkein näistä seurauksista on heidän antirealisminsa. Esittelen työssäni ensin Dummettin keskeiset käsitteet kielifilosofian suhteen. Näitä ovat kompositionaalisuus, kontekstiperiaate ja erottelu mielen ja referenssin välillä, jotka ovat kaikki peräisin Gottlob Fregeltä. Tämän jälkeen esitän hänen keskeisen antirealistisen teesinsä. Crispin Wrightin avulla esittelen, millaisia dummettilaisen kielifilosofian ja antirealismien muunnelmia markkinoilla on nykyisin. Esittelen tapauskohtaisen arvion Wrightin dummettilaisesta filosofiasta etiikan kontekstissa.

Työtäni oleellisesti luonnehtiva seikka on kielen ensisijaisuuden puolustaminen. Viimeaikaisessa keskustelussa on noussut esiin niin sanottu antilingvistinen käänne. Kyseessä on metafysiikan rehabilitointi, kun metafysiikka ymmärretään riippumattoman todellisuuden rakenteen kartoituksena. Useimmiten tämän suuntauksen edustajat pitävät omaa näkemystään kilpailevana kielelliselle käänteelle. Pyrin työssäni osoittamaan, että näin ei tarvitse olla. Dummett on koko filosofisen uransa ajan painottanut, että kielellinen käänne ei ole kilpaileva näkemys metafysiikalle vaan kielen merkitysteorian korostaminen voi olla metafysiisiä kiistoja selventävä seikka. Erityisesti Wright on noudattanut Dummettin suosittamaa strategiaa. Esittelen Wrightin viimeaikaisen työn tuloksia hänen uusfregeläisen platonismin yhteydessä ja hänen metaetiikassaan.

Toiseksi tarkastelen realismien ja antirealismien välistä keskustelua. Dummettin ja Wrightin filosofiat ovat luonteeltaan antirealismia puolustavaa ja näin ollen se pitää realismien ja antirealismien välistä keskustelua mielekkäänä. Heidän mukaansa kysymykset kielen ja maailman suhteesta ovat mielekkäinä. Heidän antirealismiaan ei siis pidä sekoittaa quietismiin, joka pyrkii vaikenemaan kielen ja maailman suhteesta. Näin ollen asetan tehtäväkseni osoittaa, että realismien ja antirealismien välinen keskustelu on mielekäs. Lisäksi asetun tämän keskustelun sisällä puolustamaan Dummettin ja Wrightin antirealismia.

Kolmanneksi päämääräksi asetan realismien ja antirealismien muunnelmien luotaamisen. Ensinnä pyrin osoittamaan, ettei realismi tai antirealismi ole monoliittinen kanta vaan lokaalit realismi-antirealismia -keskustelut esiintyvät eri alueilla eri tavoin. Toiseksi pyrin osoittamaan, että Dummettin globaali antirealismia on luonteeltaan semanttista. Se tarkastelee yleisemmin, millainen merkitysteoria soveltuu luonnollisen kielen tulkintaan. Tällöin Dummett vahvistaa käsityksen, että luonnollista kieltä koskeva merkityksenteoria pitäisi olla luonteeltaan antirealistinen. Näin ollen Dummettin antirealismia pohjautuu hänen kielifilosofiaansa. Tämä ei kuitenkaan poista tosiasiaa, että globaali antirealismikin esiintyy eri tavoin eri diskursseissa. Tätä seikkaa on erityisesti Wright painottanut.

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO.....	1
1.1. DUMMETTIN JA WRIGHTIN FILOSOFIOIDEN TAUSTOISTA.....	1
1.2. TEHTÄVÄNASETTELU	6
1.2.1. Kielellinen käänne ja antilingvistinen käänne.....	6
1.2.2. Realismi ja antirealismi.....	6
1.2.3. Realismin ja antirealismin muunnelmat.....	7
1.3. TUTKIELMAN RAKENNE	7
2. KIELENTEORIA JA KOMPOSITIONAALISUUS	9
2.1. FREGE JA HUSSERL: AJATUSTEN POISTAMINEN MIELESTÄ.....	9
2.2. KOMPOSITIONAALISUUS JA LUONNOLLISEN KIELEN LUOVUUS	11
2.3. AJATUKSENTEORIA	12
2.4. DUMMETTIN KIELENTEORIA.....	14
2.5. VOIMANTEORIA, TEORIA YMMÄRTÄMISESTÄ JA KONTEKSTIPERIAATE.....	15
2.6. KIELENTEORIA VAI AJATUKSENTEORIA	18
3. DUMMETTIN MIELEN JA REFERENSSIN FILOSOFIA.....	20
3.1. TARCOITETUN TULKINNAN ONGELMA JA KIELENKÄYTTÖ.....	20
3.1.1. Putnamin malliteoreettinen argumentti metafyyisistä realismia vastaan.....	20
3.1.2. ”Lisää teoriaa” –argumentti.....	24
3.2. FREGEN MIELEN JA REFERENSSIN FILOSOFIA	26
3.3. MIKÄ ON MIELI?.....	28
3.4. DUMMETTIN MONIEN MIELTEN FILOSOFIA	30
3.4.1. Yksi määräävä mieli ja monet mielet.....	30
3.4.2. Mielen sosiaalinen luonne ja tarkoitettu tulkinta.....	33
3.5. MIKÄ ON REFERENSSI?	35
3.5.1. Evansin kanta	35
3.5.2. Referenssi semanttisena roolina, normatiivinen totuus ja teoria voimasta.....	38
3.6. TOTUUS JA OIKEUTETTU VÄITETTÄVYYS	40
3.7. VÄITTEELLINEN SISÄLTÖ JA AINESMIELI.....	41
3.8. MERKITYSTEORIAN OIKEUTUKSELLESET JA PRAGMAATTISET PERIAATTEET	43
3.9. SEMANTTINEN MOLEKULARISMI	47
3.10. TOTUUS JA MERKITYS	49
3.10.1. Totuudenkantajat	49
3.10.2. Verifikationistinen totuus ja tarkoitettu tulkinta.....	51
4. DUMMETT JA WRIGHT: KONTEKSTIPERIAATE.....	53
4.1. LYHYT JOHDANTO FREGEN LUKUTEORIAAN	53
4.2. REALISMI JA KIELELLINEN KÄÄNNE.....	57
4.3. WRIGHTIN UUSFREGELÄINEN PLATONISMI JA KONTEKSTIPERIAATE	60
4.3.1. Platonismi ja reduktivismi.....	60
4.3.2. Syntaksin ensisijaisuus.....	65
4.3.3. Platonismi ja tiedon kausaalisen teoria.....	67
4.3.4. Platonismi ja empiristinen argumentti.....	69
4.3.5. Positiivinen ratkaisu ja Benacerrafin dilemma.....	70
4.3.6. Kontekstiperiaate ja platonismi	77
4.4. DUMMETT: KONTEKSTIPERIAATE UDELLEENARVIOITUNA	79
4.4.1. Kontekstiperiaate ja mieli.....	79
4.4.2. Grundgesetzen kontekstiperiaate ja kompositionaalisuus	84
4.4.3. Kontekstiperiaate ja luonnollinen kieli.....	88
5. SEMANTTINEN TEORIA JA KIELENKÄYTTÄJÄN TIETO.....	90
5.1. DUMMETT JA DAVIDSON: KIELELLINEN LUOVUUS.....	90
5.2. IMPLISIITTINEN TIETO JA EKSPLIISIITTINEN TIETO.....	93
5.3. KIELENKÄYTTÖ RATIONAALISENA TOIMINTANA	94
5.4. EVANS JA DISPOSITIOT HILJAISEN TIEDON PERUSTANA	95

5.4.1. Manifestaatioehto ja Quinen haaste.....	95
5.4.2. Semanttisen teorian empiirinen oikeutus.....	96
5.4.3. Dispositionaalinen malli	98
5.5. WRIGHT: AKSIOMAATTISUUS JA NORMATIIVISUUS	101
5.6. INTENTIONALISMI JA DISPOSITIONALISMI.....	105
5.6.1. Evansin argumentti	105
5.6.2. Uskomusholismi ja semanttinen teoria.....	106
5.7. DUMMETT: YLEISYYSEHTO JA KIELENKÄYTTÖ RATIONAALISENA TOIMINTANA	106
5.8. KIELENKÄYTTÄJÄN TIETO JA SEMANTTINEN TEORIA	108
6. ANTIREALISMI SEMANTTISENA JA EPISTEMISENÄ OHJELMANA	111
6.1. DUMMETTIN TUTKIMUSOHJELMA JA GLOBAALI ANTIREALISMI	111
6.1.1. Lokaali ja globaali antirealismi.....	111
6.1.2. Ylhäältäalas-strategia.....	112
6.2. EFEKTIIVINEN RATKEAVUUS JA PERIAATE K.....	114
6.3. SUBJUNKTIIVINEN KONDITIONAALI: ONKO CASTRO KOHTELIAS?	119
6.3.1. Ratkeamattomat lauseet	119
6.3.2. Castron ja Carterin tapaaminen.....	120
6.4. TOTUUSEHTOSEMANTIikka JA KIELENKÄYTTÄJÄN TIETO.....	122
6.5. REDUKTIIVINEN ANTIREALISMI JA ANTIREALISMIN MUUNNELMAT	126
6.6. MALTILLINEN JA RADIKAALI ANTIREALISTI	133
6.7. METAFYSIIKAN LOOGINEN PERUSTA.....	136
7. WRIGHT JA TOTUUS ETIIKASSA.....	139
7.1. REALISMIN JA ANTIREALISMIN MUUNNELMAT ETIIKASSA	139
7.2. MACKIEN VIRHETEORIA.....	141
7.2.1. Heikko kognitivismi.....	141
7.2.2. Argumentti outoudesta	142
7.2.3. Wrightin vastaus Mackielle	142
7.3. BLACKBURNIN KVASIREALISMI	144
7.3.1. Projektivismi.....	144
7.3.2. Frege-Geach-ongelma	145
7.3.3. Kvasirealismi.....	147
7.3.4. Wrightin vastaus Blackburnille.....	150
7.4. WRIGHTIN DUMMETTILAINEN METAETIIKKA.....	151
7.4.1. Wrightin ohjelman päämäärä.....	151
7.4.2. Minimalistinen totuus.....	152
7.4.3. Totuuspluralismi ja antirealismän muunnelmat	155
7.4.4. Superväitettävyys	157
7.4.5. Superväitettävyys ja moraalinen totuus.....	167
7.4.6. Kognitiivinen käsky.....	168
7.4.7. Moraalinen realismi: parhaan selityksen testi ja kognitiivinen käsky.....	172
7.4.8. Kolme vastalauseetta	179
7.4.9. Mitä Wright on sanonut etiikasta?	184
7.5. DUMMETT JA WRIGHT: MORAALINEN DISKURSSI	189
8. PÄÄTELMÄT.....	192
LÄHDELUETTELO	198

1. Johdanto

1.1. Dummettin ja Wrightin filosofioiden taustoista

Käsillä olevassa työssä tarkastelen Michael Dummettin (1925-) ja Crispin Wrightin (1942-) filosofioita. Dummett on toiminut lähes koko uransa Oxfordissa filosofian, metafysiikan ja logiikan professorina. Wright on hänen oppilaansa ja on luonut uransa filosofian professorina St. Andrew'n yliopistossa Skotlannissa. Käyn läpi heidän suhdettaan analyttisen filosofian kielelliseen käänteeseen ja tämän käänteen seurauksia heidän filosofioissaan. Tärkein näistä seurauksista on heidän antirealisminsa. Esittelen työssäni ensin Dummettin keskeiset kielifilosofiset teesit ja tämän jälkeen hänen keskeisen antirealistisen teesinsä. Crispin Wrightin avulla esittelen, millaisia dummettilaisen kielifilosofian ja antirealismien muunnelmia markkinoilla on nykyisin.

Dummettin mukaan analyttisen filosofian kielellisen käänteen alku voidaan sijoittaa Gottlob Fregen filosofiaan. Dummett onkin varsin ansioitunut Frege-tulkitsija. Itse asiassa häntä voidaan edelleen pitää kaikkein kuuluisimpana Frege-tulkitsijana. Dummettin tulkinta Fregestä perustuu juuri sille, että Dummettin mukaan Frege oli ensimmäinen kieltä korostava filosofi. Erityisesti kielellinen käänne nousee esiin siinä, että Fregen mukaan kieli on ainoa tie ajatuksiin. Tämä tarkoittaa, että jos haluamme tarkastella inhimillistä ajattelua, on meidän tehtävä se kielen analyysin avulla.¹ Täten Frege oli Dummettin mukaan kielellisen käänteen ensimmäinen edustaja.

Varsin selvää kuitenkin on, että kielen merkitystä ovat korostaneet jo aiemmatkin filosofit. Esimerkiksi Platonin teoksessa *Theaetetus* Sokrates ilmaisee kielen ja ajatusten suhteen seuraavasti:

I have notion that when the mind is thinking, it is simply talking to itself, asking questions and answering them, and saying Yes or No... So I should describe thinking as discourse, and judgment as a statement pronounced, not aloud to someone else, but silently to oneself. (Chastain² 1975, 235.)

---

¹ Lisäksi Frege painottaa usein, että arkikielemme johtaa meitä harhaan. Tästä syystä kielelliseen ilmaisuun on kiinnitettävä erityistä huomiota.

² Olen käyttänyt tässä Charles Chastainin käännöstä *Theaetetuksen* kohdasta, joka poikkeaa hieman John McDowellin käännöksestä (vrt. Platon 1987, 189E-190).

Myöhemmin näemme, että tämä on lähes yksi-yhteen Dummettin kielenteorian perustavan idean kanssa. Idea kielen ensisijaisuudesta ajatuksiin nähden ei siis ole aivan uusi.

Uskoakseni oleellista Dummettin Frege-tulkinnassa on, millaiseen metodologiaan kielen korostaminen yhdistyy. Analyttiselle filosofialle on ollut tyypillistä korostaa logiikkaa kielen analyysin yhteydessä ja Fregeä voidaan pitää modernin logiikan yhtenä perustajana. Näin katsottuna Dummettin väitteelle Fregestä kielellisen käänteen ensimmäisenä edustajana voidaan löytää tukea. Kun Dummett puhuu kielellisestä käänteestä, niin hän puhuu juuri analyttiselle filosofialle tyypillisestä kielellisestä käänteestä. Tuon työssäni esiin, mitkä Fregeltä peräisin olevat käsitteet ovat Dummettin mukaan keskeisiä analyttiselle filosofialle.

Toinen tärkeä taustavaikuttaja Dummettin filosofiassa on Ludwig Wittgenstein. Dummett kommentoi ensi kosketuksiaan Fregeen ja Wittgensteiniin ja näiden vaikutusta ajatteluunsa seuraavasti:

I chose to take a special paper in Finals that had been invented by John Austin: it required the study about twelve texts that one would not otherwise have read, starting with Plato's *Theaetetus* and ending with Frege's *Die Grundlagen der Arithmetik*, which Austin had translated specifically for that paper³. I was bowled over by the *Grundlagen*: I thought, and still think, that it was the most brilliant piece of philosophical writing of its length ever penned... In my last year as a undergraduate, Wittgenstein's *Blue and Brown Books*, and the notes of his seminar on the philosophy of mathematics, arrived in Oxford... We had known that there was this genius in Cambridge, but we had not known until then what he was saying. The impact on me was immense: for about three months, everything I tried to write came out as a *pastiche* of Wittgenstein. (Dummett 2007a, 9.)

Nämä filosofit ovatkin kaksi useiten mainittua nimeä Dummettin tuotannossa (esim. McGuinness 2007, 35). Yksi tapa nähdä heidän esiintymisensä Dummettin tuotannossa on se, että nämä kaksi erilaista filosofia täydentävät toisiaan. Dummett antaa viitteitä tästä:

During 1951 I settled down to read everything that Frege had written. He lacked Wittgenstein's... sympathy for the confusions in our minds; but what attracted me to him was the almost complete lucidity of his writing and the almost complete rigour of his arguments. (Dummett 2007a, 10.)

Tämä ei kuitenkaan ole koko totuus siitä, millainen suhde Fregeen ja Wittgensteinin välillä on. Heidän kirjeenvaihdostaan on käynyt ilmi, että Frege ja Wittgenstein tapasivat useasti

---

³ Tästä eteenpäin *Grundlagen*. Viitataan tällä juuri Austinin kääntämään englanninkieliseen painokseen *The Foundations of Arithmetic* (Frege 1980).

ja voidaan jopa sanoa, että he olivat ystäviä. Wittgenstein uskoikin jatkavansa teoksessa *Tractatus Logico-Philosophicus*⁴ Fregen viitoittamaa tietä. (Esim. Reck 2002, 8-25.)

Tietenkään Wittgenstein ei ollut kokonaan uskollinen Fregen filosofialle vaan hän myös kritisoi Fregeä. Juuri näiden yhdenmukaisuuksien ja erojen jäljittäminen luo varjonsa myös Dummettin filosofiaan:

Wittgenstein's affinities with Frege, but no less his divergence from what Frege expected of him, throw light on the difficulties that Dummett finds in coming to terms with [Frege], while with [Wittgenstein] he has less difficulty than any living man (McGuinness 2007, 38).

Frege ja Wittgensteinin monisäikeinen suhde heijastuu Dummettin filosofiaan. Hän perii Wittgensteinilta ”merkitys on käyttöä” -sloganin ja pyrkii toteuttamaan sitä filosofiassaan. Kuten lainauksesta käy ilmi, Dummett ihailee Frege'n filosofiassa selkeyttä ja systemaattisuutta. Wittgensteinia hän taas usein kritisoi systemaattisuuden puutteesta. Robert Brandom on käyttänyt luennoillaan metaforaa siitä, että Wittgensteinin mukaan kielen kaupungilla ei ole keskustaa. Brandom itse on eri mieltä. Hänen mukaansa kielellä on keskusta, joka on väitelauseiden oikeutuksen kysymisen ja antamisen käytäntö⁵. Minusta vaikuttaa, että Dummett asettuu Brandomin ja Wittgensteinin väliin. Olisi ehkä liian voimakasta sanoa, että Dummettin mukaan luonnollisella kielellä on yksi selkeä keskeinen piirre, mutta se tarjoaa kuitenkin monia eri kiinnekohtia niin, että luonnollisen kielen käytölle voidaan antaa *riittävän* systemaattinen merkityksenteoria. Tämä on hänen mukaansa Frege'n ansiota. Tarkastelen työssäni kolmea luonnollisen kielen kannalta keskeistä seikkaa. Ensinnä Dummett mainitsee usein, että Frege oli ensimmäinen filosofi, joka pyrki antamaan systemaattisen esityksen kielen kompositionaalisuudelle. Frege näet pyrki antamaan systemaattisen selityksen sille, miten lauseen merkitys riippuu sen osien, karkeasti ottaen sanojen merkityksestä (esim. Evans 1982, 1). Toiseksi Dummettin mukaan Frege'n erottelu mielen ja referenssin välillä on tärkeä luonnollisen kielen ymmärtämisen kannalta. Kolmanneksi Frege'n muotoilema kontekstiperiaate on tärkeä sekä Dummettin että Frege'n filosofiassa. Lisäksi kontekstiperiaate säilyy myös

---

⁴ Tästä eteenpäin *Tractatus*.

⁵ Tämä idea on itse asiassa peräisin Dummettilta. Dummettin mukaan yksi kielenkäytön keskeinen piirre on väitteiden oikeuttaminen ja väitteiden tukeminen, kun ne ovat haastettu (kuten myöhemmin näemme). Brandom katsoo tämän merkittäväksi ideaksi ja sanoo tämän olevan kielenkäytön *keskeisin* tekijä. Tämän Brandomin ”dummettilaisuuden” vuoksi hän esiintyy luvussa 3.8 Dummettin filosofian selventäjänä.

Wittgensteinilla koko tuotannon ajan, sillä hän toistaa sen sekä varhaisessa vaiheessa että myöhäisessä vaiheessa.

Myös Wright on ansioitunut Fregen ja Wittgensteinin tulkinnassa. A. C. Grayling ja Bernhard Weiss mainitsevat Wrightin kirjan *Frege's Conception of Numbers as Objects* merkittäväksi lähteeksi nykyaikaisessa keskustelussa Fregestä ja matematiikan filosofiasta. Wrightin teosta *Wittgenstein on the Foundations of Mathematics* he taas kuvaavat teoksen nimestä huolimatta tärkeäksi kontribuutioksi Wittgensteinin kielifilosofian ymmärrykselle. (Grayling ja Weiss 2001, 789-792.) Keskityn työssäni pääosin Wrightin Frege-tulkintaan.

On tärkeää huomata, että en pyri työssäni kiistämään tai vahvistamaan Dummettin tai sen paremmin Wrightin tulkintaa Fregestä tai Wittgensteinista muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Esittelen Dummettin suhdetta Fregeen ja Wittgensteiniin suurimmaksi osaksi siitä syystä, että Dummettin tulkinnat Fregestä ja Wittgensteinista ovat hyvin keskeisiä osia hänen filosofiassaan. Näin ollen hänen tulkintansa heistä auttaa ymmärtämään Dummettin omaa filosofiaa. Tämä taas luo lähtökohdat ymmärtää Wrightin filosofiaa.

Seuraava mainitsemisen arvoinen vaikutte Dummettin ajattelussa on intuitionismi. Fregen ja intuitionismin yhdistelmä saattaa vaikuttaa oudolta, sillä Fregen logisismi ja intuitionismi olivat kilpailevia kantoja. Dummett kuitenkin selittää edellisten suhdetta toisiinsa seuraavasti:

[The intuitionistic philosophy of mathematics, to which I felt strongly drawn] may seem inconsistent with my devotion to Frege, who was a determined realist. It was not his realism that attracted me... but the clarity of his thought: much of his thinking was perfectly compatible with a constructive view of mathematics. (Dummett 2007a, 15.)

Selventääksemme Dummettin ja intuitionismin suhdetta on nostettava esiin kielen sosiaalisuus. Dummett korostaa kielen sosiaalisuutta. Tämä aiheuttaa eron Fregeen ja klassisiin intuitionisteihin kuten L. E. J. Brouweriin nähden. Vaikka Frege korostikin kielen merkitystä, niin hän sanoi myös, että arkikielemme johtaa meitä usein harhaan. Eikä Frege ollut kiinnostunut kielen sosiaalisesta, intersubjektiivisestä aspektista. En puhu tästä nyt enempää, sillä tarkastelen tätä seikkaperäisesti myöhemmin. Sen sijaan Brouwerin intuitionismin vaikutuksesta Wittgensteiniin ja Dummettiin en puhu työssäni niin

seikkaperäisesti, joten pieni taustoitus on tässä vaiheessa paikallaan. Brouwerin filosofia on luonteeltaan solipsistista. Hän mukaansa matemaattista eksaktiutta tai virheiden ja väärinymmärrysten poissulkemista ei voida taata kielellisin keinoin. Tämän jälkeen hän kysyy, onko eksaktiuden takaamiseksi joku muu keino. Hän vastaa kysymykseensä seuraavasti:

The answer is that languageless constructions which arise from the self-unfolding of the basic intuition, are exact and true, by virtue of their very presence in the memory, but that the human faculty of memory which must survey these constructions, is by its very nature limited and liable to error, even when it seeks the support of linguistic signs... [P]ure mathematics, practiced in solitude and without linguistic signs, would be exact, but the exactness would be lost in mathematical communication *between* human beings... because they would still be thrown upon language as their means of understanding.⁶ (Brouwer 1975, 443.)

Brouwerille siis yksinään harjoitettu matemaattinen toiminta on eksaktia ja täydellistä, mutta se muuttuu epätäydelliseksi heti, kun yritämme kielen välityksellä kommunikoida sitä muille. Tämä on Brouwerin solipsistinen kanta. Wright on luonnehtinut Dummettin ohjelmaa solipsistisen intuitionismin depsykologisoinniksi⁷ (Wright 1987b, 181). Tämä voidaan rekonstruoida seuraavasti. Kieli on ainut pääsy ajatuksiin, kuten Frege sanoo ja ajatukset ovat ulkoisten väitteiden sisäistämistä, kuten Wittgensteinin kanta kuuluu. Ajatuksia ei siis ole ilman kieltä. Näin ei ole ajatuksiakaan, joita ei voitaisi jäännöksettä kommunikoida. Tämän ajatusten ulkoistamisen jälkeen intuitionismi onkin Dummettin ajattelussa yksi muoto Wittgensteinin lanseeraamasta näkemyksestä, joka liittyy ilmauksen merkityksen sen käyttöön:

What was essential to... meanings, as conceived by intuitionists, was that they reflected only use that we learn to make of mathematical statements, not a conception of their truth-value, determined by abstract reality whether apprehensible by us or not. The use of mathematical statement consists in what is needed to prove it and what can be proved from it... (Dummett 2007, 15.)

Juuri tämän konstruktivistisen idean Dummett on ottanut ohjeelliseksi antirealismissaan. Hän vaatii luonnollista kieltä koskevan merkityksenteorian selittävän, miten me tosiasiallisesti käytämme lauseita. Vain näin merkityksen kaikki aspektit voidaan selittää. Voidaan siis sanoa, että välittävä tekijä intuitionismin, Fregen ja Dummettin välillä on Wittgenstein.

---

⁶ Korostus on myös alkuperäisessä, kuten aina tästä eteenpäin.

⁷ Dummett ja Wright samastavat Fregen tavoin psykologisen subjektiiviseen. Depsykologisointi voidaan ymmärtää siis desubjektivointina.

Tarkastelen Dummettin ohella Wrightin filosofiaa, koska hän on omassa filosofiassaan hyvin uskollinen Dummettin edellä mainituille ajatuksille. Lisäksi Wright on tuonut esiin merkittäviä uudistuksia ja selvennyksiä antirealistisessa filosofiassa. Tämä käy viimeistään ilmi työni lopussa esiintyvän tapauskohtaisen tutkimuksen myötä. Se käsittelee Wrightin dummettilaista metaetiikkaa.

1.2. Tehtävänasettelu

1.2.1. Kielellinen käänne ja antilingvistinen käänne

Yksi työtäni luonnehtiva seikka on kielen ensisijaisuuden puolustaminen. Viimeaikaisessa keskustelussa on noussut esiin niin sanottu antilingvistinen käänne. Tämän suuntauksen edustajien mukaan tärkeämpää on tietää, mitä tuolla ulkona oikeasti on, ei ainoastaan se, mitä tuolla ulkona olevista esineistä ja asioista sanotaan. Kyseessä on siis metafysiikan rehabilitointi, kun metafysiikka ymmärretään riippumattoman todellisuuden rakenteen kartoituksena. Usein miten tämän suuntauksen edustajat pitävät omaa näkemystään kilpailevana kielelliselle käänteelle. Pysin työssäni osoittamaan, että näin ei tarvitse olla. Dummett on koko ajan painottanut, että kielellinen käänne ei ole kilpaileva näkemys metafysiikalle vaan kielen merkitysteorian korostaminen voi olla metafyyysisiä kiistoja selventävä seikka. Dummettin mukaan meidän on tarkasteltava ensin, mistä metafyyysisissä kiistoissa oikeasti on kysymys. Toisin sanoen meidän on selvennettävä, mitä me tarkoitamme metafyyysisillä väitteillämme. Minusta tämä ei ole missään määrin metafyyysisten kysymysten poissulkemista. Erityisesti Wright on noudattanut Dummettin suosittelemaa strategiaa. Esittelen Wrightin viimeaikaisen työn tuloksia hänen uusfregeläisen platonismin yhteydessä ja hänen metaetiikassaan.

1.2.2. Realismi ja antirealismi

Toinen työtäni luonnehtiva seikka on realismin ja antirealismien välinen keskustelu. Dummettin ja Wrightin filosofiat ovat luonteeltaan antirealismia puolustavaa ja näin ollen se pitää realismin ja antirealismien välistä keskustelua mielekkäänä. Heidän mukaansa

kysymykset siitä, tekeekö maailma tuolla ulkona lauseemme todeksi ja onko totuus meistä riippumaton, ovat mielekkäitä. Itse asiassa ne ovat Dummettin ja Wrightin mukaan koko nykyaikaisen filosofian keskeisimpiä kysymyksiä. Heidän antirealismiaan ei siis pidä sekoittaa quietismiin, joka pyrkii vaikenemaan kielen ja maailman suhteesta. Dummettin ja Wrightin kannan quietismista kiteyttää Wrightin käyttämä termi ”vähäverinen quietismi” (Bloodless Quietism). Voidaan sanoa, että filosofian keskeisimmän kysymyksen sivuuttava kanta on auttamatta vaisua. Näin ollen asetan tehtäväkseni osoittaa, että realismin ja antirealismien välinen keskustelu on mielekäs. Lisäksi asetun tämän keskustelun sisällä puolustamaan Dummettin ja Wrightin antirealismia.

1.2.3. Realismin ja antirealismien muunnelmat

Kolmanneksi päämääräksi asetan realismin ja antirealismien muunnelmien luotaamisen. Ensinnä pyrin osoittamaan, ettei realismi tai antirealismia ole monoliittinen kanta vaan realismi-antirealismia-keskustelu esiintyy eri alueilla eri tavoin. Toiseksi pyrin osoittamaan, että Dummettin antirealismia kuitenkin poikkeaa yksittäisillä alueilla esiintyvistä lokaaleista antirealismieista. Lokaaleissa realismi-antirealismia-kiistoissa on usein kyse realismin ontologisesta aspektista. Tällöin realismin ja antirealismien välinen kiista koskee esimerkiksi kvanttien olemassaoloa. Tämä on tietenkin tärkeä aspekti keskustelussa. Tästä huolimatta Dummettin globaali antirealismia on luonteeltaan semanttista. Se tarkastelee yleisemmin, millainen merkitysteoria soveltuu luonnollisen kielen tulkintaan. Tällöin Dummett vahvistaa käsityksen, että luonnollista kieltä koskevan merkityksenteorian pitäisi olla luonteeltaan antirealistinen. Tämä ei kuitenkaan poista sitä tosiasiaa, että globaali antirealismia esiintyy eri tavoin eri diskursseissa. Tätä seikkaa on erityisesti Wright painottanut.

1.3. Tutkielman rakenne

Tarkastelen aluksi Dummettin motivaatioita kannattaa kielenteoriaa ajatuksenteorian sijaan. Tämä tarkastelu nostaa esiin yhteyden kielen kompositionaalisuuden ja kielen intersubjektiiivisen aspektin välillä. Seuraavaksi syvennän Dummettin kielifilosofian intersubjektiiivisiä tendenssejä tarkastelemalla mielen ja referenssin välistä erottelua. Tässä

tarkastelussa on pantava merkille, kuinka Fregen jokseenkin yksilökeskeisessä filosofiassa esiintyvä mielen ja referenssin välinen erottelu muuttuu Dummettin filosofiassa yhdeksi tärkeimmäksi selittäjäksi kielen yhteisölliselle aspektille.

Seuraavaksi tarkasteluni siirtyy kontekstiperiaatteeseen. Tuon esiin kontekstiperiaatteeseen liittyviä ongelmia ja sen, miten Dummett suhtautuu näihin. Tämän jälkeen ääneen pääsee Wright. Esittelen Wrightin tulkinnan Fregen kontekstiperiaatteesta, joka perustuu suurelta osin Dummettin Frege-tulkinnalle. Lopuksi esitän vielä muutaman Dummettin kommentin Wrightin tulkinnasta. Huomioitavaa on, että Wrightin tulkinta vahvistaa puolustamaani linjaa siitä, että kielellinen käänne ja metafysiikka eivät ole kilpailevia vaan ne voivat olla toisiaan tukevia.

Tämän jälkeen palaan jälleen kompositionaalisuutta koskevaan tarkasteluun. Tarkkaan ottaen tarkastelen, millainen suhde kompositionaalisella semanttisella teoriolla on kielenkäyttäjään eli tavalliseen luonnollisen kielen puhujaan. Esitän aiheesta kaksi mallia. Dispositionaalinen malli pyrkii palauttamaan kielen ymmärryksen kielenkäyttäjän dispositioihin käyttäytyä tietyllä tavalla. Normatiivinen malli taas tarkastelee kielenkäyttöä kielyhteisön jäsenten kanssakäymisen osana. Tässä tapauksessa kielenkäyttäjän tieto kumpuaa kielyhteisön normatiivisista säännöistä. Tätä kantaa edustavat Dummett ja Wright.

Kahdessa viimeisessä luvussa tuon esiin Dummettin ja Wrightin kielifilosofioiden tärkeimmän seurauksen eli antirealismin. Tuon esiin, että antirealismi on minusta Dummettin kielifilosofian luonteva seuraus. Esitän myös tapauskohtaisen arvion Wrightin dummettilaisen antirealismin muunnelmasta etiikan kontekstissa. Tämä tarkastelu tuo mielenkiintoisella tavalla esiin uusia puolia dummettilaisesta antirealismista. Lisäksi tarkastelu jälleen osoittaa, että metafysiikka ja kielellinen käänne voivat olla toisiaan tukevia kantoja.

2. Kielenteoria ja kompositionaalisuus

All theorists of language are impressed by its compositional nature.
(Simon Blackburn, *Spreading the Word*)

2.1. Frege ja Husserl: ajatusten poistaminen mielestä

Gottlob Fregeä on perinteisesti pidetty analyttisen filosofian perustajana ja Edmund Husserlia mannermaisen filosofian perustajana. Kirjassaan *Origins of Analytical Philosophy* (1998) Dummett pohtii Fregen ajattelun ja Husserlin ajattelun eroja ja yhtymäkohtia. Leirien vahvasta myöhemmästä jakaantumisesta huolimatta Dummettin mukaan sen aikainen filosofianopiskelija olisi havainnut suuria yhtymäkohtia Fregen ja Husserlin orientaatioissa, vaikkakin hieman erilaisia kiinnostuksenkohteita (ibid., 26). Yhtymäkohta on muun muassa siinä, että sekä Frege että ainakin vuoden 1896 jälkeinen Husserl molemmat vastustivat näkemystä psykologistisista ja subjektiivisista ideoista (ibid., 25). Molemmille ajatukset olivat *objektiivisia*.⁸ Ne eivät siis ole subjektiivisessa mielessämme vaan meillä on niihin pääsy. (Esim. Frege 1973, 17-38.)

Oleellinen kysymys onkin, miten meillä on niihin pääsy. Vaikka molempien filosofien tavoitteena oli selittää objektiiviset ajatukset, niin Frege kuitenkin painotti, että ainoa tapa päästä käsiksi ajatuksiin on kielen kautta. Tämä on seikka, jota ei esiinny Husserlin filosofiassa ja asettaa mielenkiintoiseen valoon Fregen teesin kielen harhaanjohtavuudesta, jota hän toistaa lähes mantrana. Kielellinen evidenssi ajatuksista ja kielen taipumus johtaa meitä harhaan ovat yhdessä varsin painavia syitä kielen seikkaperäiseen tarkasteluun. Lisäksi Husserlin merkitysteoriassa on paljon yhtymäkohtia Fregen *mielen* (Sinn) ja *merkityksen* eli *referenssin* (Bedeutung) väliseen erotteluun⁹. Fregelle mieli on erityinen tapa, jolla referenssi annetaan meille (mode of presentation) (Frege 1970, 56-57).

Dummett lainaa Husserlia tuoden esiin samankaltaisuuden:

---

⁸ Dagfinn Føllesdal painottaa, että Husserl muutti mieltään ajatuksista objektiivisten ajatusten hyväksi Fregen vaikutuksesta vuosien 1894-1896 välillä. J. N. Mohanty taas painottaa, että Husserl hyväksyi ajatusten objektiivisuuden jo aiemmin ja Fregestä riippumatta. (Mohanty 1993, 159-170.) Itse en ota kantaa tähän kiistaan. Tämän vuoksi korostan, että *ainakin* vuoden 1896 jälkeinen Husserl kannatti ajatusten objektiivisuutta.

⁹ Tämän on seikkaperäisesti tuonut esiin Føllesdal (1969, 680-687).

[A]n expression attains an objectual reference only through its meaning what it does, and that can therefore be rightly said that the expression designates (names) the object *in virtue of* its meaning, and that the act of meaning is the particular way in which we refer to the object at a given time. (Dummett 1998, 52.)

Vaikka Dummettin tulkinta Husserlista tästä eteenpäin onkin jokseenkin ohjelmallinen, niin Dummettin tapa nähdä erot tuo esiin hyvin olennaisia seikkoja hänen omasta ajattelustaan. Dummett kohdistaa kiinnostuksensa Husserlin ilmaukseen 'act of meaning'. Dummett pitää tätä ilmausta viittauksena ei-kielelliseen intentionaalisuuteen. Hänen mukaansa Husserlin teoriassa ilmauksilla on merkitys, koska yksittäinen puhuja tarkoittaa, että sillä on tietty merkitys. Koska selitys lähtee ei-kielellisistä intentioista, niin Dummett esittää Husserlin teorian kieliyhteisön kannalta "Työryyry Tyllerö"-teoriana. Tällaisen teorian mukaan sanalla on merkitys tietyssä puhetilanteessa, koska puhuja asettaa sille juuri sen merkityksen. Voimme vain toivoa, että mahdollisimman moni ihminen asettaa samalle kielelliselle ilmaukselle saman intentionaalisen merkityksen ja näin yhteinen kieli voisi rakentua. (ibid., 49.)

Dummettin oma kielenteoria taas lähtee toisesta suunnasta. Ihmiset käyttävät sanoja niin, että niillä on tietty merkitys, koska se merkitys niillä on jo kielessä. Opimme käyttämään merkityksiä kielenkäytön oppimisen myötä ja merkitykset ovat auttamatta yhteisöllisiä, koska kyse on yhteisestä kielestä. (ibid. 49-50.) Tähän kantaan päästäksemme Frege tulee kielenteoreetikkoja enemmän vastaan kuin Husserl, sillä kuten todettua Fregen filosofiassa on kaksi huomionarvoista seikkaa: mielten ja ajatusten objektiivisuus ja se, että ainoa tapa päästä ajatuksiin on kielen kautta. Näiden seikkojen voitaisiin sanoa olevan välttämättömiä edellytyksiä kielenteorialle, mutta eivät vielä riittäviä kuten Gareth Evansin ajatusteoria myöhemmin osoittaa. Fregen filosofiasta on kuitenkin Dummettin mukaan varsin lyhyt matka täysiveriseen kielenteoriaan. Tätä voidaan selventää sillä, mitä Dummett sanoo Fregen niin sanotusta 'kolmannen valtakunnan myytistä'.

Kolmanteen valtakuntaan kuuluvat erityisesti matemaattiset objektit, jotka eivät kuulu empiirisen maailman kalustukseen eivätkä myöskään psykologiseen interiööriin. Matemaattisten objektien lisäksi kolmannelle alueelle kuuluvat myös ajatukset, joiden objektiivisuus on nyt kiinnostuksenkohteena. Frege kirjoittaa seuraavasti:

[T]houghts are neither things of the outer world nor ideas. A third realm must be recognized. What belongs to this corresponds with ideas, in that it cannot be perceived by senses, but with things, in that it needs no

bearer to the contents of whose consciousness to belong. Thus the thought... is... true independently of whether anyone takes it to be true. It needs no bearer. (Frege 1973, 29.)

Ajatukset muistuttavat ideoita siinä, että niitä ei voida tavoittaa aistihavainnolla, mutta toisin kuin psykologiset ideat, ne eivät tarvitse kantajia. Ajatukset ovat tosia subjektista riippumatta. Dummett mainitsee kolmannen valtakunnan myytin kaksi myönteistä seurausta:

On the other hand, it liberated Frege from seeking an account of thoughts in terms of psychological operations... On the other, it opened the way to analytic philosophy. For the thesis that senses are not content of consciousness required that they be constituted by something objective, non-mental and yet not in the ordinary sense physical, and accessible to all... (Dummett 1991a, 226.)

Dummett ei kuitenkaan jää tähän, sillä vaikka myytillä on selvästi ollut hyviä seurauksia, niin kyse on kuitenkin myytistä. Tästä syystä on mentävä vielä yksi askel eteenpäin:

One in this position has... to look about him to find something non-mythological but objective and external to the individual mind to embody the thoughts which the individual subject grasps... Where better to find it than in the institution of common language? The accessibility of thoughts will then reside in their capacity for linguistic expression, and their objectivity and independence from inner mental processes in *common* practice of speaking the language... (Dummett 1998, 25.)

Dummettin mukaan kolmannen valtakunnan myytti on siis muutettava kielen intersubjektiivisuudeksi.

Näiden seikkojen perusteella Dummett väittää, että yksi filosofian paradigmaattinen vallankumous voidaan ajoittaa Fregeen. Ennen Fregeä oli vallalla karteesinen varmuuden tavoittelu, jossa kieli oli toissijainen, mutta Fregen jälkeen kieli nousi keskeiseen asemaan. Dummettin mukaan episteeminen paradigma muuttui semanttiseksi niin, että merkityksen analyysistä tuli filosofian ensimmäinen tehtävä. (Dummett 2001a, 667.) Tätä muutosta on kutsuttu *kielelliseksi käänneeksi* (Linguistic Turn)¹⁰.

2.2. Kompositionaalisuus ja luonnollisen kielen luovuus

Kompositionaalisuus on Dummettin kielenteorian kulmakivi, sillä kompositioonaalisuus on avain kielen ymmärtämiseen. Näin ollen voidaan todeta, että kielenteoriasta muodostuu

---

¹⁰ Termi on peräisin Gustav Bergmannilta. Hänen mukaansa loogista positivismia leimaa kielellinen käänne, jonka aloitti Wittgenstein *Tractatus*ssa (Bergmann 1967, 30-31). Edellisen perusteella Dummett ajoittaa kielellisen käänteen jo hieman aiempaan Fregen filosofiaan.

hyväksyttävä kanta vain, jos se pystyy antamaan tyydyttävän selityksen sille, miksi kieli on kompositionaalinen ja rakenteellinen.

Minusta hyvin valaisevan huomion kompositionaalisuuden tarpeellisuudesta on esittänyt Robert Brandom. Hän on painottanut, että luonnollisen kielen olennainen osa on ”luova” aspekti. Tämä tarkoittaa, että voimme äärellisyydestämme huolimatta tuottaa ja ymmärtää äärettömän määrän lauseita. Brandomin mukaan suurin osa aikuisen kompetentin puhujan lauseista kuullaan ensi kertaa koko ihmiskunnan historiassa. (Brandom 1994, 365.)

Aspektia voidaan täten hyvällä syyllä kutsua uutta luovaksi. (Tätä aspektia tarkastellaan lisää luvussa 5.) Myös Dummett on painottanut lukuisissa kohdissa kompositionaalisuutta kielellisen luovuuden keskeisenä tekijänä. Me ymmärrämme uusia lauseita juuri niiden kompleksisen rakenteen perusteella. Kysymys on siitä, kuuluuko rakenne ensisijaisesti ajatusten vai kielen puolelle.

2.3. Ajatuksenteoria

Gareth Evans¹¹ on eittämättä yksi tärkeimpiä ajatuksenteorian kannattajia analyttisen filosofian puolella. Evansin argumentti ajatuksenteorian puolesta on kompositionaalisuuden kannalta hyvin vetoava. Hän sanoo, että kieli ja ajatukset eroavat yhdessä oleellisessa seikassa: ”[W]hile sentences need not to be structured, thoughts are *essentially* structured” (Evans 1982, 102). Tämän jälkeen Evans jatkaa, että kaikki luonnollisen kielen rakenteelliset lauseet voidaan korvata rakenteettomilla yhden sanan lauseilla.

En tiedä onko liioittelua sanoa, että kaikki rakenteelliset lauseet voidaan korvata yhden sanan lauseilla. Selvää kuitenkin on, että luonnollisessa kielessä on lauseita, joissa kompositionaalisuus ei toteudu kuten yhden sanan lauseessa ’Tulipalo!’. Tällaisia lauseita vastaavat ajatukset ovat Evansin mukaan aina komplekseja kuten ’King’s College on tulussa’. Ajatuksen muoto on siis tuttu ’a on F’. Tämä muoto on ollut modernin predikaattilogiikan kulmakivi siitä asti, kun Frege esitteli sen teoksessaan *Begriffsschrift*

---

¹¹ Evans on Wrightin tapaan Dummettin oppilas, mutta toisin kuin Wright, Evans ei ole kovin uskollinen Dummettin filosofialle. Näin ollen Evansin filosofiasta muodostuu oivallinen kontrasti Dummettin filosofialle, sillä erimielisyyksistä huolimatta Dummett ja Evans kuitenkin ”puhuvat samaa kieltä”. Tämä kontrasti toisaalta Dummett ja Wrightin ja toisaalta Evansin välillä nähdään selvästi myöhemmin luvussa 5.

(Frege 1970, 1-20 ja 1967 1-82). Näin ajatuksenteoria antaa vakuuttavan selityksen sille, missä kielen looginen muoto sijaitsee, nimittäin ajatuksen rakenteessa. Näkemykseni mukaan tämä sama selitysvelvoite on myös kielenteorialla. Kutsutaan tätä selitysvollisuutta kielen rakenteesta nyt *kielenteorian haasteeksi*.

Tehdäkseni täyttä oikeutta viimeaikaisille ajatuksenteorioille on sanottava, että ne eivät tutki ajatuksia sinällään, ilman kielen sosiaalista kontekstia. Evans moittii Bertrand Russellia siitä, että hänen näkökulmansa kieleen oli liian yksilökeskeinen ja lisää, että jos filosofi on kiinnostunut kielestä, niin hänen täytyy ymmärtää se kommunikatiivisena funktiona yhteisön jäsenten välillä. Tästä seuraa Evansin ohjelman suuri kysymys: Miten selittää aukko, joka syntyy ulkoisen kielen ja ajatusten eli sisäisten intentioiden välille? (Evans 1982, 67.) Kutsutaan tätä aukkoa nyt *ajattelunteorian haasteeksi*.

Evansin filosofiasta voidaan tehdä kaksi huomiota. Ensinnä Evansin ohjelma on varsin uskollinen Fregen ajatuksille. Fregen mukaan ainut tapa päästä ajatuksiin on kielen kautta, mutta hänen kantansa on tästä huolimatta ajatuksista lähtevä. Tämä ilmenee siinä, mitä hän sanoi yhdessä myöhemmässä kirjoituksessaan kompositionaalisuudesta ja luovasta aspektista. Fregen mukaan kieli on äärettömän ilmaisukykyinen siksi, että lause koostuu osista, jotka korreloivat ajatuksen osien kanssa (Frege 1968, 537). Tämä pitää Fregen yhteydessä tulkita niin, että kieli on luova, koska se on rakenteellinen ja se on rakenteellinen, koska ajatukset ovat rakenteellisia. Fregen mukaan siis ajatuksemme mahdollistavat kompositionaalisuuden ja kielemme mukailee ajatuksen rakennetta.

Toiseksi kaikkein oleellisin ero kielenteorian ja viimeaikaisten ajatuksenteorioiden välillä on selityssuunnassa. Molemmat teorat katsovat velvollisuudekseen selittää sekä kielen sisäisen aspektin eli ajatukset että kielen ulkoisen aspektin eli julkisen kielen. Kaikki edellä käsitellyt filosofit ovat sitä mieltä, että ainut tapa päästä ajatuksiin on kielen kautta. Ratkaisevaa on, selitetäänkö rakenteellisuus ajatuksistamme johtuvana ajatuksenteorian tavoin vai selitetäänkö se ulkoisesta kielestä johtuvana ilmiönä, kuten kielenteoria tekee.

2.4. Dummettin kielenteoria

Tarkastelen kahta edellistä huomiota Dummettin kielenteorian yhteydessä. Aluksi voidaan todeta, että Dummettin oman kielenteorian ja hänen fregeläisyytensä välillä on huomattavissa jännite, koska Fregen teoria on ajatuslähtöinen. Tämän jännitteen Dummett myös itse tunnistaa ja uskoakseni hän tunnustaa myös Evansin uskollisuuden Fregen ajatusteorialle, koska hän muotoilee tulkintansa Fregen kannasta lähes sanasta sanaan Evansin tavoin: ”A thought is essentially complex; and Frege’s theory of sense deals with analysis of thoughts into their constituent senses” (Dummett 1981, 477).

Dummettin kielenteorian ja Fregen ajatusteorian välisen jännitteen ratkaisemiseen tarvitaan Dummettin toisen suuren innoittajan Ludwig Wittgensteinin käsitystä Fregestä. Dummett jakaa wittgensteinilaisen käsityksen siitä, että lause on pienin yksikkö, jolla voidaan tehdä siirto kielipelissä. Lauseen erityisyys on nähtävissä myös Fregen filosofiassa. Hänen mukaansa sanoilla on merkitys vain lauseen kontekstissa (Frege 1980, x). Tämä on kuuluisa kontekstiperiaate¹². Niinpä Dummett muovaa Fregen ajatusteoriasta wittgensteinilaisen kannan niin, että ulkoiset kielipelit ja lauseet niiden siirtoina ovat ensisijaisia ja ajatukset ovat näiden kielipelien sääntöjen sisäistämistä. ”We have opposed throughout the view of assertion as the expression of an interior act of judgment; judgment, rather, is the interiorization of the external act of assertion”, kirjoittaa Dummett (Dummett 2001a, 362). Hän sanoo hieman myöhemmin, että eihän puhtaasti mentaalista shakkisiirtoakaan ole olemassa (ibid. 362). Evansin mainitsemaa intentionaalisuutta ei ole ilman kieltä. Tätä Dummett kutsuu kielen *voimanteoriaksi* (Theory of Force). Näin kielenteoria antaa hyvin suoraviivaisen ratkaisun ajatusteorian haasteeseen kääntämällä selityksen suunnan kielestä ajatuksiin, sillä se katsoo, että sisäinen arvostelma on analoginen ulkoiselle väitteelle. Ulkoinen lausuma ei ole mentaalisen aktin ilmentymä. Näin mitään kuilua sisäisten intentioiden eli ajatusten ja ulkoisen kielen välille ei voi syntyä, koska ulkoinen kieli synnyttää ajatukset.

Kielenteorian haaste voidaan nyt esittää täsmällisesti. Luonnollisessa kielessä on siis paljon ilmauksia, joissa struktuuri ei näy ja näin kompositionaalisuudesta on vaikea sanoa mitään. Esimerkkinä tästä ovat yhden sanan lauseet. Vaikka yhden sanan lauseiden

---

¹² Frege itse ei tosin koskaan käyttänyt termiä ’kontekstiperiaate’. Hän ainoastaan ilmoittaa, että vain lauseen kontekstissa sanoilla on merkitys.

esiintyminen kielessä saattaa vaikuttaa triviaalilta, niin ne ovat silti yksi selkeä oire kielenteorian ongelmasta. Kun ajatuksenteoreetikko sanoo, että ilmauksiemme struktuuri on ensisijaisesti ajattelun ominaisuus, joka ei välttämättä aina näy ulkoisessa kielessä, niin miten kielenteoria selittää tämän, jos kerran ulkoinen kieli on ensisijainen? Onko kielellä siis kuitenkin syvempi rakenne ajatuksen tasolla?

Dummettin kielenteoria ei palaudu jäännöksettä voimanteoriaan. Lisäksi tarvitaan *teoria ymmärtämisestä* (Theory of Understanding). Teoria koskee juuri lauseen sisäistä rakennetta ja selittää kompositionaalisuuden. Kielenteorian haasteen keskeinen kysymys voidaan siis muotoilla seuraavasti: Miten esittää Dummettin teoria ymmärtämisestä niin, ettei siitä muodostu ajatuksenteoriaa, joka on loppujen lopuksi julkista kieltä tärkeämpi? Kun pyrimme ratkaisemaan kielenteorian haastetta, on minusta selityksestä nouseva esiin, miksi rakenteellisilla lauseilla on niin tärkeä rooli kielipeleissämme. Havainnollinen esitys saadaan, kun tarkastellaan lauseen asemaa Dummettin lähistoriallisten taustavaikuttajien filosofioissa.

2.5. Voimanteoria, teoria ymmärtämisestä ja kontekstiperiaate

Voimme jakaa Dummettin kaksi merkittävintä taustavaikuttajaa seuraavasti: nuori Frege, kypsä Frege, varhainen Wittgenstein ja myöhäinen Wittgenstein. Nuoren Fregen kausi voidaan ajoittaa varsinaisen kontekstiperiaatteen kulta-aikaan *Grundlageniin* ja sitä edeltävään kauteen. Dummett asettuu näistä myöhäisen Wittgensteinin kannalle ja varsinkin kontekstiperiaatteeseen sitoutuvan nuoren Fregen kannalle. Nuori Frege ilmoittaa kolme pääperiaatetta *Grundlagenin* alussa. Antipsykologistisen teesin lisäksi meitä kiinnostavat periaatteet ovat kontekstiperiaate ja se, että objekti ja käsite on aina erotettava toisistaan. (Frege 1980, x.) Koska Fregen mukaan ainoa tie ajatuksiin on kielen kautta, niin on huomioitava, että objektin ja käsitteen välinen erottelu koskee myös kielellisiä ilmauksia eli yksilötermejä ja käsitesanoja.

Katsotaan ensimmäisenä, miksi varhainen Wittgenstein ei käy Dummettille. Kuten Hao Wang on artikkelissaan 'What is Logic' (1994, 261-277) tuonut esiin, niin varhainen Wittgenstein peri kaksi ensimmäistä Fregen periaatetta, antipsykologismia ja kontekstiperiaatteen, mutta kolmannen periaatteen asema on epäselvä. *Tractatusessa*

näyttää nimittäin koko ajan olevan ajatus, että siinä esiintyvät objektit vastaavat sekä Fregen objekteja että käsitteitä. (Wang 1994, 273.) Vuoden 1930-32 luennoillaan Wittgenstein ilmoittaakin asian varsin selkeästi: ”’Objects’ also include relations; a proposition is not two things connected by a relation. ’Thing’ and ’relation’ are on the same level. The objects hang as it were in a chain.”¹³ (Wittgenstein 1980, 120.) Varhaisen Wittgensteinin kontekstiperiaate on riittämätön, koska se ei erottele lauseen osia.

Vaikka Dummett ei otakaan kantaa varhaisen Wittgensteinin kontekstiperiaatteeseen, niin hän eksplisiittisesti kieltää, että Frege kanta olisi edellä mainitun kaltainen. Tämä käy ilmi Dummettin artikkelista ’Frege on Functions’ (Dummett 1978, 74-86), jossa Dummett kommentoi William Marshallin (1968, 249-267) Frege-tulkintaa. Marshallin käsitys Fregestä on mielestäni lähes yksi-yhteen sen kuvan kanssa, jonka Wang toi esiin varhaisesta Wittgensteinista. Dummettin mukaan Marshallin tulkinta trivialisoi kielen ymmärrysteorian kompositionaalisen aspektin. Hän arvostaa hyvin vähän näkemystä, jossa lause olisi vain jono nimiä: ”It is utterly wrong to say that for Frege making an assertion ... was merely uttering a name or worse series of names” (Dummett 1978, 78). Tämän jälkeen Dummett jatkaa kuningasargumentillaan:

Frege regarded an assertion as a totally different activity from that of giving the name of something or of uttering a name. In the sentence, ’The Moon is a satellite of the Earth’, there are two proper names and a part which stands for a relation, but this does not mean that, when I utter the sentence I am necessarily doing anything analogous to saying, ’Brutus, Cassius, Cinna’. (ibid., 78.)

Nyt huomaamme, kuinka lähelle myöhempi Wittgenstein tulee tätä käsitystä teoksen *Philosophical Investigations* kohdassa 49:

Naming is so far not a move in the language-game –any more than putting a piece in its place on the board is a move in chess. We may say: *nothing* has so far been done, when a thing has been named. It has not even *got* a name except in the language-game. This is what Frege meant too, when he said that a word had meaning only as a part of a sentence. (Wittgenstein 1984, 24.)

Nyt Dummettin ajatuksenkulku aukeaa. Kun ymmärrämme edellisen Wittgensteinin ajatuksen oikein, niin ymmärrämme myös, että vain lauseilla voidaan tehdä siirto kielipelissä, niin kuin Dummett sanoo lukuisissa kohdissa. Juuri kielipelien luonteen vuoksi lauseilla on myös rakenne. Kun esitämme väitelauseen, emme vain luettele nimiä vaan me teemme osista koostuvalla yksiköllä siirron kielipelissä.

---

¹³ Relaatio vastaa tässä käsitettä.

Nyt kun kompositiivisuuden ja kielipelien välinen yhteys on käsillä, niin huomaamme, että alussa luvattua kypsää Fregeä ei ole vielä mainittu ollenkaan. Dummettin hyvin kriittinen suhtautuminen tiettyjä kypsän Fregen teesejä kohtaan voidaankin ymmärtää parhaiten nyt, kun olemme rekonstruoineet Dummettin oman kannan.

Kypsän Fregen ajatteluun liittyy huomiota herättänyt piirre. Myöhemmässä vaiheessa Frege piti lauseita komplekseina erisniminä niin, että ne viittaavat objekteihin samalla tavalla kuin yksinkertaiset erisnimet. Väitelauseet siis nimeävät objektin eli totuusarvon, Toden tai Epätoden. Frege sanoo artikkelissa 'On Sense and Reference': "Every declarative sentence concerned with the reference of its words is therefore to be regarded as a proper name, and its reference, if it has, is either the True or the False" (Frege 1970, 63). Dummett kommentoi tätä seikkaa hyvin voimakkaasti sanankääntein. Hän sanoo muun muassa seuraavasti:

If sentences are merely a special case of complex proper names, if the True and the False are merely two particular objects amid a universe of objects, then, after all, there is nothing unique about sentences... This is the most disastrous of the effects of the misbegotten doctrine that sentences are a species of complex name, which dominated Frege's later period: to rob him the insight that sentences play a unique role... (Dummett 2001a, 196.)

Edellisen selvityksen perusteella voidaan nyt nähdä, miksi lainauksessa on niin kriittinen sävy. Se johtuu siitä, että kypsän Fregen linjaus on ristiriidassa Dummettin oman kannan kanssa. Dummettin mukaan Fregen ei ole enää mahdollista pitää kiinni toimivasta ja johdonmukaisesta kontekstiperiaatteesta. Jos jätämme nimeämisen ja väitelauseen esittämisen eron huomiotta, niin joudumme luopumaan myös lauseen rakenteesta tai ainakin joudumme etsimään lauseen rakennetta muualta kuin yhteisistä kielipeleistämme. Tällöin myös koko kielenteoria vaarantuu, sillä sen yllä konstruoitu keskeisin elementti (yhteys rakenteen ja kielipelin siirron välillä) trivialisoituu.

Jos Wittgenstein on vähänkään oikeassa siinä, että nimeäminen ei ole kielipelin siirto vaan ainoastaan lauseilla voidaan tehdä siirto kielipelissä, niin tällöin kypsän Fregen totuus käsitys tekee kommunikaatiosta lähes taianomaista. Emme koskaan tee siirtoa kielipelissä, koska listaamme lauseissamme loputtoman ketjun nimiä. Toisin sanoen me ainoastaan valmistelemme kielipelejämme loputtomiin asettelemalla nappuloita paikalleen.

2.6. Kielenteoria vai ajatuksenteoria

Olemme nyt tilanteessa, jossa voimme arvioida kummankin kielenteorian ja ajatuksenteorian vahvuuksia ja sitä, miksi Dummett loppujen lopuksi päätyy kielenteoriaan. Edellisessä tarkastelussa on näet todettu vasta, että kielenteoria pystyy samaan kuin ajatuksenteoria eli selittämään kielen rakenteellisuuden. Tämä ei kuitenkaan vielä oikeuta sanomaan, että kielenteoria olisi ensisijainen. Dummett tarkastelee kielen funktioiden avulla teorioiden ensisijaisuutta. Hän kirjoittaa:

A language has two functions, as an instrument of communication and as a vehicle of thought. One of the questions facing the philosophy of language is to determine which, if either, is more fundamental: is it because language can be used as a vehicle of thoughts that it can be also used to communicate them, or is it, rather, because it is fitted to communicate thoughts that it may serve as the vehicle of an individuals thinking? (Dummett 2003, 151.)

Kysymystä tarkastellessaan Dummett tuo jälleen esiin Fregen. Dummett sanoo, että hänen tapansa käyttää termiä 'ajatus' on Fregen ansiota. Frege erottaa toisistaan ajatuksen ja arvostelman. Näiden ero on siinä, että kun esitämme arvostelman, niin tällöin arvioimme jonkin ajatuksen tai väitteen todeksi. Ajatusta ei sen sijaan tarvitse arvioida todeksi. Voimme spekuloida, onko joku ajatus tosi tai voimme kysyä, onko tietty ajatus tosi. (ibid., 157.)

Kun erotamme ajatuksen arvostelmasta, niin voimme tehdä seuraavan jaottelun ajatuksenteorian ja kielenteorian välillä. Ajatukset ovat yhteistä omaisuutta kummallekin teorialle. Ajatukset eivät ole vielä tosia tai epätosia. Tosi ajatus muuttuu ajatuksenteoriassa sisäiseksi arvostelmaksi. Kielenteoriassa se muuttuu väitelauseeksi. Näillä on yksi merkittävä ero. Siinä missä voimme yksinkertaisesti hylätä tai vahvistaa yksittäisen väitteen ilman, että tämä sen suuremmin vaikuttaa toimintaamme, niin arvostelmat ovat paljon muutakin kuin vain tosia tai epätosia. Ne muodostavat maailmankuvamme. Dummett jatkaa tätä ajatusta seuraavasti: "A judgement is the formation of a belief or the acquisition of a piece of knowledge; and this is manifested by our acting on what we know or believe" (ibid., 157). Näin ollen vaaka näyttäisi kääntyvän ajatuksenteorian puolelle, sillä tässä prosessissa kielen voitaisiin ajatella olevan juuri ajattelun väline.

Mutta niin tärkeitä kuin arvostelmat ovatkin uskomusjärjestelmämme muodostumiselle, niin vähintään yhtä tärkeää on se, miten uskomukset manifestoituvat toiminnassamme. Niinpä myös ajatuksenteoreetikon on Dummettin mukaan annettava selvitys siitä, millainen merkitysteoria koskee ajatuksenkieltä, *mentalesea*. Myös ajatuksenteoreetikon on selitettävä kielenkäyttö toimintana. Kun tämä on sanottu, niin huomaamme, että kielenteoriassa ja ajatuksenteoriassa on juuri samat velvollisuudet ja olemme jälleen samassa pisteessä kuin aloitimme. Kielen funktioiden tarkastelu ei ole tuonut selvyttä ensisijaisuuskysymykseen. Kommunikaatio muiden kanssa ja ajatusten välittäminen ovat molemmat kielen funktioita. Dummett sanoo vastakkainasettelusta seuraavasti: "Our conclusion should be... that our original question, which of these two is the primary function of language, is misconceived..." (ibid., 185).

Niinpä loppujen lopuksi Dummett yksinkertaisesti valitsee omaan asenteeseensa sopivan kannan. Hänen mukaansa ajatusten ensisijaisuus jättää periaatteessa mahdollisuuden kuilulle ulkoisen kielen ja ajatusten eli sisäisten intentioiden välille. Tätä kutsuin aiemmin ajatuksenteorian haasteeksi. Dummettin mukaan ajatuksenteoria ei siis pysty ylittämään tätä ongelmaa. Tämän vuoksi Dummett valitsee kielenteorian. Hän ilmaisee valintansa tavalla, joka tuskin jättää varaa epäilylle:

Thought is of its essence communicable. The theorist of thought may not agree; but he should allow that thoughts that *can* be communicated at all can be communicated without residue. For even if thought is private, the use of language is a social practice; each member of the society can use its language on his own, but language could not exist save as the possession of the community. That is one reason why I side, in the end, with the theorist of language against the theorist of thought: for I believe that we owe our very natures to our participation in the human life we live together, and, in particular, that we owe our character as rational beings, that is, our capacity for thought, to our ability to use language. (ibid., 165.)

3. Dummettin mielen ja referenssin filosofia

Language is a social art. (W. V. O. Quine, *Word & Object*)

3.1. Tarkoitettun tulkinnan ongelma ja kielenkäyttö

3.1.1. Putnamin malliteoreettinen argumentti metafyyisistä realismia vastaan

Hilary Putnamin 1970-luvun jälkimmäisen puoliskon filosofian yksi punainen lanka oli niin sanottu *malliteoreettinen argumentti metafyyisistä realismia vastaan*. Tarkastelen nyt hieman Putnamin argumenttia johdantona niihin kielifilosofian aspekteihin, joita paitsi Putnam niin myös Dummett pitää ongelmallisina. Tämän jälkeen lähdemme tarkastelemaan Dummettin filosofiaa Putnamin esiin tuomien ongelmien valossa.

Malliteoreettisella argumentilla Putnam haluaa osoittaa, että metafyyisinen realismi kohtaa ylitsepääsemättömiä ongelmia yrittäessään selittää, miten sanamme saavat yksilölliset ja selkeät viittauskohteet (yksilöllisen ja selkeän tulkinnan). Bob Hale ja Crispin Wright jakavat Putnamin argumentin kolmeen ala-argumenttiin: ensinnä siihen, että ”merkitys ei ole päässä” (”meaning ain’t in the head”); toiseksi siihen, että lauseen osien viittauskohdetta ei voida määrätä operationaalisilla tai teoreettisilla rajoitteilla¹⁴ muutoin kuin mallin tai mahdollisen maailman sisällä; ja kolmanneksi siihen, että useat muut yritykset määrätä sanojemme viittauskohteet metafyyiselle realistille tyydyttävällä tavalla kaatuvat ”lisää teoriaa”-argumenttiin. (Hale & Wright 2003b, 428.) Käyn näistä ala-argumenteista läpi mielestäni oleellisimmat, jotka ovat toinen ja kolmas. Ensimmäinen ala-argumentti on minusta enemmänkin argumentti subjektivismia vastaan. Näkemykseni mukaan toinen ala-argumentti on varsinainen malliteoreettinen argumentti metafyyisistä realismia vastaan. Kolmas argumentti kohdentuu vasta-argumentiksi metafyyiselle realistille, joka pyrkii vastaamaan malliteoreettiseen argumenttiin. Näin ollen toinen ja kolmas ala-argumentti muodostavat kiinteimmän argumentaatiolinjan. Käytän

---

¹⁴ Operationaalisen rajoitteen mukaan voimme stipuloida, että tietty lause on tosi, jos ja vain jos tietty mittaustulos havaintaan. Teoreettinen rajoite korostaa teorian formaaleja ominaisuuksia niin, että teorian sallimaan tulkintaan pätee se, että eri seurauksilla on aina eri syyt. (Ks. esim. Putnam 1981, 29-31.)

pääasiallisena lähteenä Putnamin artikkelia 'Models and Reality' (1983, 1-25). Mielestäni hän esittää argumenttinsa selkeimmin tässä artikkelissa.

Putnam toteaa jälkikäteen John Dewey -luennoillaan (1994, 445-517), että hänen omaan filosofiseen ajatteluunsa vaikutti 1970-luvun puolivälin tienoilla kaksi seikkaa: Skolemin paradoksi ja Michael Dummettin filosofia (ibid., 456-463). Muun muassa näiden seikkojen kautta hän päätyi tarkastelemaan niin kutsuttua *tarkoitettun tulkinnan*¹⁵ (intended interpretation) ongelmaa. Putnam toteaa Dewey-luennoillaan, että perinteinen realistinen metafysiikka on pitänyt sisällään ajatuksen, että on olemassa kaikkien objektien selkeä ja täsmällinen (definite) kokonaisuus niin, että tämä kokonaisuus on määriteltävissä yhdellä kertaa. Lisäksi on olemassa kaikkien ominaisuuksien (pitäen sisällään myös relaatiot) selkeä kokonaisuus. (ibid., 466.) Tästä pääsemme ideaan, että maailma ”tuolla ulkona” selkeine objekteineen ja niiden ominaisuuksineen vahvistaa lauseidemme totuuden. Metafyysisessä realismissa onkin kyse totuuden korrespondenssiteoriasta kuten Anthony L. Brueckner tuo esiin:

Metaphysical realist, as understood by Putnam, espouses a correspondence theory of truth according to which the truth of a theory (the truth of the members of a set of sentences) depends upon (1) *the intended interpretation of the theory* (intended model) and (2) the way the world is (Brueckner 1984, 134).

Putnamin omien sanojen perusteella voidaan listaan lisätä vielä yksi oletus. Näin metafyyssiseen realismiin kolme keskeistä oletusta ovat:

- (i) Maailma on selkeä ja täsmällinen eli hyvin määriteltävissä oleva universumi (domain) (määräisysoletus).
- (ii) Sanojemme tien viittauskohteisiin ohjaa se, mihin me tarkoitamme sanojemme viittaavan (oletus tarkoitettusta tulkinnasta).
- (iii) Tarkoittamamme tulkinta on siivu maailmaa ja lauseidemme totuusarvo riippuu siitä, miten tämä siivu on (korrespondenssioletus).¹⁶

---

¹⁵ Seppo K. Miettinen kutsuu tarkoitettua tulkintaa *aiotuksi malliksi* (Miettinen 1978, 132).

¹⁶ Suurin piirtein nämä samat seikat luettelee myös Hale ja Wright Putnam-kommentaarissaan (Hale & Wright 2003b, 427).

Tämän lyhyen metafyyssisen realismin luonnehdinnan jälkeen voimme siirtyä Skolemin paradoksiin ja katsoa, mitä paradoksi tekee metafyyssiselle realismille.

Skolemin itsensä mukaan paradoksi perustuu joukko-opillisten käsitteiden relatiivisuuteen. Skolemin paradoksin tuottaa historiallisesti hieman aiemmin esitetty Löwenheim-Skolem-teoreema. Teoreema sanoo, että jos ensimmäisen kertaluvun teoriassa on mallia ollenkaan, niin mallin täytyy olla ainakin yksi *numeroituva* joukko tai ainakin äärellinen joukko. Monet ensimmäisen kertaluvun teorit sisältävät kuitenkin tarkoitettuna tulkintanaan *ylinumeroituvan* äärettömän ala-joukon esimerkiksi luonnollisten lukujen joukko reaalityluvut. Miten me siis voimme käsitellä teorioita, joiden aksioomien toteutuminen vaatii paljon laajemman universumin kuin luonnolliset luvut ja samalla tosiasiallisesti nämä teorit toteutuvat laskettavissa olevassa (numeroituvassa) universumissa? (Tämä on kriteeri sille, että ne yleensä toteutuvat.) (Dummett 2001b, 172-173, ks. myös Miettinen 1978, 132.)

Putnamin mukaan Skolem osoitti paradoksin myötä, että (matemaattisella) kielellä on aina lukemattomia malliin perustuvia tulkintoja. Edelleen Putnamin mukaan Skolem itse antoi myös varsin riittävän formaalia kieltä koskevan ratkaisun paradoksiin. (Putnam 1983, 2.) Seppo K. Miettinen kiteyttää paradoksin selityksen suurin piirtein seuraavasti. Ensin hän määrittää numeroituvuuden *bijektiksi* joukkojen välillä. Tämän jälkeen hän sanoo, että vaikkapa joukko ”ulkoapäin” on numeroituva, niin se on ylinumeroituva teorian sisältä katsoen, jos annetussa mallissa ei ole kyseessä olevaa joukkoa numeroivaa bijektiota esimerkiksi luonnollisten lukujen joukon ja reaalitylukujen joukon välillä (vrt. Miettinen 1978, 132). Tämän päätelmän vuoksi Skolem ei kutsukaan argumenttiaan paradoksaaliseksi vaan ainoastaan joukko-opillisten käsitteiden relatiivisuudeksi.

Käsittääkseni avainasemassa Putnamin ajattelussa on kontrasti mallin ja todellisuuden välillä, sillä loppujen lopuksi realistisesta näkökulmasta katsottuna luonnollinen kieli puhuu ”tuolla ulkona” olevasta todellisuudesta. Putnam sanoo, että Skolemin paradoksi on ensisijaisesti kielifilosofinen ongelma, ei niinkään formaalin matemaattisen kielen ongelma, sillä paradoksaalisuus jää voimaan juuri luonnollisen kielen kohdalla. Tästä syystä Putnam ei pidäkään Skolemin paradoksin formaalia muotoa kovinkaan mielenkiintoisena ongelmana. Hän pitää paradoksin seurauksia nimenomaan *kielifilosofisina* ongelmina, koska kielifilosofian tärkein alue on luonnollinen kieli. (ks.

esim. Putnam 1983, 1-2.) Luonnollinen kieli näet sisältää kaikki mahdolliset mallit tai paremminkin kaikki mahdolliset maailmat. Keskeinen kielifilosofinen kysymys kuuluu: Miten me voimme valita luonnollisen kielen sisällä tarkoittamamme tulkinnat (mallit tai maailmat)?

Esimerkkinä ongelmasta voidaan esittää kolme luonnollisen kielen lausetta lausetta, joiden kokonaisuutta kutsuttakoon teoriaksi T_1 :

- (1) Kirppu on kissassa.
- (2) Kissa on matolla.
- (3) Matto on lattialla.

Meillä kaikilla on hyvin vahva ja niin ilmeinen tarkoitettu tulkinta teorialle T_1 , että sitä tuskin tarvitsee sanoa ääneen. Mutta ongelma on nyt, miten me erotamme tämän ilmeisen tulkinnan vaikkapa seuraavasta poikkeavasta tulkinnasta: 'kirppu' viittaa lukuun yksi, 'kissa' viittaa lukuun kaksi, 'matto' viittaa lukuun kolme, 'lattia' viittaa lukuun neljä ja '___ on ...ssa/lla' viittaa relaatioon ___ on numeerisesti pienempi kuin .... Tämäkin tulkinta näyttää poikkeavuudesta huolimatta olevan tosi. (Brueckner 1984, 135-136.) Esimerkin perusteella näyttääkin olevan, että teorian T_1 (tosien) tulkintojen lukumäärän voi venyttää loputtomaksi. Eivätkä operationaaliset tai teoreettiset rajoitteet voi korjata tilannetta, sillä ne määräävät tulkinnan vain mallien sisällä, eivät niiden välillä.

Artikkelissa 'Problem about Reference' (1981, 22-48) Putnam osoittaa, mikä operationaalisissa ja teoreettisissa rajoitteissa on ongelmana. Hän ensin muovaa rajoitteita niin, että ne vastaisivat mahdollisimman hyvin aikaansa seuraavan metafysisen realistin tarpeita. Mutta kaikki modifikaatiot huomioon ottaen rajoitteet kohtaavat ylitsepääsemättömän ongelman, sillä rajoitteiden ongelma on siinä, että ne kiinnittävät *kokonaisten* lauseiden totuusehdot (ibid., 32-33). Näin siis saamme lauseistamme tosia. Mutta kuten näimme, tämä ei riitä kiinnittämään lauseen *osille* tarkoittamamme viittauskohteita. Juuri tämä oli Skolemin paradoksin opetus. Teorioillamme on lukemattomia tosia tulkintoja.

3.1.2. ”Lisää teoriaa” –argumentti

Metafyysinen realisti voi vastata Putnamille seuraavasti. Hän voi spesifioida teorian T_1 tarkoitetun tulkinnan teorian T_2 avulla seuraavasti:

- (4) ’kirppu’ viittaa Pekkaan.
- (5) ’Kissa’ viittaa Villeen.
- (6) ’Matto’ viittaa minun mattooni.
- (7) ’Lattia’ viittaa minun lattiaani.
- (8) ’__ on ...ssa/lla’ viittaa relaatioon __ *on spatiaalisesti ...n yläpuolella*.

Tämän spesifioinnin jälkeen voimme sanoa, että T_1 (lauseet 1-3) on tosi juuri sillä tavalla kuin olemme tarkoittaneet, koska olemme osoittaneet yksityiskohtaisesti ja yksiselitteisesti, mihin sanamme viittaavat (Pekka on *tietyn* kirpun nimi ja Ville on *tietyn* kissan nimi). Putnamin vastaus tähän on ”lisää teoriaa”-argumentti ja juuri tämä tuo esiin kontrastin malliin perustuvan kielen ja todellisuuteen perustuvan luonnollisen kielen välillä. (Brueckner 1984, 135-136.)

Putnamin mukaan T_2 (lauseet 1-8) on vain lisää kielen paloja, lisää teoriaa. Myös teorialla T_2 on lukemattomia tulkintoja. Ongelma muistuttaa vanhaa luonnollisen kielen metakieltä koskevaa ongelmaa: Miten osoittaa luonnollisen kielen tarkoitettu tulkinta metakielen avulla, kun metakieli on myös palanen luonnollista kieltä? Jos siis teorialla T_1 on lukemattomia tulkintoja, niin miksi T_2 olisi sen täsmällisempi.

Putnamin mukaan metafyysinen realismi on kaivanut oman kuoppansa. Metafyysinen realismi kieltää, että kielen tulkinnan määräisi tapa, jolla käytämme kieltä. Päinvastoin kielen tulkinnan määrää se, mitä me sanoillamme tarkoitamme ja puheemme totuuden se, miten maailma on. Niinpä kun tulkintaa ei määrää se, mitä tarkoitamme yhdellä kielen palalla (lauseilla 1-3), niin miten sen määrää toinen pala samaa kieltä (lauseet 4-8). (ibid., 136.)

Putnamin malliteoreettisen argumentin tarkoitus on tuoda esiin se, että hänellä ei ole kovinkaan mielenkiintoista sanottavaa siitä, mikä referenssi on. Tämä lause on syytä ottaa varsin kirjaimellisesti malliteoreettisen argumentin yhteydessä. Putnamilla ei nimittäin ole

juurikaan sanottavaa myöskään referenssin epämääräisyydestä (indeterminacy). Kysymys on pikemminkin siitä, mihin lauseen osien merkityksen *määräisyys* (determinacy) perustuu. Metafyysinen realisti uskoo, että se perustuu referenssiin itseensä ja määräisyys on puristettava tavalla tai toisella irti referenssistä. Putnamin mukaan metafyysisen realismin ongelma onkin juuri siinä, että se sijoittaa liian suuren selitysvastuun pyrkiessään selittämään, mikä tarkkaan ottaen on referenssi. Kuitenkaan perinteinen realismi ei onnistu itselleen asettamassaan tehtävässä kuten ”lisää teoriaa”-argumentti osoittaa. (esim. Hale & Wright 2003b, 430.) Putnam itse taas siirtää ongelma-alueen *ymmärrystä* koskevaksi. Hän esittää artikkelissa ’Models and Reality’ heti Skolemin paradoksin esittelyn jälkeen seuraavanlaisen retorisen kysymyksen:

The philosophical problem appears at just this point. If we are told ‘axiomatic set theory does not capture the intuitive notion of a set’, then it is natural to think that *something else* – our ‘understanding’ – does capture it. But what can our ‘understanding’ come to, at least for a naturalistically minded philosopher, which is more than *the way we use language*? (Putnam 1983, 4.)

Juuri tämän liikkeen seurauksena Putnam lähestyy Dummettia. Lainauksesta käyvät ilmi ongelmat, joita oman käsitykseni mukaan myös Dummett pitää akuutteina. Hän aloittaa vastausten etsimisen näihin ongelmiin fregeläisestä mielen ja referenssin välisestä erottelusta. Lisäksi sekä Putnam että Dummett vaativat, että filosofisen selityksen kielen ymmärtämisestä on noustava tavasta, jolla käytämme kieltä. Tämä tarkoittaa, että selityksen on perustuttava kielenkäyttäjän käyttäytymiseen ja havainnoitavaan ympäristöön. Tätä on Dummettin yhteydessä kutsuttu *manifestatioehdoksi* (esim. Green 2002, 18).

Putnam ja Dummett ovat siis samaa mieltä siitä, että kielellisen ymmärryksen on perustuttava tapaan, jolla käytämme kieltä. Lisäksi heti edellisen lainauksen jälkeen Putnam sanoo, että antirealistinen verifikationismi ei ajaudu ongelmiin Skolem paradoksin myötä. Hänen mukaansa verifikationismi irtautuu korrespondenssikäsityksestä niin, että verifikationismin mukaan ymmärryksemme luonnollisesta tai malliteoreettisesta kielestä sisältyy tietoomme siitä, miten kielen lause todistetaan, eikä siihen liity ennakko-oletuksia mallista tai todellisuudesta. (Putnam 1983, 4.) Oman käsitykseni mukaan Putnamin arvio on periaatteessa oikea, mutta ehkä hieman liian hätäinen. Seuraavassa esityksessä tuon esiin, että Dummettin käsityksen mukaan kielen ymmärtämisen selityksen on alettava mielen ja referenssin välisestä erottelusta. Erottelu selittää myös kielen sosiaalisen

aspektin, jolla on oma merkittävä roolinsa tarkoitetun tulkinnan löytämisessä. Vasta tämän jälkeen voidaan edetä verifikationistiseen totuuskäsitykseen, josta Putnam aivan oikein toteaa, että se poikkeaa perinteisestä korrespondenssikäsityksestä.

3.2. Fregen mielen ja referenssin filosofia

Dummett aloittaa teoksessaan *Frege: Philosophy of language* (2001a) Fregen mieltä ja referenssiä koskevan filosofian esittelyn oletuksella siitä, että Fregen logiikassa olisi implisiittisenä ollut erottelu loogisen seurauksen *syntaktisen* ja *semanttisen* käsityksen välillä. Toisaalta hänen työstään voidaan lukea ulos *formaali systeemi* pitäen sisällään täsmällisesti esitetyt formaalit säännöt, aksioomat ja päättelysäännöt ja toisaalta Fregen käsillä oli formaalin kielen lauseiden *semanttiset selitykset*, jotka selvästi eroavat formaalista puolesta.¹⁷ (Dummett 2001a, 82.)

Kaksi kiinteästi erotteluun liittyvää käsitettä ovat formaalin logiikan kielen *järkevyys* (soundness) ja *täydellisyys* (completeness). Näiden käsitteiden avulla formaalin systeemin kaksi eri puolta, syntaktinen ja semanttinen puoli saadaan kohtaamaan. Systeemi on järkevä (sound), jos sen kaikki todistuvat kaavat ovat tosia. Lisäksi on suotavaa, että systeemi on täydellinen eli että jokainen validi kaava on todistuva. (esim. Dummett, 2001b, 136-137.) Jos systeemi on järkevä ja täydellinen, niin syntaktisesti validin lausejoukon jäsenet ja mallin antama tulkinta lausejoukolle kohtaavat toisensa.

Skolemin paradoksin opetus on nyt se, että paradoksi (toisin sanoen referenssin relatiivisuus) voidaan tuottaa systeemissä, joka on sekä järkevä että täydellinen. Näin ollen edellisten käsitteiden avulla emme voi taata tarkoittamaamme tulkintaa. Edellisten käsitteiden valossa lauseiden 1-3 tulkitseminen lukuteorian mallin avulla tuntuisi olevan järkevä ja jos ilmeinen tarkoitettu tulkinta olisi täydellinen, niin samoin olisi lukuteoreettinen tulkinta¹⁸. Teorian T_1 tarkoitetun tulkinnan malli ja lukuteoreettinen malli ovat isomorfisia (mallit toteuttavat saman syntaksin) (ibid., 137). Jos Dummett on oikeassa

---

¹⁷ On hyvä korostaa sanaa ”implisiittinen”, koska toisaalta Dummett sanoo erottelusta, että vaikka kyseessä on perustava erottelu, niin edes Fregellä, modernin logiikan perustajalla, ei ollut tarkkaa muotoilua siitä (Dummett 2001a, 136). Mutta toisaalta erottelun uloslukeminen Fregen systeemistä on tunnustettu, sillä esimerkiksi Risto Vilkkö toteaa seuraavasti: ”Yksi *Begriffsschriftin* tärkeimmistä erotteluista oli selkeä erottelu [semanttisten] aksioomien ja [syntaktisten] päättelysääntöjen välillä” (Vilkkö 2005, 29).

¹⁸ On tietysti hyvin tunnettu tosiasia, että kumpikaan ei ole täydellinen.

arviossaan siitä, että Frege olisi tehnyt erottelun syntaktisen ja semanttisen puolen välillä, niin tällöin Fregellä olisi ollut ainakin implisiittisesti tieto kahdesta erottelun mukanaan tuomasta käsitteestä, mutta hänen ulottuvillaan olisi ollut vain ja ainoastaan nämä kaksi käsitettä. Tästä huolimatta Dummettin mukaan Frege operoi kokoajan yhdellä tietyllä (tarkoittamallaan) tulkinnalla. Dummett kuvaa Fregen semantiikkaa seuraavasti:

Such a semantics... enables him to define the semantic notion of logical consequence and to frame the conception of soundness and completeness for a given set of formal rules of deduction. It is precisely such a notion of interpretation that Frege has in mind when he speaks of 'reference'... [H]e uses the very same notion of reference in his philosophical discussions of language... and in his exposition of the intended interpretation of his formal system in *Grundgesetze der Arithmetik*¹⁹... (Dummett 2001a, 90.)

Tämän jälkeen hän kysyykin, miksi Frege oikeastaan esitteli *mielen* (Dummettilla Sense) ja *referenssin* (Reference) välisen erottelun. Vaikka on totta, että Frege ei ollut aivan tyytyväinen referenssin tilaan omassakaan systemissään, niin hän ei yrittänyt ratkaista ongelmia mielen esittelyllä. Näin ollen Frege oli tässä kontekstissa tyytyväinen referenssin tilaan tai jollei hän kaikilta osilta ollut, niin mielen esittely referenssin rinnalle ei ollut hänelle ratkaisu ongelmaan.

Ensitöikseen Dummett käy läpi väärän vastauksen pois alta häiritsemästä. Joskus on sanottu, että Frege pyrki vastaamaan mielillä niin sanottuun opaakkien kontekstien ongelmaan, jotka muodostuvat esimerkiksi uskomusoperaattoreiden yhteydessä. Frege toteaa, että näissä tilanteissa ilmaus viittaa siihen, mikä normaalissa kontekstissa on ilmauksen mieli: "[T]he case of indirect quotation, in which we have seen the words to have their indirect reference coinciding with what is customarily their sense" (Frege 1970, 66). Mutta kyseinen selitys on hyödytön, jos emme ole ensin selvittäneet, mikä on normaalin kontekstin mieli tai antaneet selitystä sille, miksi ilmauksilla yleensä on mieli tavallisissa konteksteissa (Dummett 2001a, 90).

Oikea vastaus kysymykseen vahvistaa jälleen Dummettin näkemystä Fregestä analyttisen filosofian kielellisen käänteen taustahahmona. Dummett aloittaa vastauksen huomautuksella, että *loogikko* Frege oli aivan tyytyväinen referenssin ja tarkoitetun tulkinnan tilaan. Logiikan kannalta Fregelle riitti, että tosien premissien loogiset seuraukset olivat myös tosia. Toisin sanoen päättely oli totuuden säilyttävää. Dummettin mukaan mielet ohjelmaansa toikin *filosofi* Frege. Tästä syystä Fregen filosofiaa on syytä

---

¹⁹ Tästä eteenpäin *Grundgesetze*.

kutsua 'kielifilosofiaksi' mieluummin kuin 'merkitysteoriaksi'²⁰, mutta kumpikin nimilappu on Dummettista parempi kuin 'logiikan filosofia' tai 'filosofinen logiikka'. Dummettin mukaan Frege menee paljon pidemmälle kuin perinteinen logiikka. Fregen ohjelma on ymmärrettävä laajemmassa kontekstissa kuin vain väitelauseiden välisten seurauksien filosofisena tarkasteluna.

Dummettin Frege ei ole niinkään kiinnostunut referenssin ongelmista vaan haluaa laajentaa ohjelmansa koskemaan filosofisia kielen ymmärtämisen ongelmia. Dummett menee jopa niin pitkälle, että hänen mukaansa referenssi ei ole Fregellä merkityksen osa (ingredient) ollenkaan. Ainoastaan mielet kuuluvat merkityksenteoriaan.

Merkityksenteoria (Theory of Meaning) on yhtä kuin teoria *ymmärtämisestä*. Näin ollen pääsemme siihen jo aiemminkin esiin nousseeseen seikkaan, että ymmärryksemme kielenkäytöstä tuottaa selityksen myös sanojemme viittaussuhteille. (ibid., 92.)

Tietenkään Dummett ei voi väittää, että Frege olisi unohtanut referenssin kokonaan. Hän tunnustaakin, että referenssi on tärkeä merkityksenteorian *seuraus*. Referenssi on edelleen tärkeä väline arvioitaessa lauseen totuusarvoa. Pelkästään referenssiin perustuvaa teoriaa Dummett kutsuu merkitysteoriaksi (Meaning-theory). Loogikolle riittää yksinkertainen viittaussuhteen stipulointi. Mutta kielifilosofille elintärkeä kysymys on, mitä referenssin taustalla on, siksi kielifilosofin on Putnamin, Dummettin ja Fregen tavoin käännettävä katseensa kohti ymmärrystä.²¹ Fregelle ja Dummettille avain ymmärrykseen on kielellisen ilmauksen mieli.

3.3. Mikä on mieli?

Nyt kun Dummettin Frege-tulkinnan ääriviivat on piirretty, voimme alkaa syventämään sitä. Ensimmäisenä tarkastelemme, mikä kielellisen ilmauksen mieli loppujen lopuksi on. Fregen mukaan ilmauksen mieli kognitiivisena arvona ei voi jäännöksettä palautua ilmauksen viittauskohteeseen²². Tätä seikkaa Frege tuo esiin Aamutähti-Iltatähti-

---

²⁰ Ehkäpä Dummett ottaa tässä huomioon sen seikan, että monet Frege-tulkitsijat ovat sitä mieltä, että Frege itse ei koskaan muotoillut varsinaista merkitysteoriaa.

²¹ Myös tämä saattaa olla syy, miksi Dummett ei pidä merkitysteoriaa hyvänä nimilappuna Fregen filosofialle.

²² Tämä tulkinta perustuu sille, että mieli ymmärretään kognitiivisena arvona ja näin ollen se korostaa Dummettin teesiä siitä, että Fregen orientaatio oli ainakin osittain kieltä korostava. Toinen ja hieman

esimerkillään. Dummett tuo esiin esimerkistä sen, että Frege todennäköisesti harkitsi esimerkkiä tarkkaan niin, että se tuo esiin mahdollisimman valaisevasti, mitä mielet ovat ja miksi niitä tarvitaan kielen analyysissa. Frege katsoi mielet oleellisiksi tarkasteltaessa *identiteettirelaatiota*.

Tarkastellaan kahta eri identiteettiväitettä, toisaalta lausetta

$$(1) a = a$$

(voidaan lukea, että Aamutähti on Aamutähti) ja toisaalta lausetta

$$(2) a = b$$

(voidaan vastaavasti lukea, että Aamutähti on Iltatähti). Lauseissa esiintyvät nimet ovat *koreferentiaalisia*, joten referenssin kannalta ongelma on siinä, miten ilmeinen ero lauseiden välillä tuodaan esiin. Luonnollisen kielen puhujalle on selvää, että lauseet ovat erilaisia ja kielifilosofi voi vahvistaa tämän intuition sanomalla, että lause (1) on triviaalisti tosi ja lauseella (2) taas on *informatiivinen sisältö*. Frege ilmoittaa tämän seuraavasti: “*a = a* holds *a priori*... while statement of the form *a = b* often contain very valuable extensions of our knowledge and cannot always be established *a priori*” (Frege 1970, 56). Tämän eron Frege tuo esiin sanomalla, että vaikka nimet ‘a’ ja ‘b’ viittaavat samaan objektiin, niin nämä nimet ovat annettu meille eri tavalla eli niillä on eri mielet. Frege halusi tuoda esiin ilmauksien mielet siksi, että näin hän pystyy käsittelemään sitä oleellista seikkaa, että eri mielillä on meille kielenkäyttäjinä eri *kognitiivinen arvo*: “*a = a* and *a = b* are obviously statements of different cognitive value” (ibid., 56 ja ks. myös Dummett 2001a, 94). Näin mielet selittävät kielen ymmärryksen aspektia.

---

metafyysisempi tulkinta olisi se, että ymmärrämme mielen seikkana, joka kuvaa jotain objektin ominaisuutta. Tällöin ilmauksen mieli palautuisi ilmauksen viittauskohteeseen. Myös tällaisesta ajattelusta Frege antaa viitteitä. Hän sanoo muun muassa seuraavasti mielestä:

The sense of a proper name is grasped by everybody who is familiar with... totality of designations to which it belongs; but this serves to illuminate only a single aspect of the reference... Comprehensive knowledge of the reference would require us to be able to say immediately whether any given sense belongs to it. To such knowledge we can never attain. (Frege 1970, 57-58.)

Tässä nousee esiin ajatus, että objekti on ominaisuuskimppu, jonka yhtä aspektia yksi mieli valaisee ja täydellinen tieto objektista vaatisi, että tuntisimme kaikki objektin ominaisuudet eli kaikki mielet. Mutta kuten Frege sanoo, tällainen tilanne on mahdoton. Me kuitenkin pysymme nyt Dummettin jalanjäljillä toteamalla, että ilmauksen mielen tarkoitus on ensisijaisesti kuvastaa ilmauksen kognitiivista arvoa.

Dummettin mukaan Aamutähti-Iltatähti-esimerkki tuo esiin hyvin sen, mistä kognitiivisessa arvossa on kysymys. Aamutähti ja Iltatähti ovat olleet pitkään tunnettuja. Meillä ei koskaan ole ollut vaikeuksia ymmärtää, mihin nimet viittaavat, vaikka aluksi ei tiedettykään, että ne ovat itse asiassa yksi ja sama planeetta. Niinpä esimerkin opetus on, että Aamutähden ja Iltatähden koreferentiaalisuuden havaitsemisella ei juurikaan ollut vaikutusta ilmausten kognitiiviseen arvoon. (ibid., 98.)

Edellisestä esimerkistä voidaan myös päätellä, kumpi käsitteistä on perustavampi, referenssi vai mieli. Jos nimen ymmärtäminen palautuisi kokonaisuudessaan siihen, että nimi viittaa objektiin, niin tällöin puhuja, joka tietää, että kaksi nimeä viittaa samaan objektiin, tietäisi myös jo etukäteen lauseen (2) totuusarvon. Näin se ei voisi olla koskaan informatiivinen hänelle. (ibid., 95.) Tästä syystä mieli on elintärkeä kielellisen ymmärryksen kannalta. Referenssi taas ei ole. Mielen ensisijaisuutta kielellisen ymmärryksen kannalta Dummett havainnollistaa sillä tavalla, että hänen mukaansa toisaalta emme voi lukea kielenkäyttäjälle niin *paljon* tietoa kuin tiedon siitä, mihin ilmaus viittaa. Toisaalta emme voi lukea hänelle niin *vähän* tietoa kuin pelkästään tiedon ilmauksen viittauskohteesta. Liian paljon tiedolla Dummett tarkoittaa, että vaikka nimellä onkin mieli, niin sillä ei ole välttämättä viittauskohdetta. Esimerkiksi nimellä 'Sherlock Holmes' on mieli, mutta sillä ei ole oikeaa viittauskohdetta. Tällaisessa tilanteessa emme voi olettaa, että kielenkäyttäjä tietäisi niin paljon, että hän tuntisi henkilökohtaisesti kuka Sherlock Holmes on. Liian vähällä tiedolla Dummett tarkoittaa juuri lauseiden (1) ja (2) kaltaisia identiteettilauseita, joissa pelkkä referentiaalisuus on kyvytön selittämään lauseiden erilaisen informaation sisällön. (ks. esim. Grayling ja Weiss 2001, 730.)

3.4. Dummettin monien mielten filosofia

3.4.1. Yksi määräävä mieli ja monet mielet

Monien mielten (tai kuvausten) teorioiden alkupiste on usein paikannettu Wittgensteinin teoksen *Philosophical Investigations* kohtaan 79:

[T]he name "Moses" can be defined by means of various descriptions. For example, as "the man who led the Israelites through the wilderness, "the man who lived at that time and place and was called 'Moses'", "the man who as a child was taken out of Nile by Pharaoh's daughter" and so on. And according as we assume one definition or another the proposition [about Moses]... acquires a different sense... (Wittgenstein 1984, 36-37.)

Tämän kaltaisen useimpia mieliä samalle nimelle sallimalla näkemyksellä on sanottu olevan kontrasti Russellin ja Fregen käsityksille (esim. Kripke 1972, 253-261). Russellin kantaa on sanottu määräävän kuvauksen teoriaksi ja Fregen kannan on sanottu olevan hyvin lähellä tätä kantaa, sillä poikkeuksella, että Frege ei varsinaisesti puhunut kuvauksista vaan mielistä. Dummettin kanta kuitenkin poikkeaa tästä siinä mielessä, että hänen mukaansa ajatus monista mielistä on luettavissa jo Fregen kirjoituksista. Seuraavaksi tarkastelen, millainen on määräävän kuvauksen ja monien kuvauksien tai mielten kontrasti. Tämän jälkeen tuon esiin Dummettin perusteluja, miksi monien mielten näkemys tulisi yhdistää jo Fregeen.

Vaikka Fregen nimi onkin yhdistetty erilaisiin kuvausteorioihin, niin Dummettin mukaan ei ole varmuutta hyväksyisikö Frege sitä, että erisnimen mieli on ekvivalentti kuvauksen kanssa. Dummettin mukaan Fregen ajattelussa kahdella koreferentiaalisella nimellä on eri mieli, jos me olemme tunnistanee eri tavalla objektin, joka on nimien viittauskohde. Oleellista tässä selityksessä on, että sanaa 'kuvaus' ei esiinny ollenkaan. (Dummett 2001a, 98.) Itse olen myös taipuvainen ottamaan vakavasti tämän huomion. Kuten yllä on esitetty, niin ilmauksen mieli oli Fregelle ilmauksen *kognitiivinen arvo* siis tapa, jolla viittauskohde annetaan meille. Lisäksi Dummett usein painottaa sitä, että kuten *Tractatuksen* Wittgenstein myös Frege katsoi, että meillä ei ole suoraan mahdollista puhua mielistä. Kun *sanomme*, mikä ilmauksen viittauskohde on, niin samalla me *osoitamme* ilmauksen mielen²³. (Dummett 1991a, 316.) Jos ilmauksen mieltä ei voida sanoa, niin sen täytyy olla erilainen kuin (kielellinen) kuvaus. Tästä huolimatta esitän mieliä tarvittaessa kuvauksien avulla, koska muuten niitä on varsin hankala esittää. Käytän siis tästä eteenpäin Fregen filosofian yhteydessä nimitystä mieli, joko määräävän mielen teorian yhteydessä tai monien mielten kantana, vaikka esittäisinkin mielet tarvittaessa kuvauksina.

---

²³ Tähän seikkaan perustuen Dummett kommentoi enemmän tai vähemmän hyväksyvästi Davidsonin totuusteoriaa. Dummettin mukaan vaikka Davidson ei sitoudukaan mielen olemassaoloon, niin hän totuusteoriassaan toteuttaa juuri edellä mainittua wittgensteinilaista taktiikkaa. Wittgenstein toteaa *Tractatuksen* kohdassa 4.063: "In order to be able say 'p' is true (or false), I must have determined in what conditions I call 'p' true, and thereby I determine the sense of the proposition" (Wittgenstein 1986, 73-75). Tätä samaa taktiikkaa toteuttaa Dummettin mukaan myös Davidsonin totuusteoria. Kun Davidson totuusteoriallaan tuottaa ilmauksille viittauskohteet, niin hän samalla osoittaa, mitkä ovat ilmausten mielet. (Dummett 1991a, 316.)

Edellisen perusteella kielellisen ilmauksen mieli on siis tapa, jolla ilmauksen referenssi meille annetaan. Fregen mukaan mieli määrää nimen viittauskohteen ja sen on tehtävä työnsä yksiselitteisesti ja täsmällisesti. Lisäksi ja ehkä tärkeämpänä Fregen ajattelusta on huomattavissa piirteitä, jotka antavat viitteitä useiden mielten harhaanjohtavuudesta. Tällainen kanta tuntuisikin puhuvan yhden määräävän mielen kannan puolesta. Mutta Dummettin kanta siitä, että monien mielten keksijä oli Frege perustuukin Fregen luonnollisen kielen ja ideaalikielen väliseen erotteluun. Todistusaineistoa määräävän mielen taktiikasta on löydettävissä *Grundgesetze*. Mutta heti perään on todettava, että Dummett on oikeassa seuraavassa maininnassaan:

It is difficult to say whether anyone has ever held [the belief that every expression of our language has a single, unalterable and ideally sharp sense]: certainly not Frege, who was perfectly aware of the variations in sense attached by different individuals or at different times to the same expressions, and of the haziness of the senses so attached. (Dummett 2001a, 103.)

Dummettin idea on siinä, että Frege oli ensimmäinen filosofi, joka ymmärsi luonnollisen kielen useiden mielten aspektia, mutta monien pettymykseksi hän ei ollut kovin innostunut tästä piirteestä. Kuten myös Dummett toteaa: “Frege can... be criticized for tending to view this feature of natural language as one of its many defects” (ibid., 103).

Frege mainitsee edellä mainitun kontrastin ideaalikielensä ja luonnollisen kielen välillä selkeimmin yhdessä artikkelin ’On Sense and Reference’ alaviitteessä:

So long as the reference remains the same... variations of sense may tolerated, although they are to be avoided in the theoretical structure of a demonstrative science and ought not to occur in a perfect language (Frege 1970, 58 ja ks. myös Kripke 1972, 257).

Voimme selittää Fregen kannan edellisen perusteella seuraavasti. Hän sallii luonnollisessa kielessä liikkumavaraa monille mielille kuitenkin sillä varauksella, että nimen viittauskohde ei saa muuttua. Mielen tehtävä on ensisijaisesti määrätä ilmaukselle viittauskohde ja tämä voi tapahtua täsmällisesti ja selkeästi, vaikka samalle ilmaukselle olisi useampiakin mieliä. (Frege 1970, 56-59.) Ideaalikielensä hän kuitenkin on valmis poistamaan moiset luonnollisen kielen patologiset oireet ja päätyy näin kannattamaan yhden määräävän mielen teoriaa.

Dummett esittää oman monien mielten filosofiansa esimerkillä yksinkertaisesta erisnimestä, jolla on monta mieltä. Dummettin mukaan maantieteellisillä nimillä on tyypillisesti monta mieltä. Esimerkiksi Thames voidaan tunnistaa monilla eri tavoilla. Kun lähdemme tarkastelemaan, mikä Thames oikein on, niin voimme saada monta oikeaa vastausta. Meidän tiedusteluihimme voidaan vastata, että Thames on 'joki, joka virtaa Clifton Hampdenin läpi' tai 'joki, joka virtaa Radcot Bridgen kautta' tai '...Henleyn läpi'. Dummett pyrkii tällä esimerkillä osoittamaan erisnimien luonteen. Kyse ei ole siitä, että nimen 'Thames' mieli olisi ylideterminoitunut. Kyse on pikemminkin siitä, että tarkkaa rajaa nimen mielen (sen, miten nimen viittauskohde on meille aikoinaan annettu) ja kaiken meidän joesta nykyisin hallussa olevan tiedon välillä ei voida tehdä. (Dummett 2001a, 98.) Esimerkiksi minulle kaikki edellä mainitut kuvaukset lisäsivät tietoani kyseisestä joesta, sillä minulle Thames on ollut 'joki, joka virtaa Lontoon läpi'. Esimerkistä paistaa siis läpi mielen liukuvuus. Mielen liukuvuuteen liittyy kaksi oleellista seikkaa. Ensinnä Dummettin mukaan jopa ihminen, joka uskoo, että Thames on 'joki, joka virtaa Moskovan läpi' ymmärtää *osittain* nimen 'Thames'. Hän nimittäin ymmärtää, että Thames on joki. Toiseksi ja ehkä oleellisemmin esimerkistä voidaan nähdä, miten pitkälle Dummett ajautuu määräävän mielen kannasta. Määräävän mielen teoriassa määräävä mieli voidaan nähdä *välttämättömänä* ehtona sille, että tunnistamme objektin, johon nimi viittaa. Dummettin monien mielen kannassa taas riittäviäkin ehtoja on useita. Eikä mikään näistä ole välttämätön. (Dummett 2001a, 98-99.)

3.4.2. Mielen sosiaalinen luonne ja tarkoitettu tulkinta

Dummettin mukaan on siis pettymys, että Frege päätyi kantaan, jonka mukaan luonnollisen kielen monista mielistä olisi päästävä eroon. Dummettin tähtäimessä on ensisijaisesti merkityksenteoria, joka kielen funktioiden kautta selittää, miten me ymmärrämme luonnollista kieltä. Uskon, että monien mielten taktiikka tuo esiin oleellisimman linkin hänen fregeläisiin mieliin sitoutuvan filosofiansa ja hänen (sosiaalisen) konstruktivisminsa välillä. Tätä seikkaa hän itse ei mielestäni tuo esiin riittävän voimallisesti, mutta nähdäkseni se on luettavissa ulos Dummettin filosofian seikkaperäisessä tarkastelussa.

Yksinkertaisillakin yksilötermeillä voi olla ja tosiasiallisesti on useita mieliä. Emme itse asiassa ole niinkään kiinnostuneita, miten ihmiset ovat oppineet käyttämään erisnimiä. Meitä kiinnostaa ainoastaan se, että he käyttävät ilmauksia oikein. Kieliyhteisöllä (siis kielenkäyttäjien välillä) täytyy olla sopimus (agreement) siitä, miten ilmauksia käytetään oikein, mutta monien mielten kannassa tämä ei tarkoita, että meillä pitäisi olla yksiselitteinen perusta oikein käyttämisen periaatteille. Yksiselitteisten periaatteiden puuttuminen on Dummettin mukaan oleellista kielen toiminnan takaamiseksi. (ibid., 101.) Dummettin mukaan tämä on seikka, joka nousee esiin Wittgensteinin yllä esitetystä kohdasta 79. Samalla tavalla kuin kyselyihimme Thamesista myös kysymykseen Mooseksen identiteetistä on monia eri vastauksia riippuen kuka on vastaamassa.

Kyseessä on jälleen liukuma mielten välillä, mutta nyt liukuma tuo eteemme aidon ongelman. Onko monien mielten filosofia ymmärrettävä niin, että jokaisella puhujalla voi olla käytössään omat subjektiiviset tavat siitä, miten hän tunnistaa viittauskohteen? Fregen ja Dummettin yhteinen linja on kulkenut subjektiivista psykologismia vastaan, mutta nyt kun mieli ymmärretään kognitiivisena arvona, niin monien mielten kanta näyttää valuvan subjektivismiin puolelle. Myös Dummett huomaa tämän: ”[I]s sense after all something subjective, and therefore without significance for the theory of meaning as an objective feature of linguistic expressions?” (ibid., 102).

Tämän ongelman myötä pääsemmekin suoraan Dummettin konstruktivistiseen kantaan. Voimme nähdä selvän linkin mielten ja merkityksen objektiivisuuden välillä, kun ymmärrämme objektiivisuuden kieliyhteisön intersubjektiivisuutena. Voimme käyttää ja ymmärtää ilmauksia vain, jos olemme kuulleet sen muiden ihmisten välityksellä. Tämä on Dummettin mukaan mielten oleellinen piirre. Näin ollen voimme toistaa teesin, että mielet ovat Dummettin filosofiassa tärkeä tai ehkäpä tärkein linkki fregeläisyyden ja merkityksen yhteisöllisyyden välillä. Hän sanoo yksilön kielen ymmärtämisestä kieliyhteisössä seuraavasti:

[T]his understanding must have been acquired either by his having been expressly given an explanation of the expression by some other person, or by his having picked up a grasp of its use by hearing examples of that use in the mouths of others (ibid., 103).

Olemme nyt asemassa, jossa voimme ymmärtää tarkoitetun tulkinnan ongelmaa. Me tiedämme mistä me puhumme, koska olemme oppineet käyttämään kieltä samassa

kielilyhteisössä. Käytämme hyväksemme samoja mieliä tunnistaaksemme tarkoittamamme objektit. (*Me olemme oppineet tässä kielilyhteisössä tunnistamaan nämä objektit tällä tavalla.*) Ensimmäinen askel kohti tarkoitetun tulkinnan ongelman ratkaisua on loppujen lopuksi hyvin yksinkertainen. Epäselvyyttä puhujan tarkoitusperistä ei synny, koska me puhumme samaa kieltä. Kieltä ei voi olla olemassa ilman muita ihmisiä. Emmekä voi ymmärtää kielen ilmausten mieliä ilman muita ihmisiä. Tämä siis tarkoittaa, että juuri kielilyhteisö tuo kielelle sen kognitiivisen arvon. Jos ideaalikielen systematisoinnin kannalta *monet* mielet ovat niin arveluttavia kuin Frege uskoi, niin luonnollisen kielen ilmaisukyvyn systematisoinnin kannalta *monet* mielet ovat luultavasti väistämättömiä ja takuulla hyvin hyödyllisiä, kuten Dummett huomauttaa (*ibid.*, 103). Saman kielilyhteisön sisällä on kuitenkin vielä useita tapoja tunnistaa viittauskohde. Mielten ulkoistaminen ei siis ole koko ratkaisu tarkoitetun tulkinnan ongelmaan vaan ensimmäinen askel ratkaisuun.

3.5. Mikä on referenssi?

3.5.1. Evansin kanta

Gareth Evans on esittänyt vaikutusvaltaisen ja ennen kaikkea osuvan kritiikin Fregen mielen ja referenssin filosofiaa kohtaan. Esitän alkuun muutaman Dummettiin liittyvän valaisevan huomautuksen Evansin filosofiasta, koska Evans itsekin tunnustaa Dummettin kontribuution omaan Frege-kritiikkiinsä.

Evansin mukaan Fregen filosofia rakentuu atomilauseiden kompositionaalisuudelle. Lauseen sisällä yksilötermit yhdistyvät predikaatteihin. (Ks. Evans 1982, 7.) Predikaatti toimii siis funktiona yksilötermeiltä atomilauseeseen totuusarvoon. Tähän ideaan perustuen Evans selittää Fregen *Merkityksen* (Meaning, Fregen termin Bedeutung). Ilmauksen Merkitys vastaa Evansin esityksessä ilmauksen viittauskohdetta standardin semanttisen teorian mukaan ja näin kielen ilmauksilla on semanttista voimaa (semantic power) ainoastaan, jos niillä on viittauskohde. Fregen merkitysteorian kaksi ankkuria ovat *totuusarvon antaminen lauseille* ja *viittauskohteiden antaminen yksilötermeille*. Näiden kahden ankkurin avulla Evans esittää fregeläisen Merkitykseen perustuvan semantiikan.

Fregen kieliopin luokat ovat joko primitiivisiä tai johdettuja. Kaksi primitiivistä luokkaa ovat lauseet (S) ja yksilötermit (N). Näistä muut luokat kuten predikaatit ja konnektiivit johdetaan seuraavasti. Muotoa S/N olevassa ilmauksessa viiva tarkoittaa ilmausta, joka yhdistettynä yksilötermiin tuottaa lauseen. S/N on siis kieliopillinen kuvaus johdetusta käsiteilmauksesta. S/S,S on taas kuvaus lauseen välisistä konnektiivien luokasta. Näitä kieliopillisia ilmauksia vastaavat semanttiset luokat voidaan esittää seuraavasti. α/β on (metakielinen) kuvaus funktiosta, joka vie yksilötermin semanttisen voiman β lauseen semanttiseen voimaan α . Niinpä ilmauksen S/N semanttinen voima on funktio objekteista totuusarvoon. Tätä käsitystä myös Dummett painottaa Fregen yhteydessä. Kieliopillisen luokan S/S,S semanttinen voima on funktio atomilauseparien semanttisista voimista molekulaarisen lauseen semanttiseen voimaan. (ibid., 8-9.) Se on siis totuustaulujen mukainen funktio kahden tai useamman atomilauseen totuusarvoista kompleksisen lauseen totuusarvoon.

Tämä merkitysteoria selittää kieliopillisten luokkien semanttisen voiman systemaattisesti, mutta heti selityksen jälkeen nousee esiin hyvin ilmeinen kysymys. Mitä tehdään *tyhjille erisnimille* (empty names)? Tyhjät erisnimet ovat yksilötermejä, joilla ei ole lainkaan viittauskohdetta kuten Sherlock Holmes. Jos ilmauksella N ei ole lainkaan semanttista voimaa, niin miten käsitesana (S/N) voi toimia funktiona ilmauksen N semanttisesta voimasta lauseen S totuusarvoon. Olisiko Frege esitellyt mielen referenssin rinnalle juuri tämän seikan vuoksi? Tämä Fregen liike on ainakin saanut kiitosta kommentaareissa, sillä Frege pystyi nyt sanomaan jotain positiivista tyhjiä erisnimiä sisältävistä lauseista. Evansin mukaan myös Frege itse uskoi olevansa tämän uudistuksen seurauksena suvaitsevaisempi tyhjiä nimiä sisältäviä lauseita kohtaan (ibid., 13). Mielen ja referenssin välisen erottelun avulla voidaan sanoa, että tyhjiä erisnimiä sisältävillä lauseilla on mieli, mutta ne eivät ole tosia eivätkä epätosia. Ne siis ilmaisevat ajatuksia, jotka eivät ole sen puolin tosia tai epätosia. Evansin yksiselitteinen vastaus kysymykseen kuitenkin on, että näin ei ole. Hän yhtyy Dummettin mielipiteeseen mielen esittelyn syistä:

As is well known, the point of the distinction has to do with the need to take account the *cognitive* aspect of language use... Now Frege came to see the need for another level of... theory which is concerned... with relations between expressions of the language and the understanding that competent speakers have of them. (ibid., 13.)

Syy erotteluun on Evansin mukaan se, että mielen avulla voidaan esittää esimerkkilauseidemme (1) ja (2) erilaiset informaatiot. Ne ovat eri ajatukset. Vaikka niiden sisältämät nimet viittaavatkin samaan objektiin, niin tästä huolimatta niillä on erilainen kognitiivinen arvo. Ne on annettu meille eri tavalla. Sen sijaan Evansin mukaan aiheetonta kiitosta on saanut se, että Frege pystyi nyt sanomaan jotain positiivista tyhjiä nimiä sisältävistä lauseista. Frege vaati edelleen erottelun esittelyn jälkeen hyvin voimallisesti, että nimillä on oltava loogisessa tarkastelussa viittauskohteet. Logiikan tehtävänä on Fregen mukaan totuuden lakien tavoittaminen (Frege 1973, 17). Tähän tehtävään tarvitaan totuusarvo ja totuusarvo voi olla vain lauseella, joka ei sisällä tyhjiä elementtejä. Evans kysyykin erittäin kohdallisesti, mitä hyötyä Fregelle on erottelusta tyhjien erisnimien loogisessa tarkastelussa, koska hän kuitenkin vaatii, että logiikassa jokaisella nimellä pitää olla viittauskohde.

Evans hyväksyy teesin, että samaan viittaavilla nimillä voi olla eri mieli eli kognitiivinen arvo. Tämän varaan Evans rakentaakin fregeläisen ajatusteorian, mutta hän ottaa yksilötermien kohdalla käyttöön russellilaisen kriteerin. Russellilaisen yksilötermin mielekkyys tai mielettömyys riippuu yksinomaan siitä, onko sillä viittauskohde. Evans ei pidä uskottava, että meillä olisi ajatuksia, joiden totuudesta tai epätotuudesta meillä ei ole mielipidettä. (Evans 1982, 10-38.)

Lopuksi esitän Evansilta lainauksen, joka tuo esiin Evansin suurimman kritiikin Fregeä kohtaan ja tuo valoa siihen, miten Dummettin filosofia liittyy tähän kritiikkiin. Seuraavaksi lähdemme avaamaan ongelmakenttää, joka seuraavan lainauksen myötä avautuu:

[W]e finally come to the great fault-line in Frege's mature philosophy of language. What can it mean on Frege's, or anyone's, principle for there to be a perfectly determinate thought which simply has no truth-value?... If someone understands and accepts a sentence containing an empty name, then, according to Frege, he thereby forms a belief... about the world. But what sense can be made of belief which literally has no truth-value – which is neither correct nor incorrect? It is precisely this incomprehension, so effectively voiced by Dummett... (Evans 1982, 24.)

3.5.2. Referenssi semanttisena roolina, normatiivinen totuus ja teoria voimasta

Aivan aluksi on hyvä selventää terminologiaa, jota olemme käyttäneet jo varsin pitkän ajan selittämättä yksityiskohtaisesti, mitä termit tarkoittavat. Lähimpänä arkikieltä on nimen ja sen kantajan (name-bearer) välinen suhde. Tällä suhteella Dummett viittaa referenssiä koskevan artikkelin 'Truth-value and Reference' (2001a, 401-441) yhteydessä nimen ja objektin vastaavuuteen ja kutsuu sitä *prototyypirelaatioksi*, koska se nojaa kielen kykyyn viitata kielen ulkopuolelle. Semanttisen sanaston termit *referenssi* ja *viittauskohde* (reference-referent) tarkoittavat toisaalta sanojemme viittauksellisuutta (reference) ja toisaalta sanojemme varsinaisia viittauskohteita (referent). Lisäksi Dummett käyttää termiä *semanttinen rooli* (semantic role). Ilmauksen semanttinen rooli nousee sen kyvystä viitata kielen ulkopuolelle, mutta tässä käsityksessä nimen viittauskohdetta ei enää välttämättä löydy ulkoa maailmasta. (Dummett 2001a, 401-403.) Semanttisesta roolista Dummett on alkanut myöhemmin käyttää myös termiä *semanttinen arvo* (semantic value).

Kuten Dummett aluksi tekee hyvin selväksi, Fregelle referenssi tarkoitti prototyypisuhdetta nimen ja sen viittauskohteen välillä, joten Fregen kohdalla ei voida puhua semanttisesta roolista samassa mielessä kuin Dummett termiä käyttää. Dummett pyrkii selittämään, miten me käytämme luonnollista kieltä ja luonnollisen kielen yksi ohitsepääsemätön osa ovat tyhjat nimet. Tällöin fregeläinen prototyypisuhde ei käy sellaisenaan.

Dummettin mukaan on aivan totta, että kypsän Fregen systeemissä on ajatus siitä, että jos lauseen osalta puuttuu viittauskohde, niin koko lauseelta puuttuu viittauskohde eli totuusarvo. Mutta tämän jälkeen Dummett herättää kysymyksen siitä, mihin luonnollisen kielen totuuskäsitys perustuu. Onko kahden ankkurin välillä niin tiukka yhteys kuin Frege oletti? Kahdella ankkurilla tarkoitettiin nimen viittauskohdetta (semanttista voimaa) ja lauseen viittauskohdetta (totuusarvoa).

Lisäksi on totta, että Fregen systeemissä erisnimien ja lauseiden välillä on yhteys. Ne ovat molemmat täydellisiä (complete, Evansin esityksessä primitiivisiä) ilmauksia toisin kuin predikaatit, jotka tarvitset aina täydennyksen, argumentin. Mutta Dummettin mukaan lauseet ovat täydellisempiä kuin erisnimet, sillä vain lauseilla voidaan tehdä siirto kielipelissä. Dummettin mukaan luonnollisen kielen *normatiivinen totuuskäsitys*

perustuukin väitelauseiden *voimaan*. Kun lauseen sisältämältä osalta puuttuu viittauskohde, niin lause ei enää viittaa totuusarvoon, mutta lauseella voidaan silti tehdä kielellinen akti eli siirto kielipelissä. Lausetta voidaan siis arvioida sen korrektiuden tai epäkorrektiuden perusteella kielipelin kontekstissa. Aivan kuten aina tähtäämme voittoon pelissä, niin samoin pyrimme aina korrektiin puheaktiin. Tätä analogiaa Dummett usein käyttää havainnollistaessaan totuuden normatiivista aspektia.

Lauseen osilla on semanttinen rooli lauseen totuuden arvioinnissa siitä huolimatta, että lause sisältäisikin tyhjiä elementtejä. Näin Fregen kontribuutio kielifilosofialle perustuu Dummettin mukaan kolmelle kannattimelle: teoriaan mielestä, joka selittää ilmaustemme kognitiivista aspektia; referenssiteoriaan, joka selittää miten lauseen kompositionaalisuudesta saadaan esiin lauseen totuusarvo; ja voimanteoriaan, joka osoittaa lauseiden käytön kuvaamisen avulla, mikä idea on siinä, että luokittelemme lauseet tosiksi ja epätosiksi (Dummett 2001a, 416-417).

Dummettin mukaan lause voi olla Fregen mittapuun mukaan epäkorrekti kahdella tavalla. Ensinnä lause saattaa olla epätosi niin, että asiat eivät ole niin kuin puhuja väittää. Toiseksi lause saattaa sisältää tyhjiä elementtejä, jolloin lause rikkoo prototyyppisuhdetta lauseen ja sen nimeämän totuusarvon välillä. Jälkimmäisessä tapauksessa analogia lauseiden ja nimien välillä on ilmeisen huono. On selvää, että lauseella 'Sherlock Holmes asuu Baker Streetillä' voi olla semanttinen rooli jossain kompleksisemmassa lauseessa, kuten sillä tosiasiallisesti onkin Conan Doyle'n kirjoissa. Näin ollen myös lauseen semanttista kontribuutiota (totuusarvoa) on arvioitava sen semanttisena roolina isompaan kokonaisuuteen nähden. Semanttisessa roolissa ei ole kysymys siitä, antaako nimen 'Sherlock Holmes' mieli ilmaukselle viittauskohteen vaan siitä, että nimen mieli antaa meille ymmärryksen, mikä tämä viittauskohde olisi, jos sellainen olisi (ibid., 127-128). Tätä siirtymää referenssin prototyyppisuhteesta kohti semanttista roolia Dummett kuvaa seuraavasti:

This revision must be such as to weaken the power of the role as prototype of the relation between name and bearer. The word 'reference' itself ceases to be useful to us, at least in enquiring how far the revision should be carried, because of its ambiguity between 'having a semantic role' and 'having a referent'. The upshot of our discussion has been that there is no useful distinction that can be drawn between an expression's having a (completely specific) sense and its having a semantic role: in particular, if a sentence expresses a thought, then it can be used to make an assertion, ask a question etc., and therefore has a semantic role, even though it should contain a name without a bearer; and, in the latter case, it still has a truth-value. (ibid., 427.)

Tämän lainauksen myötä voimme esittää yhteenvedon Dummettin lauseen osien semanttisen roolin ja lauseen suhteesta. Lauseella on semanttinen rooli silloin, kun sillä tehdään siirto kielipelissä ja edelleen tällöin myös sen osilla on semanttinen rooli. Kun esitämme, että lauseen osan semanttinen rooli kumpuaa kielipeleistämme, niin tällöin Dummettin mukaan syntyy kontrasti kypsän Fregen filosofian välille, jossa lauseen rooli kielipelin siirtona hämärtyy analogiaksi nimeämislle. Tämä on seikka, josta myös Evans mainitsi. Aivan kuten Evans kummaksuu ajatusta, että meillä olisi ajatuksia tai uskomuksia, joiden totuusarvosta meillä ei ole mitään mielipidettä, niin samoin Dummett kummaksuu ajatusta, että lauseella voi olla kontribuutio totuustauluun silloinkin, kun sillä ei ole lainkaan totuusarvoa. Dummettin mukaan Fregen taktiikka ei täytä odotuksia, jotka sille on asetettu:

[S]o the proposal that a sentence may have a semantic role, to represented by a particular entry in truth-tables, but still have no truth-value, is empty adjustment of language devised solely in order to preserve an implausible contention. The evident failure of the analogy between such an adjustment and the perfectly clear thesis that a name may have a semantic role even though it lacks a bearer is itself evidence of the erroneous nature of Frege's later doctrine that a sentence is a complex name of a truth-value. (ibid., 429.)

3.6. Totuus ja oikeutettu väitettävyyys

Seuraavaksi tarkastelen Dummettin useasti pohtimaa kysymystä siitä, mihin käsitettä totuudesta tarvitaan ja mistä se on peräisin. Edellisessä luvussa jo aukaistiin tätä kysymystä ja myös vastausta sanomalla, että totuus käsitys nousee tavastamme arvioida väitelauseita korrekteiksi ja epäkorrekteiksi. Dummett vastaakin omaan kysymykseensä totuuden alkuperästä hyvin yksiselitteisellä tavalla:

Without doubt, the source of concept lies in our general conception of the linguistic practice of assertion. It is fundamental to this practice that an assertion may be judged as correct or incorrect: it may be accepted as correct, or rejected as incorrect, by a hearer... (Dummett 1991b, 165.)

Tästä syystä voimanteoriolla on ensiarvoisen tärkeä asema lauseen totuuden arvioinnissa, sillä totuuden juuret ovat Dummettin mukaan *oikeutetun väitettävyyden* käsitteessä. Dummett esittää kolme komponenttia, jotka liittyvät sloganin ”merkitys on käyttöä”. Ensinnä hän mainitsee ajatuksen ymmärtämisen eli sen, että me ymmärrämme koko lauseen mielen sen osien perusteella. Toiseksi hän mainitsee väitelauseita koskevan käytännön eli sen, että ilmaisemalla tietyn ajatuksen väitämme sen todeksi. Tälle aktille

kontrastiksi voidaan sanoa esimerkiksi se, että puhuja kysyy, onko lause tosi vai epätosi. Kolmanneksi Dummett mainitsee puhujan erityisen intention väittää lause todeksi tietyssä tilanteessa. (Dummett 2003, 108.) Nämä komponentit vastaavat suurin piirtein Fregen käsitystä lauseen totuudesta (vrt. Frege 1973, 22).

Seuraavaksi Dummett ottaa esiin Wittgensteinin käsityksen siitä, miten me arvioimme väitelauseidemme oikeutusta. Dummettin mukaan Wittgenstein hylkää erottelun toisen ja kolmannen kohdan välillä väittäen, että väitelauseiden kielipeliä ei ole olemassa. Tätä selventääksemme voimme aluksi luonnehtia tapoja, joilla pääsemme haluamaamme päämäärään kussakin komponentissa. Ensimmäinen kohta koskee teoriaa mielestä. Tämä teoria antaa meille lauseen totuusehdot, jotka taas riippuvat lauseen osista. Toinen kohta koskee lauseen totuutta niin, että tässä kohtaa lauseen totuusarvo kumpuaa väitelauseita koskevista *yleisistä* käytännöistä ja väitelauseen oikeutuksesta. Dummettin mukaan toinen komponentti on kuitenkin erotettava kolmannesta komponentista, jossa ei mainita totuutta ollenkaan vaan puhutaan ainoastaan väitelauseen oikeutuksesta *tietyssä tilanteessa*. Kun Wittgenstein yhdistää toisen ja kolmannen kohdan pitäen kolmatta ainoana legitimiinä käsitteenä, niin Dummettin mukaan Wittgensteinin käsitys totuudesta on puutteellinen. Dummettille ja Wittgensteinille on kuitenkin yhteistä se, että totuus käsitteen introdusointi palautuu siihen, että kielelliset käytäntömme sisältävät mahdollisuuden haastaa puhujan väitteet (Dummett 2003, 109).

3.7. Väitteellinen sisältö ja ainesmieli

Dummett siis samastaa Wittgensteinin tavoin totuuden oikeutettuun väitettävyyteen. Mutta Wittgensteinista poiketen Dummett uskoo, että totuudessa on aspekti, joka ei jäännöksettä palaudu lauseen korrektiin väitettävyyteen. Dummettin mukaan totuuden käsitettä tarvitaan, jotta merkityksenteoria pystyy selittämään täysipainoisesti, miten kieli toimii.

Suuri osa kielenkäyttöä on antaa argumentteja johtopäätöksen tueksi siksi, että kuulija hyväksyisi johtopäätöksen tai oikeuttaakseen aikaisemman väitteen, kun sen oikeutus on haastettu. (Dummett 2004, 31.) Tästä voidaan nyt johtaa syy, miksi Dummett kannattaa totuus käsitystä, joka ei enää kokonaan palaudu oikeutettuun väitettävyyteen:

Hence a theory of meaning ought... to give an account of the procedure of deductive inference, and supply a criterion for the validity of such an inference. It is this purpose that a semantic theory is intended to serve: it explains how the fundamental semantic property of any statement is determined in accordance with its composition in order to characterize valid deductive inferences. A deductive argument is valid if it is guaranteed to transmit some desirable property from premises to conclusion; this property is normally taken to be truth. A theory of meaning... thus needs a notion of truth. (ibid., 31-32.)

Jos kaikki luonnollisen kielen väitelauseet esiintyisivät yksinkertaisina atomilauseina, niin totuutta ei tarvittaisi ja tulisimme toimeen hyvin oikeutetun väitettävyyden käsitteellä. Näin ei kuitenkaan ole. Tästä syystä totuuskäsitteen introdusoinnin idea on siinä, että sen avulla voimme arvioida päätelmiämme, jotka ovat kielellisten käytäntöjemme yksi keskeinen piirre. Kuten lainauksesta käy ilmi, niin loogisen päätelmän validisuus riippuu siitä, miten se on rakennettu atomilauseista. Tämän arvioimiseen pelkkä oikeutettu väitettävyys on riittämätön.

Tätä seikkaa selventääkseen Dummett erottaa toisistaan *väitteellisen sisällön* (assertoric content) ja *ainesmielen* (ingredient sense). Väitteellinen sisältö korreloi edellä mainitun kolmannen komponentin kanssa. Kun joku väittää jotakin tietyssä tilanteessa, niin väitteen korrektiutta tai epäkorrektiutta voidaan arvioida sen väitteellisen sisällön perusteella annetun tilanteen puitteissa. Mutta tämän lisäksi on tiedettävä tämän (atomi)lauseen kontribuutio kompleksisen lauseen sisältöön silloin, kun se on osa kompleksia lausetta. Tästä syystä onkin tiedettävä lauseen ainesmieli. Ainesmieli on juuri se, mikä on semanttisen teorian kiinnostuksen kohteena. Kahdella lauseella voi olla sama väitteellinen sisältö (puhuja on oikeutettu väittämään ne samassa tilanteessa), mutta eri ainesmieli.

Tästä Dummett antaa esimerkin, jonka alun perin on esittänyt Saul Kripke. Esitetään identiteettiväite siitä, että Pyhä Joakim oli Marian isä. Tämän jälkeen muodostetaan kaksi lausetta yhdistämällä termit predikaattiin 'x:llä oli tytär'. Tällöin saamme lauseet 'Pyhällä Joakimilla oli tytär' ja 'Marian isällä oli tytär'. Näiden lauseiden väitteellinen sisältö on sama, sillä voimme väittää ne samassa tilanteessa. Mutta kun liitämme ne osaksi kompleksisempaa lausetta, niin ne käyttäytyvät eri tavalla. Yhdistetään molempiin lauseisiin välttämättömyys-operaattori , joka voidaan lukea 'on välttämätöntä, että...'. Tällöin huomaamme, että niiden kontribuutio suurempaan lausekokonaisuuteen on erilainen. ' Marian isällä oli tytär' on tosi lause. Lause ' Pyhällä Joakimilla oli tytär' taas ei ole tosi, koska ei ole mitenkään välttämätöntä, että Pyhällä Joakimilla oli tytär. (Dummett 1991b, 47-48.)

Tästä esimerkistä käy ilmi se, että jos kieli ei sisältäisi modaalisia operaattoreita, niin ero ainesmielessä olisi samantekevä. Mutta kun kerran kielemme sisältää modaalisia ilmauksia ja monia muita tapoja muodostaa kompleksisia lauseita kuten konnektiivit, niin näiden kompleksisten lauseiden korrektiuden arvioimiseen tarvitaan totuuden käsitettä, joka ei enää jäännöksettä palaudu oikeutettuun väitettävyyteen. Juuri tätä Dummett tarkoittaa, kun hän sanoo, että totuus nousee primitiivisemmästä käsitteestä, väitteen korrektiudesta, mutta totuus ei ole kuitenkaan sama asia kuin väitteen korrektius (Dummett 2003, 48).

3.8. Merkitysteorian oikeutukselliset ja pragmaattiset periaatteet

Dummettin mukaan voidaan erottaa kaksi kielellisiin käytäntöihin liittyvää periaatteiden kategoriaa. Ensimmäinen kategoria pitää sisällään väitteen oikeuttavat (verifioivat) periaatteet. Tunteakseen kielen puhujan pitää tietää, mikä *oikeuttaa* (entitle) hänen väittää tietty lause ja puhujan pitää tietää, mitä häneltä *vaaditaan*, kun hän arvioi annetun lauseen todeksi. Toisin sanoen hänen pitää tietää, mikä lasketaan väitteen todistukseksi. Näitä lauseen oikeutusta koskevia periaatteita Dummett kutsuu *verifikaation periaatteiksi*. Toiseen kategoriaan kuuluvat periaatteet, joiden avulla puhuja voi arvioida lauseen todeksi sen *seurausten* perusteella. Dummett sanoo, että ymmärrys lauseesta nousee tässä kontekstissa siitä erosta, jonka väitteeseen sitoutuminen tai hylkääminen saa aikaan. Tämän kategorian periaatteita Dummett kutsuu *pragmaattisiksi periaatteiksi*. (Dummett 1991b, 210-212.) Dag Prawitz valottaa kategorioiden eroa havainnollisesti sillä, miten kategorioiden mukaiset teoriat siirtyvät kielen ulkopuolelle. Hän sanoo, että oikeutuksellinen tai verifikationistinen teoria painottaa empiirisissä tapauksissa kielen ulkopuolisia totuudentekijöitä, esimerkiksi tosiasioita. Pragmatistinen teoria taas siirtyy kielen ulkopuolelle tarkastelemalla, millaisia seurauksia väitteellä on kielenkäyttäjän teoissa. (Prawitz 2007, 468.)

Suhteutettuna nämä periaatteet aiemmin sanottuun voidaan esittää, että jos verifikaatio olisi koko tarina, niin tulimme toimeen hyvin totuuteen liittyvällä kolmannella komponentilla. Oikeutettuun väitettävyyteen palautumatonta totuutta tarvitaankin pragmaattisten periaatteiden arvioimiseen. Periaatteet vastaavat edellä mainittua väitteellisen sisällön ja ainesmielen välistä erottelua. Brandomin mukaan pragmaattiset

periaatteet auttavat ymmärtämään, miten ilmauksen ainessisältö (ingredient content) voi antaa erilaisen kontribuution päätelmiin (Brandom 1994, 121-123).

Vaikka kategorioilla onkin yhteistä maaperää, niin se ei kuitenkaan ole tarpeeksi päätelläksemme, ovatko nämä kahden kategorian periaatteet *harmoniassa* keskenään.

Dummett selittää vaatimusta harmoniasta seuraavasti:

[I]t is a requirement upon language that functions as a language ought that there be harmony between two features of use: that is, that we draw from a statement only consequences that match the grounds for asserting or accepting it, and that we accept it on any grounds that justify the consequences we draw from it (Dummett 2004, 25).

Dummett ei näe mitään a priori syytä sille, miksi nämä periaatteet olisivat harmoniassa keskenään. Tarkastellaan asiaa konnektiivien tuonti- ja eliminointisääntöjen avulla.

Brandom esittää, että verifikaatiosäännöt voidaan samastaa tuontisääntöihin ja pragmaattiset säännöt eliminointisääntöihin. Hänen mukaansa tuontisäännöt vastaavat oikeuttamista, jonka perusteella lause voidaan väittää. Eliminointisäännöt taas vastaavat väitteen pragmaattisia seurauksia. (Brandom 2001, 63 ja Brandom 1994, 123-125.) Myös Dummett hyväksyy tämän tyyppisen vastaavuuden (Dummett 2007b, 482). Arthur Priorin tunnetun Tonk-esimerkin avulla voidaan valaista epäharmoniaa kielellisten sääntöjen välillä. Tonk on konnektiivi, jolla on disjunktion tuontisäännöt ja konjunktion eliminointisäännöt. Tonk tuottaa periaatteiden välillä hyvin ilmeisen ristiriidan. Olkoon niin, että A ja ei-B ovat tosia. Lauseen A ja Tonkin tuontisäännön nojalla voimme sanoa, että 'A Tonk B' on tosi ja Tonkin eliminointisäännön perusteella voimme päätellä tästä, että B on tosi. Siis Tonkin päättelysääntöjen perusteella 'B ja ei-B' on tosi. (Prior 1973, 129-131 ja Dummett 1991b, 209.) Johtopäätöksen ristiriidan perusteella voidaan sanoa, että tässä esimerkissä kaikki periaatteet eivät ole harmoniassa keskenään.

Kysymystä luonnollisen kielen harmonisuudesta voidaan alustavasti tarkastella sen valossa, miten me suhtaudumme ristiriitaan ja epä johdonmukaisuuksiin. Priorin esimerkki korostaa, että me emme voi introdusoida kontekstuaalisesti loogisia lakeja niin kuin haluamme, koska epäharmonia aiempien periaatteiden kanssa tuottaa virheellistä päättelyä, kuten Tonk-esimerkki havainnollistaa (esim. Belnap 1973, 132). Wittgenstein taas oli sitä mieltä, että ristiriidat eivät ole virheitä luonnollisessa kielessä. Hänen mukaansa luonnollisessa kielessä ei voi olla virheitä. Niinpä Wittgenstein kehottaa

epäjohdonmukaisuuden noustessa esiin yksinkertaisesti kiertämään sen. Priorin esimerkin ilmeinen varoitus on kuitenkin se, että vaikka emme käyttäisikään Tonkin eliminointisääntöä heti tuontisäännön perään, niin ristiriita uhkaa taustalla niin kauan kuin konnektiivia koskevat säännöt ovat voimassa. Wittgenstein todennäköisesti vastaisi tähän vetoamalla radikaaliin konstruktivismiinsa sanomalla, että loogiset lait eivät ole olemassa meistä riippumatta ja näin jos emme tuota ristiriitaa, niin sitä ei ole olemassa taustalla uhkaamassa.

Dummettin maltillisempi konstruktivismi sen sijaan tuntuu hyväksyvän sen, että luonnollisen kielen käytössä saattaa piillä *virheitä*, jotka nousevat esiin paradoksien, ristiriitojen ja yleisemmin sanottuna epäjohdonmukaisuuksien muodossa. Lisäksi toisin kuin Wittgenstein Dummett uskoo, että näille virheille pitäisi tehdä jotain. Tätä kantaa on kutsuttu Dummettin yhteydessä *loogiseksi revisionismiksi*. Hänen mukaansa Wittgensteinia näyttäisi vaivaavan liian kiillotettu kuva luonnollisesta kielestä:

When we go on... to acknowledge that an inconsistency may be hidden, we have recognised that the mere fact that it is established affords no ground for assuming a linguistic practice [is] free from defect. With that, we perceive that our linguistic practice is no more sacrosanct,... no more immune to criticism or proposals for revision, than our social, political, or economic practice. (Dummett 1991b, 214-215.)

Lainauksen viesti tuntuu olevan varsin legitiimi, mutta ehkäpä suurempi ongelma onkin se, miten me tunnistamme juuri epäharmoniaasta johtuvan epäjohdonmukaisuuden. Dummett itsekin huomioi, että erityisen ongelmalliseksi tilanteen tekee se, että on hyvin vaikea tehdä harmonian käsitettä täsmälliseksi, koska kahta periaatteiden kategoriaa ei voida määritellä toisistaan riippumatta (*ibid.*, 215). Nuel Belnap esittää Priorin ongelmaan ratkaisun, joka perustuu uuden säännön yhdenmukaisuuteen aikaisemman käytön kanssa. Belnapin mukaan yhdenmukaisuutta voidaan tarkastella *konservatiivisen ekstension* avulla. (Belnap 1973, 134-135.) Myös Dummett perustaa ratkaisunsa tähän käsitteeseen:

[T]he demand for harmony between [the introduction rules and elimination rules]... is expressible as the requirement that the language that the addition of the constant to a language produces a conservative extension of that language (Dummett 2001a, 454).

Kun laajennemme kieltämme, niin konservatiivinen ekstensio alkuperäiselle kielelle on sellainen, että se antaa saman totuusarvon kaikille alkuperäisen kielen lauseille ja lisäksi se antaa totuusarvon uusille lauseille. Ei-konservatiivinen ekstensio taas antaa uusille lauseille totuusarvon niin, että alkuperäisen lausejoukon seuraukset muuttuvat.

Dummettin luonnollista kieltä koskeva merkitysteoreettinen ohjelma on pyrkinyt oikeuttamaan loogisten peruskäsitteiden käytön perinteisellä intuitionistisella tavalla. Katsotaan nyt, miten Dummett oikeuttaa peruskäsitteiden eli kvanttoreiden ja konnektiivien käytön. Dummett antaa teoksessa *Elements of Intuitionism* intuitionistisesta eksistentiaaliquantifikaation todistuksesta seuraavan yksinkertaisen esimerkin:

A proof of a closed statement of the form $\exists x A(x)$, say one in which the variable ranges over the natural numbers, is constructive just in case it either itself proves a specific instance $A(n)$ or yields an effective means, at least in principle, for finding a proof of such an $A(n)$ (Dummett 1985, 9).

Jos muutamme esimerkin koskemaan hieman tavanomaisempaa aluetta kuin lukuteoriaa, niin saamme esimerkistä vielä valaisevamman. Olkoon niin, että lause 'a on F' on tosi joss Pekka on kalju. Tällöin lauseen todistukseksi käy se, että löydämme tietyn yksilön (Pekan) joka on kalju tai osoitamme efektiivisen tavan kyseisen Pekan löytämiseksi.

Seuraavaksi voimme käydä läpi yleisimmät konnektiivit. Konjunktion 'A ja B' todistukseksi käy osoitus siitä, että A on tosi ja B on tosi. Disjunktion 'A tai B' todistukseksi taas käy se, että osoitamme, että joko A on tosi tai B on tosi. Konditionaalien 'A $\rightarrow$ B' todistuskonstruktioksi käy lauseen A todistukseen sovellettu operaatio, joka tuottaa myös lauseen B todistuksen. Dummett puhuu joskus operaation viemisestä tai sisällyttämisestä toiseen operaatioon. Tässä tapauksessa lauseen B todistuksen sisällyttämisestä lauseen A todistukseen. (ks. *ibid.*, 9-13 ja *locus classicus* intuitionistiseen konnektiivien tulkitaan Heyting²⁴ 1971, 101-103.)

Intuitionistin on siis luotava (suora) linkki konditionaalien etulauseen todistuksen ja takalauseen todistuksen välille. Hyvin merkittävää on huomata, että intuitionistisen logiikan totuuskäsitys kirjaimellisesti palautuu näihin todistuskonstruktiioihin. Intuitionisti ei voi luottaa klassisen logiikan totuustauluihin, sillä esimerkiksi klassisen logiikan luottamus siihen, että koko konditionaali on tosi silloin, kun etulause on epätosi ja takalause tosi, on intuitionistisesta näkökulmasta epäilyttävä. Miten lauseen B todistus voidaan sisällyttää lauseen A todistukseen, jos lauseelle A ei ole todistusta?

---

²⁴ Arend Heyting oli Brouwerin ohella merkittävä klassinen intuitionisti.

Nämä perussäännöt toimivat kielen päättelysääntöjen perustana. Tästä eteenpäin harmonia näiden sääntöjen suhteen ohjaa muiden päättelysääntöjen tuontia niin, että laajennettu sääntökokoelma on aiemman perussääntökokoelman konservatiivinen ekstensio. (esim. Dummett 1991b, 245-300, ks. myös Dummett 2002b.)

Edelleen on huomioitava, että intuitionistinen logiikka ei vaadi, että sen pääasiallisen sovellusalueen eli matematiikan pitäisi olla kokonaisuudessaan konsistentti. Se kuitenkin vaatii, että jokaisen kompleksisen todistuskonstruktion pitää olla konsistentti. Kun siirrämme tämän ajatuksen luonnolliseen kieleen, niin tämä tarkoittaa, että luonnollisen kielen *osan* pitää olla konsistentti. Dummett siis vaatii, että kun tarkastelemme luonnollisen kielen tiettyä osaa, niin tässä osassa esiintyvien verifikationististen ja pragmaattisten periaatteiden pitää olla harmoniassa keskenään. Tämä kanta oireilee molekularismista.

3.9. Semanttinen molekularismi

Bernhard Weiss määrittelee semanttisen molekularismin seuraavasti:

Molecularity is the claim that speakers' understanding of language imposes a partial order... on sentences of the language. Sentence A depends on sentence B just in case an understanding of sentence A presupposes an understanding of sentence B. According to the molecularity constrain, sentences ordered according to this relation of dependence form a partial order. Baldly stated in these terms the claim is reasonably clear. But the bald claim is thoroughly implausible; it becomes plausible only if it is compromised to allow local holism. (Weiss 2007, 601).

Tämän perusteella voisi luulla, että molekularismi on ikään kuin holismia, mutta vähän pienemmässä mittakaavassa. Holismi näet sanoo, että tietääksemme yksittäisen ilmauksen merkityksen meidän on tunnettava koko kieli²⁵. Näin ei kuitenkaan ole. Weiss esittää kaksi Dummettin argumenttia molekularismin puolesta. Näiden perusteella voimme tehdä eron molekularismin ja holismin välillä.

Ensimmäinen koskee kielen oppimista. Kielen oppiminen on osittainen (piecemeal) prosessi. Kielenkäyttäjät oppii ensin osan kielestä, joka toimii *stabiilina* perustana

---

²⁵ Donald Davidson muotoilee holisminsa seuraavasti: "Frege said that only in the context of a sentence does a word have a meaning; in the same vein he might have added that only in the context of the language does a sentence (and therefore a word have a meaning)" (Davidson 1984, 22).

lisääntyvälle kielelliselle kompetenssille. Vanhan ja uuden osan harmonialla on siis keskeinen asema prosessissa. Toinen argumentti koskee kompositionaalisuutta. Kielenkäyttäjän kyky ymmärtää uusia lauseita selitetään hänen kyvyllään ymmärtää niiden osat. Näin ollen kielenkäyttäjä ymmärtää uuden kompleksin lauseen, kun hän ymmärtää sen sisältämät atomilauseet. (ibid., 601-602.)

Nyt voimme nähdä kontrastin molekularismin ja holismin välillä. Holismi sanoo, että tietääksemme tietyn ilmauksen merkityksen on meidän tiedettävä koko kieli. Tämä vesittää aiemmin esitetyt argumentit. Holismin pitäisi pystyä erottamaan yksinkertaisemmat ja kompleksisemmat ilmaukset toisistaan, mutta tätä se ei pysty tekemään, koska yksinkertaisen lauseen ymmärtäminen vaatii kompleksisemmän lauseen ymmärtämistä. Dummett syyttää holismia epästabiilisuudesta:

[H]olism must allow for degrees of logical complexity; but since... the understanding of an apparently less complex sentence may presuppose that of a more complex one, it is not a stable position (Dummett 1987, 251).

Tämän jälkeen hän sanoo, että semanttisen suunnan on kuljettava yksinkertaisemmasta kompleksisempaan (ibid., 251). Mutta miten holisti voi tunnistaa oikean semanttisen suunnan, kun hän ei erottele kompleksista lausetta yksinkertaisemmasta?²⁶

Tilanne on analoginen verifikaation ja pragmaattisten periaatteiden välillä. Dummettin merkitysteorian pohjana toimivat intuitionistiset peruskäsitteiden oikeutukset ja tämän jälkeen hän pyrkii konservatiivisen ekstension käsitteen avulla laajentamaan pragmaattisten välineiden arsenaalia niin, että uudet välineet pysyvät uskollisena peruskäsitteille. Wright kysyy nyt, miten holisti voi pysyä uskollisena aikaisemmille käsitteille:

The important point for Dummett about the purported corollary... is this: someone who endorses [holism] can attach no sense to what otherwise seems very natural constraint on acceptable systems of logic... – that they keep faith with correct use of the sentences among which they regulate inferences. The holist, Dummett supposes, will not allow that there is... anything for logic... to keep faith with. (Wright 1987a, 15.)

---

²⁶ Tämä on Dummettin vastaus Neil Tennantille, joka pohtii, voidaanko molekularismi ja holismi jotenkin yhdistää (Tennant 1987, 31-58). Lainauksen perusteella niitä ei Dummettin mukaan voida sovittaa yhteen.

Tämän perusteella voidaan todeta, että vaikka molekularismi ja holismi ovat molemmat *antiatomistisia*, niin tästä huolimatta ne ovat Dummettin mukaan periaatteellisesti yhteensopimattomia.

3.10. Totuus ja merkitys

3.10.1. Totuudenkantajat

Dummett aloittaa John Dewey -luentonsa (Dummett 2004) kysymyksellä: Onko totuus ensijaisesti lauseiden vai propositioiden ominaisuus? Dummettin mukaan Frege oli vakaasti sitä mieltä, että propositiot ovat totuudenkantajia tai tarkemmin sanottuna ajatukset. Donald Davidson taas ajatteli, että totuus pitää liittää lauseisiin. Syy tähän on ilmeinen. Koska Davidsonin merkitysteoria selittää merkityksen totuuden kautta, niin totuus on ensin liitettävä lauseisiin, jotta lauseiden totuuden kautta päästäisiin niiden merkityksiin. Näiden kantojen välillä onkin Dummettin mukaan periaatteellinen ero. Kun totuudenkantajina pidetään propositioita, niin lauseen merkitys (eli sen propositionaalinen sisältö) on selittävä *ennen* totuutta.

Dummett kysyy, mitä merkityksenteorialta vaaditaan. Hänen mukaansa merkityksenteorian pitää selittää käsite tai propositio, jota tietty sana tai lause ilmaisee tai ainakin sen pitää selittää, mitä on käsittää tietty käsite tai propositio. (ibid. 2-3.) Sekä Fregen että Davidsonin taktiikka tuntuu tekevän juuri tämän, joten onko taktiikoiden periaatteellinen ero sittenkin käytännössä yhdentekevä. Dummettin ajattelussa näyttäisi olevan viitteitä tämän ajatuksen vahvistamisesta, sillä hän sanoo seuraavasti: “The choice between sentences and propositions as bearers of truth-values is a false one, however: we should see truth as attaching to a token sentence, but one considered under a particular interpretation” (ibid., 8).

Asia ei ole kuitenkaan aivan näin yksinkertainen. Esiin nousee kysymys, mistä me saamme erityisen (particular) tulkinnan lauseelle. Vastausta voidaan lähteä hakemaan aiemman luvun perusteella. Kuten todettua ensimmäinen askel kohti vastausta on, että ymmärrämme annetun lauseen erityisellä tavalla ja juuri tämän kielellisten ilmausten mielet antavat

meille. Dummettin mukaan mielet selittävät käsityksemme siitä, mitä käsitteitä tai propositionia sanat tai lauseet ilmaisevat. Olemme siis tilanteessa, jossa totuus kiinnittyy lauseen mieleen, jota Frege kutsui ajatukseksi ja jonka olemme kääntäneet löyhästi propositioniksi. Kuten Dummett loppujen lopuksi sanookin: “[Sentence] will therefore not express a thought according to Frege’s strict criteria; but we may take it as expressing a proposition that can legitimately be said to be true or false” (ibid., 8). Dummett näyttää siis kääntyvän Fregen kannalle siitä, mihin totuus pitää liittää.

Dummettin kanta siitä, että totuus pitäisi liittää propositioniin saattaa kuulostaa ristiriitaiselta sitä vasten, että tässä työssä on koko ajan korostettu Dummettin kielenteoriaa. Hämmennystä vähentää ensinnäkin se, että Dummett laskee Fregen kielenteorian alkupisteeksi. Fregen mukaan ainoa tie ajatuksiin on kielen kautta. Toiseksi kantaa totuuden kiinnittymisestä propositioniin voidaan Dummettin kohdalla selittää hänen sitoumuksellaan sloganiin ”merkitys on käyttöä”. Avaan tätä seikkaa John Skorupskin kommentilla merkityksen käyttöteoriasta. Hän sanoo artikkelissa ’Meaning, Use, Verification’ (Skorupski 2003, 29- 59), että käyttöön perustuvan merkitysteorian ”perustava idea” on seuraava:

A grounding idea is that there is no language independent account to be given of concepts and propositions. To talk of concept or propositions is simply to talk indirectly of the use of expressions and sentences in languages – classes of same-use expressions and sentences. Grasping a concept is understanding (the use of) an expression in a language. Grasping a proposition is understanding (the use of) a sentence in a language. (Skorupski 2003, 33.)

Hän jatkaa vielä, että tällainen kanta käsitteistä ja propositionista on riippuvainen kielen säännöistä ja kielen ymmärryksestä (ibid., 33). Käyttöteorian kontrastiksi Skorupskin kommentissa asettuu platonistinen käsitys käsitteestä ja propositionista. Skorupskin mukaan platonismi on näkemys, jonka mukaan käsitteet ja propositionit ovat ei-spatiaalisia ja ei-ajallisia olioita, jotka tiedetään ei-aistimellisen intuition avulla. Näin ne ovat myös riippumattomia kielestä. Hän esittää käyttöteorian esimerkkihahmoksi Wittgensteinin. Minusta tämä kommentti selittää hyvin myös Dummettin kantaa. Vaikka hän liittää totuuden jokseenkin huonomaineiseen ja epämääräiseen käsitteeseen nimeltä propositioni, niin hän kuitenkin tekee edelleen kielenteoriaa. Dummettin tulkinta propositionista ilmauksen käytön yleistyksenä vähentää käsitteen epämääräisyyttä oleellisesti. Niinpä Dummettin näkemys totuuden kiinnittymisestä propositioniin vahvistaa hänen kantaansa siitä, että merkitys on käyttöä.

3.10.2. Verifikationistinen totuus ja tarkoitettu tulkinta

Putnam mainitsi, että verifikationismi toisaalta kiertää tarkoitetun tulkinnan ongelman ja toisaalta verifikationismi ei sisällä korrespondenssikäsitystä totuudesta. Nyt voimme selventää tätä mainintaa. Verifikationismissa lauseen totuus ei samastu vallitseviin asiantiloihin vaan totuus samastuu itse verifikaatioprosessiin, jolla lause todennetaan. Tämä teesi asettaa verifikationismin vastakkain totuusehtosemantiikan kanssa²⁷ kuten Dummett huomauttaa:

[T]he meaning of a ... statement is not explained in terms of the condition for it to be true, independently of our knowledge. It is explained, rather, in the terms of what is required of a proof of that statement. A proof is what is needed in order to warrant the assertion of a ... statement. (Dummett 2004, 25.)

Tämä tuo esiin totuuden ja puhujan ymmärryksen välisen yhteyden ja lisäksi se tuo esiin sen, miten nämä kaksi edellistä seikkaa liittyvät lauseen käyttöön. Kun puhuja pystyy verifioimaan lauseen, niin tämä on myös *manifestaatio* siitä, että puhuja ymmärtää lauseen. Näin ollen lauseen verifikaatioprosessin ja ymmärryksen välillä on yhteys, joka nousee esiin puhujan kielenkäytössä. Puhujan esittämä todistus lauseelle on näyttö siitä, että puhuja hallitsee lauseen käytön. Kielenkäyttäjän tieto totuusehdoista (esimerkiksi 'Lumi on valkoista' on tosi joss lumi on valkoista) ei riitä osoittamaan sitä, että hän hallitsee lauseen käytön. Sen sijaan lauseen verifiointi on lauseen käyttöä. Voimme jälleen nostaa esiin analogian pelien välillä. Dummettin mukaan voimme osoittaa, mikä peli on kyseessä selventämällä, mitä voittaminen tarkoittaa siinä pelissä. Samalla tavalla lauseen totuuden rooli on määrittää, millainen mieli lauseella on ja totuusteorian pitäisi tuoda esiin tämä rooli. (Dummett 1978, 8.) Dummett esittää tilanteen, jossa lauseen totuusarvo on jäänyt puuttumaan syystä tai toisesta. Tämän jälkeen hän kysyy, selventääkö esimerkiksi Fregen kanta siitä, että lauseella on mieli, mutta ei totuusarvoa, sittenkään lauseen mieltä. Osoitettaessa lauseelle mieli on kysyttävä, miten lauseita käytetään. Tällöin hänen vastauksensa omaan kysymykseensä on kielteinen. Lauseen käyttöön liittyvä *oleellinen* piirre on vielä hämärän peitossa. Tällöin myös lauseen mielen tarkastelu on vaillinaista. (ibid., 11.) Näin ollen merkityksen ja totuuden välillä on oleellinen yhteys. Kun siis Davidson vaatii, että totuus on selitettävä ennen merkitystä ja Frege taas vaatii, että

---

²⁷ Tästä vastakkainasettelusta puhutaan lisää luvussa 6.4.

merkitys on selitettävä ennen totuutta, niin Dummett vaatii, että totuus ja merkitys on selitettävä yhtä aikaa: ”The concept of truth, meaning, falsity, assertion and evidence are so intervined that none of them can be fruitfully analysed apart from the other” (Dummett 2005, 671-672).

Lauseen verifiointi osoittaa sen, *miten* puhuja ymmärtää lauseen. Vaikka useimmilla lauseilla olisikin useampia kuin yksi tapa verifioida se, niin kuitenkin yksi tapa riittää osoittamaan sen, miten puhuja lauseen ymmärtää eli miten hän ymmärtää lauseen osien semanttisen arvon. Lauseen osien semanttiset arvot kiinnittyvät lauseen osille niiden mielten kautta ja mielet ovat juuri ne, jotka kiinnittävät lauseelle sen tulkinnan, jota puhuja tarkoittaa. Näin siis lauseen verifiointi on viimeinen linkki siinä, miten voimme osoittaa lauseen tarkoitetun tulkinnan. Tapani osoittaa lauseen totuusarvo on myös tapa, jolla poimin tarkoittamani tulkinnan muiden mahdollisten tulkintojen joukosta.

4. Dummett ja Wright: kontekstiperiaate

The same thing you thought hard about is the same part I can live without. (Evan Dando)

4.1. Lyhyt johdanto Frege'n lukuteoriaan

Frege'n kontekstiperiaate kuuluu, että vain lauseen kontekstissa sanoilla voi olla merkitys (Frege 1980, x). Hänen lukuteoriassaan kontekstiperiaate nähdään toiminnassa ensimmäisen kerran, kun *Grundlagenin* kohdassa 62 Frege kysyy, miten luvut annetaan meille. Tämän jälkeen hän toistaa kontekstiperiaatteen ja lähtee periaatteen ohjaamana määrittämään lukuja. Frege mukaan tehtävänä on määrittää lukusanat sisältävän *lauseen* merkitys. (Frege 1980, 73.) Frege'n kuuluisa esimerkki tästä metodista on paralleelien janojen suhde. Janat a ja b ovat paralleeleja. Tämän perusteella voimme määrittää uuden termin 'janan x suunta' merkityksen:

Janan a suunta = Janan b suunta joss a on paralleeli janan b kanssa.

Näin ehdotuksen mukaan janojen paralleelisuuden ja kontekstiperiaatteen avulla voidaan tuottaa uusi käsite *janan x suunta*. Tämä on *kontekstuaalinen määritelmä* janan suunnalle. Frege esittää vastaavan *lukujen välisen identiteetin* seuraavasti:

Käsitteen F alle lankeavien objektien lukumäärä = käsitteen G alle lankeavien objektien lukumäärä joss käsitteen F alle lankeavat objektit voidaan asettaa *yksi-yhteen* vastaavuussuhteeseen käsitteen G alle lankeavien objektien kanssa (Frege 1980, 85).

Tässä ekvivalenssissa termiä 'käsitteen F alle lankeavien objektien lukumäärä' kutsutaan kardinaalioperaattoriksi. Yksi-yhteen vastaavuussuhde taas on ekvivalenssirelaatio (refleksiivinen, symmetrinen ja transitiivinen relaatio), joka voidaan edelleen kääntää *samanlukuisuudeksi* (equinumerous). Varsinainen kontekstuaalinen määritelmä esiintyy ekvivalenssin vasemmalla puolella ja oikealla puolella sitä selittää käsitteen alle lankeavien objektien samanlukuisuus, joka on yksi-yhteen relaatio.

Fregen ehdotuksen mukaan pyrimme kontekstiperiaatteen avulla määräämään kontekstuaalisten määritelmien kautta abstraktien erisnimien viittauskohteet (esim. Dummett 1981, 424). Fregen omin sanoin annamme *yleisen* kriteerin lukujen identiteetille (Frege 1980, 73). Edellisen määritelmän mukaan se on käsitteen käsite.

Nyt on kysyttävä, onko yleinen kriteeri luvun identiteetille riittävä. Toisin sanoen määräävätkö lukujen tai suuntien kontekstuaaliset määritelmät lukusanoille tai suuntien nimille viittauskohteen? Fregen vastaus on kielteinen. Hän esittää tärkeimmän argumentin janoja koskevaa kontekstuaalista määritelmää vastaan seuraavasti:

But there is still a... doubt which may make us suspicious of our proposed definition. In the proposition

“the direction of *a* is identical with the direction of *b*”

the direction of *a* plays the part of an object, and our definition affords us a means of recognizing this object as the same again... say as the direction of *b*. But this means does not provide for all cases. It will not, for instance, decide for us whether England is the same as the direction of the Earth’s axis –if I may be forgiven an example which looks nonsensical. Naturally no one is going to confuse England with the direction of the Earth’s axis; but that is no thanks to our definition of direction. (ibid., 77-78.)

Sama ongelma toistuu lukujen yhteydessä. Lukuja koskevan kontekstuaalisen määritelmän ongelmaa on alettu kutsua Caesar-ongelmaksi, sillä Frege ilmoittaa ongelman seuraavasti: “[W]e can never... decide by means of our definitions whether... [Julius Caesar] is a number or not” (ibid., 68). Näin ollen muutakin tarvitaan. Peter Simons tuo esiin, mihin suuntaan Frege vie ohjelmansa:

[T]he equivalence does not pronounce on whether a certain number is or is not identical with Julius Caesar or any other object not given in that way –the “Caesar Problem”. From this problem Frege sees no way out and proceeds instead... to explicit definition “the number of *x*s” as “the extension of concept *equinumerous with the x*s”, a definition which led to extensions [and] *grundgesetz* [axiom] V... (Simons 2002, 230.)

Tästä lainauksesta nousee esiin kaksi seikkaa. Tarkastellaan nämä yksitellen. Ensinnä *Grundlagenissa* Fregen lääke Caesar-ongelmaan on käsitteen ekstensio. Ensin hän soveltaa ratkaisua janojen identiteetin ongelmaan samastamalla janan *a* suunnan käsitteen ‘paralleelinen janan *a* kanssa’ ekstensioon (Frege 1980, 79). Tämän jälkeen hän etenee lukuja koskevaan määritelmään ja tämä antaa yksityiskohtaisen sisällön kyseessä olevalla strategialle. Ensin Frege enemmän tai vähemmän toistaa edellä esitetyn ekvivalenssin:

To apply this to our own case of Number, we must substitute for lines... and for parallelism... the possibility of correlating one to one the objects which fall under the one concept with those which fall under the other.

For brevity, I shall, when this condition is satisfied, speak of the concept F being *equal* to the concept G. (ibid., 79.)

Tämän perusteella Frege esittää lukuja koskevan *eksplisiittisen määritelmän*:

Käsitteeseen F kuuluva luku on käsitteen 'samanlukuinen käsitteen F kanssa' ekstensio (ibid., 79-80).

Nyt Frege voi määrätä jokaiselle luvulle yksilöllisen identiteetin niin, että Caesar-ongelmaa ei enää esiinny. Aloitetaan luvusta 0. Fien lukumäärä on 0, jos käsitteen F alle ei lankea yhtään objektia. Tällöin meidän täytyy löytää käsite, jonka alle ei varmasti lankea yhtään objektia. Olkoon siis meillä ei-tyhjä universumi. Tällöin voimme sanoa, että kaikki objektit universumissa ovat ekvivalenssirelaatiossa. Jos ei muutoin, niin ainakin ne ovat refleksiivisyyden nojalla relaatioissa itsensä kanssa. Tällöin 0 on lukumäärä objekteille, jotka lankeavat käsitteen 'ei-itseidenttinen' alle:

0 on käsitteen 'samanlukuinen käsitteen *ei-identtinen itsensä kanssa*' ekstensio.

Tämän jälkeen voimme määrittää samasta universumista sellaisen käsitteen, jonka alle lankeaa varmasti vain yksi objekti:

1 on käsitteen 'samanlukuinen käsitteen *identtinen luvun 0 kanssa*' ekstensio.

Tästä eteenpäin muut luvut voidaan määrittää niin, että jos olemme määrittäneet luvun n, niin:

n on käsitteen 'samanlukuinen käsitteen *lukuun n loppuvan luonnollisten lukujen sarjan jäsen*' ekstensio. (Grayling ja Weiss 2001, 723-724 ja Frege 1980, 86-92.)

Nyt Frege on muodostanut lukuja koskevan eksplisiittisen määritelmän. Tämä antaa lopullisen selvyyden, mitä yksittäiset luvut ovat. Luku on käsitteen ekstension ekstensio. Selitys perustuu kontekstuaaliseen määritelmään, sillä kuten yllä kävi ilmi, käsitteen ekstensio voidaan johtaa edellä esitetystä ekvivalenssista.

Myöhemmin kypsällä kaudellaan Frege oli tyytymätön tapaansa tuoda käsitteen ekstensiot ohjelmaansa. *Grundlagenissa* näyttää olevan ajatus, että ne sisältyvät jo kontekstuaaliseen määritelmään ja siksi ne voidaan johtaa siitä varsin ongelmattomasti. Kuten todettua Fregen kypsälle kaudelle oli tyypillistä, että hän ei enää virallisesti nojannut kontekstiperiaatteeseen. Hän ei myöskään voinut nojata kontekstuaalisiin määritelmiin, jotka kontekstiperiaate salli. Näin myös käsitteen ekstensiolta hävisi oikeutus. Frege esittelee siis *arvoalueen* (Wertverlauf)²⁸ käsitteen ekstension korvikkeeksi ja oikeuttaa arvoalueen muodostamisen nyt omalla aksioomalla. *Grundgesetzensä* esiintyvät arvoalueet muodostetaan aksiooman V avulla. Matti Eklund muotoilee aksiooman V yksinkertaistetusti seuraavasti:

Käsitteen F arvoalue = Käsitteen G arvoalue joss kaikille x, Fx joss Gx (Eklund 2007, 1).

Juuri tämä liike osoittautuu katastrofaaliseksi. Simons kommentoi tätä hyvin: ”The decision, turning on what seemed such a minor point, takes on the proportions of a Greek tragedy” (Simons 2007, 230-231). Päätös muodostuu varsinaiseksi tragediaksi, koska nyt aksiooman V avulla Fregen systeemin sisällä voidaan muodostaa Russellin paradoksi, joka kuuluu seuraavasti. Olkoon joukko M. Joukon M jäseniä ovat kaikki sellaiset (normaalit) alkio, jotka eivät ole myös yhtenä joukkona itsessään. Joukko A on siis joukon M alkio vain, jos joukko A ei ole oma alkionsa. Paradoksi on seuraava. Kuuluuko joukko M myös yhtenä alkiona itseensä? Jos kuuluu, niin se ei kuulu. Jos taas se ei kuulu, niin se kuuluu.²⁹ (ks. Esim. Dummett 2001, 147-150.)

²⁸ Arvoalue on abstrakti objekti, jonka Furth käänsi *Grundgesetzen* käännöksessä *arvojen alueeksi* (courses-of-values) ja johon Dummett viittaa *arvoalueena* (value range). Itse käytän siis Dummettin suosimaa termiä. Koska kyse on käsitteen *ekstensiosta*, niin arvoalue voidaan ymmärtää helpoimmin joukkona, kuten Karen Green huomauttaa (Green 2002, 46). Myös Frege samastaa käsitteen ekstension joukkoon:

Logicians have long since spoken of the extension of a concept, and mathematicians have used the terms set, class... [W]e may well suppose that what mathematicians call a set (etc.) is nothing other than an extension of a concept. (Frege 1970, 180-181.)

On kuitenkin huomioitava, että Fregen arvoalueessa on aspekti, joka ei palaudu nykyiseen käsitykseen joukosta. Rulon S. Wells sanoo, että Fregen arvoalue on itse asiassa järjestettyjen parien (ääretön) joukko. Esimerkiksi funktion (käsitteen) $x^2 = 4$ arvoalue on järjestettyjen parien joukko [1,Epätosi]; [2, Tosi]; [3,Epätosi];... Kun taas modernin käsityksen mukaan em. funktio määrää luokan $x(x^2 = 4)$ ja se sisältää ainoastaan kaksi jäsentä: -2 ja +2. (Wells 1968, 13-15.)

²⁹ Hieman formaalimmin ongelman voi ilmaista seuraavasti: Olkoon $M = \{ x : x \notin x \}$. Tällöin jos $M \in M$, niin määritelmän mukaan $M \notin M$. Vastaavasti jos $M \notin M$, niin määritelmän mukaan $M \in M$. (Ks. Esim. Dummett 2001, 147-150 ja myös Grayling ja Weiss 2001, 724-725.)

4.2. Realismi ja kielellinen käänne

Seuraavaksi alustan tulevaa Dummettin ja Wrightin välistä keskustelua muutamalla Dummettin Frege-tulkinnan keskeisellä seikalla. Tämän työn kannalta on oleellista kiinnittää huomio siihen, millainen suhde Fregen filosofiassa realismilla ja kielellisellä käänteellä Dummettin mukaan on. Tämä suhde muodostaa kontrastin Dummettin ja Wrightin Frege-tulkintojen välillä siitäkin huolimatta, että Wrightin tulkinta perustuu Dummettin ajatuksiin.

Dummett toistaa usein huolensa kontekstiperiaatteen asemasta *Grundgesetzessä*. *Grundgesetzes* universumi pitäisi Dummettin mukaan ymmärtää laajentuvana systeeminä. Voimme ymmärtää tietyt termit primitiivisinä systeemin perustana (at the outset) ja tämän jälkeen voimme laajentaa systeemiä haluamaamme suuntaan. Primitiiviksi määritelty pysyy primitiivinä, mutta meillä on vapaat kädet introdusoida systeemiin uusia termejä ja aksioomia. Lisäksi on tärkeää huomata, että *Grundlagenin* kardinaalioperaattorin vastinkappale abstraktio-operaattori muuttuu myös primitiivitermiksi, jonka aksioomana toimii aksiooma V. Dummett kirjoittaa:

The abstraction operator differs from the cardinality operator, on Frege's account, in being primitive, and hence incapable of being explicitly defined. Since, by the time of writing *Grundgesetze*, Frege had repudiated the whole conception of contextual definition, he does not so much as entertain the possibility of defining the abstraction operator contextually: it is to be a primitive symbol governed by an axiom [V] and by stipulation of its reference in the metalanguage. (Dummett 2002a, 188.)

Myös arvoalueet ovat primitiivejä. Näiden kahden käsitteen, abstraktio-operaattorin ja arvoalueiden avulla voimme tuottaa uusia abstrakteja termejä kuten luvut. Mutta voihan olla, että emme tarvitse systeemissä lukuja. Saattaa olla, että emme tuo ollenkaan lukuja systeemiin. Tästä syystä abstraktio-operaattoria ei voida kutsua kardinaalioperaattoriksi, koska se ei välttämättä koske lainkaan lukuja. Lisäksi koska emme tiedä etukäteen, millaisia objekteja universumiimme tuodaan, emme voi olettaa, että myöhemmät käsitteet selventäisivät arvoalueen käsitettä. Ymmärrämme myöhemmin tuotuja abstrakteja termejä kuten lukuja tai suuntia arvoalueiden pohjalta, ei toisinpäin. Ymmärtääksemme systeemin tarkoitettua tulkintaa on tärkeää, että missään vaiheessa ei systeemiin introdusoida vielä

määrittelemättömiä käsitteitä eli käsitteitä, joita ei voida palauttaa jo systeemissä olemassa oleviin käsitteisiin.

Dummett uskoo, että Fregellä oli *Grundgesetzen* ideaalikielen konsruoinnin yhteydessä edellisen kaltainen käsitys systeemin luonteesta. Hän kylläkin tunnustaa, että kyseinen tulkinta on hyvin vahvassa mielessä rekonstruktio Fregen filosofiasta ja jotkut Fregen toteamukset eivät oikein sovi Dummettin tulkintaan. Mutta jos tulkinta on vähänkään Fregen intentioiden suuntainen, niin tällöin systeemistä on näkyvissä jonkinlainen kontekstiperiaate, vaikka hän ei sitä enää virallisesti kannattanut:

We understand value-range terms just by grasping the truth-conditions of sentences containing such terms, sentences of the language as it is when we first employ such terms, namely at the outset: that this is enough is precisely the content of the context principle (Dummett 1981, 417).

Kontekstiperiaate tulee esiin siinä, että voimme ymmärtää tiettyjä ilmauksia, kun ymmärrämme lauseita, joissa ilmaukset esiintyvät. Tälle käsitykselle onkin tukea *Grundgesetzensessä*. Puhuessaan arvoalueesta Frege esittää hyvin samanlaisen taktiikan kuin *Grundlagenissa* käsitteen ekstension kohdalla. Frege sanoo ensin seuraavasti:

If a (first-level) function (of one argument) and another function are such as always to have the same argument, then we may say instead that the the range of values of the first is the same as that of the second. We are then recognizing something common to the two functions, and we call this the value-range of the first function and also the value-range of the second function. (Frege 1970, 179.)

Tämän jälkeen Frege toistaa aksiooman V oikeanpuolen: “The value-range of the first function is the same as the value-range of the second function” (ibid., 180). Näin minusta näyttää, että Dummett on oikeassa, että Fregen ajattelun taustalla on jonkinlainen kontekstiperiaate tai ainakin kontekstuaalinen metodi.

Nyt esiin nousee jälleen ongelma. Dummett esittää Fregen *permutaatioargumentin*. Olkoon meillä systeemi, jossa on vain kahdenlaisia objekteja, arvoalueita ja totuusarvoja. Nämä eivät sekoitu keskenään eli yhdelläkään arvoaluetermillä ei ole samaa viittauskohdetta kuin lauseella. Valitaan mitkä tahansa kaksi ekstensionaalisesti eiekvivalenttia funktiota h ja j . Muodostetaan funktio X , joka samastaa arvon h funktion h arvoalueeksi ja arvon j funktion j arvoalueeksi ja muut arvoalueet samastuvat kuten ennenkin. Voimme nyt tulkita systeemin niin, että lauseet nimeävät jommankumman totuusarvon kuten ennenkin ja arvoaluetermit nimeävät nyt funktion X sovelluksen

seurauksena universumin sen jäsenen, jonka ne itse asiassa nimesivät jo aikaisemminkin. (Funktio X ei muuta funktioiden h ja j aiempia viittaussuhteita. Se on konservatiivinen ekstensio.) Tämä tulkinta toteuttaa aksiooman V , mutta tulkinnassa totuusarvot ovat myös arvoalueita. (Dummett 2002a, 213.) Ilmeisesti Dummett tulkitsee totuusarvon tässä joukkona, joka sisältää vain yhden jäsenen.

Argumentti siis perustuu siihen, että erilaiset muutokset (permutaatiot) muuttavat termin tulkintaa, mutta eivät lauseiden totuusarvoa. Lauseiden totuusarvo ei osoita oikeaa mallia *isomorfisten* mallien joukosta, kuten Dummett sanoo hyvin moderniin tyyliin (Dummett 1981, 423). (Ehkäpä oikeampi tapa olisi sanoa, että lauseiden totuusarvo ei osoita oikeaa viittauskohdetta universumin sisällä isomorfisten rakenteiden joukosta, sillä Dummettin mukaan Fregelle ei ollut useampaa mallia vaan ainoastaan yksi laajentuva.)

Permutaatioargumentti asettaa siis kontekstuaalisen metodin kyseenalaiseksi.

Dummett pyrkii ratkaisemaan ongelman mielen ja referenssin välisen erottelun avulla. Hän tarkastelee, kumpaanko *Grundgesetzen* kontekstiperiaate pätee. Dummettin mukaan on suhteellisen varmaa, että Frege katsoi kontekstiperiaatteen koskevan referenssiä. Dummett sanoo: “[W]e can see very plainly how Frege stood, in his mature period, towards the context principle, taken as a thesis concerning reference” (Dummett 1981, 424). Mutta tämän jälkeen hän kuitenkin jatkaa, että Frege ei ollut aivan johdonmukainen tässä seikassa. Dummettin mukaan kontekstiperiaate sitoo Fregen kielelliseen kantaan. Tällöin kontekstiperiaate sanoo abstraktien termien kohdalla, että jos ne käyttäytyvät lauseen kontekstissa erisnimien tavoin, niin ne myös ovat erisnimiä (ibid., 413-414).

Permutaatioargumentti tuntuisi kuitenkin antavan viitteitä perääntymisestä kontekstiperiaatteesta kohti realismia, sillä argumentin mukaan emme voi kontekstiperiaatteen avulla kiinnittää tarkoittamaamme tulkintaa. Dummett sanoo, että permutaatioargumentti ja kontekstiperiaate muodostavat jännitteen Fregen ajattelussa:

[T]here is a certain tension between the realism which informs Frege’s whole philosophy and the context principle taken as a thesis containing reference, that is, as a justification for ascribing reference to abstract terms... (ibid., 426).

Tämän jälkeen hän esittää ratkaisun tähän jännitteeseen jatkamalla seuraavasti: “...[T]here is, of course, no conflict between his realism and context principle understood as relating only to sense” (ibid., 426). Niinpä Dummett sanookin, että kypsän Fregen realismi riippuu

siitä, miten me ymmärrämme referenssiä koskevan kontekstiperiaatteen kohtalon, sillä *Grundlagenissa* esiintyneen kontekstiperiaatteen tehtävä oli juuri abstraktien termien viittauskohteen identifioiminen. Vaikka Dummett myöntääkin ensimmäisenä, että hänen oppi-isänsä yleinen suhtautuminen oli realistinen, niin tästä huolimatta Dummett jättää kuitenkin oven auki kielelliselle kannalle. Hänen mukaansa Frege ei yksinkertaisesti avannut kysymystä kontekstiperiaatteen ja abstrakteihin objekteihin kohdistuneen realismin välisestä kontrastista:

In this case sense and reference are not analogously related for proper names...; and Frege's realism concerning abstract objects becomes more apparent than genuine. It seems useless to ask how Frege would have resolved the dilemma: he did not solve it. (ibid., 427.)

Tästä tarkastelusta on muistettava kaksi seikka. Ensinnä Dummettin Frege-tulkinnassa on nähtävissä ajatus, että meidän on tehtävä valinta realismin tai kielellisen orientaation välillä. Ne sulkevat pois toisensa. Edellisessä lainauksessa on näkyvissä idea, että Frege ei tehnyt valintaa ja näin hänen esityksensä jää puuttelliseksi. Dummett siis näkee omaksi tehtäväkseen tehdä valinta Fregen puolesta ja hän tekee sen kielellisen käänteen eduksi. Toiseksi kontekstiperiaatteen suhdetta on tarkasteltava sekä mieleen että referenssiin. Seuraavaksi tarkastelemme Wrightin tulkintaa kontekstiperiaatteesta ja palaamme näihin kysymyksiin vielä Dummettin Wrightia koskevien kommenttien myötä.

4.3. Wrightin uusfregeläinen platonismi ja kontekstiperiaate

4.3.1. Platonismi ja reduktivismi

Wrightin kirja *Frege's Conception of Numbers as Objects* (1983) on herättänyt mielenkiintoisen keskustelun Wrightin ja Dummettin välillä, sillä Dummett on edelleen kommentoinut Wrightin tulkintaa Fregen kontekstiperiaatteesta teoksessaan *Frege: Philosophy of Mathematics* (2002a). Tarkastellaan tätä keskustelua edeten kronologisessa järjestyksessä eli aloitetaan Wrightistä.

Wrightin tulkintaa Fregestä on kutsuttu *uusfregeläiseksi platonismiksi*. Kanta on platonistinen, koska se uskoo kontekstiperiaatteen perusteella tuotettujen abstraktien termien viittauskohteiden olemassaoloon. Wright asettaa oman kantansa vastakohtaksi

nominalistisen tai empiristisen reduktivismiin. Yleisesti ottaen reduktivismi tarkoittaa, että kyseenalaiset abstraktit termit palautetaan, redusoidaan johonkin vähemmän kyseenalaiseen. Katsotaan nyt yksityiskohtaisesti, mitä reduktivismi tarkoittaa kontekstiperiaatteen yhteydessä ja samalla voimme kartoittaa täsmällisesti kontekstiperiaatteen ongelmakohdat.

Paul Benacerraf sanoo, että kontekstiperiaatteen salliman kontekstuaalisen määritelmän instantoitumat luonnollisessa kielessä ovat harvinaisia. Tarkkaan ottaen hän sanoo:

Very rare in the language are contexts open to (satisfiable by) any kind of “thing” whatsoever. There are some – for example, “Sam referred to...,” “Helen thought of...” – and it seems perfectly all right to ask if what Sam referred to on some occasion was what Helen thought of. (Benacerraf 1983b, 288.)

Minusta taas tällaiset kontekstit eivät ole ollenkaan harvinaisia ja joka tapauksessa ne ovat Benacerrafin sanoin hyvin luontevia (“perfectly all right”). Katsotaan siis, mitä tällaisessa luonnollisen kielen kontekstuaalisen määritelmän instantoitumassa tapahtuu. Otetaan käsittelyyn seuraavanlainen luonnollisen kielen lause:

Asia, jota sinä ajattelit kovasti on sama osa, jota ilman minä voin elää.

Tämän lauseen idea perustuu siihen, että identiteettimerkin (olla-verbin) jompikumpi puoli on jo tunnettu. Jos asia, osa, olio on esimerkiksi tupakointi ja lauseen ”sinä” ja lauseen ”minä” ovat lopettaneet tupakoinnin 10 vuotta sitten, niin tällöin lauseen ”minä” hyvin tietää omasta aiemmasta kokemuksestaan, miten vaikeita ensimmäiset päivät ovat. Tästä syystä hän myös hyvin tietää ja *tunnistaa*, mitä asiaa lauseen ”sinä” ajatteli kovasti (ja koko ajan) lakon ensimmäisten päivien ajan. Lauseen

Fien lukumäärä on sama kuin Giden lukumäärä

muoto on nyt samanlainen kuin edellinen luonnollisen kielen lause. Tämä on siis kontekstuaalinen määritelmä lukujen suhteen. Kontrasti syntyy kuitenkin siitä, että lukumääriä koskevassa lauseessa kardinaalioperaattori (Fien lukumäärä) tuottaa abstrakteja objekteja ja ne saattavat olla molemmat tuntemattomia. Emme siis voi olettaa, että jompikumpi termeistä olisi jo tunnettu.

Entäpä jos luonnollisen kielen määritelmässäkkin molemmat puolet ovat tuntemattomia? Tarkastellaan tätä tilannetta. Jos meillä on ei-tyhjä ja jo valmiiksi tunnettu universumi, niin tällöin voimme paikantaa lauseessa mainitut objektit siellä. Ensinnä muutetaan selkeyden vuoksi lauseessa esiintyvä ”sinä” toimijaksi a ja ”minä” toimijaksi b. Tämän jälkeen toimitaan Benacerrafin ohjeiden mukaan. Hänen ohjeensa kuuluvat:

”Entity,” ”thing,” ”object” are words having a role in the language; they are place fillers whose function is analogous to that of pronouns (and, in more formalized contexts, to variables of quantification) (ibid., 287).

Yllä annettu ehto tunnetusta universumista mahdollistaa Benacerrafin mainitseman ”formalisoidumman kontekstin”, joten käytetään kvantifiointia. Ohjeen mukaan muutetaan lauseessa esiintyvät ”entiteetit”, ”asiat”, ”esineet”, ”objektit”, kvantifikaation alaisiksi muuttujiksi seuraavasti:

$$(x)(y)(A_a(x) \ \& \ E_b(y) \rightarrow x = y)$$

Tämä lause sanoo nyt, että kaikille x ja y on niin, että jos a ajatteli kovasti asiaa x ja b voi elää ilman osaa y, niin x ja y ovat sama asia, mikä ikinä se sitten onkaan. Nyt voimme kirjoittaa luonnollisen kielen kontekstiperiaatteen instantoitumalle eksplikaation:

Asia, jota sinä ajattelit kovasti on sama osa, jota ilman minä voin elää $\equiv$

$$(x)(y)(A_a(x) \ \& \ E_b(y) \rightarrow x = y)$$

ja tämän ekvivalenssin oikeanpuoleisen selittäjän avulla voimme löytää objektin tai objektit, jotka lankeavat käsitteiden *a ajatteli kovasti* ja *b voi elää ilman* alle. Juuri tällaista selitystä tarvitaan reduktivismin mukaan kardinaalioperaattorillekin.

Wright ilmaisee Fregen muotoileman lukujen välisen identiteetin (N^-) seuraavasti:

$$N^- : Nx: Fx = Nx: Gx \equiv (\exists R) (Fx R_{1-1} Gx),$$

jossa Nx on kardinaalioperaattori (Nx: Fx voidaan lukea ”Fien lukumäärä”) ja R_{1-1} yksi-yhteen relaatio vasemman (Fx) ja oikean puolen (Gx) välillä. Wrightin mukaan

ekvivalenssin oikeaa puolta voidaan edelleen avata seuraavalla hieman tarkemmalla muotoilulla:

$$\begin{aligned} N^{\bar{}}: Nx: Fx = Nx: Gx \equiv \\ (\exists R) \{ (x) (Fx \rightarrow (\exists y) (Gy \& xRy)) \& (y) (Gy \rightarrow (\exists x) (Fx \& yRx)) \\ \& (x)(y)(z) [xRy \& yRz \rightarrow (Fx \rightarrow (Fz \rightarrow (Gy \rightarrow x = z))) \\ \& xRy \& xRz \rightarrow (Fx \rightarrow (Gy \rightarrow (Gz \rightarrow y = z)))] \}.^{30} \end{aligned}$$

Tämä muotoilu tuo eksplisiittisesti esiin ne kriteerit, joita relaatiolta R_{1-1} vaaditaan. (Wright 1983, 106-107.) Tästä nähdään, että hakemamme relatio on ekvivalenssirelatio, jolloin se toteuttaa Fregen määrittelemän yleisen kriteerin identiteetille. Frege kirjoittaa *Grundlagenin* kohdassa 62 seuraavasti: ”When we have... acquired a means of arriving at a determinate number and of recognizing it again as the same, we can assign it a number word as its proper name” (Frege 1980, 73). Juuri tämän yllä oleva muotoilu varmistaa. Se varmistaa identiteetikriteerin niin, että tunnistamme saman objektin uudestaan, kun se tulee vastaan. Olkoon meillä objektien x joukko, jotka ovat symmetrisessä relaatiossa objektien y kanssa (tämän kertoo oikean puolen ensimmäinen rivi). Tällöin tiedämme, mistä tahansa vastaan tulevista objekteista (olkoon ne nyt vaikka objektien z joukko), että ne ovat samanlaisessa relaatiossa sekä objektien x joukon että objektien y joukon kanssa (tämän kertoo kaksi seuraavaa riviä). Tätä tarkoittaa relaation transitiivisuus.

Oleellinen kysymys platonismin ja reduktivismin välillä on nyt se, miten määritelmää pitäisi lukea. Wright kirjoittaa äsken muotoillusta määritelmästä seuraavasti:

The analogy with the account of identity for directions is marked: in both cases an attempt is made to fix the sense of identity statements involving a new kind of singular term by reference to an equivalence relation on things of another kind; though it is notable that the relevant relation in the case of $N^{\bar{}}$ is second-order, that is, is a relation on concepts (Wright 1983, 104-105).

Niinpä ekvivalenssin vasemmalla puolella ovat abstraktit toisen kertaluvun relaatiot ja toisella puolella nämä ylemmän kertaluvun termit selitetään ”pudottamalla” ne koskemaan ensimmäisen kertaluvun konkreettisia objekteja. Joten kun luemme

³⁰ Olen muuttanut hieman Wrightin muotoilua tässä ja edellisessä ekvivalenssissa helpomman luettavuuden vuoksi (vrt. Wright 1983, 73).

määritelmää vasemmalta oikealle, niin kyseessä on *semanttinen lasku* ja kun luemme määritelmää oikealta vasemmalle, niin kyseessä on *semanttinen nousu*. Platonismin ja reduktivismin välinen kiista on siinä, miten päin ekvivalenssiä pitäisi lukea. Otetaan esimerkki reduktiivisesta lukutavasta. Quine kirjoittaa:

Frege dealt with the... question [‘What is a number’]... by showing how the work for which the objects in question might be wanted could be done by objects whose nature was presumed to be less in question (Quine 2001, 262).

Paitsi että Quine itse suosittaa reduktiivista lukutapaa, niin hänen mukaansa myös Fregen intentio oli reduktiivinen (ks. myös Quine 1966, 199). Me ymmärrämme kyseenalaisia, ekvivalenssin vasemmalla puolella olevia objekteja oikeanpuoleisten konkreettisten ja vähemmän kyseenalaisten objektien *kautta*. Tällöin vasemmalla puolella ei ole merkitystä, sillä sen sisältämät termit eivät viittaa mihinkään. Sen sijaan vasemman puolen merkityksen selittää oikea puoli, joka sisältää viittauksen konkreettisiin objekteihin. Tämä vaikuttaakin hyvin luontevalta lukutavalta. Tämä on ensisijaisesti semanttinen teesi, sillä se selittää, miten kielen ymmärryksemme toimii. Se ehdottaa, että esimerkiksi värien kohdalla ymmärrämme käsitteen *värisyys*, koska ymmärrämme ensin *punaisuuden* ja *sinisyyden* instantoitumina objekteissa ja vasta tämän jälkeen voimme ymmärtää *värisyyden* relationa, joka yhdistää *punaisuutta* ja *sinisyyttä*. Lukutapa on itse asiassa niin luonteva, että herää kysymys, onko platonistinen lukutapa edes mahdollinen. Voimmeko ymmärtää käsitettä *värisyys* ennen kuin ymmärrämme, mitä tarkoittaa, kun joku sanoo, että tuo auto on punainen? Tätä tällä hetkellä hieman kyseenalaista kantaa Wright lähtee kuitenkin puolustamaan.

Wrightin strategia on kaksijakoinen. Se koostuu negatiivisesta ja positiivisesta puolesta. Ensin Wright esittää negatiivisia huomioita platonismia vastaan esitettyyn kritiikkiin. Negatiivisten huomioiden jälkeen platonismi ei enää kompastu tavanomaisimpiin sitä vastaan esitettyihin argumentteihin. Myöhemmin hän esittää platonisminsa positiivisen puolen eli platonismin edun kilpailijoihin nähden.

4.3.2. Syntaksin ensisijaisuus

Wrightin uusfregeläinen platonismi perustuu kahteen seikkaan. Ensinnä Fregen platonismin mukaan abstrakteja objekteja on olemassa. Mutta tämä teesi ei ole vielä kokonaisuudessaan Fregen platonismi, sillä jos tämä olisi kaikki, mitä Fregen platonismista voidaan sanoa, niin hänen kantansa ei eroaisi juurikaan esimerkiksi Gödelin platonismista. (Wright 1983, 51.) Kurt Gödelin platonismiin liittyy omaperäinen episteeminen kanta. Sen mukaan kykymme käsittää abstrakteja objekteja selittyy intuitiolla, joka muistuttaa empiiristen, konkreettisten objektien havainnointikykyä. (esim. Dummett 2001b, 174.) Gödel itse kommentoi matemaattista intuitiota seuraavasti:

[D]espite their remoteness from sense experience, we do have something like a perception also of the objects of set theory, as seen from the fact that the axioms force themselves upon us as being true. I don't see any reason why we should have any less confidence in this kind of perception, i.e., in mathematical intuition... (Gödel 1983, 483-484.)

Wrightin mukaan mitään tällaista intuition suosimista ei kuitenkaan liity Fregen platonismiin³¹. Frege itse antaakin tukea tälle käsitykselle, sillä kun hän kysyy, miten luvut annetaan meille, niin ensimmäisenä hän sulkee pois intuition: ”How, then, are numbers to be given to us, if we cannot have any... intuitions of them” (Frege 1980, 73). Wrightin mukaan toinen Fregen platonismiin liittyvä seikka nojaa kontekstiperiaatteeseen ja se onkin kaikkein oleellisin piirre Wrightin tulkinnassa Fregen platonismista. Wright kirjoittaa tästä toisesta seikasta seuraavasti:

[T]he second, more controversial aspect of the Context Principle: the thesis of the priority of syntactic over ontological categories. According to this thesis, the question whether a particular expression is a candidate to refer to an object is entirely a matter of the sort of syntactic role which it plays in whole sentences. (Wright 1983, 51.)

Wright siis ehdottaa platonismissaan kontekstiperiaatteen sisällöksi kielellistä orientaatiota. Voimme päätellä ilmauksen syntaktisen käytöksen perusteella, onko ilmaus viittava yksilötermi vai ei. Niinpä Wright päätyy tuttuun kantaan. Jos termi käyttäytyy kuin yksilötermi, niin se on viittaava yksilötermi. Wright muotoilee hänen platonisminsa toisen teesin seurauksen seuraavasti:

---

³¹ Jotkut tulkitsijat kylläkin painottavat, että juuri Gödelin mainitseman matemaattisen intuition kaltainen kyky liittyy Fregen platonismiin. Esimerkiksi Wrightin mainitsema Gregory Currie esittää, että Fregen platonismiin liittyy (kantilainen) intuitio (esim. Wright 1983, 51). Currien mukaan myöhemmässä vaiheessaan Frege yhdistää logismin geometriaan aritmetiikan sijaan siksi, että juuri geometriassa hän näkee sijaa synteettiselle a priori intuitiolla. (Currie 1986, 366.)

[I]t has to the case that when it has been established, by the sort of syntactic criteria sketched, that a given class of terms are functioning as singular terms, and when it has been verified that certain appropriate sentences containing them are, by ordinary criteria, true, then it follows that those terms do genuinely refer. (ibid., 14.)

Vaikka Wright sanookin, että syntaktisten kategorioiden ensisijaisuuden sisällyttäminen Fregen filosofiaan on jokseenkin kiistanalaista, niin minusta tämä vastaa kuitenkin varsin hyvin Fregen kontekstiperiaatteen muotoilua. Hän näet muotoilee kontekstiperiaatteen kokonaisuudessaan seuraavasti: ”[N]ever to ask for the meaning of a word in isolation, but only in the context of a proposition” (Frege 1980, x). Wrightin mukaan kun olemme ensin saaneet selvyyttä yksilötermin käyttäytymiseen lauseen kontekstissa, niin hänen mielestään olisi radikaali virhe kysyä lisäkysymys termin viittauskohteesta. ”To suppose that such question arise is exactly to suppose that it is legitimate to inquire whether such an expression genuinely denotes anything in *isolation* from consideration of the part which it standardly plays in whole proposition”, kirjoittaa Wright³² (Wright 1983, 14). Näin Wrightin mukaan kontekstiperiaatteen sisältö palautuu kahteen seikkaan: ensinnä syntaktisten kategorioiden ensisijaisuuteen ja toiseksi semanttisen atomismin vastustamiseen. Näihin molempiin seikkoihin Wright vahvasti tukeutuu platonismissaan. (esim. Wright 1983, 50-52.)

Tämä kontekstiperiaatteeseen tukeutuminen on ensimmäinen askel kohti vasemman puolen etuoikeutusta, mutta yksinään se ei ole riittävä. Se kuitenkin vie voimaa yhdeltä reduktivistin argumentilta. Reduktivisti voi sanoa, että jos joku väittää kontekstuaalisen määritelmän sisältävän aidosti viittaavia termejä, niin hän on harhautunut luonnollisen kielen kieliopin vuoksi. Mahdollisuus puhua abstrakteista objekteista ei vielä tarkoita, että niitä olisi olemassa. Eihän maahisiakaan ole olemassa, mutta voimme kuitenkin puhua niistä. Tätä Dummett kutsuu kuitenkin nominalistiseksi taikaukoksi. Sellaisena sitä pitää myös Wright. Hänen mukaansa jos alkaisimme epäilemään lukujen olemassaoloa tällä perusteella, niin meidän pitäisi epäillä myös monien muiden objektien kuten

---

³² Lisäksi tukea syntaksin ensisijaisuudelle voidaan löytää Fregen artikkelista 'On Sense and Reference'. Kontekstuaalinen määritelmä perustuu käsitteiden väliseen relaatioon, jota identiteettimerkki edustaa. Kyseisessä artikkelissa Frege kysyy, koskeeko relaatio itse objekteja vai objektien nimiä. Hän päätyy kantaan, että identiteettimerkki koskee objektien nimiä, koska identiteettiväitteet tuovat esiin ilmausten eli nimien erilaisen kognitiivisen arvon. (Frege 1970, 56.) Minusta tämä voidaan lukea juuri syntaktisen kategorian ensisijaisuutena ontologiseen nähden. Ongelmana on kuitenkin se, että tässä Frege on jo tehnyt erottelun mielen ja referenssin välillä. Näin ollen Wright ei voi vedota tähän kohtaan etsiessään tukea syntaksin ensisijaisuudelle Fregen tuotannosta. Syyt tähän selviävät myöhemmin (luvussa 4.3.1).

päiväntasaajan, ilmastonmuutoksen tai aurinkokunnan keskipisteen olemassaoloa. Niinpä Wrightin mukaan jos abstraktit objektit ovat pelkkää kieliopillista harhaa, niin tällöin sitä ovat monet muutkin näkymättömät asiat ja oliot, jotka kuitenkin lähes päivittäin esiintyvät lehdissä ja uutisissa. (ks. Ibid., 26-29.)

4.3.3. Platonismi ja tiedon kausaalisen teoria

Mutta esimerkiksi ilmastonmuutoksella ja matemaattisilla objekteilla on kuitenkin tärkeä ero, sillä Wright nostaa esiin reduktivistin vastalauseen siitä, että abstraktit objektit eivät voi olla kausaalisen tiedon kohteena. Esimerkiksi Benacerraf raportoi tämäntyyppisistä huolista artikkelissaan 'Mathematical Truth' (1983a, 403-420). Kausaalinen teoria tiedosta näyttää tuottavan eron matemaattisten objektien ja monien muiden abstraktien objektien välille. Meillä voi olla hyvinkin suoraa kausaalista tietoa tapahtumasta tai tapahtumien ketjusta, jonka on aiheuttanut ilmastonmuutos (asiaa voidaan kysyä vaikka New Orleansilaisilta), mutta miten abstraktit objektit tai matemaattiset asiantilat voivat kausaalisesti vaikuttaa toimijaan X. Niinpä platonisti näyttää olevan jälleen pulassa.

Wright esittää kausaalisen tiedon kannattajalle kaksi vastaesimerkkiä. Toimija A havaitsee pensaassa linnun, jonka hän oikeutetusti päättelee varpuseksi. Vaikka toimija A ei olekaan lintujen asiantuntija, niin hän kuitenkin tietää, että varpusen voi helposti sekoittaa erääseen toiseen lintuun, mutta nämä linnut ovat hyvin harvinaisia Suomessa. Tästä syystä on varsin oikeutettua, että hän päättelee kyseisen linnun kausaalisen interaktion perusteella varpuseksi. Oletetaan kuitenkin, että toisen linnun kanta on jostain syystä noussut huomattavasti alueella, jossa toimija A tekee havainnon ja tämä lajin kanta on hetkellisesti paljon suurempi alueella kuin varpusen. Tästä kaikesta toimija A on kuitenkin tietämätön, koska hän ei ole asiantuntija. Hän siis päättelee kausaalisen tiedon perusteella, että kyseinen lintu on varpusen. Mutta jos hän saisi käyttöönsä lisäinformaation, niin hän ei voisi sanoa, kummanko linnun hän näki. Tässä tilanteessa kausaalinen interaktio ei siis riitä oikeuttamaan kummankaan linnun havaintoa vaan oikeutus on aina relatiivinen myös taustaoletuksiin. Toinen esimerkki on Wrightin mukaan tärkeämpi. Se kysyy, miten käy a priori tiedon kausaalisessa tiedon teoriassa. Oletetaan, että mies makaa vesitankissa niin, että hänen kaikki aistinsa on eristetty, esimerkiksi silmät sidottu ja korvat tukittu ja niin edespäin. Mitä kausaalisen

tiedon teoria sanoo nyt tilanteesta, jossa mies saavuttaa uuden aritmeettisen tai geometrisen totuuden, jota hän ei ole aiemmin ajatellut. (ibid., 93-95.) Miten tämä mies voi saada välttämättömät kausaaliset lenkit edellisen kaltaiseen a priori tietoon? Wrightin mukaan kausaalisen tiedon teoria ei pysty vastaamaan tähän kysymykseen.

Wrightin mukaan on tärkeää huomata, että platonistinen teoria ei myöskään ole avuksi kyseisen tilanteen selittämisessä. Mutta esimerkit kuitenkin osoittavat kausaalisen teorian Akilleen kantapään, sillä se ei pysty selittämään tiettyjä kognitiivisia ilmiöitä, vaikka toisissa tapauksissa tiedon kausaalinen selitys onkin hyvin vakuuttava. Wright sanoo:

Even assuming the global correctness of some form of the causal conception, however, the real problem is to cope with the apparently *a priori* character of pure mathematics, and this problem would remain even after a thoroughgoing nominalistic reconstruction (ibid., 96).

Tämä riittää asettamaan kausaalisen teorian epäilyttävään asemaan.³³ Kausaalisen tiedon haaste on kuitenkin vielä verrattain helppo haaste platonistille. Esimerkiksi Penelope Maddy sanoo, että yleensä platonisti kohtaa kommentteja, jotka menevät suurin piirtein niin, että miksi vaivautua puolustamaan platonismia kausaalista teoriaa vastaan. Kaikki tietävät, että kyseinen teoria on epätosi. Mitä saavutetaan vastaamalla kuolleen teorian haasteeseen? (Maddy 1984, 47.) Näin ehkä onkin, mutta kausaalisen teorian ja platonismin välinen kiista tuo kuitenkin esiin episteemisen aspektin. Kontekstiperiaate näyttää päällepäin semanttiselta teesiltä, sillä se sanoo, että kun käytämme kieltä, niin käytämme kokonaisia lauseita, mutta sillä on myös episteeminen puoli (esim. Eklund 2006, 97-98). Kysymys platonismin positiivisesta puolesta täsmentyy näet siihen, miten me voimme saada tietoa vasemman puolen abstraktien termien viittauskohteista. Myös Wrightin diagnoosin mukaan kontekstiperiaatteen tulkintaan liittyy episteeminen puoli. Samaa on korostanut Leila Haaparanta. Esimerkiksi artikkelissaan 'Frege's Context Principle' hän esittää, että kompositionaalisuus olisi ensisijaisesti semanttinen periaate ja kontekstiperiaate episteeminen periaate (1985a, 81-94).

---

³³ Suunnilleen samanlaisen puolustuksen matemaattisen tiedon puolesta antaa David Lewis teoksessaan *On the Plurality of Worlds*. Hän väittää, että kausaalinen teoria tiedosta ei pysty selittämään matemaattisen tiedon *välttämätöntä* luonnetta. Kausaalinen teoria pystyy selittämään ainoastaan kontingentteja empiirisiä seikkoja. Kuitenkin meillä tosiasiallisesti on välttämätöntä matemaattista tietoa. (Lewis 1989, 108-115.)

4.3.4. Platonismi ja empiristinen argumentti

Nyt kun olemme havainneet yhteyden kontekstiperiaatteen ja epistemologian välillä, voi reduktivistit tuoda paikalle raskaan tykistön. Wright esittää minusta reduktivistin kaikkein keskeisimmän tietoon liittyvän vastalauseen seuraavasti:

The present argument queries the very possibility of our acquiring knowledge of what abstract singular terms refer to. For the only way of *explaining* the reference of such a putative singular term is to use another singular term of the same kind. And then the question arises again, leading us to an infinite regress or to a circle. (Wright 1992, 43.)

Tässä tulee ilmi vasemman puoleisen kontekstuaalisen määritelmän ongelma, joka vaikuttaa kenestä tahansa varsin ilmeiseltä. Jos pitää selvittää omenoiden lukumäärä, niin se onnistuu vertaamalla niitä päärynöihin. Mutta jos päärynöidenkin lukumäärä on tuntematon, niin vertaamme päärynöitä appelsiineihin. Entä jos appelsiiniensäkin lukumäärä on tuntematon? Tämä selvitystyö synnyttää ainoastaan loputtoman kierteen, joka muistuttaa jotakuinkin seuraavaa: $Fx = Gx$, $Gx = Hx$, $Hx = Ix$, $Ix = Fx$ ... Tämä ei ole selventävää ollenkaan. Reduktivistit uskoivat kuitenkin pystyvänsä pysäyttämään kehän. Reduktivismiin mukaan meidän tuotava oikea puoli ymmärrettäväksi empirisellä tasolla. Kun pudotamme oikean puolen koskemaan konkreettisia yksilöitä, niin me voimme määritellä abstraktit termit kuten luvut ostensiivisellä määritelmällä ja tämä pysäyttää kehän. Juuri tämä on vasemman puolen idea. Kutsutaan tätä ideaa nyt *empiristiseksi argumentiksi*. Tässä vaiheessa kuulustelijan lampun pitäisi alkaa kuumottaa epäillyn platonistin kasvoja. Mutta toisin käy, sillä Wright kirjoittaa: ”This entire line of thought... is actually a complete muddle” (ibid., 43).

Wright selventää ajatustaan esimerkillä. Otetaan tavallinen erisnimi 'John' ja sen ostensiivinen määritelmä 'Tämä on John'. Kuka ikinä käyttääkään tätä termiä, niin hänen pitää käyttää termiä oikein ja hänellä on monta mahdollisuutta ymmärtää termi väärin enemmän tai vähemmän Quinen radikaalitulkinnan tapaan. Wrightin mukaan kolme seikkaa on ilmeistä. Ensinnä termin käyttäjä saattaa luulla, että 'John' nimeää ominaisuuden. Niinpä käyttäjän on ymmärrettävä, että kyseessä on yksilötermi, joka nimeää objektin. Toiseksi on selvää, että termin käyttäjän on ymmärrettävä, että yksilötermi nimeää henkilön, eikä esimerkiksi henkilön täyttämän tilan. Kolmanneksi

hänen on ymmärrettävä ketä henkilöä Johnilla tarkoitetaan. Niinpä Wright tekee tämän perusteella johtopäätöksen:

A fairly elaborate background conceptual equipment is thus presupposed. In order to persuade us he [termin käyttäjä] has understood the ostensive definition of 'John', our man must be familiar with the singular terms and predicate; that is to say, he must be a master of the use of at least a limited class of singular term/predicate sentential constructions. (ibid., 44.)

Näyttääkin olevan, että onnistunut ostensiivinen määritelmä vaatii, että sen käyttäjä on jo lauseenkäyttävä. Tämä näyttäytyy niin, että kielenkäyttäjän pitää ymmärtää Fregen periaatteellinen vaatimus siitä, että objekti ja käsite on aina erotettava toisistaan. Nyt Wright voi esittää seuraavan vasta-argumentin empiristiselle argumentille:

The empirist argument is thus met head on: it is not ostensive definition which really breaks the circle, or short-circuits the regress, in the case of singular term standing for concrete objects. It is background training in the use of whole sentences involving singular terms of the relevant sort. At any rate, this is the model of the situation which the empiricist is forced to adopt. And once he adopts it, there is no longer any evident problem about the intelligibility of abstract singular terms as a class. (ibid., 46.)

Wrightin mukaan konkreettisten ja abstraktien termien ymmärtäminen vaatii siis saman taustatiedon lauseiden käytöstä. Wright perustelee kontekstuaalisten määritelmien ymmärrystämme kontekstiperiaatteen ilmeisimmällä sisällöllä eli sillä, että vain lauseen kontekstissa sanoilla on merkitys.

Kun vertaamme tätä edellisen luvun lopussa esitettyyn Dummettin Frege-tulkintaan, niin käy ilmi, että Wrightin ja Dummettin Frege-tulkinnossa on periaatteellinen ero. Dummettin mukaan Fregen realismi ja hänen kielellinen orientaationsa sulkevat toisensa pois. Wright taas uskoo, että syntaktisten kategorioiden ensisijaisuus on täydentävä askel hänen uusfregeläisessä platonismissaan. Palaamme vielä tähän luvussa 4.2.5. Nyt on kuitenkin aika tarkastella, miten Wrightin platonismi pärjää tarkoitetun tulkinnan ongelman edessä.

4.3.5. Positiivinen ratkaisu ja Benacerrafin dilemma

Tähän mennessä Wright on horjuttanut reduktivismiin luontevalta tuntuvaan tulkintaa kontekstuaalisista määritelmistä. Reduktivistisesti painottaa, että voimme ymmärtää ekvivalenssin vasenta puolta eli varsinaista kontekstuaalista määritelmää vain oikean

puolen kautta. Wright kuitenkin on osoittanut, että reductivistin analyysi tilanteesta ei ole ongelmaton. Mutta tämä ei vielä tarkoita, että platonistin vasemman puolen ensisijaisuuden painottaminen olisi sen ongelmattomampi. Wright sanookin, mitä platonistin on tässä tilanteessa tehtävä:

At present... it has to be said that we have no sufficiently definite idea of what 'identifying knowledge' is... to be confident that there is any real substance to this proposal at all. Platonism owes us, in any case, a positive account of what it is for a thought to be directed upon a particular object. (ibid., 103.)

Niinpä onkin aika etsiä positiivista ratkaisua ”identifioivan tiedon” ongelmaan. Kun olemme tuottaneet tämän kannan, niin voimme tarkastella, miten tämä ratkaisu heijastuu Benacerrafin dilemmaan.

Aluksi Wright kysyy, miksi Frege paneutuu niin antaumuksella Caesar-ongelmaan, vaikka kyseisellä ongelmalla ei ole mitään väliä matematiikan sovelluksessa. ”The reason why the... sort of mixed identity context is found an embarrassment by Frege is... because he wants to think of (natural) number as a *genuinely sortal concept*”, vastaa Wright kysymykseensä (ibid., 109). Mikä sitten on sortaalikäsité? Sortaalikäsitteen määritelmä voitaisiin muotoilla niin, että sen instanssien lukumäärä voidaan laskea. Voimme esimerkiksi laskea *ankkuuden* instantoitumien lukumäärän, mutta emme veden lukumäärää. Wrightin mukaan sortaalikäsitteen tärkein ominaisuus on Fregen muotoilema yleinen identiteettikriteeri. Kun tunnistamme sortaalikäsitteen eksemplifioituman, niin tunnistamme sen vielä uudestaan, kun sellainen vastaan tulee. Jos kysymyksessä on esimerkiksi käsite *ankkuus*, niin kun tunnistamme yhden linnun ankaksi, niin tunnistamme myös seuraavan vastaantulevan ankan ankaksi ja osaamme myös sanoa, että vastaantuleva kana ei ole ankka. Seikkaperäisemmin Wright ilmaisee asian seuraavasti. Kun meillä on hallussamme sortaalikäsité, niin ymmärrämme kaksi asiaa. (1) Sortaalikäsitteen ymmärtäminen sisältää käsityksen siitä, mitkä objektit lankeavat käsitteen alle ja mitkä *eivät*. (2) Lisäksi se sisältää identiteettikriteerin niillä objekteille, jotka lankeavat kyseisen käsitteen alle. Nyt aiemmin määrittelemämme lukujen välisen identiteetin (N^-) oikea puoli näyttää antavan meille vain selityksen kohdalle (2). (ibid., 109.) Kun muistelemme mainitsemaani luonnollisen kielen kontekstuaalisen määritelmän instanssia, niin sen oikean puoleinen eksplikaatio kertoi, millaisia objekteja meidän on etsittävä universumista. Mutta oikea puoli ei kerro, millaiset objektit eivät lankea käsitteiden *a ajatteli kovasti* ja *b voi elää ilman* alle.

Niinpä emme voi kohdan (2) perusteella erottaa lukuja muunlaisista esineistä kuten Julius Caesarista. Wrightin ratkaisu tähän on painottaa, että me voimme ymmärtää kontekstuaalista määritelmää sinällään, koska juuri kontekstuaalinen määritelmä tuo mukanaan kohdan (1). Oikealla puolella on esitettyä yksi-yhteen relaatio käsitteiden välillä, mutta esimerkiksi ihmisten identiteettiä ei voida ratkaista tällaisen relaation avulla. Jos taas ymmärrämme kontekstuaalisen määritelmän sisältämän käsitteen kuten *kimmoisuus*, niin vasempaan puoleen sisältyy myös ajatus, että tämä käsite ei ratkaise ihmisen identiteettiä. Tämä idea voidaan nyt siirtää käsittämään kontekstuaalisia määritelmiä yleisemmin. Kun käytämme hyväksi kohtaa (1) eli ymmärrystämme siitä, mitkä objektit lankeavat sortaalikäsitteen alle ja mitkä *eivät*, niin tällöin saamme esiin kontekstuaalisesta määritelmästä oleellisen seikan. Kuten Wright sanoo, esiin nousee ratkaisu Caesar-ongelmaan (ibid., 114). Ratkaisu Caesar-ongelmaan perustuu identiteettirelaatioon, joka on kahden sortaalikäsitteen välillä. Näin ollen kontekstuaalinen määritelmän sisältämä yleinen kriteeri identiteetille ratkaisee sittenkin Caesar-ongelman, koska se sisältää ajatuksen, että Caesar ei ole luku.

Koska pystymme antamaan vastauksen Caesar-ongelmaan jo kontekstuaalisen määritelmän avulla, niin tämä muodostaa edun myös käsitteen ekstension suhteen. *Grundgesetzessä* ongelmana oli se, että Frege ei enää nojannut virallisesti kontekstiperiaatteeseen, joten hänen täytyi löytää uusi tapa oikeuttaa *Grundgesetzen* käsitteen ekstensiot eli arvoalueet. Frege oikeutti arvoalueet uudella aksioomalla. Mutta juuri aksiooman V myötä Fregen systeemi muodostui ristiriitaiseksi, koska siitä voidaan puristaa ulos Russellin paradoksi. Wrightin ajatus on siinä, että kontekstuaaliseen määritelmään sisältyy käsitys luokasta eli käsitteen ekstensiosta ja siitä, mitkä objektit lankeavat käsitteen alle ja mitkä eivät ilman, että kumpaakaan erikseen määritellään. Näin ollen Russellin paradoksiakaan ei voida muodostaa. (ibid., 110-115.) Minusta tämä strategia on myös *Grundlagenin* hengen mukainen, sillä Frege muodostaa *Grundlagenissa* käsitteen ekstension juuri ekvivalenssin avulla. Lisäksi Wrightin taktiikalla on minusta etu Fregen *Grundlagenin* taktiikkaan. Kun Frege esittää Caesar-ongelman kontekstuaalisen määritelmän yhteydessä, niin hänen kantansa on, että kontekstuaalinen määritelmä ei ratkaise Caesar-ongelmaa. Tästä syystä hän johtaa kontekstuaalisesta määritelmästä käsitteen ekstension, joka on ratkaisu Caesar-ongelmaan. Mutta miten hän voi johtaa määritelmästä, joka ei ratkaise Caesar-ongelmaa,

jotain sellaista, joka ratkaisee kyseisen ongelman. Kun Wright ratkaisee Caesar-ongelman jo kontekstuaalisen määritelmän avulla, niin hän voi johtaa määritelmästä varsin ongelmattomasti käsitteen ekstension, joka on välttämätön annettaessa identiteetti yksittäisille luvuille.

Tällä kannalla voimme nyt alkaa purkamaan Benacerrafin dilemmaa, sillä edellisestä kannasta päästään suoraan Benacerrafin kuuluisaan artikkeliin. Wright kirjoittaa:

So, accordingly to the proposal as it stands, numbers – or at least *some* numbers – arguably *are* classes (or, if you prefer, extensions) and the question presumably arises whether Frege correctly identified the classes which they are. That brings us, in effect, to the leading theme of Benacerraf's ['What Numbers Could Not Be']... (ibid., 115.)

Kyseisessä artikkelissaan Benacerraf (1983b, 272-294) esittää kuuluisan dilemmansa, joka johdattaa hänet *struktuuralliseen* käsitykseen lukuteoriasta. Hän aloittaa esittelemällä kaksi lasta, Ernie ja Johnny. He ovat saaneet poikkeuksellisen koulutuksen, sillä he eivät ole oppineet lukuteoriaa tavanomaisella tavalla vaan he ovat saaneet ”logistisen” koulutuksen. He eivät oppineet ensin laskemaan vaan he oppivat ensin logiikan (tarkkaan ottaen joukko-opin) ja vasta sitten heille kerrottiin luvuista. Benacerrafin mukaan Ernie ja Johnny oppimisprosessi voisi mennä suurin piirtein seuraavasti. Ensinnäkin heille kerrotaan, että on joukko, jonka jäseniä tavalliset ihmiset kutsuvat (luonnollisiksi) luvuiksi ja nämä luvut ovat heille tuttuja (äärettömän) joukon Π jäseninä. Tämän jälkeen heille voidaan opettaa lukujen välinen relaatio R . Tämä relaatio voisi olla *pienempi kuin* -relaatio, jonka mukaan luvut voidaan järjestää. Benacerrafin mukaan Ernie ja Johnny voivat nyt nimittäin järjestää luvut sarjaan. He tunnistavat aluksi luvun, joka on relaatioissa R kaikkiin muihin joukon Π jäseniin. Tämä on sarjan alku eli luku 0. Tämän jälkeen he voivat osoittaa, että R on transitiivinen, antisymmetrinen (jos 1 on lukua 2 pienempi, niin tämä ei päde toisinpäin) ja irrefleksiivinen (mikään luku ei ole relaatioissa R itsensä kanssa eli mikään luku ei ole itseään pienempi). Näin relaation R avulla muodostettu sarja on *progressiivnen*. Lukujen oppiminen Ernie ja Johnnylle tarkoittaa yksinkertaisesti vanhojen asioiden uudelleennimeämistä. Vielä kun heille opetetaan yhteenlaskeminen ja kertominen ja muut matemaattiset operaatiot, niin heidän matemaattinen koulutuksensa on valmis. (Benacerraf 1983b, 272-274.) Tärkeimpänä seikkana on huomioda, että nyt Ernie ja Johnnyn pitäisi tietää, mihin lukusanat viittaavat, siis mitä luvut ovat.

Mutta heti kun tämä on sanottu, nousee esiin ongelma. Kun Ernie ja Johnny vertailevat muistiinpanojaan, he huomaavat eroavaisuuden. Ero koskee sitä, että kuuluko 3 lukuun 17. Ernie sanoo, että se kuuluu ja Johnny sanoo, että se ei kuulu. Ernie vetoaa lukuteoriasansa ”teoreemaan”, jonka mukaan mille tahansa kahdelle luvulle x ja y , x on lukua y pienempi joss x kuuluu joukkoon y ja x on joukon y aito alajoukko. Johnny taas sanoo, että Ernie on erehtynyt teoreemasta. Ongelman ydin on siinä, että Ernielle luvun x relaation R mukainen seuraaja sisältää joukon x ja kaikki sen alajoukot. Johnnyn taas luvun x seuraaja on $[x]$ eli joukko, joka sisältää ainoastaan yhden jäsenen, joukon x . Olkoon $\emptyset$ tyhjä joukko, johon lukusana 0 viittaa. Tällöin Ernien ja Johnnyn sarjat menevät seuraavasti (sarjoja voidaan lukea: 0; 1; 2; 3; ...)

$\emptyset ; [\emptyset] ; [\emptyset, [\emptyset]] ; [\emptyset, [\emptyset, [\emptyset]]] ; \dots$ (Ernie)

ja

$\emptyset ; [\emptyset] ; [[\emptyset]] ; [[[\emptyset]]] ; \dots$ (Johnny).

Benacerrafin idea on nyt siinä, että Ernien ja Johnnyn lukusanat viittaavat kokonaan erilaisiin objekteihin, vaikka molemmat saivat samanlaisen koulutuksen. (ibid., 278.) Tässä tilanteessa Benacerraf tekee seuraavanlaisen johtopäätöksen. Jos 3 on tosiasiasa tietty joukko b , niin ei voi olla kahta korrektaa kantaa siitä, mikä on lukusanan 3 oikea merkitys eli viittauskohde. Jos tietylle joukolle b on totta, että $3 = b$, niin jollekin muulle joukolle c ei voi olla totta, että $3 = c$. (ibid., 279.) Juuri tämä on kuitenkin edellisten eroavaisuuksien seuraus. Niinpä Benacerraf sanoo:

We are in a quandary. We have two (infinitely many, really) accounts of the meaning of certain words (“number,” “one,” “seventeen,” and so fourth) each of which satisfies what appear to be necessary and sufficient conditions for a correct account... [I]n Fregean terminology, each account fixes the *sense* of the words whose analysis it provides. Each account must also, therefore, fix the *reference* of these expressions. (ibid., 279-280.)

Tilanne jättää meille kaksi vaihtoehtoa, jotka ovat Benacerrafin mukaan seuraavat:

(A) Molemmat, Ernie ja Johnny ovat oikeassa. Molempien kannat sisältävät ehdot, jotka ovat välttämättömät ja riittävät viittauskohteen kiinnittämiseen. Siis $3 = [[[\emptyset]]]$ ja $3 = [\emptyset, [\emptyset, [\emptyset]]]$.

(B) Vain toinen kanta on oikea ja lisäehtojen avulla voimme tehdä toisesta ainoan oikean kannan.

Vaihtoehdosta (A) Benacerraf sanoo, että se on absurdi. Onkin aivan totta, että (A) tällaisenaan on absurdi. Se muistuttaa lähinnä wittgensteinilaista yksityistä kieltä sen karkeimmassa muodossa. (A) ei tuota mitään sääntöä siitä, mihin ilmaukset viittaavat. Kielen termit voivat viitata mihin tahansa ja tämä on varsin absurdia. Tästä syystä onkin keskityttävä vaihtoehtoon (B). Tällöin Benacerraf erottaa jälleen kaksi vaihtoehtoa. Joko kaikki yllä luetellut molempien kantojen jakamat ehdot ovat välttämättömiä oikeaan kantaan tai ne eivät ole. (ibid., 279-280.) Toisen kannan eksplisiittisesti vahvemaksi tekevää lisäehtoa etsiessämme selvitämme samalla, kumpi lapsista oikeasti onnistuu viittamaan lukuihin. Nyt voimme esittää pitkän tarinan lyhyesti. Benacerrafin mukaan mitään lisäehtoa ei löydy. Tämän perusteella Benacerraf tekee johtopäätöksen, että luvut eivät ole joukkoja ollenkaan. (ibid., 285.) Nyt herää oleellinen kysymys, mitä luvut sitten ovat. Benacerraf vastaa tähän ytimekkäästi, että luvut eivät ole objekteja ollenkaan. Hän kirjoittaa:

[N]umbers are not objects at all, because in giving the properties (that is, necessary and sufficient) of numbers you merely characterize an *abstract structure* – and distinction lies in the fact that the “elements” of the structure have no properties other than those relating them to other “elements” of the same structure. (ibid., 291.)

Luvuilla ei siis ole mitään itsenäisiä ominaisuuksia, joiden perusteella ne voitaisiin identifioida yksittäisen lukusanan viittauskohteeksi. Luvuilla on vain sellaisia ominaisuuksia, jotka yhdistävät luvut osaksi sarjaa. Sekä Ernie ja Johnnyn luvut muodostavat sarjan. Mutta kun emme pääse yli vaihtoehdosta (A), Koska (B) on umpikuja, niin luvut voivat olla olemassa ainoastaan osana sarjaa. Tämä on tietenkin huono uutinen platonistille.

Benacerrafin opetus on, että Fregen lukuteoria ei tuo selvennystä kohdalle (2). Se ei määrää yksilöllistä identiteettikriteeriä luvulle. Wrightin mukaan tämä ei kuitenkaan haittaa. Hän tunnustaa, että luokkiin ja (luonnollisiin) lukuihin liittyy sumeutta, mutta kysyy saman tien, kuinka vakava ongelma tämä on. Mitä itse asiassa tapahtuisi, jos noudattaisimme aina tarkoitettua tulkinnan ongelman uhatessa Benacerrafin ohjetta ja valitsisimme vaihtoehdon, että näitä ja näitä objekteja ei ole olemassa? Wrightin mukaan

myöskään luonnollinen kieli ei ole vapaa tarkoitetun tulkinnan ongelmasta. Hän vetoaa Quinen kuuluisaan ”argumenttiin alhaalta” (Argument from Below) (Wright 1983, 127, ks., myös Wright 2003a, 397-426). Koska itse olen jo aiemmin puhunut tarkoitetun tulkinnan ongelmasta, niin esitän Wrightin idean hieman toisella tavalla. Dummettin kielifilosofian tarkastelu aloitettiin Putnamin argumentilla metafyyisistä realismia vastaan. Myöhemmin kävi selväksi, että myös Fregellä oli samansuuntainen permutaatioargumentti. Uskoakseni näillä argumenteilla on yhtäläisyyksiä. Myös Dummett on noteerannut samankaltaisuuden (Dummett 2002a, 211). Voitaisiin karkeasti sanoa, että Putnamin argumentti metafyyisistä realismia vastaan on enemmän tai vähemmän yleistetty, luonnollista kieltä koskeva versio Fregen permutaatioargumentista.

Nyt kun voimme nähdä vaihtoehdolle (A) analogian luonnollisessa kielessä, niin Benacerrafin argumentaation haavoittuvaisuus nousee esiin. Benacerrafin taktiikka on se, että aina tarkoitetun tulkinnan ongelman uhatessa hän sanoo, että kyseessä olevia objekteja ei ole olemassa, koska hänen mukaansa tarkoitetun tulkinnan ongelman mukanaan tuoma vaihtoehto (A) on absurdi. Jos sovellamme Benacerrafin taktiikkaa luonnolliseen kieleen, tämä tarkoittaisi seuraavaa. Kun meillä on esimerkiksi lauseet ’Kissa on matolla’ tai ’Koira on lattialla’, joihin Putnamin mukaan liittyy tarkoitetun tulkinnan ongelma, niin Benacerrafin taktiikan mukaan joutuisimme sanomaan, että kissoja tai mattoja tai koiria tai lattioita ei ole olemassa. Tämä vasta absurdia onkin. Wright sanoo, että vaikka tarkoitetun tulkinnan ongelma vaivaisikin arkikieltämme, niin se ei tarkoita, että meidän pitäisi epäillä todellisuuttamme yleisesti, niin kuin Benacerraf (epäilemättä tahtomattaan) vihjaa. ”Yet vagueness of this sort ought not... to make us doubt *our* reality”, toteaa Wright (Wright 1983, 125).

Tämä tarkoittaa, että Benacerrafin ongelmaan voidaan käyttää samaa ratkaisua kuin luonnollisen kielen kohdalla. Aiemmin esittelemäni verifikationistisen ratkaisu tarkoitetun tulkinnan ongelmaan voidaan nyt uudelleenmuotoilla Benacerrafin dilemman yhteydessä. Kun matemaatikko konstruoi lauseelle ’3 kuuluu lukuun 17’ todistuksen, niin tästä todistuksesta pitää käydä ilmi, että hän ymmärtää lukujen sarjan rakenteen kuten Ernie. Niinpä Wright onkin oikeassa, kun hän toteaa: ”Frege’s platonism about natural numbers may be vulnerable in lots of ways... But it is not vulnerable to the arguments of ’What Numbers Could Not Be.’” (ibid., 129.)

4.3.6. Kontekstiperiaate ja platonismi

Nyt pääsemme kokoamaan yhteen Wrightin platonismin positiiviseen puoleen. Wrightin johtava idea on siinä, että platonistin ei tarvitse osoittaa, että luvut lukusanojen viittauskohteina olisivat aivan välttämättömiä lukuteorialle. Hänen täytyy osoittaa ainoastaan, että ne ovat lukuteoreetikon saatavilla. Tämän platonisti tekee osoittamalla, että kontekstuaaliset määritelmät voivat toimia merkityksiä tuottavina määritelminä. Näin platonismi saavuttaa edun reduktivismiin nähden. Reduktivismin painottama ekvivalenssin oikea puoli pyrkii selittämään, millaiset objektit lankeavat käsitteen alle antamalla objekteille identiteettikriteerit. Wrightin mukaan tärkeämpää Caesar-ongelman kannalta on se, että kontekstuaalinen määritelmä kertoo meille, millaiset objektit lankeavat sortaalin käsitteen alle ja millaiset eivät. Näin voimme vasemman puolen perusteella erottaa lukusanojen viittauskohteet Julius Caesarista.

Tämän perusteella voidaan sanoa, että Peter Simonsin kommentti Wrightin ohjelmasta on hieman huolimaton:

The neo-logisist view, associated with Wright... attempts to return to the simplicity of [equivalence]... seeing Frege's problems as having begun with the introduction of extensions... One disadvantage is that it does not solve Caesar Problem, and the neo-logisist view is that this is an unavoidable fact of life. (Simons 2007, 232.)

Ensimmäinen seikka on aivan kohdallaan ja se luonnehtii hyvin Wrightin tarkoitusta, paluuta takaisin yksinkertaiseen, jonka vastakohta on epäilyttävä arvoalueiden introduusointi. Toinenkin seikka on hengeltään Wrightin ajattelun mukainen, mutta asia ei ole aivan niin yksinkertainen kuin Simons esittää. Wrightin idea on siinä, että jos hyväksymme hänen päätelmänsä, niin kontekstuaaliset määritelmät eivät ole enää alttiita Caesar-ongelmalle vaan ne ovat ratkaisu ongelmaan. Meidän ymmärryksemme kontekstuaalisista määritelmistä perustuu siihen, että me olemme kompetentteja kielenkäyttäjiä toisin sanoen kompetentteja käsitteiden käyttäjiä. Jos kontekstuaaliset määritelmät olisivat alttiita Caesar-ongelmalla, niin samalla olisi myös koko luonnollinen kieli. Tämä olisi varmasti kaikkien osapuolten mielestä liian skeptinen ”väistämätön elämän tosiasia”.

Kontekstuaalisella määritelmällä on siis keskeinen rooli viittauskohdeiden tunnistamisessa. (Wright 1983, 128-129.) Wrightin mukaan näyttää olevan, että tätä Fregen oivallusta ei Frege itsekään oikein arvostanut, sillä jos hän olisi, niin hän ei olisi esitellyt Caesar-ongelmaa kontekstuaalisten määritelmien yhteydessä tai ainakaan hän ei olisi tarjonnut lääkkeeksi ongelmaan arvoalueita. Juuri näistä syistä Wright painottaa kontekstuaalisen määritelmän ja sortaalikäsitteen tunnistamisen yhteyttä. Dummett kysyy, miksi Frege vetoaa aluksi kontekstuaalisiin määritelmiin, kun hän kuitenkin myöhemmin siirtyy eksplisiittisiin määritelmiin. Hän sanoo, että huono vastaus olisi se, että kontekstuaaliset määritelmät toimivat eksplisiittisten määritelmien esiasteena eli ne toimisivat pohjana eksplisiittisille määritelmille, jotka määrittävät käsitteen ekstension. Dummettin mukaan Frege ei ollut vähääkään kiinnostunut määrittelemään käsitteen ekstensioita *Grundlagenissa* vaan hän ottaa käsitteen ekstension annettuna *Grundlagenissa*. (Dummett 2002a, 200.) Juuri tähän perustuu myös Wrightin Frege-tulkinta. Hän pyrkii tasoittamaan tietä sille ajatukselle, että voimme pitää sortaalikäsitteiden välisiä suhteita luontevina ja voimme pitää niitä ymmärrettävinä ilman lisäselvennyksiä. Näin voimme ymmärtää sortaalikäsitteen enemmän tai vähemmän intuitiivisesti (siis yhtä intuitiivisesti kuin konkreettisten objektienkin nimien ymmärtämisen). Kun sortaalikäsitettä ei selitetä tämän enempää esimerkiksi käsitteiden ekstensioiden avulla, niin myös *Grundgesetzensä* esiintyvä ja käsitteen ekstensiota koskeva aksiooma V jää pois. Eikä Russellin paradoksia synny. Wrightin ajatus menee pikemminkin toisinpäin. Kontekstuaaliseen määritelmään sisältyvä sortaalikäsite selittää käsitteen ekstension. Tämä on syy Wrightin haluun ratkaista Caesar-ongelma yksinomaan kontekstuaalisen määritelmän avulla.

Edelleen näyttää olevan, että kontekstuaaliset määritelmät ovat kontekstiperiaatteen, jos ei sisältö, niin hyvin tärkeä seuraus. Wrightille platonismin kohtalo linkittyy kontekstuaalisten määritelmien kohtaloon. Jos voimme luottaa kontekstiperiaatteen sallimiin kontekstuaalisiin määritelmiin, niin voimme luottaa myös platonismiin. Wrightin platonismiin liittyvää syntaksin ensisijaisuus -teesiä ei siis pidä ajatella jonkinlaisena pragmatismina vaan sillä on oikeita ontologisia seurauksia. Jos syntaksi antaa meidän muodostaa sortaalikäsitteeseen perustuvan luvun käsitteen, niin tällöin lukuja myös on olemassa. (ibid., 129.) Tästä syystä Wright painottaa, että hänen kantansa on aito platonismin muoto.

Tämän sanottuani käy selväksi, että Wright vahvistaa teesiäni siitä, että kielellinen orientaatio ja metafysiikka eivät ole kilpailevia kantoja keskenään. Dummett on koko filosofisen uransa painottanut, että kielen merkitysteoreettinen selvennys tuo esiin myös, mistä metafyyssissä kiistoissa on kysymys (tästä lisää luvussa 6.7). Minusta tämä näkyy hyvin selkeästi Wrightin platonismissa. Wrightin platonismi ei voisi toimia ilman syntaksin ensisijaisuutta. Itse asiassa kontekstiperiaatteen mukanaan tuoma syntaksin ensisijaisuus -teesi mahdollistaa, että Wright voi kannattaa platonismia ilman pakoa liian outoon kantaan siitä, että meillä olisi intuitiivinen havaintokyky abstrakteista objekteista. Jos Wright on oikeassa platonismin suhteen, emme tarvitse sen intuitiivisempaa ymmärryskykyä abstrakteista objekteista kuin tarvitsemme konkreettisista objekteistakaan.

4.4. Dummett: kontekstiperiaate uudelleenarvioituna

4.4.1. Kontekstiperiaate ja mieli

Nyt on aika siirtyä katsomaan, mitä Dummettilla on sanottavaa Wrightin kontekstiperiaatteen tulkinnasta. Matti Eklund mainitsee uusfregeläisyyden kannattajiksi muun muassa Wrightin ja Dummettin. Heti tämän jälkeen hän kuitenkin sanoo, että viimeaikoina Dummett on ottanut etäisyyttä uusfregeläisyyteen. (Eklund 2006, 96.) Tarkastellaan lyhyesti, mitä yhteistä Dummettilla ja Wrightilla on ja tämän jälkeen keskitytään Dummettin syihin ottaa etäisyyttä Wrightin platonismiin.

Ensimmäisenä artikkelissaan 'Did Frege Refute Reductionism' (2002a, 180-199) Dummett sanoo että, olisi virhe pitää kontekstuaalisia määritelmiä ainoastaan Fregen epäonnistuneena kokeiluna. Dummettin mukaan kontekstiperiaatteen lisensoimat kontekstuaaliset määritelmät ovat kielellisen käänteen ensimmäinen instantoituma. (Dummett 2002a, 180-181.) Niinpä hän pitää Wrightin tavoin kontekstuaalisia määritelmiä tärkeänä askeleena Fregen lukuteoriassa (ja koko filosofian historiassa). Seuraavaksi Dummett mainitsee hyväksyvästi Wrightin syntaksin ensisijaisuus -teesin. Hän toteaa, että tämä on epäilemättä oikea tulkinta Fregestä, mutta tämä saattaa olla itsestäänselvää, koska onhan Dummett itse esitellyt kyseisen tulkinnan. (ibid., 184-185.)

Itsestäänselvältä saattaa vaikuttaa myös se, että Dummett pitää *nominalistista haastetta* virheenä. Hänen mukaansa nominalisti erehtyy pahemman kerran, jos hän väittää, että päiväntasaajaa ei ole, koska sillä ei ole minkäänlaisia kausaalisia vaikutuksia. (ibid., 182-183.)

Näiden seikkojen osalta Dummett ja Wright näyttävät olevan hyvin samoilla linjoilla, mutta tärkeämmät seikat näyttävät muodostuvan heidän eroistaan. Wrightin Frege-tulkinnasta on syytä korostaa ajatusta siitä, että kontekstiperiaate koskee ainoastaan referenssiä. Koska *Grundgesetzen* lukuteoria johtaa Russellin paradoksiin, Wrightin mukaan on parempi pysytellä Frege-tulkinnassa ainoastaan *Grundlagenissa*. Wrightin mukaan *Grundlagenissa* ei ollut viitteitä mielen ja referenssin välisestä erottelusta. Tällöin koska *Grundgesetze* jää pois tarkastelusta, pois jää myös *Grundgesetzessä* esiintyvä mielen ja referenssin välinen erottelu. Tästä seuraa, että Wrightin tarkastelema *Grundlagenin* kontekstiperiaate koskee ainoastaan referenssiä.

Frege-tulkinnassaan Wright on tähän mennessä käsitellyt kahta kantaa. Reduktivistisen tulkinnan (austere interpretation) kannattaja uskoo, että ainoastaan ekvivalenssin oikean puolen termit ovat viittaavia eikä vasemman puolen abstraktit termit viittaa mihinkään. Wrightin kaltainen platonisti (robust interpretation) taas uskoo, että mielekkäin Frege-tulkinta saadaan, kun tulkitsemme vasemman puolen abstraktit termit viittaaviksi. Näiden lisäksi Wright puhuu keskitien tulkinnasta (intermediate interpretation). Juuri tämä on Wrightin mukaan Dummettin tulkinta Fregestä. (ibid., 191 ja Wright 1983, 64-84.)

Mitä siis keskitien tulkinta tarkoittaa? Wright kirjoittaa seuraavasti:

Dummett is at pains to separate, and insist on the need for keeping separate, two distinct strand in Frege's notion of reference: [1] the reference of an expression, conceived on the model of the name/bearer prototype, as a relation to an external, independent entity, a 'something in the real world'; and [2] the reference of an expression as its semantic role, the contribution it makes to determining the references (truth-values) of complex expressions (sentences) in which it features (ibid., 66).

Tämä erottelu on tuttu jo aiemmasta. Prototyypisuhde on realistin tähtäimessä. Dummett puolestaan keskittyy semanttiseen rooliin. Niinpä keskitien tulkinnan mukaan ekvivalenssin vasemman puolen ilmauksien viittaavuus on semanttinen rooli eli ilmauksien kontribuutio lauseen totuusarvoon. Dummettin mukaan Wright pitää

keskitien tulkinnan kannattajaa suvaitsevana reduktivistina. Keskitien tulkinta hyväksyy vasemman puolen viittaavuuden. Tämän se tekee enemmän tai vähemmän negatiivisesti. Keskitien tulkitsija mieluummin hyväksyy, että suuntia on olemassa tai että alkulukuja on olemassa kuin pyrkii kieltämään niiden olemassaolon. Aivan samalla tavalla kuin hän hyväksyy päiväntasaajan olemassaolon. Hän kuitenkin hylkää referenssin realistiset konnotaatiot. Realistisilla konnotaatioilla Dummett (ja myös Wright) tarkoittaa prototyypireferenssiä. (Dummett 2002a, 191.) Wright esittää minusta varsin kohdallisen huomion. Hän kysyy, mitä referenssistä jää jäljelle, jos siitä riisutaan kaikki realistiset konnotaatiot: "But what is reference *without* those connotations" (Wright 1983, 81). Tämä on varsin asiallinen kysymys, sillä ainakin Fregelle referenssi oli ainoastaan suhde, jossa nimi edustaa objektia, siis prototyypisuhde. On selvää, että Wright pitää Fregeä platonistina. Yllättävämpää on, että myös Dummett sanoo, että Wright on varmastikin osunut oikeaan tulkinnassaan (Dummett 2002a, 195-196). Dummett on kohtuullisen vakuuttunut siitä, että Fregellä oli *Grundlagenin* aikoihin realistisia konnotaatioita referenssikäsityksessään. Tästä huolimatta Dummett uskoo, että kevyempi referenssi eli semanttinen rooli istuu paremmin *Grundlageniin*. Kun selvitämme Dummettin argumentaation, saamme myös selville, mikä on referenssi ilman realistisia konnotaatioita.

Dummettin mukaan *Grundgesetzensä* esiintyvä kieli muistuttaa huomattavasti enemmän Tarski-tyylistä formalisoitua kieltä kuin *Grundlagenin* kieli. Dummettin mukaan *Grundgesetzen* kielessä on näkyvissä metakielen ja objektikielen välinen erottelu. Tämä tarkoittaa, että *Grundgesetzensä* Frege on voinut ilmoittaa formaalin kielen tarkoitetun tulkinnan (ilmausten tarkoitetut viittausuhteet) toisella kielellä. Dummett kuvaa tilannetta seuraavasti:

In *Grundgesetze*... there is the sharpest distinction between the object-language, which in this case is Frege's formal language, and the metalinguistic stipulations, stated in German, of the intended references of the expressions of the language (ibid., 193).

Grundlagenissa taas tällaista erottelua ei ole vaan koko kirjoitus on yhtä objektikieltä. Tässä mielessä se siis muistuttaa luonnollista kieltä, jolle ei myöskään ole mahdollista rakentaa metakieltä. Kun luonnolliselle kielelle yritetään konstruoida metakieltä, niin metakielestä muodostuukin osa objektikieltä eli luonnollista kieltä. Kun siis voimme *Grundgesetzen* kielessä ilmoittaa, että termi *a* viittaa objektiin *A*, niin *Grundlagenissa*

edellinen aksiooma palautuu lauseeseen 'On olemassa esine a', joka kuuluu objektikieleen. Kun metatasoa ei ole, viittaussuhteiden stipuloinneista muodostuu aina triviaalisti tosia. "'Janan a suunta"' viittaa janan a suuntaan' palautuu lauseeseen 'Janan a suunta on janan a suunta'. Dummettin mukaan tämä johtaa siihen, että *Grundlagenissa* esiintyvä referenssi vastaa totuuden redundanssiteoriaa. (ibid., 195.) Tällöin myös *Grundlagenin* referenssin funktio on radikaalisti erilainen kuin protyyppirelaatio. Tätä taustaa vasten Wrightin tulkinta joutuu hieman outoon valoon. Wright yhdistää Fregen platonismiin syntaksin ensisijaisuus -teesin, mutta jotta voisimme vahvistaa tämän, meidän täytyy nähdä referenssi semanttisena roolina. Tämän Wrightin platonismi kuitenkin kieltää. Dummettin mukaan vain semanttisena roolina tulkittu referenssi mahdollistaa kielellisen kääntein eli Wrightin kielelle käännettynä teesin syntaksin ensisijaisuudesta ja juuri tämän kaltaisesta referenssista on viitteitä *Grundlagenissa*. Tämä argumentti ei kuitenkaan selvennä, mitä virkaa referenssillä on ilman realistisia konnotaatioita. Se vahvistaa ainoastaan sitä, että Dummett ei ole aivan väärässä tulkittessaan *Grundlagenin* referenssin semanttiseksi rooliksi.

Dummettin mukaan *Grundlagenin* referenssin roolia ei voida täsmällisesti paikantaa ilman *Grundgesetzen* kontekstia, koska ilman *Grundgesetzeä* Fregen filosofiasta puuttuu oleellinen osa. Oleellinen innovaatio *Grundgesetzeissä* on tietenkin mielen ja referenssin välinen erottelu ja vasta tätä erottelua vasten voimme ymmärtää referenssin roolin semanttisena roolina. Dummett kirjoittaa artikkelissa 'Abstract Object' (ibid., 223-240) toisaalta tästä erottelusta ja toisaalta näiden käsitteiden linkittymistä seuraavasti:

...Frege's conception of the relation between the notions of sense and reference, which *are* indissolubly linked on his understanding of them. The theory of sense rests upon the theory of reference as a base; and Frege was right to conceive of them as so related. A semantic theory is not justified solely... in the light of the way things are: it has also to be adapted to serve as a base for a correct theory of sense. (ibid., 237.)

Dummettin mukaan vaikka *Grundlagenissa* ei olekaan erottelua mielen ja referenssin välillä, niin voimme kuitenkin ymmärtää *grundlagenissa* esiintyvän referenssin tämän erottelun pohjalta, sillä tällä tavalla voimme myös ymmärtää, mitä tarkoittaa referenssi ilman realistisia konnotaatioita. Semanttinen rooli toimii perustana ymmärtämisteorialle eli teorialle mielistä. Dummettin kanta on siis, että tarkasteltaessa kontekstiperiaattia meidän täytyy tarkastella sitä myös *Grundgesetzen* kontekstissa.

Näin ollen jotkut kommentoijat ovat väärässä sanoessaan, että Dummettin mukaan Frege unohti kontekstiperiaatteen mielen ja referenssin välisen erottelun myötä. Näin on antanut ymmärtää esimerkiksi Hans Sluga (1980). Näin Dummett ei kuitenkaan ajattele. Hänen mukaansa kypsä Frege unohti kontekstiperiaatteen, koska hän rinnasti lauseen kompleksiseen erisnimeen.

Francis Pelletier'n artikkelissa 'Did Frege Believe Frege's Principle' (2001, 87-114) on hyvä esimerkki tästä väärinkäsityksestä. Tässä artikkelissa Pelletier ansiokkaasti luokittelee erilaisia tulkintoja Fregestä ja luokittelee myös Dummettin tässä artikkelissa. Artikkelin yksi pääteema on Fregen kahden periaatteen mahdollinen ristiriitaisuus. Jerry Fodor ja Ernest Lepore kiteyttävät ongelman seuraavasti:

On the other hand, it's a famous Fregean view that words have meaning only as constituents of... sentences... ; but on the other hand, Frege certainly thought that the semantics of sentences is compositionally determined by the semantics of the words they contain (plus their syntax), and this suggests that lexical semantics must in some sense be prior to sentence semantics. Whether... these doctrines can be reconciled is a notorious crux in Frege interpretation. (Fodor ja Lepore, 1992, 210.)

Pelletier'n mukaan Dummett kuuluu leiriin, jonka mukaan Frege kannatti sekä kompositionaalisuusperiaatetta että kontekstiperiaatetta. Hänen mukaansa Dummett tarjoaa periaatteiden näennäiseen ristiriitaisuuteen kaksi ratkaisua. Ensimmäinen on se, että Frege kannatti niitä eri aikoina. Kontekstiperiaatetta hän kannatti *Grundlagenin* aikaan ja hän hylkäsi sen, kun hän introdusoi mielen referenssin rinnalle. Pelletier antaa tästä todistukseksi seuraavan katkelman Dummettin mietteitä:

I argued that the context principle, interpreted as relating to sense, is wholly acceptable; and I called Frege's later abandonment of it a disaster, because his theory of meaning cannot be made coherent without it. (Dummett 1981, 369.)

Ilmeisesti Pelletier'n mukaan tämä kohta tukee hänen tulkintaansa siitä, että yksi Dummettin ratkaisu on se, että kun Frege esitteli mielen filosofiaansa, hän ei soveltanut kontekstiperiaatetta mieleen. Tällä on Dummettin mukaan tuhoisa vaikutus Fregen filosofiaan. (Pelletier 2001, 98.) Minusta aiheellinen kysymys on, että missä kohtaa Dummett tarkkaan ottaen kieltää kontekstiperiaatteen soveltamisen mieleen. Lainaus sanoo kaksi asiaa. Ensinnä kontekstiperiaatteen soveltaminen mieleen on täysin hyväksyttävissä ja toiseksi Fregen myöhemmällä kontekstiperiaatteen hylkäämisellä on tuhoisa vaikutus Fregen filosofiaan. Missään kohtaa ei sanota, että mielen introdusointi ja

kontekstiperiaatteen hylkääminen liittyisivät jotenkin toisiinsa. Pikemminkin asia on päinvastoin. Kontekstiperiaatteen soveltaminen mieleen on täysin hyväksyttävää.

Pelletier'n esittämä toinen ratkaisu sen sijaan on kohdallinen. Pelletier viittaa Dummettin tekemään erotteluun havaitsemisen ja selittämisen välillä. Dummettin kielen ymmärryksen selittämisen kannalta lauseella on ensisijainen rooli, mutta merkityksen (tarkkaan ottaen mielen) havaitsemisen kannalta sanoilla on ensisijainen rooli. (Dummett 2001a, 3-4.) Näin ollen Pelletier luokittelee Dummettin koulukuntaan, jonka mukaan Frege kannattaa periaatteita yhtä aikaa, mutta soveltaa niitä eri tavalla. Minusta Dummettin Frege-tulkinta ei ole kuitenkaan näin yksinkertainen, sillä loppujen lopuksi edellä mainitulla erottelulla on hyvin marginaalinen rooli Dummettin ajattelussa.

4.4.2. *Grundgesetzen* kontekstiperiaate ja kompositionaalisuus

Tarkastellaan seuraavaksi, miten kompositionaalisuus toteutuu *Grundgesetzen* kielessä. Dummettin mukaan me ymmärrämme ilmauksen mielen, kun ymmärrämme sen funktion lauseessa. Tämä on kontekstiperiaate sovellettuna mieleen. Dummett sanoo myös, että ymmärrämme lauseen merkityksen vain, jos ymmärrämme lauseen osat. Vain näin voimme ymmärtää uusia lauseita. Tämä on kompositionaalisuusperiaate, joka tuntuu olevan ristiriidassa kontekstiperiaatteen kanssa, sillä kompositionaalisuusperiaate näyttäisi vaativan juuri sen, minkä Frege kielsi eli kysymään sanan merkitystä ilman lauseen kontekstia. Olemme siis Fodorin ja LePoren mainitseman ”Frege-tulkinnan pahamaineisen ongelman” edessä. Dummett kertoo ratkaisunsa seuraavasti:

The escape from this dilemma requires us to regard sentences, and the thoughts they express, as ordered by a relation of dependence: to grasp the thoughts they expressed by certain sentences, it is necessary first to be able to grasp those expressed by other, simpler, ones. To grasp the sense of a given expression requires us to be able to grasp the thoughts expressed by sentences containing it: if it did not, we should be able to grasp that sense in isolation, contrary to the context principle. (ibid., 202.)

Tämä vaikuttaa varsin tutulta, sillä kyseessä on molekularismin uudelleenmuotoilu fregeläisessä kontekstissa. Dummettin mukaan meidän on ymmärrettävä ne kompleksissa lauseessa esiintyvät yksinkertaisemmat lauseet, jotka sisältävät kyseessä olevan sanan. Myös kompleksien lauseiden ymmärrys toteutuu yksinkertaisten lauseiden kautta. Dummett antaa esimerkin predikaattisanan ymmärryksestä. Kielenkäyttäjän on

ymmärrettävä joitain lauseita, jotka muodostuvat, kun predikaatin argumenttipaikka täytetään. Mutta hänen ei tarvitse ymmärtää kaikkia lauseita, sillä on varmasti olemassa objekteja, joista kielenkäyttäjät ei tiedä lankeako ne annetun predikaatin alaan. (ibid., 202-203.) Näin tulee jälleen toistettua molekulaarisen kielikuvan keskeinen teesi siitä, että ymmärtääkseen lauseen osia kielenkäyttäjän pitää ymmärtää kielen osa. Näin myös kontekstiperiaate ja kompositionaalisuus ovat harmoniassa keskenään tietyssä kielen osassa.

Muistamme aiemmasta, että Dummett kutsuu *Grundgesetzen* kontekstiperiaatetta kontekstiperiaatteen yleistykseksi. Tämä johtuu ensinnä siitä, että kontekstiperiaate ei koske enää lausetta vaan mitä tahansa kompleksista ilmausta. Toiseksi nimitys johtuu siitä, että abstraktio-operaattori ei koske enää yksin lukusanoja vaan se mahdollistaa tavan laajentaa kieltä yleisesti. Tarkastellaan vielä uudestaan, miten Dummett perustelee tätä, koska Wrightin platonismin jälkimainingeissa hän tuo esiin uusia seikkoja. Dummettin mukaan *Grundgesetzen* kielessä on kahdenlaisia primitiiviobjekteja, arvoalueita ja totuusarvoja. Lisäksi kielessä on abstraktio-operaattorin ohella kolme primitiivifunktiota, negaatio, identiteetti ja horisontaali eli entinen sisältöviiva³⁴. Dummett tulkitsee *Grundgesetzeä* niin, että siihen liittyy kompositionaalisuusoletus, sillä näiden edellä mainittujen välineiden perusteella voimme tuottaa uusia termejä. Kompositionaalisuusoletus kuuluu niin, että jos täyttämällä minkä tahansa primitiivifunktion argumenttipaikan saamme referentiaalisen ilmauksen, niin tällöin täyttämällä tällä ilmauksella *minkä tahansa* funktionaalisen termin argumenttipaikan saamme referentiaalisen ilmauksen. (ibid., 211-212.) Tämän jälkeen Dummett esittää, että kompositionaalisuusoletus on puutteellinen. Dummettin mukaan Frege uskoi osoittavansa kompositionaalisella menetelmällä, että kaikilla *Grundgesetzen* kielen yksilötermeillä on viittauskohde. Dummett sanoo tähän, että näin ei suinkaan ole. ”Mikä siis meni vikaan?”, kysyy Dummett. (ibid., 216.)

Dummett sanoo, että primitiivitermien suhteen kaikki on vielä hyvin, mutta abstraktio-operaattorin suhteen asiat muuttuvat. Dummett lainaa Fregeä kohdasta, jossa Frege

---

³⁴ *Begriffsschriftissa* Frege määrittelee arvostelmaviivan ' | '. Tämä ilmaus koostuu varsinaisesta arvostelmaviivasta ' | ', joka voidaan lukea 'on totta, että...' ja sisältöosasta '—'. Sisältöosa voidaan nuoren Fregen ajattelussa asettaa vain kokonaisen lauseen eteen, sillä vain kokonaisilla lauseilla on sellainen sisältö, joka voi olla arvostelman kohteena. (Frege 1967, 11-13.) Myöhemmin tämä muuttuu ja '—' voidaan asettaa minkä tahansa ilmauksen eteen ja sen nimi muuttuu horisontaaliksi.

selittää abstraktio-operaattorin erityisyyden. Fregen mukaan käyttäessämme abstraktio-operaattoria emme tuo systeemiin pelkästään uutta funktionimeä vaan esittelemme samalla uuden erisnimen (tietylle arvoalueelle). Heti tämän lainauksen jälkeen Dummett toteaa, että tämä on harhaanjohtavasti ilmoitettu:

This is misleadingly stated. With the description operator we introduce new singular terms ('proper names'); but, by the meaning of the description operator, they will all refer to objects already in the domain. With the introduction of the abstract operator, on the other hand, new *objects* are introduced: that is the domain itself must be greatly extended. (ibid., 216.)

Lainauksesta huomataan, että kielellisellä käänteellä on oikeita ontologisia seurauksia, kuten Wright on painottanut. Abstraktio-operaattori tuottaa uusia objekteja universumiin, ei pelkästään uusia nimiä vanhoille objekteille. Tämä aiheuttaa myös ongelmia ja ongelma paikantuu tarkkaan ottaen siihen, että Frege suhtautuu liian huolimattomasti kompositionaalisuusoletukseen. Kompositionaalisuusoletus näyttää hyvin järkevältä. Jos alempien termien viittauskohteet on ensin täsmällisesti määritelty, voisi kuvitella, että myös näistä muodostettujen ylemmän kertaluvun termien viittauskohteet olisivat myös hyvin määriteltyjä. Näin ei kuitenkaan ole, sillä esiin nousee kaksi sekoittuneen identiteetin ongelmaa ja nämä koskevat nimenomaan termien viittauskohteita. Ensimmäinen on permutaatioargumentti. Tähän ongelmaan Dummettilla on lääke. Dummettin Frege-tulkinnan perustava ajatus on, että kypsän Fregen virhe oli pitää lauseita objektien niminä. Hän sanoo artikkelin 'Truth' jälkipuheessaan seuraavasti: "The really questionable part of Frege's doctrine is not that sentences have references, nor that these references are truth-values, but that truth-values are objects" (Dummett 1978, 19). Jos poistamme totuusarvot objektien luettelosta, niin permutaatioargumentti ei ole enää ongelma, sillä tällöin ei ole enää mitään, mihin arvoalueet voisivat sekoittua. Toinen ongelma tulee vastaan itse arvoalueiden introdusoinnin myötä. Tämä on Russellin paradoksi, johon Dummettilla ei ole lääkettä. Paradoksi merkitsee, että emme tiedä, onko joukko A itsensä jäsen vai ei. Näin täsmällistä joukon A identiteettiä ei voida muodostaa. (ibid., 218-219.) Paradoksi syntyy arvoalueiden introdusoinnin mahdollistavan aksiooman V ja rajoittamattoman kompositionaalisuusoletuksen myötä.

Dummett myöntää, että Wrightin menettely välttää paradoksin. Hän sanoo, että jos emme pyri yleistämään kontekstuaalista metodia lukuteorian ulkopuolelle, niin voimme

välttää paradoksin: ”This is in effect what Wright does, on the plea that, when the method is used solely to introduce terms for natural numbers, no contradiction will ensue” (Dummett 2002a, 208). Dummett haluaa kuitenkin nähdä kontekstiperiaatteen yleisempänä metodina laajentaa kieltä, joten hän jatkaa:

But if the method can lead to contradiction, it is patently unsound. Our task is therefore to locate the error in Frege’s procedure, and inquire whether it could be repaired: only then shall we be in a position to discuss abstract terms, including mathematical ones, in general (ibid., 208).

Dummettin tähdentämä seikka on se, että jos pitäydymme Wrightin tapaan ainoastaan *Grundlagenissa*, niin tällöin työmme jää kesken. Tämä tarkoittaa keskeneräisyyttä yrityksessämme tuoda selkoa Fregen filosofiaan ja eikä se tuo valoa, miten kontekstiperiaate liittyy luonnolliseen kieleen. Dummettin mukaan Fregen kolme tärkeintä kontribuutiota kielifilosofiaan ovat kompositionaalisuus, mielen ja referenssin välinen erottelu ja kontekstiperiaate. Kun Wright tarkastelee kontekstiperiaatetta matemaattisen kielen kontekstissa, voi hänen referenssiä koskeva kontekstiperiaate olla riittävä. Mutta kun kyseessä on luonnollinen kieli, niin kontekstiperiaatteen soveltaminen pelkästään referenssiin on riittämätön. Dummettin mukaan meidän on tarkasteltava myös, miten kontekstiperiaatetta voidaan soveltaa mieleen sekä sen yhteensopivuutta kompositionaalisuusperiaatteen kanssa. Tällöin on tarkasteltava myös kontekstiperiaatteen tilaa *Grundgesetzessä*. Dummettin arvio on, että *Grundgesetzessä* se ei ole kovin valoisa, sillä hänen mukaansa arvoalueiden introdusointi (implisiittisen kontekstiperiaatteen avulla) on epäonnistunut. Rajoittamaton kompositionaalisuusoletus ja eksplisiittisesti määritellyt arvoalueet eivät riitä takaamaan systeemin konsistenssia. ”For that reason, [Frege] has failed to justify the introduction of value-ranges”, sanoo Dummett (ibid., 222).

Mielestäni huomauttamisen arvoinen seikka on, että vaikka Dummett selvästi kritisoi Wrightin tulkintaa, niin Dummett ei periaatteellisesti vastusta Wrightin taktiikkaa oikeuttaa platonistinen metafyyminen kanta syntaksin ensisijaisuudella. Pikemminkin Dummett arvioi tämän osan vakuuttavuudesta huolimatta Wrightin Frege-tulkinnan puutteelliseksi.

4.4.3. Kontekstiperiaate ja luonnollinen kieli

Tässä vaiheessa huomaamme, että kontekstiperiaatteen soveltaminen herättää enemmän kysymyksiä kuin se antaa vastauksia. Mutta kuten sanonta kuuluu, matka on yhtä tärkeä kuin päämäärä. Jotta saisimme luvun loppuun jonkinlaisen ratkaisun, on paikallaan vielä lyhyesti etsiä vastausta kysymykseen, miksi kontekstiperiaatteen *yleinen* muotoilu on niin tärkeä Dummettille. Asiaa voidaan valottaa vertailemalla Dummettin konstruktivistista näkemystä Donald Davidsonin empiriaa korostavaan näkemykseen. Tämä vertailu on mielekäs, koska Dummett ja Davidson ovat käyneet monia keskusteluja luonnollisen kielen tulkinnasta. Arvioni mukaan alla esitetty näkemys on taustalla useissa heidän erimielisyyksissään.

Monet klassiset luonnollisen kielen semantikot kuten Davidson ja Dummett arvostavat luonnollisen kielen kompleksisuutta ja rikkautta. Tämä erottaa heidät niistä ajatteliijoista, jotka pitäytyvät formaalin kielen tarkasteluun. Näille ajatteliijoille, kuten Fregelle ja Tarskille, luonnollisen kielen rikkaus ja kompleksisuus ovat pikemminkin sen heikkous. Luonnollista kieltä ei voida ehkä koskaan formalisoida tai Quinen termein, ”regimentoida” siihen muottiin kuin matemaattisen koulutuksen saanut ehkä haluaisi. Luonnollisen kielen semantikot eivät sen sijaan pidä luonnollisen kielen kompleksisuutta haittana vaan sen mielenkiintoisimpana aspektina. Leimallista Davidsonin ja Dummettin kaltaisille semantikoille on se, että he kuitenkin käyttävät formaalista systeemistä tuttuja työvälineitä ja tämä on osittain syy heidän arvostettuun asemaansa. Scott Soames kirjoittaa Davidsonista näin:

One of his main contributions was to make some of the simplest of the techniques employed with formal languages accessible and relevant to philosophers who had long been interested in natural language... Davidson took an approach that had proved fruitful in a specialized domain, and put it in the form of a program for constructing... theories of meaning for natural language. (Soames 2005, 294-295.)

Tämä sama voidaan hyvällä syyllä sanoa myös Dummettista, sillä hän soveltaa Fregen erityisesti matemaattiseen kieleen suunnittelemissa välineissä luonnolliseen kieleen.

Kun sanoin, että Davidson ja Dummett molemmat arvostavat luonnollista kieltä ja erityisesti sen rikkautta ja kompleksisuutta, tämä ilmenee heillä hyvin eri tavoilla. Davidsonille luonnollisen kielen merkitysteorian avain on ensimmäisen kertaluvun

logiikassa. Tämä johtuu siitä, että hänen nominalisminsa mukaan vain ensimmäisen kertaluvun logiikka on ekstensionaalista. Vain ensimmäisen kertaluvun logiikka puhuu jostakin. Ylemmän kertaluvun termit eivät ole viittaavia, koska Davidson ei usko abstrakteihin objekteihin.

Merkitysteorian ekstensionaalisuus ("aboutness") taas on tärkeää, koska Davidsonilla puhujan ympäristöllä on aito kontribuutio tulkittavan ilmauksen merkitykseen. Lauseen 'tämä on hyvä' merkitystä ei voida tietää ilman tietoa puhujan ympäristöstä. Lisäksi ja ehkä tärkeämpänä juuri ympäristön kontribuutio tuo kielen ymmärrykseen potentiaalisesti äärettömän aspektin. Edellisellä lauseella on lukemattomia tulkintoja riippuen puhujan ympäristöstä. (esim. Davidson 1984, 133-138.)

Dummettille taas kontekstiperiaatteen mahdollistamat semanttiset nousut ja laskut ovat avain luonnollisen kielen rikkauteen ja erityisesti kompleksisuuteen. Semanttiset nousut mahdollistavat luonnollisen kielen laajentumisen. Uskoakseni juuri tämän luonnollisen kielen näkemyksen vuoksi Dummett korostaa Fregen systeemiä laajentuvana systeeminä. Näin vastaavuus Fregen formaalin kielen ja luonnollisen kielen välillä pysyy voimassa. Dummettin mukaan luonnollinen kieli on dynaaminen apparaatti, koska se on järjestynyt monille (periaatteessa lukemattomille) semanttisille tasoille. Tämän mahdollistaa juuri kontekstuaalinen tapa laajentaa kieltämme. Minusta tätä taustaa vasten voidaan hyvin ymmärtää Dummettin lausunto, että kontekstiperiaatteen kohtalo on suuri kysymysmerkki, mutta silti se on yksi kielifilosofian tärkeimpiä kysymyksiä.

5. Semanttinen teoria ja kielenkäyttäjän tieto

Everything dies and that's a fact. (Bruce Springsteen, *Atlantic City*)

5.1. Dummett ja Davidson: kielellinen luovuus

Edellisillä sivuilla on tarkasteltu varsin seikkaperäisestikin dummettilaisen semanttisen teorian sisältöä. Tässä luvussa tarkastellaan, millainen suhde luonnollista kieltä koskevalla semanttisella teoriolla on sen pääasialliseen käyttäjään eli tavalliseen luonnollisen kielen puhujaan, kuten Alexander Miller kysymyksen muotoilee (Miller 2003, 146). Lisäksi aiemmin tarkasteltiin ilmauksen mielen suhdetta kielen intersubjektiiiviseen aspektiin. Tässä luvussa tutkitaan, millainen suhde kompositionaalisuuden ja kieliyhteisön normatiivisten sääntöjen välillä on. Normatiivisen näkemyksen kontrastina esiintyy Gareth Evansin dispositionaalinen malli, joka pyrkii palauttamaan kielen ymmärryksen dispositioihin käyttäytyä tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa.

Vaikka Dummettilla ja Davidsonilla on osin hyvin erilainen näkemys siitä, millainen semanttisen teorian pitäisi olla, niin heillä on myös paljon yhteistä maaperää. Nopeasti sanottuna tärkein ero on siinä, että Dummett vaatii semanttiselta teorialta *täysiverisyyttä* (Full-Bloodedness). Hän vaatii teorialta, että se selittää kielenkäyttäjälle tuttujen käsitteiden lisäksi uudet käsitteet, joita kielenkäyttäjä ei vielä aiemmin ole hallinnut. Davidson taas tyytyy *vaatimattomaan* (Modest) teoriaan. Vaatimaton teoria antaa ainoastaan tulkinnan kielelle, jonka käsitteet ovat kielenpuhujalle jo tuttuja esimerkiksi jonkin toisen kielen perusteella. (ks. esim. Dummett 2003, 4-5.) Ero vastaa molekularismin ja holismin välistä eroa. Koska Dummett vaatii teorialtaan täysiverisyyttä, niin hän sitoutuu myös molekularismiin, joka pyrkii systemaattisesti selittämään kielen oppimisen. Davidsonin vaatimattomuus taas sallii holismin, koska vaatimaton teoria ei vaadi selitystä kielen oppimiselle.³⁵

---

³⁵ Lisäksi kuuluisa kiista Dummettin ja Davidsonin välillä on se, että perustuuko kielenkäyttö konventioihin vai ei. Dummettin mukaan se perustuu ja Davidsonin mukaan ei. Hyvää johdatusta tähän keskusteluun ovat (Davidson 1986) ja (Dummett 1986).

Keskitytään nyt kuitenkin samankaltaisuuksiin. Tarkastellaan ensin Davidsonia ja katsotaan tämän jälkeen, miten Dummettin käsitys semantiikasta sopii kuvaan. Davidsonin mukaan luonnollisen kielen semanttinen teoria on hyväksyttävä vain, jos

(i) se on äärellisesti aksiomatisoitu;

(ii) se tuottaa T-teoreeman jokaiselle objektikielen väitelauseelle niin, että se reflektoi kyseisen lauseen semanttista rakennetta (ks. esim. Wright 1987b, 205).

Teorian äärellisyys voidaan selittää niin, että teoria saa sisältää vain äärellisen määrän primitiivitermejä, joiden käyttöä aksiomat selittävät. Näin myös aksiomien määrä on äärellinen. Davidson perustelee aksiomatisoinnin äärellisyyttä seuraavasti:

This argument depends, of course, on a number of empirical assumptions: for example, that we do not at some point suddenly acquire an ability to intuit the meanings of sentences on no rule at all; that each item of vocabulary, or new grammatical rule, takes some finite time to be learned; that man is mortal (Davidson 1984, 9).

Davidson siis perustelee vaatimusta semanttisten primitiivien äärellisyydestä loppujen lopuksi sillä empiirisellä tosiasialla, että me kaikki olemme kuolevaisia ja äärellisiä olentoja. Meillä ei ole varastointikapasiteettia äärettömälle primitiivitermistölle. Eikä meillä ole aikaa opetella primitiivitermistöä loputtomiin. Davidson tekee näistä sen johtopäätöksen, että kieli on *opittavissa* (learnable) vain, jos se sisältää äärellisen määrän primitiivitermejä. (ibid., 9.)

Ehto (ii) voidaan avata niin, että kun aksiomien tuottamat teoreemat heijastavat lauseen semanttista rakennetta, tällöin voidaan sanoa, että kielenkäyttäjä ymmärtää lauseen. Tätä seikkaa voidaan valaista Christopher Peacocken esimerkillä seuraavasti. Ennen puhettaan Kremlissä Breznev kertoo minulle, että suomeksi hänen puheensa ensimmäinen lause sanoo, että tuotanto tuplaantui vuonna 1973. Nyt tiedän, mitä Breznevinkin puheen ensimmäinen lause tarkoittaa, vaikka en osaa venäjää. Minä en kuitenkaan ymmärrä, miten kyseisen lauseen merkitys syntyy sen osista. (Peacocke 1976, 170-171.) Teorian ymmärtämisestä pitää siis selittää, miten lauseen merkitys syntyy sen osista. Ehdon (ii) myötä saamme Davidsonin mukaan ymmärrystä läheisesti kielen opittavuuteen liittyvään seikkaan: “[W]e have an insight not only into what there is to be learned; we also understand how an infinite aptitude can be encompassed by finite accomplishments”

(Davidson 1984, 8). Nämä kaksi ehtoa täyttävällä teoriolla Davidson pyrkii kuvaamaan *kielellistä luovuutta* eli sitä, miten me äärelliset olennot voimme ymmärtää äärettömän määrän luonnollisen kielen lauseita.

Esimerkiksi Evans ja Wright tunnustavat, että Davidsonin teoria selittää kielellisen luovuutemme. Tästä huolimatta he ovat kuitenkin lieventäneet vaatimuksia, joita liittyy kielelliseen luovuuteen. Pääasiallisesti lieventäminen liittyy äärellisyyden ja äärettömän kontrastin poistamiseen. Esimerkiksi Wrightin mukaan kielenkäyttäjän ymmärrys uudesta lauseesta pysyy arvoituksena, vaikka käyttäjällä olisikin ääretön primitiivitermien varastointikapasiteetti. (Wright 1987b, 206.) Lisäksi Evans pudottaa pois oletuksen, että kielellisen luovuuden selittämiseen liittyy äärettömän lausejoukon ymmärtämistä, kuten myöhemmin käy ilmi. Niinpä kielellisen luovuuden ongelma sisältyy jo kysymykseen: Miten kielenkäyttäjä ymmärtää uusia lauseita? Voitaisiin siis sanoa, että kielellisen luovuuden ongelma nousee esiin jo ennen kuin alamme puhua toisaalta kuolevaisuudestamme ja toisaalta luonnollisen kielen äärettömyydestä.

Dummettin käsitys kielen ymmärtämisen ja semanttisen teorian suhteesta on hyvin samankaltainen kuin Davidsonin. Ensin hän sanoo, mihin kielellinen ymmärtäminen pohjautuu ja tämän jälkeen hän hyväksyvästi toteaa Davidsonin teorian tuottavan selityksen uuden lauseen ymmärtämiselle:

[O]ur intuitive conviction that a speaker derives his understanding of a sentence from his understanding of the words composing it and the way they are put together. What plays the role, within a theory of meaning of Davidson's kind, of a grasp of the meanings of the words is a knowledge of the axioms governing those words... (Dummett 2003, 11.)

Dummettin omaa vakaumusta kuvaa hyvin kohta artikkelissa 'Language and Truth' (2003, 117-146), jossa hän puolustaa kompositionaalisuusperiaatetta:

[T]he principle that an understanding of a sentence is derived from its composition: we understand a sentence because we know the meanings of the words and the significance of the way in which they are combined. This principle is not only intuitively evident, but inescapable in view of the fact that a theory of meaning cannot give the meaning of each sentence outright, since there are potentially infinitely many sentences of the language and the speakers are able to understand sentences they have not previously encountered: the theory therefore has no option but to lay down rules governing the individual words and the various modes of phrase- and sentence-composition from which the meanings of all possible sentences can be derived. (ibid., 141.)

Tämän vakaumuksen myötä voimme esittää tämän luvun keskeisimmän kysymyksen: Millaista tietoa tai taitoa kielenkäyttöön liittyy? Lisäksi voimme kysyä, missä määrin voimme olettaa kielenkäyttäjällä olevan tietoa aksiomaattisesta semanttisesta teoriasta niin, että kielellinen luovuus toteutuu. Keskustelua pohjustetaan ensin Dummettin huomioilla ja myöhemmin esitetään Evansin ja Wrightin ajatuksia.

5.2. Implisiittinen tieto ja eksplisiittinen tieto

On kyseenalaista olettaa, että luonnollisen kielen käyttäjä tunnistaisi edellä esitetyn aksiomaattisen teorian omaksi teoriakseen, ja vaikka hän tunnistaaisikin sen kielenkäyttöä koskevaksi teoriaksi, niin hän todennäköisesti alkaisi väitellä sen korrektiudesta, kuten Dummett huomauttaa. (Dummett 1991b, 96.) Aksiomaattisen teorian näet tunnistaa yleensä vain asiantuntija eli kielentutkija ja korrekkejä semanttisia teorioita tapaa olla tarjolla yhtä monta kuin on kielentutkijoitakin. Kuitenkin jotain kompositionaalisen teorian kaltaista kielen ymmärtäminen kuitenkin vaatii. Niinpä Dummett onkin todennut, että kielifilosofit etsivät teoreettista representaatiota käytännön kyvyille (Dummett 2003, 36). Vaikka kielenkäyttäjät itse ei osaisikaan kuvailla omaa kykyään, asiantuntijat voivat kuitenkin kuvailla tätä kielenkäyttäjän *hiljaista tietoa* (tacit knowledge) teoreettisin apuvälinein.

Vaikka on selvää, että kielenkäyttöön liittyy paljon hiljaista tietoa, joka jää kielenkäyttäjälle itselleen implisiittiseksi, niin Dummettin mukaan kielenkäyttöön liittyy myös eksplisiittinen puoli. Dummett esittää, että kielenkäyttö on tosiasiallisesti erilaista tietoa kuin useimmat praktiset taidot tai tiedot. Kielitiedon eroa muuhun käytännön tietoon on kuitenkin vaikea tehdä täsmälliseksi, mutta sitä on helppo illustroida analogian avulla. Kun kysyn joltakulta, osaako hän ajaa polkupyörällä, hänen mahdollinen vastauksensa ”en tiedä, en ole koskaan kokeillut”, kuulostaa ehkä hieman omaperäiseltä, mutta ei kuitenkaan aivan naurettavalta. Sen sijaan jos kysyn joltakulta, että osaako hän puhua espanjaa, sama vastaus kuulostaa naurettavalta.³⁶ (Dummett 1991b, 94.)

---

³⁶ Kirjaimellisesti naurettavaksi vastaus on tarkoitettukin, sillä Dummett on lainannut esimerkin P.G. Wodehousen vitsistä.

Dummett päätyy siis luokittelemaan kaksi tiedon muotoa: implisiittisen tiedon ja eksplisiittisen tiedon. (Vaikka termit eivät ehkä jäännöksettä palaudukaan toisiinsa, niin voimme kuitenkin väljästi samastaa toisaalta implisiittisen tiedon käytännölliseen tai hiljaiseen tietoon ja toisaalta eksplisiittisen tiedon teoreettiseen tietoon.) Tämän jälkeen hän sanoo, että kielenkäyttö ei lankea kummankaan tiedon alle. Toisaalta edellinen esimerkki polkupyöräilyn ja kielenkäytön kontrastista osoittaa, että kielenkäyttö ei ole kokonaan käytännön taitoa. Toisaalta se, että emme voi predikoida kielenkäyttäjän tietoisuuteen filosofien kehittämiä semanttisia teorioita tai kielenkäyttäjän yleinen kyvyttömyys tunnistaa semanttinen teoria se hänelle esitettäessä, on selvä osoitus, että kielenkäyttö ei voi olla yksinomaan teoreettista tietoa. Ongelma implisiittisen ja eksplisiittisen tiedon suhteesta voidaan esittää Bernhard Weissin tavoin. Kun pyrimme selittämään implisiittisen tiedon eksplisiittisenä tai teoreettisena esityksenä, lankeamme kehäpäätelyyn. Voimme kyllä selittää implisiittisen tiedon teoreettisin termein, mutta teoreettinen esitys ei *oikeuta* implisiittistä tietoa vaan teoreettinen esitys ainoastaan olettaa implisiittisen tiedon. Meillä kyllä on kielellistä kompetenssia ja voimme esittää sen teoreettisena esityksenä, mutta koska teoreettinen esitys ainoastaan olettaa implisiittisen tiedon, herää kysymys, mihin implisiittinen tieto perustuu. (Weiss 2002, 28.) Niinpä teesi, että kielenkäyttö on käytännöllistä tietoa, jonka semantikko kääntää teoreettiseen muotoon, ei ole riittävä ratkaisu käsillä olevaan ongelmaan, kuten myös Dummett tunnustaa (Dummett 1998, 159-160). Katkaistaksemme kehän on meidän tarkasteltava ensin kielenkäyttäjän tosiasiallista tietoa ja annettava sille teoreettisesta tiedosta riippumaton selitys. Tarkastelen seuraavaksi kahta erilaista selitystä kielitiedosta. Ensin kuitenkin tuon esiin tärkeän seikan Dummettin ajattelusta, sillä molemmat selitykset voidaan nähdä reaktionä tälle.

5.3 Kielenkäyttö rationaalisena toimintana

Kielenkäyttö on Dummettin mukaan rationaalista toimintaa, koska kielenkäytöllemme on tietty päämäärä, joka on halujemme kohteena. Lisäksi meille on uskomuksia siitä, miten me pääsemme päämäärään. Merkitysteorian pitää Dummettin mukaan ottaa huomioon intentioiden arvioimisen rooli kommunikaatiossa. Tällöin on tärkeää, että puhujan kielenkäytön tarkastelu todellakin perustuu hänen ymmärrykseensä kielestä. (ibid., 91-92.) Näiden seikkojen perusteella Dummett korostaa kielenkäyttöä paitsi rationaalisena

toimintana niin myös yhtenä tiedon muotona. Merkitysteorian ei pitäisi hänen mukaansa pyrkiä selittämään yksittäisen puhujan intentioita perustuen siihen, miten hänen neurofysiologiansa tai psykologinen mekanisminsa reagoi tiettyihin ääniin ja merkkeihin paperilla. Tällaista teoriaa voidaan kutsua *kausaaliseksi*, sillä teoria perustuu siihen, miten ihmisfysiologia kausaalisesti tuottaa kielen ymmärtämisen. Dummettin mukaan kausaalinen teoria ei pysty selittämään esimerkiksi hautajaisten tai jonkin muun sosiaalisen funktion merkitystä juuri sellaisena kuin se on, sosiaalisena käytäntönä. Niinpä kielenkäyttäjän kielenymmärrys on Dummettin mukaan noustava siitä, miten me käytämme kieltä ja millaiset normatiiviset seikat vaikuttavat kielenkäyttöön. (ibid., 91-92.) Dummett kokoaa ajatuksensa erinomaisesti artikkelissa 'What Do I Know When I Know a Language' (2003, 94-105) seuraavasti:

Any adequate philosophical account of language must describe it as a rational activity on the part of creatures to whom can be described *intention* and *purpose*. The use of language is, indeed, the primary manifestation of our rationality: it is *the* rational activity *par excellence*... To represent speech as rational activity, we must describe it as something on to which the ordinary procedures of estimating overt motive and intention are brought to bear. This requires a place, for which a purely causal theory allows no room, for the distinction... between why a speaker says what he does and what it is that he says, that is, what his words mean, as determined by the linguistic conventions that have to be specially learned. The concept of intention can in turn be applied only against the background of a distinction between those regularities of which a language speaker, acting as a rational agent... *makes use* from those that may be hidden from him and might be uncovered by a psychologist neurologist; only those regularities of which, in speaking, he makes use characterize the language as a language. He can make use only of those regularities of which he may be said to be in some degree aware; those, namely, of which he has at least implicit knowledge. (ibid., 104-105.)

5.4. Evans ja dispositiot hiljaisen tiedon perustana

5.4.1. Manifestaatioehto ja Quinen haaste

Olipa semanttisen teorian muoto mikä tahansa, sen pitää täyttää *manifestaatioehto*. Kun kysymys on implisiittisestä tiedosta, semantikon pitää myös spesifioida, mikä lasketaan tämän tiedon havaittavaksi manifestaatioksi, kuten Dummett manifestaatioehdon kiteyttää (Dummett 2003, 37). Mutta ehto tuottaa ongelman, jota aihetta koskeissa keskusteluissa on alettu kutsua *Quinen haasteeksi* (Quine's Challenge) (Davies 1987, 442; Evans 1985, 325-326; Quine 1970, 388). Martin Davies pukee Quinen haasteen suurin piirtein seuraavaan muotoon:

*Quinen haaste: Miten empiirinen evidenssi voi oikeuttaa yhden hiljaisen tiedon teorian predikoinnin subjektille toisen teorian sijaan, kun nämä teoriat ovat ekstensionaalisesti ekvivalentteja?*³⁷ (Davies 1987, 442.)

Ekstensionaalisesti ekvivalenteilla teorioilla Quine tarkoittaa teorioita, joiden aksiomaattinen perusta on erilainen, mutta joiden kielen lauseiden merkitykset paljastavat teoreemat ovat samanlaiset.

5.4.2. Semanttisen teorian empiirinen oikeutus

Tarkastellaan nyt Evansin esimerkin myötä, mitä Quinen haaste tarkoittaa. Evans ottaa artikkelissa 'Semantic Theory and Tacit Knowledge' (1985, 322-342) esimerkikielekseen hyvin yksinkertaisen ja äärellisen kielen. Kieli L sisältää kymmenen nimeä, a, b, c, ..., jotka edustavat Harria, Jussia, Villeä... ja kymmenen yksipaikkaista predikaattia F, G, H, ..., jotka edustavat onnellisuutta, kaljuutta, raskastekoisuutta.... Näin kieli L sisältää vain sata mahdollista lausetta, esimerkiksi lauseen Fa. Evansin mukaan tämäkin kieli tuo esiin kielellisen luovuuden, vaikkei se olekaan ääretön. Kuten Evans toteaa:

The fact that a language has infinite number of sentences is a sufficient but not a necessary condition for its having semantically significant structure, as our little language illustrate. (It is unfortunate that Chomsky's writings have led people to equate the *creativity* of language use with the *unboundedness* that natural language display. Linguistic creativity is manifested in the capacity to understand new sentences, and the speaker of a finite language such as the one I have described can manifest it.)³⁸ (Evans 1985, 327.)

Evansin kielelle L voidaan esittää kaksi merkitysteoriaa. Teoriassa T₁ on 100 aksiomaa, esimerkiksi:

Fa on tosi kielessä L joss Harri on kalju

Fb on tosi kielessä L joss Jussi on kalju

.....

Ga on tosi kielessä L joss Harri on onnellinen

.....

---

³⁷ Tämä on Quinen alimääräytyneisyys-teesin (Underdetermination of Theory by Empirical Data) seuraus kohdistettuna semanttiseen teoriaan (esim. Wright 1987b, 5).

³⁸ Chomsky esittää ajatuksen luonnollisen kielen rajoittamattomuudesta muun muassa teoksessa (Chomsky 1985, ks. erityisesti 3-10).

Oj on tosi kielessä L joss Mikko on kärsimätön.

Evansin mukaan teoria T_1 kohtelee kielen lauseita rakenteettomina. Teoriaa voidaan kutsua *listamuotoiseksi*, koska sen aksioomat ovat pikemminkin lista totuusehtoja eikä se tuota lauseiden merkityksiä paljastamalla niiden semanttiset rakenteet. Teoriassa T_2 on sen sijaan 21 aksioomaa. Kymmenen aksioomaa ovat muotoa:

a nimeää Harrin

b nimeää Jussin

.....

ja toiset kymmenen ovat muotoa:

objekti toteuttaa predikaatin F joss se on kalju

objekti toteuttaa predikaatin G joss se on onnellinen.

.....

Näiden *yksittäisiä ilmauksia* koskevien aksioomien lisäksi teoria sisältää *lauseen muodostustapaa* koskevan kompositionaalisen aksiooman:

Nimen predikaattiin yhdistävä lause on tosi joss nimen viittauskohde toteuttaa predikaatin.

Teorian T_2 21 aksioomasta voidaan johtaa kielen L sadan lauseen totuusehdot eli juuri ne samat totuusehdot, joita T_1 pitää aksioomina. Teoriat T_1 ja T_2 ovat siis ekstensionaalisesti ekvivalentteja, vaikka niiden aksioomat ovat hyvin erilaiset. Ilmeistä on, että semantikon pitäisi suosia teoriaa T_2 . T_1 muistuttaa hyvin paljon sitä, kun meille Peacocken esimerkin mukaan kerrotaan, mitä puheen ensimmäinen lause merkitsee. T_2 taas selittää, miten kielenkäyttäjä ymmärtää lauseen sen osien perusteella ja selittää samalla, miten hän ymmärtää uusia lauseita. Mutta miten semantikko voi tehdä suosituksen empiirisen evidenssin perusteella, jos kerran teoriat ovat ekstensionaalisesti ekvivalentteja? Evans pyrkii artikkelissaan tuomaan empiirisesti hyväksyttäviä perusteluja sillä, miksi meidän pitäisi suosia teoriaa T_2 . (Evans 1985, 326-328 ja ks. myös Miller 2003, 153-155.)

5.4.3. Dispositionaalinen malli

Aluksi Evans pyrkii selittämään, mistä semanttista teoriaa koskeva hiljainen tieto kumpuaa olipa teoria sitten minkä muotoinen tahansa. Hän ehdottaa, että samastamme semanttisen teorian aksioomat kielenkäyttäjän dispositioihin reagoita tietyllä tavalla. Jokainen dispositio korreloi yhden ilmauksen kanssa ja jokaiselle ilmaukselle taas semanttinen teoria tuottaa erillisen aksiooman. Näin esimerkiksi kielenkäyttäjä tietää teorian T_1 , jos hänellä on 100 erillistä dispositiota, jotka korreloivat teorian T_1 totuusehtojen kanssa. Teoriaa T_2 vastaavien 20 disposition määrittely on sen sijaan mutkikkaampi³⁹. Teoriaa T_2 vastaavien dispositioiden määrittely Evansin mukaan on yksilötermien kohdalta puhujalle U seuraava:

U implisiittisesti tietää, että a on Harri joss hänellä on dispositio niin, että

$(\Pi\phi) (\Pi\psi)$, jos

(i) U tietää, että objekti toteuttaa predikaatin ϕ joss se on ψ

(ii) Kun U kuulee ilmauksen muotoa ϕa , niin hän pitää ilmauksen totena joss Harri on ψ .

Predikaattia vastaavan disposition määrittely taas on seuraava:

---

³⁹ Wrightin mukaan Evansille on tapahtunut pieni kömmähdys. Wright kysyy, onko Evans laskenut teorian T_2 aksioomat oikein: "Why does Evans speak of tacit knowledge of T_2 as involving 20 states of the subject when the axioms of T_2 are 21" (Wright 1987b, 232). Evansin dispositiot kuvataan aksioomilla, jotka koskevat yksittäisiä termejä niin, että nimet ja predikaatit yhdistyvät lauseiksi, mutta tällöin varsinaisen komposiotionaalisen aksiooman pitäisi olla redundantti. Evansille se ei kuitenkaan ole redundantti, koska hän erittelee sen omaksi aksioomakseen. Martin Davies huomioi tämän seikan omassa esityksessään hiljaisesta tiedosta artikkelissa 'Tacit Knowledge and Semantic Theory'. Hän sanoo aluksi, että Evansin mukaan semanttisen teorian tulisi peilata kielenkäyttäjän kykyjä ja se tapahtuu suurin piirtein teorian T_2 kaltaisella apparaatilla. Teorian ei tarvitse olla T_2 vaan ainoastaan sen kaltainen. Teoria voisikin olla muotoa T_3 , jossa nimiä koskevat aksioomat ovat kuten teoriassa T_2 , mutta predikaatteja koskevat aksioomat ovat esimerkiksi seuraavanlaiset:

Nimen predikaattiin F yhdistävä lause on tosi joss nimen viitaukskohde on kalju.

T_3 on ekstensionaalisesti ekvivalentti teorioiden T_1 ja T_2 kanssa ja se sisältää 20 aksioomaa, joka on myös dispositioiden määrä. (Davies 1987, 445.) Minusta T_3 sopii hyvin yhteen aiemmin painotetun teesin kanssa, että käsite on funktio yksilötermiltä *lauseen* totuusarvoon. Me kuitenkin pidäydymme nyt teoriassa T_2 , sillä Wrightin osoittamalla kömmähdyksellä ei ole tässä tarkastelussa suurempaa merkitystä.

U implisiittisesti tietää, että objekti toteuttaa predikaatin F, joss se on kalju, joss hänellä on dispositio niin, että

$(\Pi x) (\Pi \alpha)$, jos

(i) U tietää, että ilmauksen α viittauskohde on x,

(ii) Kun U kuulee ilmauksen muotoa $F\alpha$, niin hän pitää ilmausta totena joss x on kalju.

Näissä määritelmissä Π on substitutionaalinen universaalikvanttori, jonka muuttujilla on seuraavat substituutioluokat: ϕ , (objekti)kielen predikaatti-ilmausten nimet; α , objektikielen nimien nimet; ψ , meidän kielen (metakielen) predikaatti-ilmaukset ja x, meidän kielen erisnimet.⁴⁰ (Evans 1985, 329.)

Oleellista näissä määritelmissä on, että ymmärrämme teorian T_2 dispositioiden muotoilut *täysiverisessä* mielessä. On riittämätöntä sanoa, että hiljaista tietoa koskevissa väitteissä on kyse pelkästään säännönmukaisuudesta. Kyse on siitä, että kun joku ymmärtää kielen L lauseet, niin hänellä on hiljaista tietoa. Lisäksi ja ehkä vielä tärkeämpänä täysiverisyys sisältää väitteen, että yksittäinen dispositionaalinen tila on *kausaalinen* selitys, kielenkäyttäjän käyttäytymiselle. (Evans 1985, 329-330.)

Evans sanoo ensin, että kausaalinen neurologinen selitys olisi kaikkein paras keino osoittaa, kumpi on oikea kuvaus kielen L ymmärtämisestä, T_1 vai T_2 . Mutta kun tällaista selitystä ei ole, joudumme tyytymään empiiriseen evidenssiin siitä, kumpaako teoriaa suosia. Evans esittää kolme empiirisesti tyydyttävää syytä, miksi T_2 on oikea kieltä L koskeva hiljaisen tiedon muoto. Ensinnä voidaan tehdä havaintoon perustuvia kokeita ja huomata, että kielenkäyttäjät todellakin havaitsee kielen L lauseet rakenteellisina eli hän tunnistaa lauseesta sen osat a ja F. Mielestäni kaksi seuraavaa seikkaa ovat huomionarvoisempia.

---

⁴⁰ En tiedä, miksi Evans korostaa, että määritelmissä käytetty kvantifikaatio on substitutionaalinen. Esimerkiksi J. J. C. Smart sanoo, että yksi tapa muuttaa substitutionaalinen kvantifiointi objektuaaliseksi on stipuloida objektikielille viittaussuhteet metakielessä (Smart 1986, 95-97). Juuri näin Evans toimii. Tämä huomio ei kuitenkaan muuta Evansin määritelmiä oleellisesti ja minusta määritelmissä esiintyvä kvantifiointi voidaan ymmärtää objektuaalisesti tai substitutionaalisesti.

Toiseksi voidaan tarkastella sitä, miten kielen oppiminen tapahtuu ja miten dispositiot käyttäytyvät, kun kielen ymmärrystä vielä hankitaan. Oletetaan, että kielenkäyttäjät tuntee jo aakkoston a, b, c, d, e ja F, G, H, I, J ja että kielenkäyttäjät on altistunut lauseille Ff ja Gf niin, että hän on saanut ohjeistuksen siitä, mitä nämä lauseet merkitsevät. Tämän kielen osan tuntemuksen ja teorian T₂ mukaisen dispositionaalisen mallin perusteella voidaan ennustaa, että kielenkäyttäjät ymmärtää myös esimerkiksi lauseet Hf, If, ja Jf, vaikka hän ei ole koskaan kuullut niitä ja tämä seikka voidaan todentaa empiirisesti. Teorian T₁ mukainen malli ei tuota mitään tällaista ennustetta.

Kolmas evidenssi on edellisen seikan kääntöpuoli. Jos kielenkäyttäjät jostain syystä menettää jotain yksittäistä ilmausta koskevan kyvyn, niin tällöin hän menettää kyvyn ymmärtää kaikki lauseet, jotka sisältävät ilmauksen. Jos siis kielenkäyttäjät menettää kyvyn käyttää jotakin lauseen muotoa $\phi\alpha$, hän menettää kaikki samaa muotoa olevat lauseet. Hän kuitenkin säilyttää kyvyn käyttää yleistä muotoa $\phi\beta$. Tämä siis tarkoittaa, että jos kielenkäyttäjät jostain syystä menettää kyvyn käyttää ilmausta α lauseessa Fa, hän menettää myös kyvyn käyttää lauseita Ga ja Ha, mutta hän ei menetä kykyä käyttää lausetta Fb. Tämä voidaan teorian T₂ perusteella ennustaa. Sen sijaan T₁ jättää nämä empiiriset säännönmukaisuudet selittämättä tai pikemminkin se ennustaa, että jos kielenkäyttäjät menettää kyvyn käyttää lausetta Fa siitä syystä, että hän unohtaa, mitä α tarkoittaa, hänellä on edelleen kyky käyttää lauseita Ga ja Ha. Tämä tilanne muistuttaa minusta kovasti sitä Davidsonin kieltämää tilannetta, jossa sanojen merkitykset tulevat meille ilman sääntöjä, ikäänkuin taikauskusta. Nämä empiiriset ennustukset ja havainnot vahvistavat semantikon suositusta nojautua kielen ymmärtämisessä teorian T₂ kaltaiseen teoriaan. (ibid., 329-333.)

Evans selittää myös toisaalta semanttisen teorian asemaa ja toisaalta kielenkäyttäjän dispositioiden luonnehdinnan asemaa. Evansin mukaan kaiken perustana on dispositionaalinen luonnehdinta hiljaisesta tiedosta. Dispositiot ovat *kausaalisesti* syynä kykyimme ymmärtää uusia lauseita ja tämä kausaalinen suhde dispositioiden ja kielellisen luovuuden välillä oikeuttaa meidät kuvaamaan kykyimme käyttää kieltä semanttisen teorian T₂ mukaisesti. Itsessään semanttinen teoria ei siis aiheuta kielellistä luovuutta vaan luovuuden aiheuttaa dispositioidemme käyttäytyä tietyllä tavalla tietyssä tilanteessa. (ibid., 339.) Tämä sopii hyvin siihen kuvaukseen, jonka Evans antaa semanttiselle teorialle. Hän sanoo, että semantikon tehtävä on luoda sellainen rakenne kieleen, että se todella *peilaa*

sitä kompetenssia, joka kielenkäyttäjällä on niin, että rakenne selittää, miten lauseen merkitys syntyy sen osista⁴¹. (Evans 1985, 25-26.) Tämä tarkoittaa, että semantikon ei tarvitse ladata kielenkäyttäjän päähän eksplisiittistä semanttista teoriaa vaan hänen pitää kehittää sellainen semanttinen teoria, että se peilaa kielenkäyttäjän dispositionaalista kykyä käyttää kieltä. Näin Evans tuo ratkaisun ongelmaan, joka esiintyy Dummetilla, kun hän tarkastelee eksplisiittisen (teoreettisen) ja implisiittisen tiedon (hiljaisen) tiedon suhdetta.

5.5. Wright: aksiomaattisuus ja normatiivisuus

Crispin Wright ottaa kantaa samaan keskusteluun artikkelissa 'Theories of Meaning and Speakers' Knowledge' (1987b, 204-238). Alustavasti voidaan todeta, että Wright on hyvin tietoinen rationaalisuuden ja kielellisen luovuuden yhteydestä. Hän sanoo ensin, että kysymyksessä on selkeästi filosofinen projekti, josta riippuu koko viimeaikaisen angloamerikkalaisen filosofian uskottavuus ja tämän jälkeen esittää, mikä on tämän filosofisen projektin päämäärä:

[T]he task to which a completed, adequate theory of meaning would contribute would... be that of explaining how a complete knowledge of a particular natural language could be a rational achievement. We have no conception of how that might be so unless the rational subject is permitted to discern sub-sentential semantic structure. (Wright 1987b, 216.)

Muulla Wright kutsuu tehtävänantoa *teoreettisen lingvistiikan keskeiseksi projektiksi* (Wright 2001, 170-213). Mutta toisin kuin Evans, Wright lähtee tarkastelemaan suoraan kielenkäytön ja aksiomaattisen semanttisen teorian suhdetta. Tämä seikka lähentää Wrightia ja Dummettia. Wright tuo esiin kysymyksen siitä, mikä yhteys on varsinaisen kielenkäytön ja semanttisen teorian välillä. Wright muotoilee yksityiskohtaisen ongelman seuraavasti:

The most immediate objection is based on the thought that the axioms of a theory of meaning ought to correspond to semantic *rules*. To amplify: such an axiom is supposed to describe the semantically relevant features of an expression; how could it do that if it failed to embody a condition on the correct use of that expression? For the meaning of an expression is essentially something normative; it is... only because expressions have meaning that there is such a thing as correct, or incorrect, use of them. (Wright 1987b, 217.)

---

⁴¹ Uskoakseni Quinen tavoin Evansin mielestä semanttinen teoria on nimenomaan loogikon keksintö. Kielen rakennetta ei löydetä luonnollisesti kielestä. Quine sanoo muuan muassa seuraavasti: "I find the phrase logical analysis misleading, in its suggestion that we are exposing a logical structure that lay hidden in the sentence all along. This conception I find both obscure and idle." (Quine 1970, 395.) Minusta sama asenne voidaan yhdistää myös Dummettiin ja Wrightiin.

Wright ajaa takaa sitä, että jos aksioma kuvaava ilmauksen normatiivista käyttöä ja normatiivinen käyttötapa on meillä kaikilla kompetenteilla kielenkäyttäjillä hallussamme, niin missä määrin meillä on tieto käyttöä koskevasta aksiomasta. Esiin nousee jälleen kysymys implisiittisen tiedon luonteesta. Wrightin mukaan ongelma voidaan esittää niin, että se muodostaa dilemman. Voimme ymmärrettävästi sympatisoida Dummettin ajatusta, että tavalliset kielenkäyttäjät eivät tiedä eksplisiittisen semanttisen teorian käsitteitä kuten tarskilainen toteutuvuus ja niin edespäin. Mutta jos kerran ainoastaan eksplisiittinen semanttinen teoria tuo esiin kielenkäytön säännöt ja tavallisella kielenkäyttäjällä ei voi olla täyttä kuvaa semanttisesta teoriasta, niin tällöin hänen kielitietokin on vajanaista. Mutta näin ei voi olla, koska olemme kaikki kompetenteja kielenkäyttäjiä. Jos taas semanttinen teoria on vain tekniseltä kannalta suotuisa, niin tällöin semanttinen teoria ei valaise yhtään, millaisia käsitteitä kielenkäyttäjälle pitäisi tosiasiallisesti predikoida.

Wright erottaa dilemmassa kaksi erillistä ongelmaa, joita implisiittisen tiedon postulointi ei ratkaise. Toisaalta on syytä kysyä, miten sääntö voidaan tietää implisiittisesti. Toisaalta on ongelmallista, miten kielenkäyttäjät ymmärtävät käsitteitä, joista hänen toiminnassaan ei näy mitään merkkejä ja jotka saattavat ylittää hänen ymmärryskyvynsä. Kumpikaan ongelma ei ole Wrightin mukaan rationalistisen projektin viimeinen tuomio, sillä ne voidaan ratkaista olettamatta hiljaisen tiedon olemassoloa. Wright introdusoi keskusteluun kaksi hyvin dummettilaista termiä, *konvention* ja *intention*. (ibid., 219-220.)

Kielenkäyttäjällä on Wrightin mukaan intentio pitää yllä esimerkiksi suomen kielen sanan 'punainen' konventionaalista käyttötappaa. Suomen kielen konventionaalisen termin 'punainen' käytön voidaan sanoa olevan sellainen, että predikoimme termin vain sellaisista esineistä, jotka ovat punaisia. Kun suomen kielen puhujalla on tämä ymmärrys, niin hänellä pitää olla myös intentio pitää yllä tätä konventiota (ibid., 220). Tämä näyttää olevan hyvin ilmeinen seikka. Otetaan esimerkiksi ihminen, joka predikoi punaiset oliot sinisiksi ja vihreät oliot keltaisiksi ja niin edelleen. On hyvin epäilyttävää predikoida tällaiselle ihmiselle suomen kielen taito. Ainakin värikartan osalta taito on kyseenalaista. Wrightin ajatus kulkee siis seuraavasti. Koska toimija puhuu tiettyä kieltä, hän pyrkii myös pitämään yllä sen konventioita ja sitä kautta hän myös tietää ylläpitämänsä konventiot. Kielenkäyttäjän ei siis tarvitse ymmärryksessään tukeutua aksiomaattiseen semanttiseen teoriaan vaan semanttisen teorian tarvitsee ainoastaan kuvata konventio. Kielenkäyttäjällä

on kielitietoa silloin, kun hän tunnistaa kielellisen konvention. Semanttinen teoria taas voi eksplisiittisesti kuvata konvention samaan tyyliin kuin on jo aiemmin nähty. (ibid., 218-220.) (Voidaan siis sanoa, että Wrightin mukaan semanttisen teorian pitää peilata kielellisiä konventioita, ei dispositioita.) Esimerkiksi termiä 'punainen' koskeva konventio voidaan täsmällisesti esittää teorian T_2 aksioomana:

Objekti toteuttaa predikaatin 'punainen' joss objekti on punainen.

Mutta nyt kun Wright on avannut oven konventioiden ja niihin liittyvien intentioiden suuntaan, niin näiden käsitteiden mukana kulkeutuu uusi ongelma. Miksi konventiot tai niihin liittyvät intentiot olisivat aksiomaattista semanttista teoriaa selvemmin tietoisien kielenkäyttäjien tukena? Voidaanko kielenkäyttäjälle predikoida intentio, jota hän ei itse pysty artikuloimaan tai jota hän ei tunnista, kun se hänelle esitetään? (ibid., 220-221.) Toisin sanoen Wrightin mainitsema toinen ongelma on vielä ratkaisematta.

Wright tarkastelee asiaa kahden analogian avulla. Hän esittää analogian eläinten mahdollisista intentioista. Jos koira odottaa tien varressa omistajansa aina samaan aikaan päivästä, kukaan ei pidä täysin mahdottomana ajatusta, että koira odottaa omistajansa palaavan kotiin ja että koira *haluaa* nähdä omistajansa. Wrightin mukaan tällaiset selitykset ovat hyvin yleisiä ja ne perustuvat siihen, että koiralle predikoidaan intentioita, joita se itse ei osaa artikuloida tai se ei tunnista niiden kuvausta. Toinen on fiktiivinen analogia lapsista, jotka eivät vielä osaa puhua, mutta osaavat pelata shakkia. He ovat jollain tavalla oppineet shakin säännöt ilman kielellisiä ohjeistuksia ja he pelaavat shakkia vielä varsin hyvin. Tällä esimerkillä Wright pyrkii tuomaan esiin, että koska lapset selvästi ovat hyviä pelaajia, tämän seikan myötä on varsin luontevaa predikoida heille shakin sääntöjen lisäksi näkemys potentiaalisista siirroista, joita hyvällä shakin pelaajalla on. Tämän oletuksen myötä on vaikea nähdä, miten muutoin kuin *inferentiaalisena* kykynä voidaan potentiaaliset siirrot kuvata. Lapsilla näyttää siis olevan taktisia intentioita ja toiveita pelin voitosta, vaikka he eivät osaa artikuloida näitä intentioita kielellisesti.

Näiden kahden esimerkin avulla Wright pyrkii tuomaan esiin, että jos semantikko lukee kohteensa intentioiksi, uskomuksiksi ja haluiksi jotain sellaista, mitä kohde itse ei osaa artikuloida, niin tämä ei ole sellaisten *tavanomaisten* käsitteiden kuten tieto, uskomus ja intentio liiallista kuormittamista. Päinvastoin kyseisten käsitteiden tavanomainen aspekti

tekee tulkinnan kielenkäyttäjän tiedosta ja intentioista luontevaksi. Mutta käsityksien tavanomaisuus ei tee käsityksistä vielä tosia, joten Wright jättää lopullisen päätelmän tekemisen lukijalle:

[I]f a dog may have beliefs of which there is no formulation save by the use of concepts some of which should not be attributed to the dog, then perhaps speakers of natural language may have intentions of which there is, again, no satisfactory account save by recourse to technicalities of which they have no concept. I do not know what is the right way to think about it. (ibid., 224.)

Tämä analogia on tietenkin luettava niin, että jos kerran koirallekin on mahdollista predikoida jokin käsite, jota se itse ei pysty artikuloimaan, niin ehkäpä ihmisellekin voidaan predikoida käsitteitä, vaikka hän itse ei pysty niitä artikuloimaan. Wright kuitenkin varoittaa lukijaa, että jos hän ei hyväksy analogiaa, niin koko kielellisen luovuuden selittäminen rationaalisten intentioiden kautta on vakavissa vaikeuksissa. (ibid., 221-224.) Ilmeisesti tämän seikan tähdentäminen täytyy tulkita niin, että epävarmuuden vallitessa Wright itse tekee valinnan ja lukee kielenkäyttäjän käsitearsenaaliin sellaisia apparaatteja, joita tavallinen kielenkäyttäjä itse ei pysty artikuloimaan.

Kuten aiemmin kävi ilmi Dummettin yhteydessä, intentioiden arvioinnilla on suuri asema siinä, millaiseksi merkitysteoria muodostuu. Tämä osoittautuu selväksi Wrightin esittämässä koira-analogiassa. Vaikka Wright onkin nyt saanut predikoitua jokseenkin arkipsykologian mukaisia haluja koiralle, niin se suurin kysymys on siinä, miten komplekseja intentioita, haluja ja käsitteitä voimme koiralle predikoida. Voimme varmastikin kohtuudella sanoa, että koiralla on halu nähdä isäntänsä. Mutta kuten Wright huomauttaa, on hyvin epäilyttävää predikoida koiralle käsite *isäntä* kaikkine niinä implikaatioineen, joita tällä käsitteellä on. (ibid., 223.) Tämä osoittaa oleellisen ongelman kielitiedon tarkastelussa ja helppoa ratkaisua tähän ei ole ja juuri intentioiden kompleksisuuden arvioimista voidaan kutsua tulkinnaksi. Juuri uskomusten ja halujen yhteenkietoutuminen onkin se radikaali aspekti tulkinnassa, kuten Davidson ja David Lewis esittävät (Davidson 1984, 125-139 ja Lewis 1974, 331-344, erityisesti 332-334).⁴² Joka tapauksessa Wright on minusta osoittanut, että kielenkäyttäjälle tuntemattomien

---

⁴² Davidson kirjoittaa muun muassa seuraavasti:

[T]he central difficulty is that we cannot hope to attach a sense to the attribution of finely discriminated intentions independently of interpreting speech... [I]nterpreting an agent's intentions, his beliefs and his words are parts of a single project, no part of which can be assumed to be complete before the rest is. If this is right, we cannot make the full panoply of intentions and beliefs the evidential base for a theory of radical interpretation. (Davidson 1984, 127.)

uskomusten ja intentioiden predikointi on uskottavampaa kuin semanttisen teorian predikointi kielenkäyttäjälle. Juuri tämän osoittaminen on Wrightin tarkoitus.

5.6. *Intentionalismi ja dispositionalismi*

5.6.1. Evansin argumentti

Jatketaan vielä uskomuksen, intention ja halun suhteen tarkastelulla. Wright tunnustaa, että intentioiden arvionti muodostaa ongelman hänen tavalleen tarkastella kielitietoa, mutta Evansille se tuottaa vielä isomman ongelman. Wright pyrkii selittämään rationaalisen intention lataamisen tarpeen kielenkäyttäjälle vertaamalla Evansin dispositionaalista kantaa omaan kantaansa, jota hän kutsuu muun muassa *intentionalistiseksi näkemykseksi puhujan ja aksioomien suhteesta* (intentionalistic construal of the relation between speakers and axioms) (Wright 1987b, 229). Wright viittaa Evansin argumenttiin siitä, miten ihmisen uskomukset ja intentiot eroavat eläinten mahdollisista uskomuksista. Evans argumentoi, että on virhe kuvata esimerkiksi rotan dispositionaalinen tila uskomuksena, koska niiden välillä on perustavaa laatua oleva ero.

Rotalla niin sanottu uskomus aineen myrkyllisyydestä esiintyy vain yhdellä tavalla. Rotta ei yksinkertaisesti syö myrkyllistä ainetta, mutta ihmisellä kyseinen uskomus voi esiintyä käytöksessä lukemattomilla eri tavoilla. Ihminen voi estää muita syömästä myrkkyä tai hän voi ottaa pieniä annoksia myrkkyä, jotta hänelle muodostuisi vastustuskyky myrkkyä vastaan. Evansin mukaan uskomustilalle on oleellista, että se voi palvella monia erilaisia projekteja. Evansin argumentti vaatii, että uskomus ymmärretään osana uskomuksien verkostoa. (Evans 1985, 337.) Tätä voidaan pitää varsin hyvänä kriteerinä sille, mitä tarkoittaa, että kielenkäyttäjällä on rationaalisia uskomuksia ja intentioita. Rationaalisella kielenkäyttäjällä on kyky käsitellä uskomuksiaan inferentiaalisesti rakenteellisessa systeemissä ja hän pystyy preferoimaan haluamiaan päämääriä (esim. Davidson 1990, 309-326). Wrightin mukaan uskomusten muovautuminen erilaisiin päämääriin voidaan huomata myös shakinpeluun kontekstissa. Jos pelaajalla on uskomus kuningattaren oikeista säännöistä, niin tämä uskomus saattaa esiintyä monissa eri tarkoituksissa. Pelaaja saattaa korjata sääntöä rikkovaa pelaaja tai hän saattaa rikkoa sääntöä tahallaan, jotta

hänen ei tarvitsisi pelata epämieluisaa peliä. Wright pitää Evansin argumenttia hyvin vakuuttavana erona inhimillisen uskomuksen ja eläimen disposition välillä:

Evans point... is that rationalistic explanations of behaviour are so much idle patter unless we are willing to credit the subject with the sophistication of a manifold system of interacting and evolving beliefs and desires, of a degree of organization sufficient to obstruct straightforward dispositional reductions of any particular belief ascription. There is no such obstruction in the case of the rat. (Wright 1987b, 227.)

5.6.2. Uskomusholismi ja semanttinen teoria

Tämän jälkeen Wright tuo esiin ongelman Evansin kannassa, jossa uskomukset ja intentiot pyritään palauttamaan dispositioihin. Mikä on yksittäin ymmärrettyjen dispositioiden suhde uskomuksiin, jotka esiintyvät monien uskomuksien *systeminä*? Wrightin mukaan Evansin dispositionaalinen kanta ei pystykään selittämään uskomuksien monia rooleja, joita halumme uskomuksille asettavat. Dispositionaalisisessa kannassa semanttinen teoria ei pyri selittämään haluja tai miksi kielenkäyttäjät haluaa asettaa uskomuksensa tiettyyn tarkoitukseen:

But what is supposed to be the role of *desire*? What is the... desire which explains why the subject puts his semantic axiomatic beliefs to just this use, and what are the different uses to which they might be put if his desires were different? (ibid., 228.)

Tähän kysymykseen dispositionalismi ei tuokaan valoa. Pikemminkin dispositionaalinen kanta estää tarkastelemasta, mikä suhde kielenkäyttäjän uskomuksilla ja intentioilla on semanttisiin aksioomiin. Evansin malli perustuu siihen, että semanttinen teoria todellakin peilaa kielenkäyttäjän dispositioita. Kuitenkin Evansin omassa ajattelussa on nähtävissä vakuuttava argumentti sen puolesta, että rationaaliset uskomukset *eivät* palaudu dispositioihin.

5.7. Dummett: yleisyyssehto ja kielenkäyttö rationaalisena toimintana

Wright tarkastee kielellistä luovuutta samoista syistä kuin Dummett. Kuten on käynyt selväksi, Dummett vierastaa filosofiassaan psykologisia selityksiä. Näin on myös kielellisen luovuuden suhteen. Dummett suuntaa katseensa pikemminkin kielenkäytön sosiaaliseen aspektiin. Tämä kanta luo varjonsa myös Wrightin filosofiaan. On selvää, että

meillä on dispositioita käyttää ja ymmärtää kieltä. Mutta kuten Dummett (yleisesti) ja Wright (yksityiskohtaisesti) ovat tuoneet esiin, dispositiot eivät valota kieltä rationaalisen ja intentionaalisen toimintana. Wrightin mukaan ei ole mitään a priori syytä, miksi kielellistä luovuutta pitäisi tarkastella kognitiivisena kykynä tai tuoda näille kyvyille *psykologinen* selitys. Hänen mukaansa kielellisen luovuuden tarkastelu tuo paremman lopputuloksen, kun sitä tarkastellaan ei-psykologisin termein. (Wright 1987b, 226.)

Evansin argumentti rationaalisista uskomuksista pohjautuu käsitteiden ja ajatusten suhdetta koskevaan *yleisysehtoon* (Generality Constrain). Teoksessaan *The Varieties of Reference* Evans muotoilee yleisysehdon muun muassa seuraavasti:

[I]f a subject can be credited with thought that a is F, then he must have the conceptual resources for entertaining the thought that a is G, for every property of being G of which he has a conception. This is condition that I call 'The Generality Constrain'. (Evans 1982, 104.)

Evansin mukaan käsitteet ovat mukana ensisijaisesti ajatuksen osina ja uskomuksia hän pitää taas dispositioina käsittää ajatus. Näin yleisysehto koskee myös uskomuksia:

[I]f we think of belief in this way, we shall not be prepared to attribute to subject the belief that a is F... unless we can suppose the subject to be capable of entertaining the supposition (having the thought) that b is F, for every object b of which he has a conception (Evans 1985, 338).

Näyttääkin varsin selvältä, että yleisysehto on Evansin argumentin takana. Dummett näyttää pitävän ehtoa hyvin suuressa arvossa. Hän mainitsee sen useissa kohdissa ja hän jopa yhdistää sen molempiin sankareihinsa Fregeen ja Wittgensteiniin. Ensinnä Dummett viittaa artikkelissa 'Truth and Meaning' Fregeen kantaan siitä, että koira ei voi olla tietoinen käsitteestä 'yksi', kun kysymys on esimerkiksi koira uhkaavasta vastustajasta. (Dummett 2003, 148 ja Frege 1980, 41-42). Tämän jälkeen hän selventää Fregeen kantaa Evansin yleisysehdolla, vaikka hän juuri tässä ei mainitse ehtoa nimeltä. Dummettin mukaan jos joku tietää, että varas piilottelee, hänen pitää tietää myös mitä tarkoittaa, kun joku toinen ihminen tai eläin piilottelee. Jotta koiralle voitaisiin predikoida käsite *yksi*, koiralle pitäisi pystyä predikoimaan myös muita käsitteeseen *yksi* liittyviä ajatuksia, kuten että Suomessa on vain yksi virassa oleva presidentti kerrallaan. Toiseksi Dummett pyrkii täsmentämään yleisysehdon avulla Wittgensteinin antiatomistista teesiä, jonka mukaan lauseen ymmärtäminen on koko kielen ymmärtämistä. Dummettin mukaan lausetta 'Lehmä makaa' ei voida ymmärtää, jos ei ymmärretä lausetta 'Lehmä seisoo'. (Dummett 1986,

222.) Näiden kohtien valossa näyttääkin olevan, että myös Dummett sitoutuu Evansin yleisyysehtoon.

Wrightin opetus taas oli se, että valitessamme dispositionalismin ja intentionalismin välillä, joudumme tekemään valintoja myös muiden asioiden suhteen. Jos valitsemme dispositionalismin, joudumme valintamme mukana hylkäämään rationalistisen selityksen uskomuksista ja intentioista. Vaikka Evansin dispositionalismi ja hänen yleisyysehtoon perustuva argumenttinsa rationaalisista uskomuksista eivät välttämättä ole suoranaisesti ristiriidassa keskenään, niin ne eivät mitenkään tue toisiaan, sillä dispositionalismi ei tuo minkäänlaista valoa siihen, miten rationaaliset uskomukset esiintyvät kielenkäyttäjän käytöksessä. Dispositionalismi tuo empiiristä valoa siihen, miksi suosia teorian T_2 kaltaista aksiomaattista teoriaa, kun pyrimme kuvaamaan dispoioita, mutta se ei valaise mitenkään, miten yksi uskomus voi palvella lukemattomia päämääriä.

Wrightin intentionalismi ja Dummettin kanta ovat silmiinpistävän samankaltaisia. Wright puolustaa selkeästi dummettilaista sosiaalista kanssakäymistä korostavaa linjaa, sillä kanta, että kausaalinen dispositionaalinen malli ei pysty selittämään rationaalisia uskomuksia vastaa sitä, minkä Dummett asettaa semantikon tehtäväksi:

[W]e describe the practice and institutions surrounding the practice, and then it becomes intelligible as a rational activity of rational agents. And that is all the understanding that we seek of language... [I]ndeed, if a causal theory were possible, it would not provide the sort of understanding that we seek. (Dummett 1991b, 92.)

5.8. Kielenkäyttäjän tieto ja semanttinen teoria

Dummettin ja Wrightin ajattelusta voidaan nostaa esiin kaksi seikkaa. Ensinnä Wright kritisoi dispositionaalista teoriaa siitä, että se ei itse asiassa pakota minkäänlaisiin muutoksiin semanttisessa teoriassa. Hän sanoo Evansin empiirisestä aineiston ja semanttisen teorian suhteesta seuraavasti:

Data are needed about trainees' learning patterns – about just what 'projections' they tend to be able to make on the basis of exposure to just what sort of examples – and about patterns of loss, before we so much as form a best guess at the syntactic categories in terms of which Evans' basic dispositions should be described. This is not what has happened. The relevant syntactic categories have persistently supposed to be, more or less, those which Frege invented. (Wright 1987b, 234.)

Evansin projektissa pitäisi olla nähtävissä selkeä suunta. Empiirisen aineiston pitäisi dispositionaalisen mallin kautta osoittaa, miten semanttinen teoria pitää konstruoida. Mitään muutoksia semanttisen teorian *muotoon* ei ole kuitenkaan tullut Evansin empiirisen aineiston seurauksena. Wright siis ihmettelee sitä, miksi Evansin empiirinen aineisto ei aiheuta minkäänlaisia paineita semanttisen teorian muodolle vaan se on pysynyt itsepintaisesti samana siitä lähtien, kun Frege sen keksi. Tästä syystä Wright pitääkin Evansin selitystä kielellisestä luovuudesta hieman outona:

I submit that if Evans' account of the project is the right one, [then] this a priori indifference to the *overt form* of many of the utterances which the novice speaker is able 'creatively' understand is rather strange methodology (ibid., 234).

Toiseksi Dummettin mukaan koko Fregestä lähtenyt perinne on pois päin dispositioista. Hän uskoo, että myös Frege katsoi kielenkäyttämisen sisältävän tiedollisen aspektin. Juuri tätä seikkaa mielen ja referenssin välisen erottelun on tarkoitus valottaa. Dummettin mukaan yksittäisen ilmauksen mieli saattaa olla enemmän tai vähemmän dispositionaalista tietoa. (Dummett 1991a, 274). Kokonaisen lauseen mielen ymmärtäminen sen sijaan käsittää oikeaa tietoa:

[A] grasp of sense must consist, not in the [dispositional] ability to determine the truth-value of sentences, or to recognize them as having one or other truth-value, but in the *knowledge* of what renders them true or false. The notion of sense thus becomes an ineradicably cognitive one: grasping a sense is not a practical skill, but a piece of knowledge (ibid., 278).

Dummettin mukaan kielenteorian pitää ottaa huomioon myös kielenkäytön episteeminen aspekti, sillä hänen mukaansa kielenkäyttö sisältää tiedon siitä, mikä tekee lauseesta toden tai epätoden.

Kun yhdistämme nämä seikat, käsillämme on Dummettin (ja Wrightin) antirealismin perusainekset. Toisen seikan mukaan kielenkäyttöön liittyy episteeminen aspekti ja ensimmäisen seikan mukaan tämä pitäisi myös näkyä siinä, millaisen muodon semanttinen teoria saa. Dummett onkin tehnyt antirealistisen ehdotuksen, jolla episteeminen näkökulma voidaan ottaa huomioon semanttisessa teoriassa. Wright taas on ottanut Dummettin revisionistisen ehdotuksen vakavasti omassa filosofiassaan. Molemmat painottavat, että kielellisen käänteiden loppuunvienti tuottaa parhaan tavan tarkastella luonnollista kieltä. He uskovat, että kielitiedon ongelman ratkaisu on tarkastella luonnollisen kielen käyttöä niin,

että se aiheuttaa aidosti muutospaineita myös luonnollista kieltä kuvaavalle semanttiselle teorialle. Tarkastelen Dummettin ja Wrightin ehdotusta kahdessa seuraavassa luvussa.

6. Antirealismi semanttisena ja episteemisenä ohjelmana

Nothing unknown is knowable. (Tony Kushner, *Angels in America*)

6.1. Dummettin tutkimusohjelma ja globaali antirealismi

6.1.1. Lokaali ja globaali antirealismi

Dummett kirjoittaa artikkelissa 'Realism and Anti-realism' (2003, 462-478), että hän aloitti filosofiset tutkimuksensa tarkastelemalla erilaisia realismin muotoja ja niiden vastapuolia, antirealismien muotoja. Hän kutsuu tätä *vertailevaa* tutkimusta *tutkimusohjelmaksi* (Research Program). Hän kirjoittaa, että hänen alkuperäinen tarkoituksensa ei ollut sitoutua mihinkään realismin tai antirealismien muotoon vaan ainoastaan kartoittaa realismi-antirealismi-keskustelua. Kartoittaessaan kenttää hän havaitsi, etteivät mitkään eri alueiden realismien ja antirealismien väliset keskustelut olleet täydellisesti isomorfisia siis rakenteeltaan täysin identtisiä keskenään. Siitä huolimatta samankaltaisuuksia oli tarpeeksi, että erilaisten realismi-antirealismi-kontrastien vertailevasta tutkimuksesta muodostui Dummettin näkemyksen mukaan mielekäs haaste. Edelleen samassa yhteydessä Dummett huomauttaa, että idea tutkimusohjelmasta on edelleen osittain mielekäs, mutta vain osittain, sillä myöhemmässä vaiheessa hän on joutunut luopumaan tutkimusohjelmansa neutraalisuudesta ja päätenyt kannattamaan antirealismia. (Dummett 2003, 463-464.)

Voimme luetella karkeasti eri alueilla esiintyvien realismien ja antirealismien muotoja. Näitä ovat fyysiseen maailmaan liittyvä realismi vs. fenomenalismi; platonismi matematiikassa vs. konstruktivismi; tulevaisuuteen ja menneisyyteen liittyvä realismi vs. presentismi; tieteellinen realismi vs. instrumentalismi; ja mentaalisiin tiloihin, tapahtumiin ja prosesseihin liittyvä realismi vs. behaviorismi (Dummett 1991b, 322). Lisäksi listaan voidaan lisätä tässä työssä esiintyvä moraalisen realismien ja moraalisen antirealismien välinen kiista. Nyt voidaan kysyä, miten Dummettin antirealismi eroaa näistä yksittäisistä antirealismien muodoista.

Kuka tahansa voi suhtautua antirealistisesti johonkin näistä keskusteluista olematta kuitenkaan antirealisti Dummettin tarkoittamalla tavalla. Jos joku suhtautuu skeptisesti esimerkiksi toisiin mieliin ja mentaalisiin objekteihin ja tukeutuu tulkinnassaan mieluummin ihmisten käyttäytymiseen behavioraalisen mallin mukaan, häntä voidaan kutsua *lokaaliksi antirealistiksi* annetulla alueella. Kun instrumentalisti sanoo, että meillä ei ole mitään takuita kvanttien olemassaolosta, tämä ei tarkoita vielä, että kyseinen instrumentalisti olisi *globaali antirealisti*. Hän ei välttämättä tee tieteellisten mielipiteidensä perusteella mitään johtopäätöksiä siitä, miten meidän kielen ymmärrystä koskeva *yleinen* merkityksenteoriamme pitäisi järjestää. Globaali antirealismi siis tarkastelee luonnolliseen kieleen kohdistuvia antirealistisia vaatimuksia. Dummettin antirealismia tulee esiin siinä, että hänen mukaansa meidän kielen ymmärtämistä koskeva yleinen merkityksenteoria noudattaa pikemminkin antirealistisia periaatteita kuin realistisia periaatteita. Tästä syystä Dummettin käsittelemä antirealismia tarkoittaa juuri globaalia antirealismia. Noudatan itse samaa kaavaa, sillä kun puhun antirealismista, tarkoitan termillä globaalia antirealismia.

6.1.2. Ylhäältäalas-strategia

Simon Blackburn kirjoittaa omasta strategiastaan realismi-antirealismia-kiistassa seuraavasti:

My strategy will be to follow through a variety of possible attitudes to some particular area of commitments. This will give us a sense of options *locally*. But by coming to appreciate local issues, arising, say, in the philosophy of value, or of mathematics, we can work our way into more general problems of realism and truth, and get a sense of why the *global* issues fall out as they do. I prefer this to a top-down strategy, which would approach highly general issues of the nature of truth first, and then apply the results to particular cases, because the general issues are more or less intelligible unless given particular applications. (Blackburn 1990, 145-146.)

Hän siis lähestyy kiistaa alhaalta ylöspäin edeten yksittäisistä tapauksista yleiseen keskusteluun. On aivan totta, mitä Blackburn sanoo siitä, että yleisessä keskustelussa on aina pidettävä mielessä yksittäiset tapaukset. Tästä huolimatta tässä työssä pitäydytään ylhäältäalas-strategiaan. Liikkeelle lähdetään yleisestä totuuden luonnetta koskevasta keskustelusta ja tämän jälkeen esitellään yksittäinen tapaus, jossa yleisestä keskustelusta

tehdyt johtopäätökset ilmenevät. Sen lisäksi, että tämä taktiikka on uskoakseni lähimpänä Dummettin strategiaa, syy tähän esitysjärjestykseen on sen filosofinen painoarvo.

Näkemykseni mukaan juuri globaali antirealismi on filosofisesti mielenkiitoinen kanta, sillä jos pitäydymme ainoastaan lokaalissa aspektissa vaarana on se, että koko keskustelu trivialisoituu. Lokaalilla tasolla meillä kaikilla on sekä realistisia ja antirealistisia taipumuksia. Joku uskoo lukujen olemassaoloon, joku toinen ei. Joku uskoo Jumalaan, joku toinen taas ei. Joku uskoo menninkäisiin ja joku toinen ei. Kuten Stuart Brock ja Edwin Mares toteavat, me valitsemme uskomuksiemme kohteena olevat esineet sieltä täältä. Olemme lokaaleja realisteja näiden esineiden suhteen ja lokaaleja antirealisteja noiden asioiden suhteen. (Brock ja Mares 2007, 11.)

Minusta onkin tärkeää etsiä joitain yleisempiä seikkoja, jotka luonnehtivat realismi-antirealismikeskustelua. Muuten keskustelulta puuttuu filosofinen syvyys, sillä en usko, että esimerkiksi kiista menninkäisten olemassaolosta on filosofian oleellisimpia kysymyksiä. Tästä syystä etenemme globaalien kysymysten kautta erityisiin tapauksiin. Ensin luonnehditaan, mitkä realismi-antirealismikiistassa ovat oleellimmat piirteet. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten nämä piirteet ilmenevät yksittäisessä tapauksessa.

Esityksen järjestystä ei pidä kuitenkaan ymmärtää väärin, sillä yksittäiset tapaukset realismi-antirealismikeskustelussa ovat hyvin tärkeitä. Mitä merkitystä globaalilla antirealismilla olisi, jos se ei ilmenisi yksittäisissä keskusteluissa mitenkään? En myöskään pyri lyömään lukkoon kantaa siitä, mikä on oleellisinta realismille ja antirealismille yleisellä globaalilla tasolla vaan aina pitää ottaa huomioon myös, miten realismin ja antirealismin eri muunnelmat esiintyvät yksittäisissä tapauksissa. Kuten Dummett huomauttaa:

The philosopher's task is not to make a prior commitment for or against realism, but to discover where and how far realist considerations must be invoked in order to describe our understanding of our language: for they *may* be invoked only in so far as they *must* be invoked (Dummett 2006, 79).

6.2. Efektiivinen ratkeavuus ja periaate K

Yleisesti ottaen realismin ja antirealismen välisessä kiistassa on kyse siitä, onko tietyyntyyppisiä entiteettejä olemassa. Kiistoissa voidaan väitellä esimerkiksi siitä, onko universaaleja tai materiaalisia objekteja olemassa. Dummett sanoo, että tämä sama kiista voidaan asettaa kielelliseen muotoon niin, että kysymys on siitä, onko tietyillä ilmauksilla aito referenssi (Dummett 1978, 146). Voidaan kysyä, onko esimerkiksi lukusanoilla oikea viittauskohde tuolla jossain. Neil Tennant kutsuu objekteja koskevaa realismia *ontologiseksi realismiksi* (Tennant 2004, 15). Esimerkiksi aiemmin käsitelty Wrightin platonismi on ontologisen realismin matemaattinen laji, sillä wrightilainen platonisti uskoo, että lukusanoilla on viittauskohde.

Yleisestä käsityksestä poiketen Dummett ymmärtää realismi-antirealismikiistan hieman toisella tavalla. Hänen ei katso, että kyse on siitä, onko termeillemme olemassa viittauskohteet tuolla jossain. Hänen mielestään kyse on siitä, onko tiettyjä objekteja koskevilla väitteillä totuusarvo. Hän puhuu tässä yhteydessä *väitteiden kiistellystä luokasta* (Disputed Class of Statements). Hänen syynsä puhua väitteiden kiistellystä luokasta eikä objektien kiistellystä luokasta on kaksijakoinen. Ensinnä joissain tapauksissa on hyvin vaikea sanoa, mitä sanojamme vastaavat viittauskohteet ovat, jos niitä on ollenkaan, kuten tulevaisuutta ja menneisyyttä koskevilla väitteillä. Dummettin mukaan olisi liian nokkelaa laskea tulevat tai menneet asiantilat objekteiksi. Toiseksi objekteihin keskittyminen on harhaanjohtavaa, sillä toisaalta esimerkiksi Wrightin platonismi sanoo, että vaikka matemaattiset objektit ovat olemassa, niin niillä ei ole mitään meistä riippumattomia ominaisuuksia. Toisaalta dedekindiläinen matemaatikko uskoo, että matemaattiset objektit ovat meidän keksimiämme, mutta tästä huolimatta niillä on meistä riippumattomia ominaisuuksia. Tämä tekee hänestä realistisen leirin edustajan. (Dummett 2003, 465.) Totuusarvoja koskevaa realismia Tennant kutsuu *semanttiseksi realismiksi* (Tennant 2004, 15).

Dummettin realismin käsittelyn pääpaino on semanttisessa realismissa, sillä suhtautumisemme kiisteltujen lauseiden luokkaan on hänen realismin määrittelyssä avainasemassa. Hän hahmottaa realismin seuraavasti:

Realism I characterise as the belief that statements of the disputed class possess an objective truth-value, independently of our means of knowing it: they are true or false in virtue of a reality existing independently of us (Dummett 1978, 146).

Siinä missä realismia luonnehtii luottamus siitä, että meistä riippumaton maailma osoittaa väitteen totuuden tai epätotuuden, niin antirealisti vaatii, että lauseen merkitys sidotaan siihen, mitä pidämme lauseen todistuksena. Niinpä antirealistin mukaan realismin ja antirealismien välisessä kiistassa on kyse kiistellyn luokan väitteiden *merkityksestä*. (Ibid., 146.) John Skorupski kutsuukin antirealistista semantiikkaa tai oikeutuksellista merkityksenteoriaa muun muassa nimellä *semanttinen käsitys epistemologiasta* (Skorupski 2003, 34). Tämä nimitys tuo hyvin esiin antirealistisen käsityksen siitä, että semantiikka ja tieto linkittyvät toisiinsa. Näin ollen globaali antirealismi ei ole sama asia kuin lokaalien antirealismien summa. Kaikkien lokaalien antirealismien summa olisi ehkä jonkinlainen skeptinen kanta. Tällainen kantahan sanoisi, että otettaessa mikä tahansa mielivaltainen alue, diskurssissa mainittuja objekteja ei ole olemassa.

Kuuluisassa artikkelissaan 'Truth' (1978, 1-24) Dummett asettaa vastakkain oman antirealistisen semanttisen käsityksensä ja realistisen totuusehtoihin perustuvan semantiikan. Tässä artikkelissa Dummett onnistuu tuomaan erinomaisesti esiin sen, mitä yhteistä realismilla ja antirealismilla on ja missä vaiheessa näiden kahden kannan tiet eroavat. Kyseisen artikkelin perusteella voidaan näet varsin kirjaimellisesti analysoida termi 'antirealismi' eli purkaa se osiin. Esitän artikkelin nyt niin, että ensin katsotaan, mistä realismi on peräisin ja tämän jälkeen katsotaan, miten etuliite 'anti' tulee kuvaan mukaan.

Dummett aloittaa artikkelinsa esittämälle, miten Fregellä totuus ja epätotuus ovat lauseiden viittauskohteita ja tämän jälkeen Dummett esittää Fregestä poikkeavan tapansa käsittää totuus analogiana pelin voittamiselle. Hän sanoo muun muassa seuraavasti:

[W]hat constitutes winning always plays the same part in determining what playing consists in. Similarly, what the truth of a statement consists in always plays the same rôle in determining the sense of the statement, and a theory of truth in the sense of an account of what that rôle is. (Dummett 1978, 8.)

Tämän lainauksen asiasisällön pitäisi olla tässä vaiheessa selvä. Voimme kuitenkin vielä teroittaa tarinan opetusta. Dummettilla totuus ja merkitys linkittyvät siinä, miten me käytämme lauseita.

Dummett vertaa omaa totuuskäsitystään totuusteoriaan, jota hän kutsuu redundanssiteoriaksi. Frege mukaan lauseella 'On totta, että P' on sama sisältö kuin lauseella P (Frege 1973, 20). Niinpä ensimmäisen lauseen alkuosa 'on totta, että...' on redundantti. Myös Wittgenstein ja F. P. Ramsey allekirjoittivat redundanssiteorian. Wittgenstein sanoo teoksessaan *Remarks on the Foundations of Mathematics* seuraavasti: "[W]hat does a proposition 'being true' mean? 'p' is true = p. (That is the answer.)" (Wittgenstein 1967, 50e.) Ramseyn mukaan jos meillä on relationaalinen lause 'aRb', niin tällöin lause 'Hän on aina oikeassa' voidaan ilmaista seuraavasti: 'Kaikille a, b, R, jos hän väittää aRb, niin aRb'. Tässä 'on totta, että...' olisi Ramseyn mukaan tarpeeton lisäys. (Ramsey 1978, 45.) (Redundanssiteoriasta ja sen perillisestä, deflationismista puhutaan lisää luvussa 7.4.2.) Dummettin mukaan erityisen ongelmallinen on Fregen kanta, sillä Fregellä lauseella 'On totta, että P' ja lauseella P saattaa olla erilainen totuusarvo. Kuten muistamme, Frege hyväksyi, että joillain lauseilla ei ole totuusarvoa lainkaan esimerkiksi lauseilla, jotka sisältävät tyhjiä nimiä. Tällöin jos lause P sisältää tyhjän elementin, niin sillä ei ole totuusarvoa lainkaan ja lause 'On totta, että P' on epätosi. (Dummett, 1978, 4.) Tämä esimerkki antaa viitteitä siitä, että totuus ei ole kokonaan redundantti. Niinpä Dummett tunnustaakin, että yleisesti realismiin liitetty korrespondenssiteoria vangitsee yhden tärkeän totuuden ominaisuuden:

[T]he correspondence theory expresses one important feature of the concept of truth which is not expressed by the law 'It is true that p if and only if p' and which we have so far left quite out of account: that a statement is true only if there is something in the world *in virtue of which* it is true. Although we no longer accept the correspondence theory, we remain realist *au fond*; we retain in our thinking fundamentally realist conception of truth. (ibid., 14.)

Realistisella ja antirealistisella totuuskäsityksellä on yhteistä se, että ne molemmat uskovat, että on olemassa jotain, joka tekee puheestamme totta. Tätä periaatetta on kutsuttu muun muassa *totuudentekijäperiaatteeksi* (Truth-maker Principle) (esim. Green 2001, 29.) Dummett itse kutsuu tätä periaatteeksi C⁴³. Se kuuluu seuraavasti:

Periaate C: Jos väite on tosi, täytyy olla jotain, jonka vuoksi se on tosi.

---

⁴³ Correspondence (korrespondenssi)

Dummett sanoo tästä periaatteesta, että sitä ei voida soveltaa suoraan. Se on hänen mukaansa luonteeltaan pikemminkin ohjaava. (Dummett 2003, 52.) Periaatteella ei ole sisällöllisiä seurauksia ennen kuin olemme määrittäneet, millainen seikka tekee väitteestä toden (Dummett 1991b, 328). David Armstrong toteaa, että totuudentekijät eroavat korrespondenssista siinä, että totuudentekijöissä ei ole kyse yksi-yhteen vastaavuussuhteesta (Armstrong 2002, 30-31). Tämän seikan tiedostaa myös Dummett, kuten huomattiin hänen verifikationisminsa yhteydessä. Tämä on minusta riittävä syy erottaa totuudentekijäperiaate korrespondenssiperiaatteesta. Näin ollen minusta totuudentekijäperiaate on osuvampi nimitys.

Samalla kun tarkastelemme, millainen seikka tekee väitteistämme toden, siirrymme tarkastelemaan, miten antirealismia saa etuliitteen 'anti'. Siirtymä realismista antirealismiin voidaan aloittaa esimerkiksi kontrafaktuaalisesta konditionaalista. (Myöhemmin luvussa 6.3 esitetään vielä toinen, perusteellisempi esimerkki kontrafaktuaalista.) Jones on henkilö, joka ei ole koskaan kohdannut vaaratilannetta ja on nyt jo kuollut. Tällöin voimme esittää realismi-antirealismikiistan kysymyksenä väitteen 'Joko Jones oli rohkea tai hän ei ollut' loogisesta validiudesta. Väite voidaan edelleen muuttaa muotoon, joka tuo esiin sen todellisen kontrafaktuaalisen luonteen: 'Jos Jones olisi joskus kohdannut vaaratilanteen, niin joko hän olisi ollut rohkea tai hän ei olisi ollut rohkea'. Kysymys on siis siitä, onko Jonesilla ominaisuus 'rohkeus', jos hän ei ole koskaan kohdannut tilannetta, jossa tämä ominaisuus olisi voinut manifestoitua. Lisäksi esimerkissämme kaksi toimijaa, A ja B väittelevät, miten väitteeseen pitäisi suhtautua. B on sitä mieltä, että on totta, että joko Jones oli rohkea tai ei ollut, vaikka Jonesilla ei olisi koskaan ollut mahdollisuutta osoittaa sitä. A taas on skeptisempi. Hänen mukaansa meillä ei mahdollisuuksia todistaa disjunktion kumpaakaan puolta juuri sen vuoksi, että mitään evidenssiä kummastakaan käytöksestä ei ole. B kuitenkin edelleen haluaa pitää kiinni siitä, että meidän tiedollinen äärellisyytemme eli kykenemättömyytemme todistaa jompaakumpaa disjunktion puolta, ei pitäisi olla este sille, että koko disjunktio ei voisi olla tosi ja vieläpä välttämättä tosi. Toimijan B mukaan voi olla joku muu ihminen, joka on paremmissa tilanteissa arvioida Jonesin rohkeutta tai sen puutetta tai sitten voi olla jokin epätavallinen tosiasia, jonka perusteella disjunktion toinen puoli voidaan todistaa. Epätavallisen tosiasian saattaisi tietää Jumala. Kyseessä saattaisi olla rohkeutta tuottava henkinen mekanismi. Jumala hyvin tietäisi, onko se Jonesilla, koska hän on sen Jonesiin laittanut.

Esimerkin idea on siinä, että toimijan B kannassa Jonesin rohkeus tai sen puute olisi ollut jo olemassa riippumatta siitä, manifestoituuko se mitenkään hänen käytöksessään.

Dummett huomauttaa, että henkinen mekanismi on ehkä liian uskomaton ajatus. Niinpä tilanne on korjattavissa kahdella tavalla. Joko tyydymme pitäytymään toimijan B kantaan, mutta korvaamaan henkinen mekanismi esimerkiksi fysiologisella mekanismilla⁴⁴ tai sitten hyväksymme toimijan A päätelmän siitä, että 'Jones joko oli rohkea tai sitten hän ei ollut' ei ole loogisesti välttämätön totuus. Selvää on, että Dummett kannattaa toimijan A kantaa ja sanoo henkilöstä, joka noudattaa toimijan A esimerkkiä seuraavasti: "In accepting A's position he makes a small retreat from realism..." (Dummett 1978, 16). Kyseessä on vain pieni perääntyminen realismista, koska toimijan A mielipiteet koskevat vain realismia ihmisluonteen suhteen (ibid., 16).

Suurempi siirtymä realismista on se, että vaadimme kaikilta lauseilta saman. Näin päädyimme seuraavan kantaan. Olemme oikeutettuja sanomaan, että väite P on joko tosi tai epätosi (siis on olemassa jotain, jonka vuoksi P on tosi) vain silloin, kun P on lause, jonka me äärelliset olennot voimme todistaa tai kumota. Väitteen P todeksi tekevä seikka on todistus, että P. Tämä tarkoittaa, että lauseen P täytyy olla *efektiivisesti ratkeava väite* (Effectively Decidable Statement). Lause kuten 'Jones oli rohkea' ei läpäise tätä testiä, sillä se sisältää piilotetun kontrafaktuaalin. (ibid., 16-17.)

Dummett sanoo artikkelissa, että hän on kääntänyt tavallisia lauseita koskevan oikeutuksen siihen, mitä intuitionistit sanovat matemaattisista väitteistä. Intuitionismi sanoo, että tarvitsemme aina yksittäisiä matemaattisia väitteitä koskevan todistuksen, jotta voimme tietää lauseen totuuden ja näin myös sen merkityksen. Intuitionismi siis vastaa hyvin Dummettin artikkelin johtopäätöksiä. Hän kiteyttää ne seuraavasti:

Here we have abandoned altogether the attempt to explain the meaning of a statement by laying down its truth-conditions. *We no longer explain the sense of a statement by stipulating its truth-value in terms of the truth-values of its constituents, but by stipulating when it may be asserted in terms of the conditions under which its constituents may be asserted.* The justification for this change is that this is how we in fact learn to use these statements... (ibid., 17-18.)

---

⁴⁴ Karen Green muuttaa henkisen mekanismin geneettiseen mekanismiin, joka voitaisiin *ehkä* todentaa geneettisellä kartoituksella. Joko toimijalla on rohkeusgeeni tai sitten ei ole, vaikka geeni tai sen puute ei käytöksessä näkyisikään, mutta kuinka uskottavaa rohkeusgeenin kartoittaminen on. (Green 2002, 120.)

Dummettin antirealismiksi vaatii enemmän kuin vain lauseen totuusehdot tietääksemme lauseen merkityksen. Tämä teesi johtaakin toiseen totuutta koskevaan ohjaavaan periaatteeseen. Se voidaan muotoilla seuraavasti:

Periaate K⁴⁵: Jos väite on tosi, niin täytyy olla periaatteessa mahdollista tietää se todeksi.

Tämä periaate liittyy kiinteästi ensimmäiseen periaatteeseen, sillä periaate K kvalifioi totuudentekijäperiaatteen sisällölliset seuraukset. Jos on periaatteessa mahdotonta tietää, että väite on tosi, niin miten mikään voi tehdä lauseen todeksi. (Dummett 2003, 61.) Periaate vaatii näyttöä siitä, että kielenkäyttäjät osaa käyttää lausetta oikein ja tämä taas vaatii kielenkäyttäjältä väitteen oikeutusta. Parhaiten tämä tapahtuu osoittamalla väitteelle todistus. Tämän kannan seuraus on, että kun kyse on efektiivisesti ratkeamattomista väitteistä, niin *kolmannen poissuljetun periaate* ei päde. Dummett korostaa, että kolmannen poissuljetun periaatetta ei hylätä sen takia, että olisi olemassa kolmas totuusarvo. Se hylätään, koska kolmannen poissuljetun lain avulla tuotetun lauseen totuusarvoa ei ole tuotettu sen perusteella, mikä oikeuttaa meidät väittämään lause. (Dummett 1978, 18.)

6.3. Subjunkttiivinen konditionaali: Onko Castro kohtelias?

6.3.1. Ratkeamattomat lauseet

Dummettin mukaan ratkeamattomuutta liittyy seuraaviin lausetyyppisiin:

- (i) Pääsemättömiin aika-avaruus paikkoihin viittaaminen kuten kaukaisiin paikkoihin tai kaukaisiin menneisiin aikoihin.

- (ii) Rajaamattoman kvantifioinnin käyttö yli äärettömien totaliteettien esimerkiksi kaikkien tulevaisuuden tapahtumien yli.

---

⁴⁵ Knowledge eli periaate on tietoa koskeva.

(iii) Subjunktiivisen konditionaalien käyttö. (esim. Dummett 1991b, 315.)

Kaikki näistä ovat omalla tavallaan tärkeässä asemassa Dummettin ajattelussa. Hänen antirealistinen ajattelunsa on alkanut mennyt aikaa koskevista huomioista (Dummett 1978, 333-357). Ajan metafysiikkaan hän on palannut varsinkin viimeaikoina (Dummett 2004 ja 2006). Kohta (ii) taas on tärkeä intuitionistisen logiikan kannalta. Klassiset intuitionistit suhtautuvat epäilevästi äärettömyyden käsitteeseen ja siksi he eivät myöskään hyväksy todistuksia, jotka vaativat viittauksen äärettömiin sekvensseihin tai prosesseihin. He ovat siis finitistejä Dummettin ja Wrightin tavoin. Vaikka kaksi edellistä kohtaa ovatkin tärkeitä Dummettin ajattelussa, keskityn nyt kuitenkin kohtaan (iii). Keskityn tähän kohtaan siksi, että se tuo kaikkein parhaiten esiin, mistä intuitionistisessa logiikassa on kysymys.

6.3.2. Castron ja Carterin tapaaminen

Dummett on esittänyt artikkelissaan 'The Philosophical Basis of Intuitionistic Logic' (1978, 215-247) hyvän esimerkin ratkeamattomasta lauseesta. Esimerkki käsittelee Fidel Castron ja Amerikan silloisen presidentin Jimmy Carterin kohtaamista. Miten Castro käyttäytyisi tässä tilanteessa? Olisiko Castro kohtelias vai epäkohtelias Carteria kohtaan? Konditionaali on subjunktiivisessa muodossa, koska Castro ja Carter eivät koskaan tavanneet ja joudumme näin enemmän tai vähemmän arvailemaan Castron käytöstä. Spekuloidessamme asiaa, voidaan konditionaali muotoilla seuraavasti:

$$(1) A \rightarrow (B \vee C).$$

Annetaan konditionaalille (1) seuraava tulkinta. Jos Castro ja Carter kohtaisivat (A), niin joko Castro on epäkohtelias (B) tai Castro on kohtelias Carteria kohtaan (C). Kolmannen poissuljetun periaatteen perusteella voimme päätellä konditionaalista (1) seuraavan disjunktion:

$$(2) (A \rightarrow B) \vee (A \rightarrow C).$$

Intuitionistin mukaan askel ei ole validi. Hänen mukaansa ongelma on suunnassa. Emme voi edetä kompleksisemmasta yksinkertaiseen, koska emme ole ensin efektiivisesti päättäneet kumpi $A \rightarrow B$ vai $A \rightarrow C$ on tosi vai onko kumpikaan. Kolmannen poissuljetun lain perusteella toinen näistä on aina tosi sen vuoksi, että konditionaali (1) on tosi ja tällöin myös disjunktio (2) on tosi. Kuten muistamme luvusta 3.8, kompleksisen lauseen $A \vee B$ todistukseksi käy se, että todistamme jommankumman atomilauseen todeksi. Arend Heyting toteaa disjunktion todistuksesta seuraavasti:

As to disjunction, we can assert $A \vee B$ when we have performed one of the constructions A or B ; but be careful, it is nonsense to say that I have performed A or B without knowing which of the two (Heyting 1974, 87).

Ymmärtääkseni juuri tämä ”varomattomuus” on päässyt käymään klassisen logiikan käyttäjälle. Hän on todistanut disjunktion (2) validiksi käyttämällä konditionaalia (1) ja kolmannen poissuljetun lakia. Hän ei kuitenkaan tiedä, kumpi puoli disjunktioista on tosi.

Toinen klassinen esimerkki kyseisestä varomattomuudesta on klassisen logiikan kaksioisnegaatiota koskeva päättelysääntö. Klassisen logiikan kolmannen poissuljetun lain perusteella voimme päätellä, että aina jos kompleksinen lause $\neg\neg A$ on tosi, niin myös A on tosi. Intuitionistisen tulkinnan mukaan voimme ainoastaan päätellä toisinpäin: jos A on tosi, myös $\neg\neg A$ on tosi. Jos emme efektiivisesti tiedä atomilauseen A totuusarvoa, voimme sanoa vain, että lause $\neg\neg A$ on tosi, jos ja vain jos ei ole niin, että A ei ole tosi. Tämä ei kuitenkaan ole intuitionistisen logiikan mukaan sama asia kuin jos sanoisimme, että A on tosi. (Dummett 1991b, 58.)

Miksi sitten kolmannen poissuljetun laki ei ole intuitionismin mukaan voimassa edellisissä esimerkeissä? Vaikka onkin selvää, että Castron ja Carterin oleminen samassa tilassa on välttämätön ehto sille, että Castrolla on jonkinlainen (kasvokkainen) reaktio Carteriin, niin tämä ei ole *oleellisessa mielessä riittävä ehto*⁴⁶ Castron reaktiolle. Kun muistamme jälleen aiemmin esitellyn intuitionistisen kannan konditionaalien todistuksesta, niin on hyvin epäilyttävää, että todistus siitä, että Castro ja Carter kohtaavat sisältäisi myös todistuksen Castron kohteliaisuudesta tai epäkohteliaisuudesta. Maapallon ilmakehän olemassaolo on välttämätön ehto sille, että minä voin kirjoittaa Dummettin kielifilosofiasta. Mutta maapallon ilmakehä ei ole vielä kovin hyvä selitys sille, että kirjoitan Dummettin

---

⁴⁶ Termi ei ole Dummettin vaan Wrightin.

kielifilosofiasta. Todistus maapallon ilmakehästä ei sisällä todistusta minun kirjoittamisestani tai kirjoittamattomuudestani.

Dummett esittää kaksi syytä, miksi askel konditionaalista (1) disjunktioon (2) ei ole validi. Ensimmäisessä tapauksessa etulause A tarvitsee lisäyksen, joka on riittävä ja oleellinen ehto lauseen B tai lauseen C toteutumiselle. Castron kohteliaisuus voi esimerkiksi riippua siitä, missä tapaaminen järjestetään. Edustakoon Q lisäehtoa, että tapaaminen tapahtuu Havannassa. Kohdan (1) perusteella, voimme esittää tapauksen seuraavasti:

$$(3) (A \wedge Q) \rightarrow B,$$

$$(4) (A \wedge \neg Q) \rightarrow C$$

Kohtien (3) ja (4) perusteella voimme nyt sanoa, että jos tapaaminen tapahtuu Havannassa, Castro on epäkohtelias Amerikan presidenttiä kohtaan. Jos taas tapaaminen tapahtuu muualla kuin Havannassa, niin Castron kohteliaisuus toteutuu. Mutta kuten Dummett huomauttaa tapauksesta, subjunktiivinen etulause A ei sisällä eikä oleta kumpaakaan lausetta Q tai sen negaatiota. Tästä huolimatta ensimmäinen tapaus päättyy kuitenkin onnellisesti, sillä löysimme oleellisessa mielessä riittävän ehdon jommankumman takalauseen atomilauseen toteutumiselle. Toinen syy on se, kun riittävää lisäehtoa kummankaan takalauseen toteutumiselle erikseen ei löydy. Tällöin lauseen totuusarvo ei määräydy millään lisäehtoien spekulatiolla (kyseessä on subjunktiivinen konditionaali). (ibid., 244-245.) Tällöin kyse on aidosti ratkeamattomasta lauseesta.

6.4. Totuusehtosemantiikka ja kielenkäyttäjän tieto

Seuraavaksi tarkastelemme seikkaperäisesti, millaisia muutospaineita Dummettin antirealismi aiheuttaa semanttiselle teorialle. Dummett aloittaa merkittävän artikkelinsa 'What is a Theory of Meaning (II)' (2003, 34-94) kysymyksellä: Sisältyykö lauseen merkitys sen totuusehtoihin? Hänen mukaansa hyvin yleinen vastaus on myönteinen ja hän itsekään ei ole täysin varma pitäisikö kysymykseen vastata myöntävästi vai kieltävästi. Mutta hän sanoo heti tämän jälkeen, että myönteistä vastausta uhkaavat vakavat ongelmat. (ibid., 34.)

Dummettin mukaan totuusehtosemantiikka ei ole ongelmallista yksityiskohdiltaan vaan perusteiltaan. Fregen, Tarskin ja Davidsonin ansiosta me tiedämme tarpeeksi hyvin, miten semanttinen ”totuusehtokone” rakennetaan, mutta meillä ei ole mitään syytä olettaa, että voimme ottaa sen käyttöön. Dummettin mukaan ensimmäinen tehtävä on muotoilla kysymys oikein:

A step in the right direction is taken by conforming to what is, I believe, the correct observation that philosophical questions about meaning are best interpreted as questions about understanding: a dictum about what the meaning of an expression consists in must be construed as a thesis about what it is to *know* its meaning. So construed, the thesis becomes: to know the meaning of a sentence is to know the condition for it to be true. (ibid., 35.)

Tässä Dummett jälleen toistaa, että kielenymmärrys palautuu kielenkäyttäjän tietoon ilmauksien merkityksistä. Totuusehtosemantiikan keskeinen teesi on

Lauseen merkityksen tietäminen on sen totuusehtojen tietämistä⁴⁷.

Kun hän tarkastelee tämän teesin paikkansapitävyyttä, esiin nousee jälleen kompositionaalisuus. Seuraavaksi pitääkin tarkastella, miten totuusehtosemantiikka pystyy tuomaan esiin kielenkäyttäjän ymmärryksen eli tiedon siitä, miten lauseen merkitys syntyy sen osista. Dummett erottaa merkityksenteoriassa kolme osaa. Näistä kaksi ensimmäistä koskevat kompositionaalisuutta. Kaksi ensimmäistä osaa ovat teorian ydin (core) ja teorian kuori (shell). Teorian ytimeksi Dummett kutsuu artikkelissa referenssiteoriaa, koska totuusehdot osoittavat teoreemat syntyvät yksittäisien sanojen referenssiä koskevien aksioomien perusteella⁴⁸. Teorian kuoreksi Dummett kutsuu mielenteoriaa. Juuri mielenteoria tuo esiin kielenkäyttäjän tiedon siitä, mitä referenssiteoria pitää sisällään. Nämä kaksi teoriaa muodostavat yhdessä kompositionaalisuutta koskevan osan merkityksenteoriasta. Toinen osa on voimanteoria, jota Dummett kutsuu merkityksenteorian lisäosaksi (supplementary part). (ibid., 40.) Dummettin mukaan kumpikin verifikationistinen ja totuusehtoihin perustuva merkityksenteoria voi sisältää kaksi ensimmäistä osaa, sillä referenssin kautta molemmat teoriat voivat edetä *tietoon*

---

⁴⁷ Tennant lyhentää teesin näppärästi muotoon $K(M)=K(TC)$ eli tieto (K) merkityksestä (M) on yhtä kuin tieto (K) totuusehdoista (TC) (Tennant 2004, 45–46).

⁴⁸ Uskoakseni Dummett korostaa referenssiteoriaa siitä syystä, että näin hän luo mahdollisimman paljon yhteistä pohjaa totuusehtosemantiikan kanssa, koska totuusehtojen muodostamisessa referenssillä on ehkä kaikkein keskeisin rooli. Hän sanoo Tarskin totuusmääritelmään perustetuvasta totuusehtosemantiikasta seuraavasti: “[I]f we formulate the semantic theory in Tarski’s manner, in terms of satisfaction, the notion of reference still plays a crucial role in the theory” (Dummett 2003, 234). Esimerkiksi Davidsonin paradigmaattinen totuusehtosemantiikka perustuu juuri Tarskin totuusmääritelmälle.

referenssistä eli mieleen: ”To know the sense of a sentence is to know one particular thing about it – the condition for its truth, or the method of verifying it...” (ibid., 41). Erityinen asia (particular thing) määrittyy sillä, mikä valitaan merkityksenteorian keskeiseksi käsitteeksi, totuusehdot vai verifiointi.

Dummett nostaakin esiin haasteen siitä, miten teoriat selviävät, kun käsittelemme voimanteoriaa. Hän kysyy ensin, mikä on väitelauseen sisältö. Totuusehtoihin perustuvassa merkityksenteoriassa lauseen sisältö on yksinkertaisesti se, että väitelause on tosi. Dummett huomauttaa jälleen, että kielellisillä käytännöillämme on aina päämäärä. Totuusehtosemantiikassa teesi kääntyy niin, että teorian pitää selittää, miten kielenkäyttäjät käyttäytyvät väitteen totuuden perusteella. Tähän liittyvä yleinen ongelma on siinä, että tosi lause vaikuttaa toimintaan sen mukaan, mitä toimija haluaa. Näin kielenkäyttäjien halut ja päämäärät muodostavat jälleen ratkaisevan eron totuusehtosemantiikan ja verifikationismin välillä. Vaikka Dummett tunnustaa, että halut ja kielenkäytön päämäärät muodostavat ongelmallisen kentän mille tahansa merkityksenteorialle, niin totuusehtosemantiikalle ne muodostavat lisäongelman. Millainen käyttäytyminen puhuu sen puolesta, että kielenkäyttäjät hyväksyvät lauseen tai sen negaation totuusehdot silloin, kun kummankaan lauseen totuusehtoja ei voida havaita vallitseviksi? (ibid., 76.) Tällaisilla lauseilla Dummett tarkoittaa lauseita, jotka eivät ole efektiivisesti ratkeavia.

Tarkastellaan kysymystä seikkaperäisemmin, sillä selvitys tuo esiin, millainen yhteys eri merkityksenteorian osien välillä Dummettin mukaan on. Juuri tämä Dummettin painottama yhteys puuttuu totuusehtoihin perustuvasta merkityksenteoriasta. Mielen ja referenssin välinen erottelu tulee tietenkin Fregeltä. Fregen mukaan referenssin rinnalle tarvitaan mieli tuomaan esiin identiteettiväitteiden informaatio. Näin siis Fregelle mieli oli kognitiivinen käsite. Dummettin mukaan Fregen idea on kuitenkin vasta puoliväli kielenkäyttäjän tiedon tarkastelussa. Lisäksi tarvitaan kriteeri siitä, miten kielenkäyttäjän tieto manifestoituu. Dummett vaatii, että kielenkäyttäjän tiedon pitää manifestoitua kielellisissä käytännöissämme. Normatiiviset kielelliset käytäntömme kuuluvat taas voimanteorian alaan. Näin muodostuu yhteys toisaalta kielenkäyttäjän tietoa koskevan eli mielenteorian ja toisaalta voimanteorian välille. Vaikka Frege käsittelee voimanteoriaa, niin tästä huolimatta hän epäonnistui luomaan yhteyttä mielenteorian ja voimanteorian

välille. Dummettin mukaan syy tähän on se, että Frege muotoili merkityksenteoriaansa totuusehtoiseen muotoon. (ibid., 91.)

Otetaan jälleen esimerkki. Jos marsilainen agentti tulisi maahan ja haluaisi sekoittua maan ihmisten joukkoon kerätäkseen tietoa, niin millaista tietoa ja taitoa marsilaiselta vaadittaisiin. Ensin hänen tietenkin tulisi osata jotakin tiettyä luonnollista kieltä koskeva referenssiteoria kuten myös mielenteoria. Mutta vielä näillä varsin teoreettisilla kyvyillä ei marsilainen vakooja pystyisi soluttautumaan maan ihmisten joukkoon, sillä hän tarvitsee myös käytännön taitoja siitä, miten hän voi käyttää kieltä instrumenttina omiin päämääriinsä ja miten hän voi vaikuttaa maan ihmisiin kielellisillä kyvyillään. Tätä teoreettisen tiedon päälle tulevaa lisää voidaan Dummettin mukaan tarkastella voimanteorialla. (ibid., 85-87.) Kielenkäyttäjän tieto siis manifestoituu kielellisissä käytännöissä ja juuri tämä seikka unohtui Fregeltä:

I think that the defect in Frege's account of sense which is responsible for this hiatus lies in Frege's failure to insist that the theory of sense must explain in what a speaker's grasp of sense is manifested; and this failure is due to the exigencies of constructing a theory of sense within the framework of a realistic theory of meaning in terms of truth-conditions (ibid., 91).

Näin Dummettin argumentti totuusehtoihin perustuvaa merkityksenteoriaa vastaan muodostuu seuravaanlaiseksi. Totuusehtosemantiikan mukaan totuusehdot tuovat esiin lauseen merkityksen. Dummettille lauseen merkitys on sen käyttöä. Miten siis efektiivisesti ratkeamattoman lauseen totuusehdot voivat tuoda esiin lauseen käytön? Kyse ei ole nyt siitä, että verifikationistinen merkityksenteoria toisi esiin efektiivisesti ratkeamattoman lauseen käyttötavan. Kyse on siitä, että totuusehtosemantiikka lupaa liikaa. Se lupaa, että lauseen merkitys voidaan tyhjentävästi osoittaa sen totuusehdoilla. On kuitenkin selvää, että efektiivisesti ratkeamattomien lauseiden kohdalla on vaikea sanoa, miten kielenkäyttäjän tieto lauseen merkityksestä manifestoituu pelkästään totuusehtojen avulla. Miten kielenkäyttäjä voi osoittaa tietonsa siitä, että 'Lumi on valkoista' on tosi joss lumi on valkoista, jos kyseinen lause on efektiivisesti ratkeamaton? Dummettin mukaan siis aiemmin mainitun totuusehtosemantiikan teesin paikkansapitävyys on epäselvä.

Dummett pohtii myös hänen verifikationistisen merkityksenteoriaansa mahdollisuuksia. Hänen mukaansa luonnollinen reaktio antirealistiseen teoriaan on se, että se on liian vaativa. Se vaatii semanttiselta teorialta myös episteemisen osan, koska se vaatii myös

selityksen kielenkäyttäjän tosiasiallisesta tiedosta. Näin ollen voitaisiin väittää, että Dummett on ehkä sekoittanut semanttisen teorian episteemiseen. Mutta tästä huolimatta hän suhtautuu skeptisesti siihen, että jollain muulla tavalla voitaisiin tarkastella kaikkia niitä semantiikan aspekteja, joita Dummett arvostaa. Näitä ovat kielenkäyttäjän tieto eli *ymmärrys* lauseen kompositionaalisesta rakenteesta ja kielen *käytön* aspekti eli se, että kielenkäyttäjän tieto manifestoituu hänen tavassaan käyttää lausetta. Tässä tilanteessa Dummett pitäytyy mieluummin ehkä liian vaativassa teoriassa kuin teoriassa, jonka paikkansapitävyydestä hän ei ole varma. Hän on kuitenkin varma yhdestä seikasta. Tässä epäselvässä tilanteessa hän näkee tilaa kielifilosofialle ratkaisemaan, mikä on oikea merkityksenteoria tai mikä on merkityksenteorian keskeinen käsite. (ibid., 92-93.)

6.5. Reduktiivinen antirealismi ja antirealismien muunnelmät

Seuraavaksi tarkastelen muutamia antirealismien ja realismien muotoja. Tarkastelen tätä Dummettin usein käsittelemän reduktivismien kautta. Tämä tarkastelu tuo esiin, miten Dummettin antirealismi eroaa perinteisistä antirealistisista kannoista kuten fenomenalismista. Vaikka Dummettin mukaan reduktivismi liittyy moniin antirealistisiin ohjelmiin, niin se ei kuitenkaan ole antirealismia oleellisesti luonnehtiva piirre. Tarkastelemme, mitä Dummett tarkoittaa reduktivismilla ja sitä, miksi se ei loppujen lopuksi olekaan antirealismien keskeinen piirre. Lopuksi pyrin tuomaan esiin, mikä Dummettin antirealismille on keskeistä.

Määritellään aluksi kaikkein vahvin reduktiivinen ohjelma. *Reduktionismin* määritelmä kuuluu Dummettin sanoilla:

Reductionism, properly so called, is the thesis that there exist a translation of the statements of the given class into those of some other class, which I shall call the reductive class. This translation is proposed, not merely as truth preserving truth-values, but as part of the account of the meaning of statements of the given class: it is integral to the reductionist thesis that it is by implicit grasp of the scheme of the translation that we understand those statements. (Dummett 2003, 239.)

Tässä lainauksessa Dummett on korvannut aiemmin käytetyn lauseiden kiistellyn luokan termillä 'annettu luokka' (given class). Lainauksesta nousee esiin seuraava oleellinen seikka. Reduktiivisessa ohjelmassa totuusarvoltaan epäselvät lauseet pyritään palauttamaan eli kääntämään joihinkin toisiin lauseisiin eli reduktiiviseen luokkaan.

Näiden lauseiden totuusarvo ja merkitys eivät ole epäselviä. Tätä Dummett kutsuu *reduktionistiseksi teesiksi*. Hän antaa esimerkin klassisesta fenomenalismista, jossa materiaalisia objekteja koskevat väitteet pyritään palauttamaan aistidataa koskeviksi väitteiksi (ibid., 239).

Selvää on, että reduktiivisia ohjelmia on monenlaisia. Yleisesti on ajateltu, että reduktiiviset ohjelmat ovat aina siirtymä kohti antirealismia. Vaikka tämä ajatus ei olekaan aivan väärä, niin tästä huolimatta Dummettin mukaan toiset reduktiiviset ohjelmat ovat enemmän kallellaan realismiin ja toiset enemmän kallellaan kohti antirealismia. Tärkeä seikka realismi-antirealismikeskustelussa on, millaista semanttista teoriaa suosimme. Dummettin mukaan välttämätön edellytys realismille on aina *objektivistinen* semanttinen teoria. Objektivisuus on teorian ominaisuus, jonka mukaan jokainen mielekäs lause on tosi tai ei-tosi. Kolmannen poissuljetun lain säilyttävät teoriat ovat välttämättä objektivistisia, sillä kolmannen poissuljetun laista seuraa heikompi objektivistinen laki eli se, että kaikki mielekkäät lauseet ovat joko tosia tai ei-tosia. Näin ollen realistinen teoria on välttämättä objektivistinen, mutta Dummettin mukaan asia ei mene kuitenkaan toisinpäin. Kaikki objektivistiset teoriat eivät ole realistisia. (ibid., 235.) Tarvitsemme objektivistisen vakaumuksen lisäksi ilmausten referentiaalisuuden eli pidämme ilmauksia aidosti referentiaalisina. Objektivismin ja referentiaalisuuden käsitteet tuovat ensimmäiset kriteerit arvioida reduktiivisia ohjelmia. Mieto antirealisti ei hyväksy referentiaalisuutta, mutta hyväksyy objektivismia. Maltillinen antirealisti taas ei hyväksy lauseen totuusarvon kaksiarvoisuutta eli objektivismia. Vahva antirealisti ei hyväksy kumpaakaan. Viimeisenä voimme erottaa Neil Tennantin nimeämän radikaalin antirealistin. Tällainen antirealisti oli Tennantin mukaan Wittgenstein muiden ihmisten mielten suhteen. Wittgenstein ei hyväksynyt, että tieto muiden ihmisten mielten kuvauksien totuusehdoista valaisisivat tietoa kuvauksien merkityksistä. (ibid., 242 ja Tennant 2004, 45-46.) Aiemmin sanotun perusteella Dummettin antirealismi näyttää asettuvan radikaaleimman antirealismien leiriin, sillä aiemmin on käynyt ilmi, että Dummett suhtautuu epäilevästi totuusehtosemantiikkaan.

Seuraavaksi erojen tarkastelussa Dummett esittää reduktionismia heikomman teesin, jota hän kutsuu *reduktiiviseksi teesiksi*. Siinä missä reduktionistinen teesi väittää, että on olemassa jokin toinen luokka lauseita, johon annetun luokat lauseet voidaan palauttaa, reduktiivinen teesi on vaatimattomampi. Se sanoo, että saamme selvyyttä annetun luokan

lauseisiin vain, jos löydämme luokan lauseita, joihin annetun luokan lauseet voidaan kääntää. Mutta teesi ei kuitenkaan väitä, että tällainen luokka aina löytyy. Syitä tähän voi olla useita. Esimerkkinä Dummett antaa muun muassa Donald Davidsonin ei-reduktiivisen materialismin. Davidsonin ei-reduktiivisen materialismin mukaan (arki)psykologisia väitteitä ei voida kääntää neurofysiologisiksi väitteiksi eli reduktiivisen luokan lauseisiin.⁴⁹ Tämä johtuu Dummettin mukaan siitä, että meillä ei ole keinoja identifioida psykologisia lauseita eli annetun luokan lauseita neurologisen luokan lauseisiin. (Dummett 2003, 242-245.) Kumpikaan teesi ei kuitenkaan välttämättä vaadi vetäytymistä realismista. Reduktiivisen teesin kannattaja voi edelleen pitäytyä totuusehtosemantiikassa kuten Davidson tekee psykologisten väitteiden kohdalla ja tällöin edelleen ilmausten referentiaalisuus on tärkeässä asemassa totuusarvon arvioinnissa. Reduktionististi taas voi sanoa, että jos ja kun löydämme yksi-yhteen suhteen annetun ja jonkun toisen luokan välillä, tällöin edellisen luokan termit voidaan ymmärtää viittaavaan jälkimmäiseen luokkaan. Näin ollen Dummett päätyykin seuraavaan johtipäätökseen: Reductionism is... not intrinsically anti-realist: it depends on the character of the translation proposed. A *fortiori*, a reductive thesis does not in itself involve any rejection of realism (ibid., 246).

Heti edellisen jälkeen Dummett jatkaa, että reduktiivinen teesi sekoitetaan usein realismin hylkäämiseen siksi, että reduktiivinen teesi on usein ensimmäinen askel matkalla kaksiarvoisen logiikan hylkäämiseen. Dummett kutsuukin reduktiiviseen teesiin pohjautuvaa realismia *sofistikoituneeksi realismiksi*. Reduktiivisen teesin vastapuoleksi Dummett asettaa *palautumattomuusteetin* (Irreducibility Thesis). Tämä kuuluu annettuun luokkaan sovellettuna niin, että mikään reduktiivinen teesi ei käy tähän luokkaan. (ibid., 246-247.) Dummettin mukaan palautumattomuusteesi tuo selvyyttä yleisesti tunnettuun, mutta epäselvään filosofiseen nimikkeeseen, naiiviin realismiin (Naïve Realism). Dummettin mukaan annettua luokkaa koskeva naiivi realismi tulkitsee luokan realistisesti (soveltaa siihen kolmannen poissuljetun lakia) ja lisäksi pitää kiinni palautumattomuusteestistä. (ibid., 247-248.) Antirealismen sisällä voimme tehdä samanlaisen erottelun antirealismen kahteen eri lajiin. *Reduktiivinen antirealisti* (Reductive Anti-realist) päätyy antirealismiin jonkin reduktiivisen teesin kautta kuten fenomenalistit.

---

⁴⁹ En tiedä, onko esimerkki aivan kohdallinen, sillä minusta Davidsonilla ei ole koskaan ollut ongelmia puhua psykologisen tai arkipsykologisen kielen lauseiden totuusarvoista. On siis vaikea sanoa, onko psykologisten lauseiden luokka Davidsonille kiistelty luokka. Tästä huolimatta esimerkki tuo esiin sen, millaisia ongelmia liittyy reduktiivisen teesin soveltamiseen.

Suoran antirealistin (Outright Anti-realist) kanta taas ei riipu reduktiivisesta teesistä. Tällainen kanta on esimerkiksi matemaattinen intuitionismi. (ibid., 263.)

Dummettin mukaan mikään näistä edellisistä ei kuitenkaan tuo esiin oleellisia eroja realismiin ja antirealismiin välillä. Viimeksi mainittu erottelu reduktiivisen antirealistin ja suoran antirealistin välillä antaa kuitenkin viitteitä tästä. Seuraavaksi pyrimme tuomaan esiin, mikä antirealismille on keskeistä, jos se kerran ei ole reduktionismi, objektivismin hylkääminen tai muu aiemmin mainittu kriteeri. Kuten on jo todettu, objektivismi on tärkeä seikka puhuttaessa semanttisen teorian realismista tai antirealismista. Objektivismi on realismille välttämätön edellytys, mutta objektivismi yksinään ei näytä olevan riittävä edellys realismille. Näyttää olevan, että tässä vaiheessa kolmannen poissuljetun lain hylkääminen ei ole täysin tiivis kriteeri erottamaan realistia ja antirealistia. Esimerkiksi Frege pitäisi ainakin osittain lukea antirealistien joukkoon. Fregelle tyhjiä erisnimiä sisältävien lauseiden kohdalla kolmannen poissuljetun laki ei pidä paikkaansa. Fregen mukaan tyhjän erisnimen sisältävä lause ei ole tosi eikä epätosi. Lisäksi näyttää olevan, että reduktionistisen tai reduktiivisen teesin yhteydessä on mahdollista ja joskus jopa välttämätön pitää kiinni realismista. Tässä tilanteessa Dummett kyseenalaistaa koko strategiansa kysyen, voidaanko realismi-antirealismikiista ratkaista pelkästään semanttisena ongelmana. Hän siis kyseenalaistaa sen, että realismiin ja antirealismiin välisessä kiistassa olisi kysymys ainoastaan siitä, miten lause saa totuusarvon. (ibid., 269.) Hän kirjoittaa seuraavasti:

To know whether or not we have a realistic interpretation of some class of statements, it is necessary to look, not merely at the formal structure of the semantic theory, but at the entire meaning-theory constructed on it as foundation. Even then, we shall not classify a given interpretation as antirealistic unless there is some form of realism with which to contrast it. (ibid., 269.)

Dummettin mukaan meidän on siis tarkasteltava semanttisen teorian perusteita päästäksemme realismi-antirealismikiistan ytimeen. Semanttisen teorian taustalla on jo tutuksi käynyt teoria kielen ymmärtämisestä. Toinen lainauksesta esiin nouseva seikka on se, että antirealismi on aina negatiivinen kanta. Riippuen antirealismiin laadusta, se tarvitsee aina vastapuolekseen jonkin realismiin muunnelman. Tätä seikkaa tarkastellaan hieman myöhemmin, mutta ensin tarkastellaan ymmärtämisen ongelmaa.

Dummettin mukaan realismi-antirealismikeskustelun ydintä ei voida tavoittaa yksistään semanttisen keskustelun avulla. Dummett sanoo: “[T]he fundamental thesis of realism... is

that we really do succeed in referring to external objects, existing independently of our knowledge of them...” (ibid., 270). Hänen mukaansa siis realismiin liittyy aina episteeminen komponentti. Tämän hän sanoo siitäkin huolimatta, että realismi on hänen mukaansa ensisijaisesti semanttinen doktriini. Mutta semanttisen teorian tarkoitus on kertoa meille, miten lauseen totuusarvo määräytyy sen komposition perusteella. Niinpä semanttisen teorian tarkoitus on toimia merkityksenteorian pohjana ja merkityksenteorian tarkoitus taas on selittää, mitä kielenkäyttäjät tietää, kun hän ymmärtää kielen ilmauksen ja miten hän ymmärtää ilmauksen semanttisen arvon. (ibid., 270-271.)

Dummettin mukaan oleelliset realismin ja antirealismen väliset erot nousevat esiin naiivin realistin ja antirealismen välillä. Tässä kontrastissa ei ole kyse ainoastaan semanttisesta ongelmasta vaan kyse on myös episteemisestä ja metafysisestä ongelmasta. Kyse on siitä, millainen on suhteemme ulkomaailmaan ja miten saamme siitä tietoa. Tällöin esiin nousee myös kysymys siitä, miten me vastaamme skeptikolle.

Aiemmin on todettu, että naivi realisti luottaa palautumattomuusteesiin. Näin ollen naiivin realistin saatava *suoraa tietoa* (direct knowledge) maailmasta, jota annetun luokan lauseet koskevat. Suoralla tiedolla Dummett tarkoittaa tietoa, jota ei ole tuotettu päättelyn avulla eikä se perustu esimerkiksi todistajanlausuntoihin. Naiivin realismin mukainen suora tieto pyrkii siis vastaamaan *kartesiseen epäilyyn*. Dummett selventää tätä esittämällä, miten naiivi realisti vakuuttuu siitä, että menneisyys on todella ollut olemassa:

If my knowledge of the past, in memory, is the outcome of direct contact that I now make with the past event, then it must be *senseless* to suppose that I should have this memory even though the past event did not occur (ibid., 273).

Tämän perusteella Dummett sanoo, että aivan kuten antirealistin mukaan, niin myös naiivin realistin mukaan kielitiedon ja lauseen todeksi tekevän seikan välillä on yhteys. Heidän johtopäätöksensä tästä on kuitenkin päinvastainen. Antirealisti päättelee, että väite ei voi olla tosi, jos meillä ei ole tietoa sen totuudesta. Naiivi realisti taas uskoo, että väitteen täytyy olla tosi tai epätosi riippumatta siitä, onko meillä mahdollisuuksia havaita sitä todeksi tai epätodeksi. Naiivin realistin mukaan kyse ei ole siitä, että pystyisimme jokaisessa erityisessä tapauksessa havaitsemaan sen, mikä tekee väitteestä toden vaan siitä, että meillä on potentiaali suoraan havaintoon suotuisissa oloissa siitä, mikä tekee väitteen todeksi. Juuri tämä kyky riittää väitteen ymmärtämiseen. (ibid., 273.)

Naiiville realistille voidaan esittää kaksijakoinen ongelma. Ensinnä on ongelmallista, miten me voimme tehdä virheitä esimerkiksi mennyttä aikaa koskevissa arvostelmissa. Jos muistimme on suorassa yhteydessä menneeseen tapahtumaan, miten me voimme muistaa tapahtuman väärin? Toiseksi jos me olemme suorassa yhteydessä menneeseen eli muistissamme edelleen olemassa olevaan tapahtumaan, miten me tiedämme, että tapahtuma ei ole muuttunut sen jälkeen, kun se alun perin tapahtui? Dummett itse sanoo toisesta ongelmakohdasta, että koko kysymys on enemmän tai vähemmän mieletön. Mutta jos se on mieletön, niin koko ajatus suorasta kontaktista menneisiin tapahtumiin on mieletön. Onkin verrattain helppoa kuvitella, että kaikki palautumattomuusteesin hyväksyvät realistit eivät hyväksy suoran tiedon episteemistä komponenttia naiivissa realismissa. Tällaisia realisteja Dummett kutsuu *seminaiiveiksi realisteiksi*. (ibid., 273.)

Palaamme vielä seminaiiviin realismiin. Nyt Dummett jatkaa vielä naiivin realismin ja karteesisen epäilyn tarkastelua. Hänen mukaansa tämä suhde tekee ymmärrettäväksi joitakin aspekteja empiristisessä epistemologiassa. Klassinen empiristi kuten Locke halusi toiseelta irtaantua naiivista realismista, mutta toisaalta karteesisen epäilyn edessä hän turvautui suoran tiedon käsitteeseen. Locken mukaan sekundaarit kvaliteetit kuten värit eivät ole objekteissa itsessään vaan ne ovat voimia, jotka tuottavat aistimuksia meissä⁵⁰. Dummettin mukaan Locke ajaa itsensä ristiriitaan. Jos kerran sekundaariset kvaliteetit ovat voimia, jotka tuottavat meissä tuntemuksia, niin missä muualla ne voivat olla kuin objekteissa ja juuri tämän Locke kieltää. Dummettin mukaan Locken outo kanta johtuu siitä, että hän pyrkii ottamaan etäisyyttä naiiviin realismiin, mutta ei pysty kuitenkaan ottamaan etäisyyttä tarpeeksi. Kun ajattelemme materiaalistien objektien havaitsemista normaaleissa olosuhteissa, niin tällöin karteesinen epäily on suljettavissa pois. Mutta entäpä epänormaalit olosuhteet kuten valaistuksen riittämättömyys tai liiallisuus, miten suora kontakti väreihin onnistuu tällöin? Kuten joskus käy, kykymme arvioida objektien värejä ei manifestoidu aina materiaalistien objektien yhteydessä esimerkiksi huonon valaistuksen vallitessa. Tästä syystä Lockelle värit ovat *dispositio* havaita ne suotuisten olosuhteiden vallitessa. Naiiville realistille taas värien täytyy olla objekteissa, koska muuten ne eivät voi olla suoran tiedon kohteita. Näin Locken ristiriitaiset huomautukset

---

⁵⁰ Dummett lainaa Lockeä seuraavasti: "Locke says, of colours, that they 'are nothing in the object themselves but powers to produce various sensations in us'" (ibid., 274).

ovat nyt Dummettin mukaan ymmärrettävissä, mutta kyseessä on silti jokseenkin ristiriitainen kanta, joten se ei ole hyväksyttävissä. (ibid., 274-275.)

Ristiriidan ratkaisu on kysymyksessä, miten suhtautua karteesiseen epäilyyn. Locken kanta muodostuu ristiriitaiseksi vasta, kun hän pyrkii vastaamaan karteesiseen epäilyyn. Dummettin mukaan suoran tiedon idea tekee naiivin realismin hyvin vaikeaksi ymmärtää. Tästä syystä Dummett itse lieventää tiedon hankkimisen kriteereitä. Hän ei vaadi väitteen oikeutukseen suoraa tietoa tai havaintoa. Hän sallii matemaattisten todistusten tavoin päättelyn avulla saadut tulokset myös empiirisissä tapauksissa. Lisäksi esimerkiksi mennyttä aikaa koskevissa väitteissä kuolleiden ihmisten todistajanlausunnot (siis heidän kirjoituksensa) kelpaavat todistusaineistoksi. Uskoakseni myös kieliyhteisön perimätieto käy tavasta hankkia väitteelle oikeutus. (Dummett 2004, 65-68.) Tämä ei kuitenkaan ole koko vastaus suoraan tietoon luottavalle realistille. Dummettin mukaan naiivin realistin vastaus karteesiseen epäilyyn on lähtökohdiltaan väärä.

Oikea vastaus karteesiseen epäilyyn ei ole kieltää mahdollisuutta epäillä jokaista yksittäistä mielekästä ilmausta vaan kieltää epäily jokaista yksittäistä mielekästä ilmausta kohtaan yhtä aikaa. Vaikka tämä olisikin Dummettin mukaan mahdollista, niin hänen mukaansa kaiken epäily yhtä aikaa on pikemmin neuroottinen kuin mielekäs harrastus. Dummettin mukaan karteesisen epäilyn ongelma on sen yleisyys. Dummett mainitsee hyväksyvästi Russellin idean, että me emme voi kumota ajatusta, että maailma olisi syntynyt kaikkine menneen ajan viitteineen kuten muistoinemme viisi minuuttia sitten. (ibid., 275-276.) Dummettin mukaan koska naiivin realismin suoran tiedon doktriini on epäkoherentti, niin sen vanha kilpakumppani, idealismi on saanut liian helpon voiton realismista. Viimeaikaisessa filosofisessa keskustelussa taas seminaivi tai sofistikoitunut realisti on saanut liian helpon voiton, kun ne ovat pudottaneet pois sen opin, mikä naiivissa realismissa on epäkoherenttia. Suoran tiedon hylkäämisen jälkeen myös realisti voi hyväksyä epäsuoraa tietoa, joten epäsuoran tiedon hyväksyminen ei voi olla Dummettin antirealismia oleellisesti luonnehtiva piirre. Dummett sanoo, että näissä viimeaikaisissa keskusteluissa episteemisen suoran tiedon käsitteen omaava realismi ei ole enää vartenotettava kilpailija ja juuri tämä seikka saattaa olla hämäävä, kuten hän sanoo:

This very fact may, but ought not to be allowed to, obscure the importance of the distinction between sophisticated realist and what... I have been calling the semi-naïve realist; above all, it should not lead us to mistake the sophisticated realist for the anti-realist (Dummett 2003, 276).

Dummettin idea on siinä, että olipa kyse sitten naiivista, seminaiivista realismista tai sofistikoituneesta realismista, niin ne kaikki ovat vastapuolia varsinaiselle antirealismille. Ne sitoutuvat teeseihin, jotka antirealismi hylkää. Mutta nyt saattaa herätä kysymys, miksi puhua realismin keskeisistä aspekteista, kun tarkoituksena on etsiä antirealismien keskeisiä piirteitä. Syy tähän on se, että niin kuin aiemmin Dummettin lainauksesta kävi ilmi, antirealismi on aina negatiivinen kanta ja näin ollen se tarvitsee vastapuolekseen aina jonkin realistisen kannan. Dummettin sanoin: ”Anti-realism, which... can assume a wide variety of forms, is, as such, a negative doctrine: it is correlative to a corresponding species of realism” (Dummett 2003, 265). Tästä syystä tarkasteltaessa antirealismien keskeisiä piirteitä on lähes yhtä tärkeää tarkastella realismien keskeisiä piirteitä. Antirealismia ei ole ilman realismia.

Dummettin mukaan realismille ja antirealismille on keskeistä semantiikan ja epistemologian yhdistyminen. Näin antirealismien oleelliseksi vastapuoleksi nousee naiivi realismi siitäkin huolimatta, että se ei ole enää vakavasti otettava kanta, sillä Dummettin antirealistisesta näkökulmasta seminaiivi realisti pitäytyy kuitenkin siinä teesissä, jonka antirealistin on hylättävä. Kaikkien kantojen mukaan ymmärrämme lauseen, kun tiedämme, millainen seikka tekee lauseesta toden. Tämän jälkeen realismien ja antirealismien tiet eroavat. Realisti uskoo, että väitteen todeksi tekevä seikka on olemassa meistä riippumatta. Antirealisti taas uskoo, että väite voi olla tosi vain, jos me tiedämme väitteen todeksi tai meillä on tiedossa efektiivinen tapa todistaa lause.

6.6. Maltillinen ja radikaali antirealisti

Teoksessaan *Taming of the True* Neil Tennant (2004) pääosin puolustaa, mutta osin myös kritisoi dummettilaista antirealismia. Tästä syystä hän myös käsittelee sitä varsin kattavasti. Tuon lopuksi esiin muutaman seikan Tennantin esityksestä niin, että se tuo selkeyden Dummettin realismia ja antirealismia vertailevaan tutkimusohjelmaan.

Luokittelimme antirealismien jo aiemmin miettoon, maltilliseen ja vahvaan antirealismiin. Lisäksi Tennant mainitsi neljännen antirealismien muodon. Tätä hän kutsuu radikaaliksi antirealismiksi. Radikaalia antirealistia luonnehtii kanta, että hän ei hyväksy teesiä, että

tieto lauseen totuusehdoista tuo esiin lauseen merkityksen. Radikaali antirealismi näyttää siis olevan Dummettin kanta. Kun Dummett luo nämä kolme kriteeriä, objektivismiin, referentialismiin ja totuusehtosemantiikkaan, kaksi ensimmäistä voidaan johtaa reduktiivisten ohjelmien avulla, mutta kolmas kriteeri, totuusehtosemantiikan hylkääminen on reduktiivisista ohjelmista riippumaton kriteeri antirealismille.

Tennant kritisoi Dummettia siitä, että artikkelissaan 'Realism' (Dummett, 2003, 230-76) hän ei perustele riittävästi, miksi antirealistin on hylättävä objektivismi, jonka hylkääminen luonnehtii maltillista antirealismia. Objektivismi on teesi, jonka sisältö on klassisen logiikan kaksiarvoisuus. Itse olisin taipuvainen yhtymään kritiikkiin. Mutta kuten Tennant huomauttaa aivan oikein, syyt objektivismiin hylkäämiseen on luettavissa Dummettin muusta tuotannosta. (Tennant 2004, 45-46.)

Tennant toistaa kaksi Dummettin antirealismiin kulmakiveä, kompositionaalisuuden ja manifestaatioehdon. Käsi kädessä kompositionaalisuuden mukana Dummettin filosofiassa kulkee kontekstuaalisuus. Tennantin mukaan termi 'molekularismi' sisältää nämä molemmat aspektit. Kontekstuaalisuus, kompositionaalisuus ja manifestaatioehto ovat myös Quinen filosofian keskeisiä teemoja. Näin Tennant antaa molekularismin ja manifestaatioehdon hyväksyvälle kaksi vaihtoehtoa: joko hylätä kaksiarvoisuus, kuten maltillinen antirealistin tekee tai hyväksyä merkityksen epämääräisyys, kuten Quine tekee. Perusteluna Tennant antaa seuraavan argumentin, jonka sekä antirealisti että Quine hylkäävät. Argumentissa on kolme premissiä ja johtopäätös, jonka molemmat hylkäävät:

- (1) Lauseen merkitys on annettu totuusehdoissa;
  - (2) merkitys on määräinen;
  - (3) totuus on kaksiarvoinen;
- siis*, merkityksen ymmärtäminen ei voi manifestoitua kokonaan käyttäytymisessä.

Johtopäätös selvästi rikkoo manifestaatioehto. Maltillinen antirealisti ja Quine hyväksyvät molemmat ensimmäisen premissin (toisin kuin Dummett). Quine hylkää toisen premissin, sillä hänelle käänös on epämääräinen. Näin myös merkitys on epämääräinen. Maltillinen antirealisti taas hylkää totuuden kaksiarvoisuuden ja näin säilyttää merkityksen määräisyyden. (ibid., 47.) Samoin tekee Dummett, mutta hän uskoo lisäksi, että premissin (3) hylkäämisestä seuraa premissin (1) hylkääminen.

Samoin kuin radikaali, totuusehtosemantiikan hylkäävä antirealisti niin myös maltillinen antirealisti pelastaa merkityksen määräisyyden, mutta tärkeämpää on kuitenkin se, että he molemmat voivat säilyttää totuuskäsityksensä. Antirealistinen logiikka ei ole kaksiarvoista, mutta antirealistinen totuus on aina tiedettävissä. Tennant sanoo:

Manifestation and molecularism are principles in the epistemology of linguistic understanding... Manifestation and molecularism have as an immediate corollary a wider epistemological principle: that all truths are knowable. (ibid., 47).

Tennantin mukaan siis Dummettinkin standardeilla kaksiarvoisuuden hylkääminen on riittävä ehto realismin hylkäämiseen. Kuitenkin artikkelissa 'Realism' Dummett painottaa, että antirealismi vaatii kaksiarvoisuuden hylkäämisen lisäksi totuusehtosemantiikan hylkäämistä. Tämän perusteella voidaan siis sanoa, että Dummettin mukaan ainoastaan radikaali antirealisti on "oikea" antirealisti ja Tennantin puoltama maltillinen antirealismi jää enemmän tai vähemmän realismin leiriin. Tennant kritisoi Dummettia siitä, että hän ei selitä, miksi kaksiarvoisuuden hylkääminen ei ole riittävä syy antirealismiin. Tennantin kritiikki onkin näyttänyt osuneen maaliin, sillä hänen mainitsemisensa muissa lähteissä Dummett yksinkertaisesti jättää sanomatta maltillisen antirealismen kritiikin. Itse asiassa hän sanoo melkein päinvastoin. Hän ensin toteaa seuraavasti: "Rejection of bivalence is not, in itself, rejection of classical logic"(Dummett 1991b, 318). Mutta tämän jälkeen Dummett huomauttaa, että kaksiarvoisuuden hylkäämisen mukanaan tuoma verifikationistinen merkityksenteoria on täysiveristä antirealismia:

An adherent verificationist meaning-theory will inevitably reject a pure realist metaphysics... If our statements and our thoughts are not determinedly either true or false, then reality itself is indeterminate; it has gaps, much as a novel has, in that there are questions about the characters to which the novel provides no answers, and to which there therefore are no answers. (ibid., 318.)

Yhteenvetona voidaan siis sanoa, että Dummettin antirealismien keskeiseksi periaatteeksi muodostuu pikemminkin periaate K kuin totuusehtosemantiikan hylkääminen. Juuri tätä antirealistista käsitystä vasten voimme ymmärtää myös, miksi Frege joutuu realistien leiriin, vaikka emme hyväksyisikään Dummettin teesiä siitä, että Frege sitoutui totuusehtosemantiikkaan. Frege ei nimittäin koskaan sanonut suoraan mitään sellaista, joka olisi sitonut hänet totuusehtosemantiikkaan. Sen sijaan Frege toteaa yksiselitteisesti realistisen teesin siitä, että totuus on meistä riippumaton: "What is true is true independently of the person who recognises it to be true..." (Frege 1979, 2).

Kuten edellisestä huomasimme periaatteelle K voidaan antaa useita painotuksia. Itse katson, että periaatteen tärkein sisällöllinen aspekti on teesi, että kaikki totuudet ovat tiedettävissä. Tämän teesin keskeisin seuraus taas on kaksiarvoisuuden hylkääminen ja se on reduktiivisista tendensseistä riippumaton teesi. Näin ollen myös maltillinen antirealismi täyttää minusta kaikki Dummettin tähdentämät antirealismin kriteerit. Maltillinen antirealistisesti hyväksyy semantiikan episteemisen aspektin. Hän hylkää naiivin tai seminaaiivin realismin hyväksymällä *episteemisen* periaatteen K. Näin hän hyväksyy periaatteen K *semanttisen* seurauksen eli kolmannen poissuljetun lain hylkäämisen. (Luvussa 7.4.5 palaamme vielä tarkentamaan tätä kantaa Wrightin avustuksella.)

6.7. Metafysiikan looginen perusta

Mikä on sitten Dummettin asenne ratkeamattomiin lauseisiin eli lauseisiin, joihin kolmannen poissuljetun laki ei päde? Tarkastellaan ensin kolikon toista puolta eli antilingvististä kantaa. David Lewis muotoilee oman kantansa seuraavasti:

We make languages and concepts and descriptions and imaginary representations that apply to worlds. We make stipulations that select some worlds rather than others for our attention. Some of us even make assertions to the effect that other worlds exist. But none of these things we make are the worlds themselves. (Lewis 1986, 3.)

Näin ollen kielen pitää sopeutua maailmaan (tai Lewisin tapauksessa maailmoihin). Tällöin luonteva taktiikka on, että tarkastelemme ensin maailman luonnetta tai tämän jälkeen selvitämme, miten hyvin kieleemme representoi maailmaa. Tätä voidaan kutsua *metafyysiseksi kannaksi*. Kyse on metafysiikasta, koska kannassa halutaan tietää, mitä tuolla ulkona oikeasti on.

Heimir Geirsson ja Michael Losonsky määrittelevät metafysiikan seuraavasti:

”Metaphysics is a sustained and rational study of what there is and the ultimate nature of what there is” (Geirsson ja Losonsky 1998, 1). Minusta tämä on aivan riittävä metafysiikan määritelmä ja oleellista on huomata, että sen myötä ei synny kontrastia kielellisen ja ei-kielellisen kannan välillä. Minusta on selvää, että myös kielellinen kanta on kiinnostunut, miten kieli kohtaa maailman ja millaisen maailman kieli kohtaa. Kontrasti syntyykin vasta esimerkiksi Stephen Mumfordin metafysiikan luonnehdinnan myötä:

”Metaphysics aims to uncover the fundamental nature of reality beyond appearance” (Mumford 2003, 3). Kun pyrimme tarkastelemaan, millainen maailma oikeasti on eikä vain sitä, miltä se näyttää, niin tällöin kiinnostuksemme kohteena on meistä riippumaton todellisuus. Tällöin tarkastelemamme todellisuuden täytyy olla myös meidän kielestämme riippumaton.

Edelleen ratkeamattomiin lauseisiin liittyy metafyyssisen kannan yhteydessä usein piirre, jota Tennant kutsuu *gödeliläiseksi optimismiksi*⁵¹ (Tennant 2004, 159-244). Gödeliläistä optimismia luonnehtii kaksiarvoisuuden ja periaatteen K yhteenliittyminen. Metafyyssisesti orientoitunut filosofi korostaa, että kaikki lauseet ovat ratkeavia ainakin periaatteessa, siksi meidän vain pitää (tällä hetkellä) ratkeamattomien lauseiden kohdalla yrittää kovemmin selvittäessämme todellisuuden rakennetta. Jos olemme vakuuttuneita, että ensinnä kaikki totuudet voivat olla tiedettävissä ja toiseksi, että totuus on kaksiarvoinen, niin tällöin emme vain vielä ole selvittäneet kaikkia aspekteja niissä tosiasioissa, joihin ratkeamattomat lauseet viittaavat.

Dummett valitsee kuitenkin toisen tien. Hän katsoo, että ennen metafyyssistä tarkastelua on selvitettävä, mitä me oikeastaan tarkoitamme ratkeamattomilla lauseilla. Miten hyvän vastauksen voisimme löytää kysymykseen ’Onko kuu edamia vai emmentalia’? Ennen kuin varaamme paikan seuraavaan kuurakettiin, eikö olisi hyvä tiedustella, mitä kysymyksen esittäjä oikeasti tarkoittaa kysymyksellään ja onko kysymys yleensä mielekäs.

Dummettin mukaan meidän on kiinnitettävä *ensin* katseemme metafyyssisten kiistojen rakenteeseen merkitysteoreettisin termein. Hän kirjoittaa omasta mielestään oikeasta merkitysteorian ja metafysiikan suhteesta seuraavasti:

My contention is that a theory of meaning does have metaphysical consequences, whether we downplay them as pictures or accord them the status of thesis, but that we must attend to the meaning-theory first and construct our metaphysics in accordance with it, rather than first enunciating metaphysical assumptions and attempting to draw from them conclusions about the theory of meaning (Dummett 1991b, 305).

Dummettin mukaan merkitysteoreettiset kysymykset ovat kysymyksiä siitä, millaista logiikkaa meidän pitäisi käyttää metafyyssissä kiistoissa. Jos kyseinen seikka pystyttäisiin kaikkia tyydyttävällä tavalla sopimaan, tämä tarkoittaisi, että kaikki keskustelun osapuolet

---

⁵¹ ”Gödel-asiantuntija” Hao Wang kutsuu Gödelin kantaa *rationalistiseksi optimismiksi* (Wang 1987, 218-221).

olisivat keskusteluyhteydessä. Selvittääkö tämä taktiikka sitten metafysiset kiistat?

Dummett vastaa kysymykseen seuraavasti:

It is my contention that it will. In the process of constructing a general model of the meaning of a sentence belonging to each sector of the language, the theory will elucidate the concept of truth, as applied to statements belonging to that sector – statements about physical reality, mathematical statements, statements in the past tense, or the like – by setting that concept in its proper place in the characterisation of the meanings of those sentences. (ibid., 14.)

Minusta tätä taktiikkaa ei voida samastaa esimerkiksi Carnapin strategiaan. Hänen näkemyksensä on, että loogisen analyysin avulla voimme osoittaa metafysisen kielen mielettömäksi. Hänen tarkoituksenaan on elimoida metafysiikka kokonaan kielen loogisen analyysin avulla. (Carnap 1998, 444-445.) Minusta juuri tällaiseen taktiikkaan Dummettin kanta usein sekoitetaan ja juuri tästä sekaannuksesta juontuu mielikuva, että metafyyminen kanta ja Dummettin kielellinen kanta ovat kilpailevia. Dummettin tarkoitus on ainoastaan selventää metafyyisiä kiistoja kielen analyysillä, ei eliminoida niitä.

Tätä Dummettin taktiikkaa Wright käyttää seuraavassa luvussa yhdellä kielen sektorilla eli etiikan diskurssissa. Hän tarkastelee eettisten lauseiden semanttista luonnetta ja pyrkii konstruoimaan totuuskäsitteen, joka sopii moraaliseen diskurssiin ja tämän kautta selventämään kiistaa moraalisen realismin ja moraalisen antirealismen välillä. Minusta tämä taktiikka osoittaa yksityiskohtaisesti, että metafysiikka ja kielellinen orientaatio eivät kilpaile keskenään vaan ne voivat olla toisiaan tukevia kantoja.

7. Wright ja totuus etiikassa

Recognizing the startling resurgence in realism, Don Philahue (of *The Don Philahue Show*) invited a member of Realist Anomous to bare his soul on television. After a brief introduction documenting the spread of realism, Philahue turned to his guest:

DP: What kinds of realism were you into, Hilary?

H: The whole bag, Don. I was a realist about logical terms, abstract entities, theoretical postulates-you name it.

DP: And causality, what about causality?

H: That too, Don. (Audience gasps.)

DP: I'm going to press you here, Hilary. Did you at any time accept moral realism?

H: (staring at feet): Yes.

(Geoffrey Sayre-McCord, *Essays on Moral Realism*)

7.1. Realismin ja antirealismin muunnelmat etiikassa

Tässä luvussa tutkin antirealistisia metaetiikan muunnelmia kolmesta syystä. Ensinnä tällä sektorilla nousevat esiin hyvin antirealismin eri muunnelmat ja toiseksi keskustelu koskien moraalista antirealismia on ollut viimeaikoina hyvin vilkasta. Näistä syistä tarkastelu on myös hedelmällistä koskien realismin ja antirealismin välistä yleistä kiistaa. Erityisesti Crispin Wrightin antirealistinen ohjelma on herättänyt paljon keskustelua ja niinpä keskitynkin suurelta osin hänen antirealisminsa esittelyyn. Pääasiassa tarkastelen tietenkin moraalisen antirealismin muotoja, mutta jotain realistisiakin muunnelmia esiintyy antirealismin kontrastina. Kuten sanottua, tietty antirealismin laji voi esiintyä vain kontrastina tietyille realismille. Kolmanneksi Wrightin moraalisen antirealismin esittely tuo esiin uuden sovellusalueen dummettilaiselle antirealismille, sillä Dummett itse on ollut hyvin vaitonainen antirealismin ulottamisesta etiikkaan. Lisäksi Wright onnistuu tuomaan esiin uusia seikkoja yleiseen antirealistiseen keskusteluun moraalisen antirealismin kontekstissa. Näin ollen Wrightin kehittänyt moraalisen antirealismin muoto on aito kontribuutio dummettilaiselle antirealismille.

Tarkastelen etiikkaa metaeettisessä kontekstissa. Termillä 'metaetiikka' tarkoitetaan toisen kertaluvun teorioita, joilla pyritään selvittämään, mitä me tarkoitamme eettisillä ensimmäisen kertaluvun lauseilla, kuten 'Tappaminen on väärin'. Tätä voitaisiin kutsua *semanttiseksi* tarkasteluksi, sillä tällainen tarkastelu pyrkii selvittämään, millainen

semanttinen funktio etiikan sanastolla on. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi muodostuu, millainen semanttinen funktio on moraalisella totuudella. Muita tärkeitä tässä luvussa esiintyviä metaeettisiä kysymyksiä ovat etiikan *metafysiikka* (onko moraalisia faktoja olemassa), *epistemologia* ja *oikeutus* (onko olemassa moraalista tietoa tai sen oikeutusta) ja *objektiivisuus* (ovatko moraaliset arvostelmat objektiivisesti arvioitavissa). (ks. esim. Miller 2006, 2.)

Moraalisen realismin ja moraalisen antirealismen lisäksi luokittelen metaeettiset kannat *kognitiivisiksi* ja *ei-kognitiivisiksi*. Juuri kognitivismi-ei-kognitivismi-erottelua on pidetty vedenjakajana viimeaikaisissa etiikkaa koskevissa keskusteluissa. Lisäksi kognitivistiset kannat voidaan jakaa *vahvaan* ja *heikkoon* kognitivismiin. Kognitivistit uskovat, että moraalinen arvostelma ilmaisee *uskomusta* ja uskomukset voivat olla tosia tai epätosia. Moraaliset arvostelmat ovat siis *totuussoveliaita* (truth-apt). Vahva kognitivistisi uskoo, että moraaliset arvostelmat (a) soveltuvat arvioitavaksi totuuden ja epätotuuden käsittein ja (b) niiden totuus riippuu tosiasioista, joihin meillä on kognitiivinen pääsy. Yleisesti ottaen voidaan varmastikin sanoa, että vahvat kognitivistit ovat myös moraalisen realismin kannattajia. Heikko kognitivismi taas hyväksyy teesin (a), mutta hylkää teesin (b). Heikko kognitivismi ei siis usko, että moraalisten arvostelmien totuusarvo määräytyy meistä riippumattomien tosiasioiden perusteella. Ei-kognitivismi taas ei usko, että moraaliset arvostelmat olisivat ollenkaan totuussoveliaita. Se siis hylkää molemmat teesit (Miller 2006, 3-7.)

Antirealistisia kantoja esiintyy työssäni kolmea eri lajia: (1) virheteoria (Error-Theory), (2) kvasirealismi (Quasi-Realism) ja (3) dummettilainen antirealismi. Virheteoriaa edustaa John Mackien metaeettinen kanta. Kvasirealismia edustaa Simon Blackburnin ekspressivismi ja dummettilaista antirealismia kehitellään metaeettisessä kontekstissa Crispin Wrightin johdolla.

Esittelen ensin Mackien teoriaa ja tämän jälkeen esittelen Wrightin kommentteja siitä luvussa 7.2. Näiden kommenttien myötä huomaamme, mikä Mackien antirealistisessa etiikassa on vikana. Tämän jälkeen pyrimme korjaamaan tilannetta luvussa 7.3 Blackburnin kvasirealismilla huomataksemme, että Wrightin mukaan tämäkään taktiikka ei toimi. Lopuksi esittelen luvussa 7.4 Wrightin oman antirealistisen ohjelman, joka perustuu dummettilaiseen semantiikkaan.

7.2. Mackien virheteoria

7.2.1. Heikko kognitivismi

Teoksessaan *Truth and Objectivity* (1992) Wright mainitsee kolme antirealismin paradigmaa. Ensimmäinen näistä on virheteoria. Etiikan saralla tällaista teoriaa edustaa John Mackien virheteoria. (Wright 1992, 5-6.) Mackien virheteoriaa voidaan kutsua heikoksi kognitivismiksi, sillä Mackien mukaan moraaliset arvostelmat ilmaisevat uskomuksia. Näin ollen hän hyväksyy teesin (a). Mutta hän ei hyväksy teesiä (b), sillä hänen näkemyksensä mukaan objektiivisia arvoja ei ole. Tämä on Mackien *moraalisen skeptisism*in pääteesi (Mackie 1986). Eettisten uskomusten totuusarvoksi muodostuu aina 'epätosi'. Moraaliset arvostelmat ovat siis Mackien mukaan *systemaattisesti* epätosia.

Mackien teoriaa voidaan siis kutsua virheteoriaksi, koska se sisältää väitteen, että me olemme ymmärtäneet systemaattisesti väärin sen, mistä moraalisesta diskurssissa on kyse. Kuten Alexander Miller asian ilmaisee: "An error-theory about particular region of discourse is a claim that the positive, atomic sentences of that discourse are *systematically and uniformly false*" (Miller 2006, 111). Mackien tapauksessa "partikulaari diskurssin alue" on etiikka. Muita virheteorioita ovat esimerkiksi eliminoiva materialismi arkipsykologian suhteen (esim. Churchland 1984, erityisesti 43-49) ja Hartry Fieldin nominalismi matematiikan suhteen (Field 1980 ja Field 1990, 213-233). Mackien virheteoria perustuu Millerin mukaan kahteen väitteeseen. Ensinnä siihen, että moraaliset arvostelmat ilmaisevat uskomuksia ja näin ollen moraaliset väitteet ovat totuussoveliaita. Toisin sanoen niillä on totuusehdot. Toinen väite on ontologinen. Mackien mukaan moraalisia tosiasioita ei ole olemassa. Mackie painottaa, että moraalisilla arvostelmilla ei ole totuudentekijöitä, joten ne ovat systemaattisesti epätosia. Seuraavaksi tarkastellaan hieman tarkemmin jälkimmäistä väitettä.

7.2.2. Argumentti outoudesta

Mackie tukee teoksessaan *Ethics* (1986) ontologista väitettään argumentilla, joka tunnetaan *argumenttina outoudesta* (Argument from Queerness). Ensin Mackie puhuu moraalisten arvojen relatiivisuudesta ja tämän jälkeen hän esittää kuningasargumenttinsa:

Even more important... is the argument from queerness. This has two parts, one is metaphysical, the other epistemological. If there were objective values, then they would be entities or qualities or relations of very strange sort, utterly different from anything else in the universe. Correspondingly, if we were aware of them, it would have to be by some special faculty of moral perception or intuition utterly different from our ordinary ways of knowing everything else. (Mackie 1986, 38.)

Metafyysisellä puolella ongelma on siinä, että oletettujen objektiivisten arvojen pitäisi olla sisäsyntyisesti motivoivia ja käyttäytymistä ohjaavia (ibid., 49)⁵². Maailmassa ei kuitenkaan ole tosiasioita, jotka sisäsyntyisesti ohjaisivat tai paremminkin pakottaisivat käyttäytymistä tiettyyn, *yhteen* suuntaan. Maailman tosiasiat ovat normatiivisesti neutraaleja. Episteemisellä puolella ongelma koskee sitä, miten me voimme saada tietoa näistä oudoista moraalisisistä tosiasioista. Mackien mielessä on edellisen lainauksen perusteella kaksi vaihtoehtoa, erityinen moraalinen havainto tai moraalinen intuitio. Mackien mukaan kummastakaan kyvystä ei ole kuitenkaan evidenssiä. Niinpä hän tekee päätelmän, että objektiivisia moraalisia arvoja ei ole. Niinpä ei ole myöskään näistä koostuvia moraalisisiä tosiasioita. Eikä moraalisisillä väitteillä ole siis totuudentekijöitä ja väitteet ovat systemaattisesti epätosia.

7.2.3. Wrightin vastaus Mackielle

Aluksi Wright toistaa vastalauseenaan Mackielle sen, mikä enemmän tai vähemmän meille kaikille tulee mieleen Mackien virheteoriasta:

Mackie's view allows that a moral thinker quests for truth, and uses a discourse which, at least as far as its semantics is concerned, is fitted to that project. But the world lets the moral thinker down; there are no real moral properties out there, no moral facts. The great discomfort with such view is that, unless more is said, it simply relegates moral discourse to bad faith. (Wright 2003b, 184.)

Tämä ei kuitenkaan ole vielä hyvä vastaus Mackien ajatuksille, sillä Mackie voisi aivan legitiimisti vastata Wrightille, että sen pahempi etiikalle, mutta näin se vain on.

---

⁵² Mackie näyttää tämän perusteella olevan humelainen. Humelaisuudesta puhutaan lisää luvussa 7.4.7.2.

Avainasemassa Wrightin vastalauseessa onkin kohta "unless more is said", sillä Wright kritisoi Mackieä siitä, mitä muuta hän sanoo moraalista diskurssista.

Wright siis kysyy, että jos kaikki, mitä sanomme moraalissa diskurssissa on epätotta, niin miten etiikka voi olla taikauskkoa parempi vaihtoehto ohjaamaan toimintaamme, niin kuin moraaliset mielipiteet joka tapauksessa tekevät. (ibid., 185.) Ehkäpä kyseessä olevassa diskurssissa on jotain muuta kuin totuus, joka ohjaa toimintaamme? Tämä strategia on yleistä virheteorioille, esimerkiksi Fieldin nominalismin mukaan matemaattiset lauseet ovat epätosia, mutta ne ovat siitä huolimatta arvokkaita päättelyn välineitä matemaattisen systeemin *konservatiivisuuden* vuoksi (Field 1980 7-29). Samoin Mackiellä on tarina kerrottavanaan siitä, mikä tekee moraalista diskurssista arvokkaan. Millerin sanoin Mackien moraalisen tarinan opetus on siinä, että moraalisen diskurssin tarkoitus on turvata sosiaalisen yhteistyön hedelmät. Voimme siis sanoa, että moraalista diskurssia ohjaa kaksi normia, totuus ja jokin toinen normi. Tällöin lause 'Rehellisyys on hyvästä' voi toteuttaa tämän toisen normin, vaikka se olisikin epätosi. Jos tämä toinen normi on tarpeeksi yleisesti hyväksytty normi, niin ei ole niin väliä, vaikka moraalisia väitteitä ei voitaisikaan arvioida totuuden määräämään normin puitteissa. (esim. Miller 2006, 119.)

Wrightin mukaan kyseinen virheteorian taktiikka kuitenkin epäonnistuu moraalissa diskurssissa:

If, among the welter of falsehoods which we enunciate in moral discourse, there is a good distinction to be drawn between those which are acceptable in the light of some... subsidiary norm and those which are not – a distinction which actually informs ordinary discussion and criticism of moral claims – then why insist on construing *truth* for moral discourse in terms which motivate a charge of global error, rather than explicate it in terms of the satisfaction of the putative subsidiary norm, whatever that is? (Wright 2003b, 185.)

Lyhyesti Wrightin vastalause kuuluu seuraavasti. Jos kerran moraalisia epätotuuksia voidaan arvioida jonkun muun normin kuin totuuden avulla ja se tuottaa hyvää informaatiota moraalisen toiminnan suunnasta, niin miksi emme ota tätä normia moraalisen totuuden pohjaksi. Tällöin pääsemme eroon globaalista virheestä, joka vaivaa moraalista diskurssia. Miksi siis kaikki tämä vaiva osoittaa moraalinen diskurssi systemaattisesti virheelliseksi, jos meillä kerran on normi, jonka mukaan moraalista diskurssia voidaan arvioida todeksi tai epätodeksi?

Miller kutsuu tällaista argumenttia epäsuoraksi. Vasta-argumentti ei arvostele suoraan Mackien argumenttia. Pikemminkin Wright keskittyy ihmettelemään, miksi Mackien ohjelma etsii kiertoteitä moraalisten väitteiden arvioimiseen, koska Wrightin mukaan nämä kiertotiet eivät ole kovin uskottavia. Wright ei siis suoraan kiellä Mackien argumenttia, mutta hän osoittaa epäjohdonmukaisuutta Mackien argumentaatioissa. (Miller 2006, 118-123.) Palaan luvussa 7.4.7.1 suoraan argumenttiin. Nyt on kuitenkin syytä tarkastella toisenlaista antirealistista kantaa.

7.3. Blackburnin kvasirealismi

7.3.1. Projektivismi

Olemme nyt hylänneet heikon kognitivismin ja jäljelle ovat jääneet vahva kognitivismi ja ei-kognitivismi. Tarkastellaan seuraavaksi ei-kognitivismia. Mackien virheteorian ongelma on siinä, että hyväksyessämme teesin (a) ja hylätessämme teesin (b), koko moraalista diskurssista muodostuu epäuskottava. Se tuottaa aitoja uskomuksia, jotka ovat systemaattisesti epätosia. Entäpä jos hylkäisimme myös teesin (a) eli sen, että moraaliset lauseet ilmaisevat uskomuksia? Juuri tätä mahdollisuutta Simon Blackburnin kvasirealismi tarkastelee. Hänen kantaansa on myös kutsuttu projektivismiksi tai ekspressivismiksi. Tutkitaan aluksi hieman, mitä nämä kaksi jälkimmäistä termiä tarkoittavat ja sen jälkeen, mitä kvasirealismi tuo tähän yhtälöön.

Toinen Wrightin mainitsema antirealistinen paradigma on hänen mukaansa löyhästi ottaen wittgensteinilainen diagnoosi siitä, että realismi on erehtynyt moraalisten lauseiden pintarakenteesta (Wright 1992, 6-7). Blackburnin *ekspressivismin* juuret ovat siis Wittgensteinin ajattelussa. Wittgensteinilaisen diagnoosin mukaan kielellä on monia funktioita ja joskus hämäännymme juuri tämän moninaisuuden vuoksi. Näin on asia eettisten lauseiden edessä. Moraaliset lauseet näyttävät pintarakenteeltaan aidoilta väitelauseilta, vaikka ne eivät oikealta rakenteeltaan sitä olekaan. Moraaliset lauseet näyttävät totuussovelialilta. Ne näyttävät siltä kuin ne viittaisivat moraalisiin tosiasioihin. Mutta kuten Wittgenstein huomauttaa, moraalisia tosiasioita ei ole. (esim. Blackburn 1998, 161-164.) Tämä on premissi, jonka pohjalta Mackie teki jokseenkin synkän johtopäätöksen

moraalisten lauseiden kohtalosta. Tätä johtopäätöstä ei ekspressivismin kuitenkaan tarvitse tehdä. Jos teemme Mackien johtopäätöksen, olemme hämääntyneet moraalisten lauseiden rakenteesta. Moraaliset lauseet eivät ole väitelauseita. Pikemminkin moraaliset väitteet ovat ilmauksia tai *projektioita* tunteistamme ja tavoistamme. Blackburnin mukaan tämä idea on peräisin Humelta. Hume onkin Wittgensteinin ohella toinen merkittävä vaikuttaja Blackburnin ajattelussa. Kuten hän kirjoittaa omasta kannastaan:

This is the view that the mind spreads itself on the world: the view I call projectivism. According to projectivism we speak and think 'as if' the world contained a certain kind of facts, whereas the true explanation of what we are doing is that we have certain reactions, habits or sentiments, which we voice and discuss by such talk. Hume was quite clearly a projectivist in moral philosophy, and it is plausible to see his metaphysics of causation as in essence identical. (Blackburn 1984, 284.)

Tämän kannan seurauksia on ei-kognitivismi. Moraalinen lause ei ole totuussovelias kuten ei ole myöskään kivuntunteenilmaus 'auts', koska moraaliset lauseet sen paremmin kuin kivuntunteenilmauksetkaan eivät ilmaise uskomuksia. *Projektivismin* hyöty on metafyyssinen selkeys ja ekonomia. Projektivismin ei tarvitse postuloida outoja moraalisia tosiasioita eikä hänen tarvitse sanoa, että moraaliset lauseemme ovat systemaattisesti epätosia.

7.3.2. Frege-Geach-ongelma

Kun projektivismi sanoo, että moraaliset lauseet eivät ole totuussoveliaita, se kohtaa ongelman, jonka Peter Geach on esittänyt moraalista ekspressivismiä vastaan käyttäen hyväkseen Fregen ideaa. Olkoon meillä seuraava totuusfunktionaalinen päättely:

Valehtelevinen on väärin.

Jos valehtelevinen on väärin, niin pikkuveljen taivuttelu valehtelemaan on myös väärin.

Siis: Pikkuveljen taivuttelu valehtelemaan on väärin.

Tämän moraalisen argumentin pätevyys perustuu siihen, että päättelyä voidaan arvioida sen atomilauseiden totuuden perusteella. Jos premissit ovat tosia, myös johtopäätös on tosi, mutta miten projektivistit voi arvioida kyseisen päättelyn korrektiutta. Projektivismin ideahan on siinä, että moraaliset lauseet eivät edusta uskomuksia tai ajatuksia eli ne eivät

ole väitelauseita lainkaan. Ne ilmaisevat asennetta tai tunteenpurkausta. Miten projektivismin mukaiset moraaliset lauseet voivat antaa panoksensa totuusfunktionaliseen päättelyyn, jos niillä ei ole totuusarvoa lainkaan? (esim. Miller 2006, 41 ja ks. myös Blackburn 1990, 190.)

Lähdettäessä tarkastelemaan Blackburnin ratkaisua ongelmaan on ensin selvennettävä, mitä me tosiasiallisesti teemme, kun me teemme päätelmän. Blackburnin mukaan kun esitämme ”tavallisen” konditionaalinen etulauseessa ajatuksen, niin me emme väitä sitä todeksi vaan esitämme sen oletukseksi ja näin ollen harkittavaksi, kiisteltäväksi tai epäiltäväksi. Mutta ideana kuitenkin on, että ajatus voidaan väittää todeksi, jos niin halutaan. Tämä tuntuu olevan useimpien luonnollisten kielten oletuksena. Mutta tähän voidaan sanoa, että luonnolliselle kielelle ei kuitenkaan ole vierasta arvioida komplekseja lauseita muulla tavoin kuin totuusfunktionaalisesti. Esimerkiksi voidaan esittää käsky lause ’Mene ulos ja sulje ovi’. Näissä tilanteissa meidän laajennettava käsitystämme konnektiiveista pelkästään totuusfunktionaalisina. Kuten Blackburn kirjoittaa:

One is to expand the way we think of 'and'. We have to do this anyway, for it can link utterances when they certainly do not express beliefs which are genuinely susceptible of truth-value – e.g. commands... We would instead say something like this: 'and' links commitments to give an overall commitment which is accepted only if each component is accepted. The notion of commitment is then capacious enough to include both ordinary belief, and these other attitudes, habits and prescriptions. (Blackburn 1990, 191-192.)

Blackburnin mukaan konnektiivit siis yhdistävät sitoumuksia (commitment) kompleksisemmiksi sitoutumuksiksi. Tämän luonnehdinnan alle mahtuvat nyt ”tavallisten” totuusfunktionaalisten uskomusten lisäksi muut asenteista ja tavoista syntyvät sitoumukset. Lainauksesta voidaan nähdä, että Blackburn pitää uskomuksia tavallisina ilmauksina ja moraalisia lauseita toisenlaisina ilmauksina. Tämä oletus on myös alussa esitettyssä Wittgensteinin huomiossa. Moraalisten lauseiden pintarakenne on hämäävä, koska useimmat luonnolliset kielet suosivat väitelauseita. Toisin sanoen väitelause on useimmissa kielissä yleisin lauserakenne. Vastauksena Frege-Geach-ongelmaan Blackburn esittää kielen, jonka pintarakenne on ekspressiivinen. Kutsutaan sitä kieleksi S_{eks} (ekspressiivinen suomen kieli). Kontrastina tälle on oikea suomen kieli, joka pintarakenne on väitelausetta suosiva S_{vl} . Tämän kielen avulla voimme valottaa moraalisten lauseiden semantiikkaa. S_{eks} sisältää kaksi operaattoria: operaattorin ’Hurraa!’ (H!) ja operaattorin ’Buu!’ (B!). ’Hurraa!’ ilmaisee moraalista hyväksyntää ja ’Buu!’ moraalista paheksuntaa. Näillä operaattoreilla voimme nyt esittää moraalisia päätelmiä kielessä, jonka pintarakenne

on ekspressiivinen, eikä siis totuusfunktionaalinen. Voimme esittää hyväksyntämme lauseelle X asettamalla se operatorin $H!$ piiriin $[H! (X)]$. Nyt voimme esittää esimerkiksi seuraavan pätevän päättelyn kielessä S_{eks} :

$H! ([H! (Tottenham)]; [H! (Arsenal)])$.

Tämä lause ilmaisee hyväksynnän päättelyllä, joka kuuluu, että jos hyväksyy Tottenhamin, niin hyväksyy myös Arsenalin. Voimme nyt esittää moraalisen päättelyn seuraavasti:

$H! ([B! (valehtelu)]; [B! (taivutella pikkuveli valehtelemaan)])$.

Tässä lauseessa annetaan hyväksyntä sille, että jos paheksomme valehtelua, niin paheksomme myös taivuttelua saada pikkuveli valehtelemaan. Blackburnin mukaan ekspressiivistä kieltä puhuvien ihmisten tarvitsee huomioida ja kunnioittaa ristiriidattomuutta ja ristiriitaa. Jos toimija paheksuu valehtelua, niin hänen pitää paheksua myös taivuttelua valehtelemaan. Muutoin hänen asenteensa törmäävät (clash), kuten Blackburn sanoo (ibid., 194-195). Asenteiden törmäykset taas eivät voi olla ekspressiivisessä kielessä koskaan hyväksynnän kohteina. Näin Blackburn on ekspressiivisesta lähtökohdistaan pystynyt kehittämään ratkaisun Frege-Geach-ongelmaan.

7.3.3. Kvasirealismi

Seuraavaksi on selvitettävä, mitä Blackburn tarkoittaa termillä 'kvasirealismi'. Parhaiten tämä tapahtuu selvittämällä, miksi ja miten hänen antirealistisesta projektivismistaan muodostuu kvasirealistinen ohjelma. Blackburn kirjoittaa ekspressiivisestä englannin kielestä:

In short E_{ex} needs to become an instrument of serious reflective, evaluative practice, able to express concerns for improvements, clashes, implications, and coherence of attitudes. Now one way of doing this is to become like ordinary English. That is, it would invent a predicate answering to the attitude, and treat commitments as if they were judgements, and then use all the devices for debating truth. If this is right, then our use does not prove that an expressive theory is wrong; it merely proves us to have adopted a form of expression adequate to our needs. *This is what is meant by 'projecting' attitudes onto the world.* (ibid., 195).

Tästä lainauksesta käy ilmi, miksi Blackburn haluaa muuttaa projektivismiin kvasirealismiksi. Blackburnin ohjelman idea on siinä, että meidän ei tarvitse tuomita

moraalista puhettamme systemaattisesti epätodeksi tai virheelliseksi. Kvasirealismien idea on muuttaa ekspressiivinen puhe *ikään kuin* totuussoveliaaksi puheeksi. Tämä on syy Blackburnin realismien etuliitteeseen 'kvasi'. Näin ollen meidän ei tarvitse muuttaa luonnollisessa kielessä oppimaamme tapaa puhua moraalista arvostelmista totuussoveliain. Eikä meidän tarvitse tehdä samaa synkkää johtopäätöstä kuin Mackie. "[I]t removes the temptation to think that our surface forms of expressions embody a mistake, that they are "fraudulent" or "diseased": it *protects* our ordinary thinking", sanoo Blackburn kvasirealismistaan (ibid., 196).

Mutta Blackburnin mukaan kvasirealismi ei tule kuitenkaan aivan ilmaiseksi. Koska moraaliset väitteet eivät ole alun perin totuussoveliaita, niin Blackburnin mukaan tavallisen moraalisen puheemme on ansaittava moraalinen totuus. Jotta S_{eks} voisi tulla vakavan reflektion ja arvioivan toiminnan välineeksi, sen on myötäiltävä tavallista puhetta etiikasta. Kuten Blackburnin lainauksesta käy ilmi yksi tapa olisi se, että arkikielemme muuttuisi kieleksi S_{eks} , jonka pintarakenne on ekspressiivinen. Tämä ei kuitenkaan ole vaihtoehto Blackburnille, sillä hän ei ole revisionisti. Hän ei pyri muuttamaan tavallista ajatteluamme, vaan hänen kvasirealisminsa pyrkii suojaamaan arkikieltämme. Blackburn myös itse huomioi kvasirealistisen päämääränsä kunnianhimoisuuden: "[Q]uasirealism is trying to earn our right to talk of moral truth, while recognizing fully the subjective sources of our judgements, inside our own attitudes, needs, desires, and natures (ibid., 197).

Kvasirealismien onnistuminen riippuu siis siitä, miten hyvin Blackburn onnistuu vastaamaan kysymykseen "Miten projektivisti voi ottaa moraaliset velvollisuudet tosissaan, jos hän kieltää niiden ulkoiset, riippumattomat arvointikriteerit" (ibid., 197). Ongelma ei hänen mukaansa ole kuitenkaan siinä, että arvojen lähde on subjektiivinen vaan ongelmana on ihmisten kyvyttömyys tulla toimeen tämän seikan kanssa. Tähän kvasirealismi pyrkii tuomaan korjauksen luomalla hyväksyttävän totuus käsitteen, joka rakentuu subjektiivisista lähtökohdista.

Blackburnin ehdotus on *paras mahdollinen asenteiden joukko* (Best Possible Set of attitudes):

m on tosi = a on joukon M jäsen,

jossa m on sitoumus, joka ilmaisee asennetta a ja M on paras mahdollinen asenteiden joukko. Nyt asenteiden joukkoon M pätevät edelliset arvioimiskriteerit, kuten konsistenssius ja asenteiden törmäyksien puute. Mutta miten me voimme arvioida kahta kilpailevaa parasta asenteiden joukkoa M_1 ja M_2 , jos ne täyttävät molemmat asenteiden arvioimiskriteerit? Ne ovat molemmat konsistentteja eli niissä ei esiinny ristiriitaisia asenteita. Miten me voimme sanoa kumpiko on parempi asenteiden systeemi, asenteen 'Ovidius on parempi runoilija kuin Tacitus' sisältävä systeemi vai 'Tacitus on parempi kuin Ovidius' sisältävä systeemi? Tämä on (syvä) *relativismin* ongelma (ibid., 199). Ongelmaa voidaan tarkastella kysymyksellä, kuka sitoutuu kolmeen seuraavaan näkemykseen:

- (1) $M_1 \rightarrow m$ on tosi.
- (2) $M_2 \rightarrow \neg m$ on tosi.
- (3) Joukkoja M_1 ja M_2 ei ole mahdollista parantaa.

Kohta (3) tarkoittaa, että M_1 ja M_2 ovat molemmat parhaita mahdollisia asenteiden joukkoja. Ne ovat konsistentteja eli niissä ei esiinny asenteiden törmäyksiä. Näihin kolmeen seikkaan sitoutunut toimija on huomannut, että M_1 ja M_2 ovat sisäisillä kriteereillä konsistentteja, mutta hän voi silti sanoa, että ne ovat puutteellisia, sillä ne ovat sokeita poikkeavalle näkökulmalle. Kvasirealismi siis tarvitsee näkökulman, joka ylittää yksittäisen systeemin. Blackburn kirjoittaa:

The better perspective may judge the merits equal, or it may award the prize to just one view, or it may regret and change the terms of the discussion, by losing interest in the simplistic question whether Ovid is a better writer than Tacitus, and concentrating upon different merits of each, with no intention of finding a summary comparison. In that case the system of each of these literary critics is defective... (ibid. 201.)

Tämän myötä kvasirealismien totuuskäsite laajenee niin, että se ei koske enää yhtä erityistä parasta mahdollista asenteiden joukkoa. Kun pääsemme tähän, totuuden relatiivisuus yksittäiseen systeemiin M häviää ja voimme puhua totuudesta moraalisten asenteiden yhteydessä.

7.3.4. Wrightin vastaus Blackburnille

Ennen Wrightin varsinaista kvasirealismikritiikin esittelyä on hyvä muistuttaa, mihin Mackien päätelmät perustuivat. Hänen mukaansa moraaliset väitteet eivät voi olla tosia, koska moraalisia väitteitä vastaavia moraalisia tosiasioita ei ole olemassa. Mackien oletus totuudesta on siis korrespondenssikäsitys. Näin on myös Blackburnin kohdalla. Hän ei näet pyri kieltämään Mackien oletusta korrespondenssitotuudesta. Pikemminkin hän pyrkii kieltämään Mackien skeptiset johtopäätökset kieltämällä sen, että moraaliset väitteet olisivat totuussoveliaita ollenkaan. Toisin sanoen hän pyrkii kieltämään kognitivismin. Juuri tämä on luonnollisen kielen pintarakenteen tarkastelun päämäärä. Näin Blackburn näyttää hyväksyvän realistisen korrespondenssikäsityksen. Wright kirjoittaa:

The irrealist⁵³ should seek not to explain away the assertoric appearance, but to sever the connection between assertion and the realism, which he wishes to oppose. This direction has been largely passed over, no doubt, because of the intimate connection between assertion and truth: to assert a statement is to present it as true. So if moral... judgements rank as assertions, we are bound to countenance, it seems, some notion of moral... truth. If this seems a fatal step from a would-be irrealist point of view, it can only be because it is being assumed that where there is truth at all, realism is correct. But that is an error. (Wright 2003b, 29.)

Wrightin mukaan Blackburnin kvasirealismia ei tee tarpeeksi pesäeroa realistiseen totuus käsitykseen ja tämä johtaa siihen, että Blackburn kieltää moraalisten väitteiden totuussoveliaisuuden ja tämän myötä Blackburnin *kvasirealismia* joutuu vaikeuksiin. Muistetaan, että projektivismi muuttui kvasirealismiksi siksi, että Blackburn uskoi, että kvasirealismilla on mahdollista ansaita itselleen puhe moraalista totuudesta. Tässä tilanteessa kvasirealismia on dilemman edessä. Joko kvasirealismia ei ansaitse puhetta totuudesta, jolloin se epäonnistuu tai se ansaitsee puheen totuudesta, jolloin se pettää omat alkuoletuksensa. Onnistuessaan ansaitsemaan puheen moraalista totuudesta etiikan lauseidenkin täytyy muuttua oikeasti totuussoveliaiksi *väitelauseiksi*. Juuri tämän projektivismi kielsi. Wright luonnehtii kvasirealistin tilannetta seuraavasti:

The dilemma is fatal unless what the projectivist originally wanted to maintain is actually consistent with the admission that the statements in question are, indeed, assertions, apt to be true or false in the sense, but only in the sense, that the quasi-realist explains. But if that is right, then the route through the idea that such statements are not genuinely assertoric but are 'expressive', or, one way or another constitute some other kind speech act, emerges as detour. (ibid., 30.)

---

⁵³ Wright kutsuu joskus Blackburnin kvasirealismia irrealismiksi.

Näin siis Wrightin ajattelun mukaan onnistuessaan kvasirealismi muuttaa oman projektivistisen lähtökohtansa tarpeettomaksi kiertotieksi. Wrightin mukaan molempien Mackien ja Blackburnin ongelmien juuret ovat liian raskaassa totuuskäsityksessä. Tästä syystä molemmat joutuvat etsimään kiertoteitä etiikan legitimoimiseksi. Jotta antirealistinen moraalifilosofia voisi onnistua, on sen löydettävä totuuskäsitys, joka ei vie suoraan realismin leiriin kuten korrespondenssi tekee. Wrightin mukaan tarjolla on tällainen totuuskäsitys ja se on Dummettin totuuskäsitys, jonka keskeinen teesi on, että kaikki totuudet ovat tiedettävissä.

7.4. Wrightin dummettilainen metaetiikka

7.4.1. Wrightin ohjelman päämäärä

Wright nimeää teoksensa *Truth and Objectivity* (1992) päämääräksi tuottaa sellainen semanttinen kanta, joka mahdollistaa tarkastella moraalisia lauseita ratkeavina lauseina. Hän siis haluaa nähdä moraaliset väitteet sellaisina lauseina, jotka ovat totuussoveliaita eli joiden on mahdollista olla tosia tai epätosia. Kuten muistamme, ratkeamattomat lauseet ovat lauseita, joita emme tiedä tosiksi tai epätosiksi. Nämä lauseet ovat siis *evidenssitranssendentaaleja*. Meillä ei ole todisteita näiden lauseiden totuuden tai epätotuuden puolesta. Wrightin päämäärä on osoittaa, että moraaliset väitteet eivät ole evidenssitranssendentaaleja. Näin ollen ne ovat totuussoveliaita Dummettin hyväksymällä tavalla eli lauseet noudattavat periaatetta K. Tähän päämäärään päästäkseen Wright esittää kaksi kysymystä, joihin hän pyrkii ohjelmallaan vastaamaan. Näistä ensimmäinen on:

(1) Miten tehdä myönnytys annetun diskurssin totuussoveliaisuudesta ilman, että antaudumme suoralta kädeltä realismille?

Jos Wright pystyy vastaamaan tähän, niin hän on pystynyt ohittamaan ongelman, joka vaivasi sekä Mackieä että Blackburnia, sillä molemmat antautuivat realismille sillä hetkellä, kun he olettivat, että totuus on korrespondenssisuhde. Vastatakseen kysymykseen (1), on Wrightin tarkasteltava myös seuraavaa kysymystä:

(2) Mitä realismin ja antirealismien välillä oikeastaan on panoksena silloin, kun molemmat hyväksyvät tietyn diskurssin väitteiden olevan palautumattomasti (ei-reduktiivisesti) totuussoveliaita? (Wright 1992, 12.)

Näistä kysymyksistä muodostuu koko teosta *Truth and Objectivity* luonnehtivat kysymykset, sillä Wright sanoo heti näiden kysymysten jälkeen seuraavasti:

What I want to attempt in what follows... is to indicate at least the beginnings of lines of response to both of these questions, and thereby to outline a framework for the expression and development of anti-realist intuition which, while incorporating what I regard as the insights in Michael Dummett's proposal, is more generally applicable and is free of the internal strains and implausibilities of the other paradigms considered. (ibid., 12.)

7.4.2. Minimalistinen totuus

Wrightin ensimmäinen tehtävä on osoittaa, että totuus ei ole yksin realismin omaisuutta. Wrightin mukaan markkinoilla on jo valmiina totuuskäsitys, joka on vapaa realismin metafyyysisistä sitoumuksista. Tällaisen totuuskäsityksen on esittänyt *deflationismi*. Deflationismin juuret ovat Frank Ramseyn ajattelussa. Nykyisen deflationaarisen keskustelun ehkä keskeisin hahmo on Paul Horwich (esim. Horwich 1990). Deflationismin idea on siinä, että kaikki totuudesta on sanottu lainausmerkittömässä skeemassa (Disquotational Schema):

(DS) "P" on tosi joss P.

Tämä ei tietenkään ole vielä kovin valaisevaa. Mutta tällä periaatteella deflationismi pyrkii sanomaan, että totuus ei ole niin metafyyysisesti raskastekoinen kuin esimerkiksi korrespondenssiteoria väittää. Selvennetään tätä esittämällä yksi T-lause eli deflationaarisen totuusskeeman instanssi. Olkoon meillä lause 'Maailma on tosiseikkojen, ei olioiden kokonaisuus' ja tämän jälkeen nimetään tämä lause *Tractatuksen* toiseksi lauseeksi. Nyt voimme kirjoittaa edellisen skeeman uudestaan seuraavasti:

Tractatuksen toinen lause on tosi joss maailma on tosiseikkojen, ei olioiden kokonaisuus.

Tämä on nyt skeeman DS instanssi. Aluksi ilmoitamme lauseen nimen ja tämän jälkeen ilmoitamme nimetyn lauseen totuusehdot. Deflationaarisen totuuden idea on siinä, että kun nimeämme lauseen, niin voimme yhtä hyvin nimetä useamman lauseen kuten esimerkiksi 'koko *Tractatus* on tosi'. Ilman deflationaarista totuuskäsitystä joku, joka haluaa väittää kaiken Raamatussa sanotun todeksi, joutuisi väittämään kaikki Raamatun lauseet erikseen sijaan, että laihan totuuskäsitteen avulla hän voi sanoa, että kaikki Raamatussa sanottu on totta. Voin myös sanoa Ramseyä myötäillen, että kaikki, mitä hän sanoi lounaalle, on totta. Eikä minun tarvitse toistaa koko lounaalla käytyä keskustelua. Tämä on koko deflationaarisen totuuden funktio. Se on yleistämiseen tarkoitettu väline. Näin se on myös metafyyysisesti laiha käsite, koska se ei sisällä minkäänlaista oletusta kielen ja maailman suhteesta. Eikä tällä totuudella ole minkäänlaista sisällöllistä ominaisuutta, kuten esimerkiksi korrespondenssi. Neil Tennant kiteyttääkin deflationaarisen totuuden osuvasti näin:

Deflationism holds that the truth-predicate does no more, essentially, than furnish a stylistic variant for making or endorsing assertions referred to or quantified over. The truth-predicate may be used when one does not wish to go to the trouble of repeating the assertion in question ('What he said was true'). The truth-predicate may also be used... when one wishes to endorse some or all assertions in a potentially infinite list ('Any utterance by the Pope's next assertion will be true')... Deflationism has its roots in Ramsey's contention that to assert that ϕ is true is to do no more than assert ϕ , unadorned. Truth is not a substantial property whose metaphysical essence could be laid bare. (Tennant 2002, 551-552.)

Wrightia siis viehättää deflationaarisen totuuden metafyyminen laihius. Hänen mukaansa se tuo esiin totuuden keskeisimmän seikan, väitteen ja totuuden yhteyden: "[S]tanding just behind the DS is the basic, platitudinous connection of assertion and truth: asserting a proposition... is claiming that it is true" (Wright 1992, 23). Kun väitämme jotain, esitämme sen totena. Wrightin mukaan tämä yhteys väittämisen ja totuuden välillä on tärkein totuutta koskeva itsestäänselvyys (platitute) ja juuri tämän deflationaarinen totuus tuo hyvin valaisevalla tavalla esiin. Muitakin itsestäänselvyys ehdokkaita toki on, kuten myöhemmin näemme.

Wright ei kuitenkaan ole aivan tyytyväinen deflationaariseen totuuteen, sillä hänen mukaansa deflationistit ovat ohentaneet totuutta hieman liikaakin. Wright kirjoittaa:

How 'thin' can something worth regarding as a notion of truth be? We do not have a truth predicate if we merely have a device of 'disquotation', since such a device could as well be applied to utterances that are not assertions. (Wright 2003b, 31.)

Näyttää siis olevan, että deflationaarinen totuuspredikaatti ei olekaan yksinomaan väitteisiin sovellettava laite vaan sitä voidaan ainakin periaatteessa käyttää myös kysymyksiin ja käskyihin. Kuten muistamme deflationaarisen totuuden idea on siinä, että sillä voidaan yleistää totuus koskemaan kokonaista väitelausjoukkoa, niin miksei sitä voitaisi käyttää myös käskylauseiden yleistämiseen. Mitä siis Deflationaarista totuudesta puuttuu? Wright vastaa hyvin dummettilaiseen tapaan:

[O]ne essential aspect omitted by a bare disquotational account of truth is *normativity*: truth is what assertions aim for... A constrain is substantial only if we can make sense of the idea of a misapprehension about whether or not it is satisfied independently of any particular subject's opinion about the matter. The normativity of truth is respected by an assertoric practice only if a role is provided within that practice for the notion of ignorance, error, and improved assessment. (ibid., 31.)

Dummettilaista tässä kannassa on se, että tässä korostetaan virheen mahdollisuutta.

Dummett sanoo artikkelissa 'Truth' seuraavasti:

[I]t is the apparently negative notion which is primary. There is a well-defined consequence of an assertion's proving incorrect, namely that the speaker must withdraw it...; there is not in the same way a well-defined consequence of an assertion's proving correct... (Dummett 1978, 22.)

Dummettilaisen analyysin mukaan virheelliset väitelauset osoittavat väitelausien ja totuuden keskeisen piirteen, normatiivisuuden. Kielenkäyttäjällä on mahdollisuus tehdä *väitelausien* käytössään virhe ja tämän jälkeen korjata tai parantaa väitettään.

Deflationisti voi vastata tähän, että kielenkäytössä on kyllä normatiivinen aspekti, mutta se liittyy väitelausien käyttöön, ei totuuteen. Hänen argumenttinsa kulkee suurin piirtein seuraavasti. Totuus ja väitelausikäytäntö ovat koekstensionaalisia. Toisin sanoen niiden sovellusala on sama lauselijoukko. Tällöin saattaa näyttää siltä, että totuuteen liittyy normatiivinen aspekti, vaikka se itse asiassa on pelkästään väitelausikäytäntöjä koskeva ominaisuus. Wright taas väittää, että totuus ja väitelausikäytännöt ainoastaan näyttävät koekstensionaalisilta. Itse asiassa ne usein ovatkin sitä, mutta niillä on kuitenkin *potentiaalisesti* erilaiset alat. Joskus voi olla sellainen tilanne, että lause voidaan väittää, mutta siihen ei voida soveltaa totuuspredikaattia. Jos tämä Wrightin arvio on oikea, niin molemmilla totuudella ja väitelausikäytännöllä täytyy olla normatiivinen aspekti. (Wright 1992, 12-24 ja 71-72.) Tästä syystä Wright syyttää deflationaarista totuuskäsitystä epästabiliiksi. Se väittää, että totuuteen ei liity mitään ominaisuuksia. Totuus ei nimeä mitään sisällöllistä ominaisuutta, mutta kuitenkin deflationaarisenkin totuuden puitteissa

voidaan totuudelle osoittaa ainakin yksi ominaisuus, joka on edellisen perusteella normatiivisuus (ibid., 71).

Deflationistien ja Wrightin välinen keskustelu jatkuu edelleen, joten en puutu tähän keskusteluun muutoin kuin sanomalla, että Horwich ei kiellä, etteikö totuuteen voisi liittyä normatiivisiä elementtejä. Horwichin painottama seikka on lähinnä se, että totuuteen ei liity periaatteellista normatiivisuutta ja totuuden normatiiviset elementit voidaan analysoida ei-normatiivisin termein. (Horwich 2002 133-145, ks myös Wright 2003b, 82-123, Horwich 1990 ja 1996, 877-881.) Pidän tässä työssä kuitenkin Wrightin pääasiallisena teesinä yksinkertaisesti sitä, että deflationaarinen totuus on liian laiha väittäessään, että totuudella ei ole sisällöllisiä ominaisuuksia. Niinpä Wright lihavoittaa deflationaarista totuuskäsitystä yhdellä hyvin dummettelaisella ominaisuudella, nimittäin normatiivisuudella. Tätä Wrightin mielestä metafyyysisesti keveintä mahdollista totuuskäsitystä hän kutsuu *minimalistiseksi* totuuskäsitykseksi.

7.4.3. Totuuspluralismi ja antirealismien muunnelmat

Nyt käsillämme on minimalistinen totuuskäsitys ja se toteuttaa yhden ja tärkeimmän totuutta koskevan itsestäänselvyden (Platitude), joka kuuluu seuraavasti:

Väittää jotakin on esittää se totena.

Jotta minimalistinen totuus voisi tuoda esiin totuuden normatiivisen aspektin, täytyy totuussovelialta väitteiltä vaatia, että myös niiden negaatio on totuussovelias. Miten väitteen oiketus voidaan haastaa, jos sen negaatio on mieletön? Niinpä edellisen itsestäänselvyden kääntöpuoli on:

Jokaisella totuussovelialla sisällöllä on negaatio, joka on myös totuussovelias.

Kuten Wright toteaa, nämä kaksi itsestäänselvyttä ovat avainasemassa minimalistisessa totuuskäsityksessä ja ne itse asiassa muodostavat minimalistisen totuuden sisällön. Wright mainitsee myös muita tärkeitä totuuteen liittyviä itsestäänselvyksiä, kuten

Jos väite on tosi, niin se vastaa tosiasioita;

väite voidaan oikeuttaa ilman, että se on tosi ja toisinpäin.

Tämä lista ei ole tyhjentävä vaan edelleen Wright mainitsee esimerkiksi mielipiteiden konsensuksen (convergence). (Wright 1992, 31-37 ja 72-73.) (Listan ehdokkaihin palataan vielä myöhemmin.)

Wrightin idea on siinä, että kahden keskeisen itsestäänselvyyden lisäksi eri diskurssit voivat laatia itselleen erilaisia itsestäänselvyyksiä. Esimerkiksi luonnontieteellisessä diskurssissa voidaan ehkä vaatia, että totuuspredikaatti toteuttaa korrespondenssi-itsestäänselvyyden. Sen sijaan komiikan diskurssissa tuskin voidaan vaatia korrespondenssi-itsestäänselvyyden toteutumista ja esimerkiksi etiikan diskurssi on vielä tässä vaiheessa kysymysmerkki korrespondenssin suhteen. Tästä syystä Wrightin totuuskäsitystä voidaan kutsua *pluralistiseksi* totuuskäsitykseksi. Pluralistinen totuuskäsitys on kuitenkin erotettava relativistisesta totuuskäsityksestä, sillä Wrightin vaatimus on, että olipa kyse mistä tahansa diskurssista, niin minimalistisen totuuskäsityksen avainitselfäänselvyyden (Key Platitudes) on toteuduttava tai muuten kysymys on jostain muusta kuin totuudesta.

Tämä kanta sopii hyvin siihen kuvaan, jonka Dummett antaa realismin ja antirealismien välisestä kiistasta. Hänen mukaansa realistiset tai antirealistiset pohdinnot pitää nostaa esiin vain silloin, kun ne ovat tarpeen ja ne on vietävä vain niin pitkälle kuin on tarpeen. Wrightin totuuskriteerit antavat myös kriteerit ratkeavalle lauseelle kyseisessä diskurssissa. Wright kirjoittaa:

Any proposal to the effect that the application of the concept of truth be restricted to within the class of decidable statements can properly be regarded as anti-realist. Obviously, the force of such a proposal turns on the intended sense of 'decidable'... [D]ecidable by whom, and when, and by what means? Varieties of anti-realism may be ranged on a scale according to... answers offered to these questions. (Wright 1987b, 180.)

Kun tarkastelemme, millainen totuus annetussa diskurssissa on voimassa, voimme selvittää, miten pitkälle realismi tai antirealismi pitää kyseisessä diskurssissa ulottaa. On selvää, että totuuden määrittely annetussa diskurssissa vaikuttaa siihen, millainen lause on

ratkeava. Seuraavaksi alamme tarkastella, millaisia muita itsestäänselvyyksiä on tarjolla ja mitkä näistä ja jo mainituista käyvät moraalisen totuuden ominaisuuksiksi.

7.4.4. Superväitettävyys

7.4.4.1. Putnamin totuuskäsitys

Seuraavaksi Wright pyrkii muodostamaan totuuspredikaatin, joka toteuttaa dummettilaisen periaatteen K. Minimalistinen totuuskäsitys sanoo aivan liian vähän totuudesta tähän tarkoitukseen, mutta se antaa kuitenkin hyvän pohjan, jolle antirealistinen totuuskäsitys voidaan rakentaa. Lähdemme siis konstruoimaan Wrightin muunnelmaa dummettilaisesta totuuskäsityksestä, jota hän kutsuu *superväitettävyudeksi* (superassertability).

Pohjustetaan selvitystä ensin Hilary Putnamin käsityksellä totuudesta, sillä Wrightin totuuskäsitys on paljon velkaa Putnamille. Teoksessaan *Reason, Truth and History* myös Putnam erottaa totuuden oikeutetusta väitettävydestä (Putnamin termeillä *rationaalisen hyväksyttävyyden*, rational acceptability). Totuuteen liittyy kaksi seikkaa, jotka oikeutetulta väitettävyydeltä puuttuu. Ensimmäisestä Putnam sanoo seuraavasti: “Truth cannot simply *be* rational acceptability for one fundamental reason; truth is supposed to be a property of a statement that cannot be lost, whereas justification can be lost” (Putnam 1981, 55). Esimerkiksi 3000 vuotta sitten oli oikeutettua väittää, että maa on litteä, mutta nykyään sama väite ei ole oikeutettu. Mutta olisi väärin sanoa, että väite ’maa on litteä’ olisi ollut tosi 3000 vuotta sitten. Niinpä totuus on aina ajaton tai *stabiili* (stable), kuten Putnam sanoo. Se, mikä on totta nyt, on sitä aina. Toinen seikka on, että oikeutettu väitettävyys on asteittainen käsite. Jotkut väitteet ovat paremmin perusteltuja kuin toiset riippuen tilanteesta. Totuus taas on *absoluuttinen*. Totuudessa ei ole tällaista asteittaisuutta niin, että joku väite olisi enemmän tosi kuin toinen. (ibid., 55.) Putnamin mukaan oikeutetun väitettävyuden ja totuuden ero on siinä, että ensimmäinen on tilannekohtainen ja totuus taas stabiili ja absoluuttinen. Putnamilla on myös selitys, mistä tämä ero johtuu. Hänen mukaansa totuus on oikeutetun väitettävyuden *idealisointi*. Me puhumme episteemisesti ideaaleista olosuhteista totuuden yhteydessä ja kutsumme lausetta todeksi, jos se voidaan oikeuttaa näissä olosuhteissa. Episteemisesti ideaalit olosuhteet eroavat tavallisista havainnointiolosuhteista, sillä niistä on poistettu kaikki tilanteeseen liittyvät

tiedollisia kykyjä rajoittavat tekijät, kuten hämäryys visuaalisissa havainnoissa. Putnam esittää analogian. Luonnontieteissä kitkattomat tasot ovat mahdottomuus samoin kuin episteemisesti ideaalit olosuhteet, mutta usein on hyödyllistä puhua kitkattomista tasoista, koska voimme arvioida tällaisia tasoja hyvin suurella todennäköisyydellä. (ibid., 55-56.)

Episteemisesti ideaalien olosuhteiden perusteella voimme esittää Putnamin ekvivalenssin:

(PE) P on tosi joss P voitaisiin oikeuttaa ideaaleissa episteemisissä olosuhteissa.

Putnam ei tarkoita tätä totuuden määritelmäksi vaan ainoastaan *vapaamuotoiseksi selvennykseksi* (informal elucidation). Wrightin mukaan tämä on yhtä kaikki ensimmäinen askel kohti dummettilaista totuuskäsitystä, sillä ekvivalenssilla voidaan tämentää Dummettin totuuskäsitystä. Dummett kritisoi aiemmin Wittgensteinia siitä, että hän ei erottanut tilannekohtaisesta väitteestä yleisempää totuuskäsitystä. Stabiiliuden ja absoluuttisuuden avulla voidaan nyt yleisempi totuus erottaa tilannekohtaisesta väitteestä. Niinpä myös Wright on tyytyväinen.

Putnamin mukaan ekvivalenssilla voidaan tuoda esiin vaatimus totuussovelialle lauseelle. Vaatimuksen mukaan väite ja sen negaatio eivät voi olla tosia yhtä aikaa episteemisesti ideaaleissa olosuhteissa. Wrightin mukaan tämä on heikompi vaatimus kuin vaatimus täydellisyydestä, sillä täydellisyys (completeness) vaatii, että joko väite tai sen negaatio täytyy olla oikeutettu episteemisissä ideaaleissa olosuhteissa. Putnamin muotoilu ei vaadi, että jokainen lause on ideaaleissa olosuhteissa joko tosi tai epätosi vaan se vaatii, että kun lause P on tosi ideaaleissa olosuhteissa, niin tällöin ei-P ei ole tosi näissä olosuhteissa. (Wright 1992, 38-39.) Tästä huolimatta vaatimus aiheuttaa Putnamin vapaamuotoiselle selvennykselle Wrightin näkökulmasta ongelman. Ongelma syntyy, kun yhdistämme Putnamin ekvivalenssin Wrightin minimalistisen totuuden avainitselfänselvyksiin ja lisäämme tähän vielä sen, minkä PE sallii eli sen, että jotkut lauseet jäävät ratkeamattomiksi ideaaleissa olosuhteissa. Kun muistamme, että avainitselfänselvyudet sanovat, että jos P voidaan väittää, niin sillä on negaatio ei-P, joka voidaan myös väittää. Siis jos P on tosi, niin ei-P on väitettävissä, mutta se on epätosi. Avainitselfänselvyyksien avulla voimme luoda negaatioekvivalenssin, joka on avainitselfänselvyyksien enemmän tai vähemmän formalisoitu muoto:

(NE) ”Ei ole niin että, P” on tosi joss ei ole niin, että ”P” on tosi.

Negaatioekvivalenssin myötä PE ajautuu Wrightin mielestä ongelmiin. Ensimmäisenä on ehkä huomautettava, että ekvivalenssirelaatio on symmetrinen relaatio. Jos vasen puoli on tosi, niin myös oikean puolen on oltava tosi ja toisinpäin ja jos vasen puoli on epätosi, niin myös oikean puolen on oltava epätosi ja toisinpäin. Se voidaan siis lukea vasemmalta oikealle ja oikealta vasemmalta. (Esimerkiksi konditionaali voidaan lukea vain vasemmalta oikealle. Lausetta ’Jos sataa lunta, niin maa on valkoinen’ ei voida aina lukea oikealta vasemmalle, sillä maa voi olla valkea monesta muustakin syystä kuin lumesta.) Nyt negaatioekvivalenssin yhteydessä symmetrisyys ei toteudu ratkeamattomien lauseiden osalta. Wrightin argumentti menee seuraavasti. Voimme aina lukea negaatioekvivalenssin vasemmalta oikealle, koska ”ei-P” on tosi’ takaa, että korvattava lause on ratkeava lause, koska vasen puoli vaatii, että lause on tosi. Näin ollen myös oikea puoli on aina tosi. Mutta jos lähdemme oikealta vasemmalle, niin oikea puoli mahdollistaa, että lainausmerkkien sisään voidaan asettaa myös ratkeamaton lause ja oikea puoli on silti tosi, sillä oikea puoli sanoo ainoastaan, että ei ole niin, että ”P” on tosi. Tällöin jäljelle jää vielä arvo ’epätosi’ ja se, että P ei ole tosi eikä epätosi. Jälkimmäisessä tapauksessa se on ratkeamaton. Jos taas vasemman puolen lause korvataan ratkeamattomalla lauseella, niin vasen puoli on epätosi ja näin oikea ja vasen puoli saavat eri totuusarvot. Tällöin koko ekvivalenssi on epätosi. Tämän perusteella PE pettää avainitsestäänselvyyksistä muodostetun negaatioekvivalenssin:

[I]t seems that ideal epistemic circumstances cannot be neutral both on a statement and its negation if to assert a statement is to present it as true, if every assertoric content has a negation which is an assertoric content, and truth is warrantedness under epistemically ideal circumstances... Simple though this train of thought is, it provides... a devastating blow to Putnam’s informal elucidation. (ibid., 40.)

PE ei siis pysty takaamaan itsestäänselvyyksien toteutumista. Kysymys kuuluukin nyt, miten antirealistin pitäisi muuttaa Putnamin ekvivalenssia, jotta se toteuttaisi sekä avainitsestäänselvyydet että periaatteen K.

Ensimmäisenä yrityksenä Wright esittelee yksisuuntaisen periaatteen (konditionaalin muodossa) niin, että se pyrkii toteuttamaan periaatteen K. Kyseinen episteeminen rajoite (epistemic constrain) kuuluu seuraavasti:

(EC) Jos P on tosi, niin saatavilla on todisteita, että se on niin.

Mutta tämäkin yritys on melko vaisu. Jos P on ratkeamaton, niin konditionaalinen etulauseesta muodostuu epätosi. Tämä riittää tekemään koko konditionaalista toden riippumatta siitä, mikä on takalauseen totuusarvo. Toisin sanoen koko konditionaalinen totuus ei riipu siitä, onko todisteita saatavilla vai ei. EC ei siis tuota aitoa episteemistä ehtoa ratkeamattomien lauseiden käytölle.

Kerrataan vielä nopeasti, millainen tehtävä Wrightin mukaan antirealistilla olikaan. Antirealistin pitää osoittaa tapa, jolla kolme asiaa voidaan saada sopimaan keskenään. Jos antirealistisesti haluaa saada ohjelmansa toimimaan, niin hänen pitää sovittaa yhteen NE periaatteen K kanssa eli sen, että totuus on evidentialisesti rajoitettu ja näiden kanssa on vielä sovittava yhteen myönnytys, että jokainen lause ei ole ratkeava edes episteemisesti ideaaleissa olosuhteissa. (ibid., 41.)

Tarkastellaan nyt, mitä NE oikeastaan pitää sisällään. Wrightin mukaan negatioekvivalenssin ja episteemisen rajoitteen hyväksyvä henkilö joutuu myös tunnustamaan seuraavan:

(A) Jos evidenssiä ei ole saatavissa, että P, niin evidenssiä on saatavissa, että sen negatio.

Tämä kuulostaa nyt lähes samalta kuin sanoisimme, että evidenssiä on periaatteessa joko väitteen P vahvistamiseen tai sen kieltämiseen. Mutta jos teemme tämänkaltaisen päätelmän, niin ajatuksenjuoksussa on piilotettu premissi. Se on

(B) Joko evidenssiä on saatavilla, että P tai ei ole

ja tämä on kolmannen poissuljetun lain instanssi. Tämän jälkeen tarina muuttuu tutuksi, sillä se on periaatteessa sama kuin luvussa 6.3. Kolmannen poissuljetun lain nojalla (A) voidaan siis klassisessa logiikassa muuttaa disjunktiksi:

(C) Joko evidenssiä on saatavilla, että P tai evidenssiä on saatavilla, että sen negatio,

mutta konditionaalin (A) ja disjunktion (C) ekvivalenttius riippuu kolmannen poissuljetun lain instanssista. Nyt kun antirealisti on jo hyväksynyt ratkeamattomien lauseiden mahdollisuuden, niin hänen ei tarvitse vahvistaa kolmannen poissuljetun lakia episteemisessä rajoitteessakaan. (ibid., 42.)

Tällä liikkeellä on tietysti seurauksia. Wrightin mukaan jos B hyväksytään rajoituksetta, niin hänen argumenttinsa nousee esiin uudestaan tuoden mukanaan esteen kolmannen poissuljetun lain ja negaatioekvivalenssin vahvistajalle. Niinpä ainoa lääke on looginen revisionismi intuitionismin suuntaan. Katsotaan, mitä tämä Wrightin mukaan tarkoittaa. Kun totuus on evidentialisesti rajoitettu, niin evidenssistä, että ei ole evidenssiä, että P, tulee evidenssi sille, että ei ole niin, että P on tosi. Näin evidenssistä, että ei ole evidenssiä, että P tulee konditionaalinen (A) nojalla evidenssiä, että ei-P, mutta Wright tulkitsee konditionaalisen intuitionistisesti. Hänen mukaansa kun intuitionisti todistaa jonkin lauseen negaation, niin hän voi tehdä sen niin, että hän todistaa, että alkuperäinen lause johtaa ristiriitaan. Juuri näin Arend Heyting käsittää negaation:

We say... that the construction *proves* the proposition p and call it a *proof* of p... Then $\neg p$ can be asserted if and only if we possess a construction which from the supposition that a construction p were carried out, leads to a contradiction. (Heyting 1971, 102.)

Wrightin mukaan Heytingin kuvaileman proseduurin empiirinen vastine on juuri edellä mainittu prosessi. Mutta intuitionistisen prosessin empiirinen vastine on hyväksyttävä vain, jos negaatioekvivalenssi toteutuu. Näin ollen saamme halutun tuloksen vain ratkeavilla lauseilla, sillä negaatioekvivalenssin toteuttaa ainoastaan ratkeava lause. (Palaan tähän seikkaan vielä lyhyesti sen jälkeen, kun superväitettävyyden rakennettu kokonaan.) Wright kirjoittaa:

Putnam's claim to have elucidated a *truth* predicate – a predicate complying with the minimal constraints – must rest on willingness to undertake broadly intuitionistic revisions. And the same will go for any epistemically constrained conception of truth... (Wright 1992, 44.)

Tämän myötä käy selväksi, että Wright on samoilla linjoilla klassisen logiikan suhteen kuin Dummett. Molemmat hylkäävät sen. Tärkeimpänä seikkana voidaan pitää sitä, että Wrightin mukaan totuuden episteeminen rajoite (periaate K) johtaa kolmannen poissuljetun lain hylkäämiseen. Mutta kuten lainauksesta käy ilmi, niin jos Putnamin ekvivalenssi tulkittaisiin uudestaan loogisen revisionismin jälkeen, niin se kävisi

totuuskäsitteeksi sellaiselle, joka vahvistaa periaatteen K. Looginen revisionismi ei siis vielä aiheuta suurempaa hämmennystä Putnamin vapaamuotoiselle selvennykselle totuudesta. Seuraavaksi katsotaankin, miksi Wright loppujen lopuksi hylkää Putnamin vapaamuotoisen selvennyksen ja mitä hänellä on tarjota tilalle.

7.4.4.2. Superväitettävyys

Putnamin ehdotus on siis väitettävyuden idealisaatio. Hänen tarkoituksenaan oli luoda yksinkertaiselle väitettävyydelle uusia, totuudelle tyypillisiä ominaisuuksia. Nämä ominaisuudet ovat stabiilisuus ajan suhteen ja absoluuttisuus eli se, että totuus ei ilmene asteittaisena. Myös Wrightin mukaan nämä ovat haluttavia ominaisuuksia totuuspredikaatille.

Mutta Wrightin mukaan Putnamin tapa luoda nämä ei ole haluttava, sillä Wright ei oikein ymmärrä, mitä Putnamin idealisaatio loppujen lopuksi tarkoittaa. Wrightin mukaan episteemisesti ideaalit olosuhteet eivät voi tarkoittaa mitään muuta kuin, että meillä on tapaus, jota ei voi kumota (tai muuten kyseessä ei olisi stabiili tapaus) tai parantaa lisätodisteilla (tai muuten kyseessä ei olisi absoluuttinen tapaus). (ibid., 45.) Wrightin mukaan ideaalissa tilanteessa meillä pitäisi olla käytössämme kaikki *relevantti* informaatio, mutta mitä relevantti voisi tässä tilanteessa tarkoittaa. Wrightin mielestä relevantin tiedon käsite on tässä tapauksessa jokseenkin hämärä. Tämä johtuu tiedon holistisesta luonteesta. Kun havainnoin harmaata puussa, niin New Jerseyssä tämä havainto voi tarkoittaa havaintoa oravasta ja Skotlannissa havainto voi tarkoittaa havaintoa pulusta. Wrightin idea on siinä, että kun havainnoin New Jerseyssä harmaata puussa ja toteaisin sen oravaksi, niin ideaaleissa olosuhteissa minulla pitäisi olla myös tietoa siitä, että harmaa ei voi olla pulu, koska se vaatisi tiedon siitä, että puluja esiintyy vain Skotlannissa (ja minä havainnoin New Jerseyssä) tai että harmaa puussa ei voi olla päästäinen, koska niitä esiintyy Suomessa ja niin edespäin. Wright kommentoi seuraavasti:

How, in consequence, are we to understand the idea of possessing *all* information relevant to particular proposition? Doesn't it just have to mean: possessing *all empirical information*, period?... Putnam... is, of course regarded as incorporating exactly this idea: the peircean idea that truth is what is justified at an *ideal limit* of enquiry, when all empirical information is in. (ibid., 45.)

Ideaaleissa olosuhteissa relevantti informaatio onkin *kaikki* empiirinen informaatio ja tämä on ehkä hieman liikaa vaadittu jopa ideaaleilta olosuhteilta. Vaikka se ei olisikaan liikaa vaadittu, niin tähän vaatimukseen liittyy kuitenkin ylitsepääsemättömiä ongelmia.

Muistellaan Putnamin kitkattoman tason ja episteemisesti ideaalien olosuhteiden välistä analogiaa. Wright ei ole ollenkaan varma, onko analogia kohdallinen. Kitkattomien tasojen kohdalla idealisaatio on harmiton ja suhteellisen helppo toteuttaa. Toteutus voisi toimia yksinkertaisesti niin, että laskelmissamme korvaamme kitkan arvon muuttujan vakiolla 0 ja kaikki muut arvot pidämme ennallaan. Harmittomuus taas voisi näyttäytyä niin, että oikeat kokeilut erilaisilla oikeilla (kitkallisilla) tasoilla voisivat tukea laskelmiamme. Sen sijaan miten voisimme konstruoida peirceläiset ideaalit olosuhteet, jossa on kaikki empiirinen tieto ja miten me voimme tietää, että me olemme saavuttaneet ne? (ibid., 46.)

Wrightin vastaus on tietenkin kumpaankin kysymykseen, että emme mitenkään. Lisäksi voidaan kysyä, miten oikeat empiiriset olosuhteet, jotka eivät sen paremmin kumoa kuin vahvistakaan tiettyä väitettä voisivat tukea idealisaatiota, joka taas kumoo tai vahvistaa kyseisen väitteen. Hän kirjoittaa itsensä ja Putnamin välisestä kontrastista seuraavasti:

Rather than ask whether a statement would be justified at the limit of ideal empirical investigation, or under ideal empirical circumstances, whatever they are, we can ask whether an ordinary carefully controlled investigation, in advance any mythical limit, justifies the statement, and whether, once justified, that statement continues to be so no matter how much further information is accumulated (ibid., 47).

Näin Wright esittää Putnamin ajatusten pohjalta oman ehdotuksensa, joka väistää Putnamin ehdotuksen epäuskottavuuden. Vaikka edellisessä ei enää puhutakaan “myyttisistä” ideaaleista olosuhteista, niin tästä huolimatta tämän kaltaisessa tarkastelussa totuudelle kaksi tyypillistä ominaisuutta säilyvät. Tämän kaltainen tutkimus tuottaa absoluuttista tietoa, koska kyse ei ole asteittaisesta korroboratiosta. Eikä tutkimustuloksia voida parantaa, koska olemme jo päässet siihen pisteeseen, että mikään tavallisissa olosuhteissa saatu informaatio ei muuta tulosta. Kyse on siis stabiilista oikeutuksesta. (ibid., 47.) Tällaisessa prosessissa väitelauseelle muodostunutta ominaisuutta Wright kutsuu *superväitettävyydeksi*. Hän antaa superväitettävyydelle seuraavan luonnehdinnan:

Väite on superväitettävä, joss se on oikeutettu tai voidaan oikeuttaa ja oikeutus väitteen puolesta säilyy sen seurausten mielivaltaisessa lähemmässä tarkastelussa ja

mielivaltaisen laajassa informaation kasvussa tai informaation parantumisen muissa muodoissa. (ibid., 47.)

Tämän luonnehdinnan myötä Wrightin muunnelma Putnamin totuuspredikaatista onkin valmis. Se täyttää Dummettin antirealismen kriteerit, koska totuus superväitettävyytenä perustuu oikeaan käyttötilanteeseen, jossa harkitusti varmennamme väitteen oikeutuksen. Vaikka olemme jo tarkastelleet Wrightin kannattaman totuuskäsitteen ja periaatteen K yhteyttä, on vielä paikallaan selvittää, voiko nyt valmis superväitettävyys toimia periaatetta K kannattavan antirealistin totuuspredikaattina.

7.4.4.3. Superväitettävyys ja periaate K: superväitettävyys antirealistisena totuuspredikaattina

Jotta superväitettävyys voisi toimia totuuspredikaattina, on ensimmäisenä selvitettävä väitettävyuden ja superväitettävyuden välinen suhde eli onko näillä yhtenevä normatiivinen voima ja mikä on superväitettävyuden suhde negaatioekvivalenssiin. Näistä voidaan päätellä, onko superväitettävyys yhteensopiva avainitsestääselvyyksien kanssa. Ensimmäinen kysymys selviää muuttamalla tavallinen ekvivalenssiskeema superväitettävyttä koskevaksi ekvivalenssiskeemaksi:

(E^s) On superväitettävää, että P joss P.

Negaatioekvivalenssin ja superväitettävyuden suhde selviää muuttamalla ekvivalenssiskeemasta johdettu lainausmerkitön skeema soveliaaksi muunnelmaksi:

(DS^s) ”P” on superväitettävä joss P,

josta NE voidaan johtaa. (ibid., 50-51.) Se voidaan kirjoittaa seuraavasti:

(NE^s) ”Ei ole niin, että P” on superväitettävä joss ei ole niin, että ”P” on superväitettävä.

Näin superväitettävyys näyttää taipuvan minimalistisiin avainitsestäänselvyyksiin.

Seuraavaksi on osoitettava, että kaikki superväitettävät lauseet ovat tiedettävissä. Tämä siis osoittaa, että superväitettävyys on sovelias totuuspredikaatti periaatteen K hyväksyväälle antirealistille. Oletetaan siis seuraava periaate perustavaksi todeksi tietämisen ja superväitettävyuden välillä:

(K) P on tiedettävissä $\rightarrow P$ on superväitettävissä.

On huomattava, että periaatetta K ei ole mitenkään todistettu vaan se on antirealistinen lähtöoletus. Wright ei pyrikään todistamaan tätä suoraan vaan hän tarkastelee aiheuttaako periaate ongelmia kaiken muun superväitettävyudesta sanotun kanssa. Seuraava periaate sen sijaan on antirealistinen vaatimus siitä, että kaikki totuudet ovat tiedettävissä:

(L) $P \leftrightarrow P$ on tiedettävissä.

Näistä kahdesta voidaan nyt johtaa superväitettävyuden ekvivalenssiskeema:

(E^s) On superväitettävää, että P joss P ,

mutta tämän Wright tekee enemmän tai vähemmän epäsuorasti, sillä hän tarkastelee voidaanko teesien K ja L avulla tuottaa NE^s. (ks. Ibid., 58-59.) NE^s taas voidaan muuttaa ekvivalenssiksi E^s kulkemalla hieman aiemmin esitettyä siirtymää toisinpäin. Katsotaan miten NE^s rakentuu:

(1) Ei [P on superväitettävissä]	hypoteesi
(2) Ei [P on tiedettävissä]	1 ja K
(3) Ei P	2 ja L
(4) On tiedettävissä, että [ei P]	3 ja L
(5) On superväitettävissä, että [ei P]	4 ja K

Nyt kun korvaamme ekvivalenssin vasemman puolen kohdalla (5) ja oikean kohdalla (1), niin meillä on NE^s, joka sanoo seuraavan ”ei- P ” on superväitettävissä joss ei ole niin, että ” P on superväitettävissä”. Näyttää siis olevan, että myös E^s on pätevä. Seuraavaksi täytyy osoittaa, että seuraavat lauseet ovat ristiriitaisia:

”P” ja ”P ei ole superväitettävissä”

ja

”P on superväitettävissä” ja ”ei-P”

aivan samalla tavalla kuin ovat ”P” ja ”P ei ole tosi” ja ”P on tosi” ja ”ei-P”. Ensinnä on huomattava, että jos P, niin P on tiedettävissä. Tämä seuraa teesistä L. Jos P on tiedettävissä, niin P on superväitettävissä. Tämä seuraa teesistä K. Toiseksi aivan samoilla liikkeillä jos ei-P, niin ei-P on superväitettävissä ja näin ei ole niin, että P on superväitettävissä. Tämä seuraa kohdista 1-5. Edellinen on ristiriidassa konjunktion ”P” ja ”P ei ole superväitettävissä” kanssa. (ibid., 58-59.)

Wright sanoi aiemmin, että intuitionismin mukaan jos evidenssiä ei löydy, että P, niin tämä on evidenssiä sille, että ei-P, mutta tämä ei tee vielä mistään lauseesta superväitettävää. Tämän jälkeen lauseen ei-P totuutta täytyy tarkastella superväitettävyyden käsittein. Jos ei-P läpäisee superväitettävyyden testin, niin kaikki on hyvin. Mutta jos se ei läpäise, on selvää, että P on ratkeamaton lause. Wrightin idea on nyt siinä, että tällöin ratkeamattomalla lauseella on seuraus myös minimaalisen totuuden suhteen. Jos väite ei toteuta periaatetta K, niin se ei toteuta myöskään avainitsestäänselvyyksiä, sillä ratkeamaton lause muuttaa negaatioekvivalenssin epätodeksi. Näin ollen ratkeamattomien lauseiden yhteydessä ei voida puhua myöskään minimaalisesta totuussoveliaisuudesta.

Näin näyttää olevan, että Wrightin superväitettävyyden käsite on yhteensopiva avainitsestäänselvyyksien kanssa ja se sopii myös yhteen periaatteen K kanssa. Lisäksi avainitsestäänselvyydet ja periaate K näyttävät kumoutuvan tai korroboroituvan yhdessä. Superväitettävyys on myös stabiili ja absoluuttinen käsite. Niinpä Wright päättelee, että superväitettävyyttä voidaan käyttää totuuspredikaattina: ”[S]uperassertability is a model of the truth predicate” (ibid., 60).

7.4.5. Superväitettävyys ja moraalinen totuus

Nyt pääsemme vihdoin tarkastelemaan superväitettävyuden ja moraalisen totuuden suhdetta. Wright luonnehtii realismia kahdella esiteoreettisella käsitteellä. Toisaalta realismiin liittyy *vaatimattomuutta* (modesty) ja toisaalta siihen liittyy *röyhkeyttä* (presumptuous). Vaatimattomuus ilmenee ulkomaailman riippumattomuutena. Me emme tee totuutta vaan lauseidemme totuus riippuu meistä riippumattomasta ulkomaailmasta. Meidän tehtävämme on *kartoittaa* ulkomaailmaa parhaamme mukaan. Röyhkeys taas ilmenee ajatuksessa, että me kuitenkin pystymme saavuttamaan totuuden tavalla tai toisella. (ibid., 1-2.) Wrightin mukaan röyhkeys vähenee, kun astumme esimerkiksi luonnontieteellisille alueille, koska on aivan luontevaa ajatella, että tutkimuskohteemme, luonto on tuolla ulkona. Emmekä me keksi sitä. Vaatimattomuus taas vähenee, kun siirrymme ihmistieteiden alueelle. Kun tarkastelemme, mikä on koomista tai moraalisesti paheksuttavaa, niin on luontevaa ajatella, että nämä riippuvat enemmän meistä kuin siitä, mitä tuolla ulkona on. Niinpä vaatimattomuuden pitäisi vähetä, kun kysymys on esimerkiksi moraalista tai estetiikasta. (ibid., 2.)

Jos Wright on oikeassa, niin väitteet siitä, että moraaliset lauseet eivät ole arvioitavissa totuussoveliaina ollenkaan, tuntuvat hieman hullunkuriselta. Miksi meidän keksimämme diskurssi ei voisi olla inhimillisen arvioinnin kohteena? Wright sanookin seuraavasti: ”[M]oral discourse [is]... in this situation: there seems no sense to be attached to the idea that... the moral significance of an act might lie beyond human recognition” (ibid., 58). Tästä syystä Wright katsookin, että moraalinen diskurssi on periaatteen K alainen ja tästä syystä moraaliset väitteet ovat myös superväitettäviä ja näin ollen totuussoveliaita: ”And if what I said about the essential appreciability of the moral... is correct, a presumption is established that moral... truth can be taken as species of superassertability” (ibid., 60).

Mutta Wright esittää myös paljon vahvemman superväitettävyttä koskevan teesin. Hänen mukaansa superväitettävyys on *globaali* käsite, ei ainoastaan moraalista diskurssia koskeva käsite. Hän kuvaa superväitettävyuden seurauksia seuraavasti:

One interesting effect is the perspective in which the semantic anti-realism is now placed which generalises Michael Dummett's interpretation of mathematical intuitionism. Dummett's antirealist, inspired by considerations concerning the acquisition and manifestation of understanding, contends that if meaning of a statement is to be regarded as determined by its truth conditions, then truth cannot outrun our ability (in principle) to know. But then the thesis is that assumption (L), the equivalence of “P” and “P is knowable”,

holds globally, for *all* intelligible assertoric contents. So, granted (K), semantic antirealist contention becomes, in effect, that truth behaves, or ought to behave *everywhere* in a fashion which allows it to be construed as superassertability. (ibid., 60.)

Näin siis superväitettävyys on globaali totuuspredikaatin malli samalla tavalla kuin Dummett esittää, että hänen antirealisminsa pitäisi ymmärtää globaalina ohjelmana. Superväitettävyys on näin ollen vastaus Wrightin esittämään ensimmäiseen kysymykseen. Superväitettävyuden avulla antirealisti voi sanoa, että moraaliset arvostelmat ovat totuussoveliaita ilman, että hän antautuu jo alkutekijöissään realismille. Lisäksi superväitettävyydellä on aiempaan keskusteluun liittyvä tärkeä seuraus. Luvusta 6.6 muistetaan radikaalin ja maltillisen antirealistin välinen erottelu. Yhteistä näille kahdelle antirealistille oli periaate K, mutta he erosivat siinä, että maltillinen antirealisti hyväksyi totuusehtosemantiikan, kun taas Dummettin tapainen radikaali antirealisti ei hyväksy. Wrightin mukaan superväitettävyys on käsite, jonka myötä nämä kaksi näkemystä voidaan sovittaa yhteen. Kun ymmärrämme totuusehdoissa esitetyn totuuspredikaatin superväitettävyytensä, niin myös radikaali antirealisti voi hyväksyä tämän skeeman, sillä se pitää sisällään periaatteen K ja ehkä tärkeämpänä se tekee viittauksen niihin olosuhteisiin, joissa kielenkäyttäjät tosiasiallisesti käyttävät lausetta eli verifioi sen.

Wrightin superväitettävyydellä on myös toinen puoli. Toisaalta se siis on globaali malli totuuspredikaatille, mutta toisaalta se on diskurssirelatiivinen. Se on relatiivinen diskurssin sisäisille standardeille. Kunkin diskurssin standardit määrittävät, millaisia muita itsestäänselvyyksiä kyseisessä diskurssissa totuuspredikaatilta odotetaan avainitsestäänselvyyksien lisäksi. Tämä sanelee, millaista realismin tai antirealismien muunnelmaa tarvitaan. Seuraavaksi tarkastellaan, millaisia itsestäänselvyyksiä markkinoilla on tarjolla ja mitkä niistä käyvät moraaliseen diskurssiin. Tämä tarkastelu täsmentää, kuinka pitkälle antirealismia on vietävä moraalisisessä diskurssissa (ibid., 60-61.)

7.4.6. Kognitiivinen käsky

7.4.6.1. Minimalismi ja korrespondenssi

Korrespondenssi on ehkä se kaikkein kuuluisin ja samalla myös kiistanalaisin itsestäänselvyys, joka totuuteen liitetään. Kysymys kuuluu nyt, voidaanko minimalistiseen

totuuskäsitykseen liittää korrespondenssi. Näyttää olevan, että molemmat sekä deflationistit että Wright ovat samaa mieltä siitä, että korrespondenssi voidaan liittää metafyyysisesti keveään totuuteen.

Wrightin mukaan korrespondenssikäsityksen keskeinen sisältö on se, että propositiot tai lauseet pyrkivät representoimaan todellisuutta (ibid., 25). Muotoillaan ensimmäinen versio korrespondenssi-itsestäänselvyydestä seuraavasti:

”P” on tosi joss ”P” on korrespondenssissa suhteessa tosiasioihin.

Tämä voidaan muuttaa muotoon

(CP)⁵⁴ ”P” on tosi joss asiat ovat niin kuin ”P” sanoo niiden olevan

ilman, että mitään häviää korrespondenssikäsityksestä. CP pikemminkin tuo esiin paremmin korrespondenssin representaatioaspektin. Nyt siis kysymyksenä on, voiko CP sisältyä minimalismin keskeiseen skeemaan DS ja Wrightin mukaan CP voidaan sisällyttää siihen. Ensin huomioidaan, että Wrightin mukaan skeemaan DS liittyy lauseen P propositionaalisen sisällön esiin tuova skeema:

”P” sanoo, että P,

josta voidaan tuottaa:

Asiat ovat kuin ”P” sanoo joss P.

Nämä yhdistettynä skeemaan DS meillä on korrespondenssi-itsestäänselvyys skeemassa DS. (ibid., 24-25.) Tätä ei pidä nyt ymmärtää väärin. Wright ei väitä, että minimalismin tai deflationismin liittyy sittenkin käsitys korrespondenssista. Hän väittää, että jos joku haluaa, niin metafyyysisesti kevyttä totuutta voidaan lihavoittaa käsityksellä korrespondenssista, jos annettu diskurssi niin vaatii ja tämä voidaan tehdä

---

⁵⁴ Correspondence Platitude

ristiriidattomasti. Minimalismin muuttaminen raskaansarjan totuudeksi ei siis tuota *muodollisesti* ongelmia.

7.4.6.2. Kognitiivinen käsky: konsensus ja representaatio

Joku saattaa nyt kysyä, onko korrespondenssi tosiaankin liitettävissä lainausmerkittömään skeemaan noin helposti. Tämä on aiheellinen kysymys myös Wrightin mielestä.

Korrespondenssin idea on siinä, että ”P” on tosi, *koska* ulkomaailma tekee sen todeksi.

Tätä muodollisesti korrespondenssin sisältävä DS ei selvennä. Oikean analyysin siis pitäisi keskittyä, miten ulkomaailma tekee lauseen tai proposition todeksi eli miten

korrespondenssi vaikuttaa lainausmerkittömään skeemaan sisällöllisesti. (esim., *ibid.*, 83.)

Wrightin mukaan korrespondenssin yksi keskeinen sisällöllinen piirre on idea

representaatiosta. *Kognitiivisen käskyn* (Cognitive Command) avulla Wright pyrkii

tuomaan sisältöä korrespondenssin representaationaaliseen aspektiin. Wright sanoo, että

hän pyrkii tuomaan lisäselvennystä korrespondenssin sisältöön nykyisen moraalisen

realismin kontekstissa. (*ibid.*, 84-85.)

Wright hyväksyy David Wigginsin väitteen, että mielipiteiden yhdistyminen eli *konsensus* (convergence) voi olla yksi totuutta koskeva itsestäänselvyys. Wigginsin mukaan

totuuspredikaatin funktioihin kuuluu, että sopivissa olosuhteissa kompetentit

kielenkäyttäjät ovat yhtä mieltä sen soveltamisesta. (ks. *ibid.*, 72-73 ja 88). Lähdetään

ensin tarkastelemaan konsensuksen ideaa seuraavalla luonnehdinnalla:

Konsensus I: Väitteiden luokka on sovelias olemaan tosi vain jos suotuisissa olosuhteissa kompetenteilla subjekteilla on taipumus olla yhtä mieltä sen luokan väitteiden totuudesta tai epätotuudesta,

mutta tämä vaatimus on liian heikko (*ibid.*, 88). Itse asiassa se sanoo vain sen, mikä on

välttämätöntä kaikille totuussovelialle lauseille eli sen, että ne ovat totuussovelialiaita ja että tietty kieliyhteisö huomioi tämän. Kuten Wright huomauttaa, konsensus I ei ole testi

konsensukselle vaan *minimaaliselle* totuussovelialaisuudelle. (*ibid.*, 88-89.) Kun pyrimme

luonnehtimaan konsensuksen ideaa, niin on huomattava, että kognitiivisen käskyn

tarkoitus on toimia ankkurina konsensuksen ja representaatioaspektin välillä. Juuri näiden

kahden yhdistymisestä muodostuu kognitiivisen käskyn sisältö: ”The crucial thought

here... is yet another platitude –this time one connecting convergence with the idea of *representation*” (ibid., 91). Tätä uutta itsestäänselvyyttä Wright luonnehtii analogian avulla. Ajatellaan mitä tahansa laitetta, jonka tarkoitus on tuottaa representaatioita kuten esimerkiksi kameraa tai kopiokonetta. Tällöin seuraava periaate on väistämätön:

Konsensus/representaatioitsestäänselvyys: Jos kahden eri laitteen funktio on tuottaa representaatio, niin jos olosuhteet ovat suotuisat ja ne toimivat oikein, niin ne tuottavat erilaisen tuotoksen (output) jossa niiden syöte (input) on erilainen. (ibid., 91.)

Tämä periaate tuo esiin idean siitä, mitä tarkoittaa, että laite peilaa asiantiloja. Näin ollen se tuo myös esiin, mitä tarkoittaa, kun puhumme representaationaalisesta tavasta muodostaa kielen ja asiantilojen suhde. Mutta se myös tuo standardin sille, mitä representaatioitsestäänselvyydeltä vaaditaan ja mitä vaaditaan, että annettu diskurssi soveltuu arvioitavaksi representaationaalisesta näkökulmasta. Joitain diskursseja voidaan arvioida representaationaalisesta näkökulmasta ja joitain taas ei. Niinpä Wright ehdottaakin käskyä, jolla erilaisia diskursseja voidaan erottaa toisistaan. Toiset diskurssit toteuttavat tämän käskyn ja toiset eivät. Tämän käskyn hän luonnehtii seuraavasti:

Kognitiivinen käsky: Diskurssi osoittaa kognitiivisen käskyn jossa mielipide-erot voidaan selittää tyydyttävästi vain ”erilaisen syötteen” termin, toisin sanoen (1) kiistelijät toimivat erilaisen tiedon perusteella (näin ollen syyllistyvät tietämättömyyteen tai virheeseen) tai (2) toimivat sopimattomissa olosuhteissa tai (3) kyseessä on kognitiivisen mekanismin epäkunto esimerkiksi puolueellinen aineiston arviointi tai dogmaattisuus. (ibid., 92-93.)

Tämä tarkoittaa, että diskurssi on representaationaalinen jos ja vain jos mielipide-erot ovat selitettävissä ainoastaan kognitiivisena puutteena jommassakummassa kiistan osapuolella. Tämä luonnehdinta kuulostaa varsin kovalta myös Wrightin mielestä, mutta tämä luonnehdinta tuo kuitenkin tarvittavan kriteerin representaationaaliselle diskurssille. Jos siis annettu diskurssi ei anna viitteitä kognitiivisesta käskystä niin, se tarkoittaa ainoastaan, että kyseistä diskurssia ei voida arvioida representaationaalisin tai korrespondenssin termin. (ibid., 93.)

Wrightin mukaan kognitiivinen käsky osuu kognitivismi-ei-kognitivismi-keskustelun ytimeen: ”Cognitive Command is precisely what is or ought to be at issue in those debates in which philosophers have distinguished *cognitivist* and *non-cognitivist* protagonists” (ibid., 146). Niinpä moraalisen diskurssin (vahva) kognitiivisuus ratkeaa hänen mukaansa sillä, esiintyykö moraalissa diskurssissa kognitiivista käskyä. Tätä tarkastelemme seuraavaksi.

7.4.7. Moraalinen realismi: parhaan selityksen testi ja kognitiivinen käsky

7.4.7.1. Moraalinen realismi ja moraalinen relativismi

Nyt on käynyt jo selväksi, että totuuteen liittyvät tietyt avainitsestänselvyydet. Nämä liittävät totuuden väitelauseiden käytäntöihin. Näitä Wright kutsuu kaikkein oleellisimmiksi minimalistisen totuuden ominaisuuksiksi. Minimalistista totuutta Wright pitää eräänlaisena oletusasetuksena (default stance). Tämä kääntää tilanteen niin, että tästä eteenpäin todistustaakka onkin realistilla. Hänen pitää osoittaa, että annettu diskurssi vaatii totuudelta muutakin kuin oletusasetuksen. (Wright 1992, 174.) Kognitivismin suhteen tämä muu on kognitiivinen käsky. Jos diskurssi vaatii totuuspredikaatin käytölle kognitiivista käskyä, niin tällöin voimme puhua myös representaationaalista koneistosta ja näin ollen myös kognitiivisen koneiston kunnosta tai epäkunnosta. Kysymys kognitiivisen käskyn soveltuvuudesta realismi-antirealismikiistan ratkaisijaksi voidaan jakaa kolmeen alakysymykseen. Ensinnä voidaan olettaa, että mikä tahansa liike realismin suuntaan tuo mukanaan representaationaalisen sisällön, joka lihavoittaa minimalistista totuutta? Toiseksi voimme olettaa, että tuota lihavoittamista voidaan arvioida representaationaalisen funktion ja representaationaalisten funktioiden erojen perusteella? Kolmanneksi voidaan kysyä, onko kognitiivinen käsky representaationaalisten funktioiden erojen erityistapaus, jossa ”systemin tuotos” on uskomuksenmuodostus. Näiden kysymysten perusteella voidaan antaa vastaus kysymykseen kognitiivisen käskyn ja realismin suhteesta: ”If ”yes” on all three counts, then, as I conjectured, Cognitive Command is a necessary condition for the defensibility of any worthwhile form of realism” (ibid., 175).

Nyt viimein näemme noudattaako moraalinen diskurssi kognitiivista käskyä. Jos se noudattaa, niin kognitivismi on oikeassa. Jos taas se ei noudata, kognitivismi ei ole

oikeassa. Ensimmäisenä Wright käy tarkastelemaan moraalisia tosiasioita. Hän tekee sen *parhaan selityksen testin* kontekstissa. Tarkastelun keskiössä on kaksi metaetiikan mallia, Harmanin moraalinen relativismi ja Wigginsin ei-reduktiivinen realismi. Harmanin kantaa voidaan luonnehtia Russ Shafer-Landaun tapaan:

An ethical relativism of the sort embraced by Harman... claims that what moral reality there is is fixed entirely by certain social agreements. The reality –what really is right or wrong, for instance –is constructed from the content of these agreements. No agreement, no reality. (Shafer-Landau 2005, 16.)

Niinpä tämän perusteella voitaisiinkin sanoa, että Harman on moraalinen relativisti. Wiggins taas uskoo, että moraaliset tosiasiat tuottavat parhaan selityksen moraaliselle käytökselle. Hän on siis moraalinen realisti. Uskoakseni Wright tarkastelee seikkaperäisesti juuri näiden kahden moraalifilosofiaa, koska he edustavat moraalifilosofian ääripäitä. Mutta molemmat uskovat kuitenkin, että olivatpa tosiasiat luonteeltaan sitten millaisia tahansa, niitä voidaan testata sen perusteella, millaisen selityksen ne antavat. Harman aloittaa tarkastelunsa kysymyksellä, voidaanko moraalisia periaatteita testata ja vahvistaa samalla tavalla kuin tieteellisiä periaatteita (Harman 1988, 119). Otetaan esimerkki nyt Wigginsilta, jolla hän pyrkii osoittamaan, miten hänen otteensa eroaa Harmanin kannasta. Ensin hän antaa esimerkin siitä, mitä tieteellisessä kokeessa tapahtuu:

A scientist sees a vapour trail in a Wilson cloud chamber, and he says 'there goes a proton'. The scientist counts as observing a proton because the best explanation of his visual state is that there is a vapour trail, and the best theoretical explanation of the vapour trail itself is a proton. (Wiggins 1987, 156.)

Tieteentekijän paras selitys kokeesta on siis protonin liike, vaikka protonista ei olekaan havaintoa. Protonista on kuitenkin viitteitä ja kaikki muu evidenssi (havainnot) tukee protonin liikettä. Niinpä paras selitys kokeen tapahtumille on protonin liike. Wiggins katsoo, että Harmanin mukaan moraalinen teko ei ole kuitenkaan samanlainen. Kun paras *tieteellinen* selitys kokeelle on vedota havaintojen taustalle postuloituun protoniin, niin paras *moraalinen* selitys ei ole moraalisen teon taustalle postuloitu moraalinen tosiasia. Olkoon meillä vaikkapa tilanne, jossa kissa sytytetään tuleen. Tällaisessa tilanteessa me kaikki näemme moraalisen vääryyden, mutta Harmanin selitys paheksunnallemme on erilainen kuin tieteellisen kokeen yhteydessä:

Harman will say this explanatory claim is wide open to objection that the best explanation of our seeing the episode in that way can *dispense altogether* with the claim that the act was wrong, or callously and

gratuitously cruel. For Harman says that our reaction to our perception is to be explained by our 'psychological set'. The act had some non-evaluative property [F], say, and [F] is a property that observers like you and me have been schooled to abhor. So the putative moral qualities of the treatment of the cat are simply irrelevant to why we saw the action as we did. (ibid., 156-157.)

Harmanin keskeinen ajatus on siinä, että moraalinen hyväksyntä tai paheksunta riippuu sosiaalisen yhteisön sopimuksista. Niinpä reaktiomme tekoon riippuu moraalisesta koulutuksestamme, eikä teon moraalista ominaisuuksista. (Harman 1988, 120.) Hänen ideansa on siinä, että vaikka tieteellisen kokeen havainnoitsijan psykologinen koneisto vaikuttaa kokeen tuloksiin, niin tämä ei ole kuitenkaan ainoa asia, joka tuloksiin vaikuttaa. Tieteellisen kokeen selitykseen vaikuttavat taustateoria, havainnoijan psykologia ja *itse havainnot fyysikaalisista tosiasioista*. Moraalisessa tapauksessa reaktiomme palautuvat kokonaan esimerkiksi psykologiseen koneistoomme, joka muodostuu sosiaalisen koulutuksen myötä⁵⁵. Tämän selvityksen pohjalta voimme muodostaa ensimmäisen kahdesta kilpailevasta parhaan selityksen testistä. Näiden molempien testien on (Wrightin kontekstissa ja Wrightin terminologian mukaan) tarkoitus selvittää, onko annettu diskurssi enemmän kuin minimaalisesti totuussovelias eli onko diskurssin totuuspredikaatti sellainen kuin realismi vaatii. Ensimmäinen testi voidaan muotoilla Wrightin terminologialla seuraavasti:

Harmanin testi: Diskurssi on enemmän kuin minimaalisesti totuussovelias vain jos täytyy mainita asiantilat, jotka koskevat mitä tahansa parasta selitystä niistä uskomuksista, jotka diskurssissa ovat tosia.

Näin testi pyrkii luomaan välttämättömän ehdon enemmän kuin minimaalisen totuuden oikeutukselle. (Wright 1992, 177.) Harman uskoo, että moraaliset tosiasiat eivät ole sellaisia tosiasioita, joita tarvitaan teon oikeellisuuden tai vääryyden selittämiseen. Kissan polttamisesta aiheutunut paheksunta voidaan selittää ilman viittausta moraaliseen tosiasiaan 'kissan sytyttäminen palamaan on väärin'. Hän ei siis usko, että moraalinen

---

⁵⁵ Tästä syystä Miller ei katsokaan Harmanin olevan moraalinen relativisti vaan moraalinen reduktivist, sillä moraalit palautuu psykologisiin asetuksiin tai sosiaaliseen sopimukseen (esim. Miller 2006, 138). Vaikka Millerillä onkin perusteita katsoa Harmanin olevan reduktivist, niin tästä huolimatta luotan Harmanin omaan todistukseen kannastaan:

I have always been a moral relativist. As far back as I remember thinking about it, it has seemed to me obvious that the dictates of morality arise from some sort of convention or understanding among people, that different people arrive at different understanding, and that there are no basic moral demands that apply to everyone. (Harman 2001, 165.)

Minusta tämä sopii hyvin siihen kuvaan, jonka Shafer-Landau antoi Harmanista.

diskurssi on enemmän kuin minimaalisesti totuussovelias. Wiggins taas on eri mieltä. Hän uskoo, että moraaliset tosiasiat voivat esiintyä selityksenä enemmän kuin minimaalisesti totuussoveliaassa diskurssissa ja ne voivat esiintyä vieläpä parhaana selityksenä silloin, kun kysymys on moraalisesta diskurssista.

Tarkastellaan nyt, miten Wiggins vastaa Harmanin testiin. Wright tarkastelee mielipiteiden konsensusta kognitiivisella käskyllä. Wiggins taas tekee sen seuraavalla ehdolla:

Wigginsin testi: Jos X on tosi, niin suotuisissa olosuhteissa X määrää uskomusten konsensuksen ja tämän konsensuksen paras selitys vaatii, että X on tosi (ibid., 183).

Wigginsin ajatus on se, että hänen testinsä selittäjä⁵⁶ on tosiasia, että uskomuksissa on konsensus silloin, kun X on tosi. Selittäjänä ei siis ole yksinomaan uskomus, että X. (ibid., 183-184.)

Katsotaan, mitä tämä viimeinen selvennys testissä tarkoittaa. Wiggins selventää ideaansa seuraavan esimerkin avulla:

There is a impressive consensus that $7 + 5 = 12$; and, when we rise above the individual level and look for the explanation of the whole consensus, only one explanation will measure up to the task. there is nothing else to think that seven and five add up to. Since any other answer besides 'twelve' will induce a contradiction in arithmetic, no wonder we agree. We believe that $7 + 5$ is 12 because $7 + 5$ is 12. We have no choice. (Wiggins 1987, 153.)

Wrightin mukaan lainauksesta ilmenee heti kaksi parhaaseen selitykseen liittyvää väitettä. Ensinnä jokaiseen annettuun diskurssiin liittyy käytäntöjä, jotka eivät jätä oikein sovellettuna muuta vaihtoehtoa kuin antaa tuomio, että P. Toiseksi toimijan uskomus, että P muodostuu ja ohjautuu soveltamalla edellä mainittuja käytäntöjä. (Wright 1992, 185.) Tämän perusteella voidaan nyt sanoa erittäin tärkeä seikka, joka selvittää Wigginsin ajatusta siitä, mikä hänen testinsä selittäjä on. Meidän uskomuksen, että $7 + 5 = 12$ aiheuttaa se, mitä tapahtuu, kun me seuraamme tarkkaavaisesti oppiamme yhteenlaskemisen sääntöjä. Wright vetää ajatuksen hyvin yhteen. Tosiasia, että $7 + 5 = 12$ ei ole paras selitys vaan tosiasia, että relevanttien sääntöjen sovelluksen valossa ei jää muuta vaihtoehtoa ajatella kuin, että $7 + 5 = 12$. (ibid., 187.) Konsensus sääntöjen seuraamisesta johtaa siis parhaaseen selitykseen, että P tai että $7 + 5 = 12$ ja paras selitys

---

⁵⁶ Wiggins kutsuu selittäjäänsä voittavaksi selitykseksi (vindicatory explanation).

vaatii tosiasian, että P tai että $7 + 5 = 12$, koska juuri tämä tosiasia tuottaa parhaan selityksen yhteiselle uskomuksellemme.

Wright esittää nyt yleisen parhaan selityksen teesin:

Tämän tai tuon syyn (selittäjä erittelee nämä) vuoksi ei ole muuta vaihtoehtoa ajatella kuin, että P; niinpä on tosiasia, että P; kun otamme huomioon annetut olosuhteet ja toimijan kognitiiviset kyvyt ja mahdollisuudet ja hänen pääsynsä siihen, mikä ei jätä muuta vaihtoehtoa kuin ajatella, että P, niin ei ihme, että hän uskoo, että P (ibid., 185).

Siirretään tämä yleinen parhaan selityksen luonnehdinta moraaliseen kontekstiin. Otetaan jälleen tapaus kissan sytyttämisestä. Kyseisessä tapauksessa paras selittäjä ei ole yksin tosiasia, että kissan sytyttäminen palaamaan on väärin. Paras selittäjä on tosiasia, että moraalinen konsensus ei jätä meille muuta vaihtoehtoa kuin ajatella, että kissan palamaan sytyttäminen on väärin. Ei siis ole ihme, että me uskomme, että kissan palamaan sytyttäminen on väärin. Wigginsin ajattelussa konsensus ja moraaliset tosiasiat yhdistyvät siinä, että moraaliset tosiasiat mainitaan ainoastaan lauseen 'Ei ole muuta vaihtoehtoa kuin ajatella, että...' sisällä ja vaihtoehdottomuus syntyy juuri konsensuksesta. Niinpä analogia moraalisten tosiasioiden ja tieteellisten tosiasioiden välillä on pitävä. Aiemmin esitetyn kokeen pitäjällä ei niillä välineillä, niillä havainnoilla, niillä kognitiivisilla kyvyillä ja niin edespäin ole muuta vaihtoehtoa kuin muodostaa uskomus protonin liikkeestä. Näin siis moraalista tosiasioista tulee tietyn teon moraalisen ominaisuuden paras selittäjä ja Wiggins onnistuu pelastamaan moraaliset tosiasiat moraalisen relativismin suosta. Myöskin Wright yhtyy tähän johtopäätökseen siinä mielessä, että jos tämä olisi koko tarina, niin hän hyväksyisi moraalisen diskurssin representaationaalisen aspektin. Näin ollen hän hyväksyisi myös väitteen, että moraalinen diskurssi toteuttaa kognitiivisen käskyn ja sitä myöten myös moraalisen realismin, mutta tietenkään tämä ei ole koko tarina.

7.4.7.2. Kosmologisen roolin laajuus

Seuraavaksi tarkastelemme Wrightin pääargumenttia Wigginsin parhaan selityksen testiä vastaan. Parhaan selityksen testi kysyy, mikä on paras selitys sille, että toimijalla on

asiaankuuluva uskomus. Wigginsille vastaus moraalisisissa tapauksissa ovat moraaliset tosiasiat. Wrightin mukaan vaikka tämä ehkä onkin asiallinen kysymys, niin kysymyksen vastaus ei kuitenkaan ole tyhjentävä. Wrightin mukaan yhtä tärkeä kysymys on, mitä (moraalisten) tosiasioiden maininta auttaa selittämään. (ibid., 193.)

Wrightin mukaan on mielekästä kysyä, millaista selitysvoimaa yleensä tosiasioilta vaaditaan. Asia voidaan sanoa vielä tarkemmin. Hänen mukaansa voidaan kysyä, kuinka paljon tosiasioilla voidaan selittää. Voidaanko moraalisia tosiasioita mainita, kun selitämme jotain ei-moraalista? Harmanin mukaan moraalisisilla tosiasioilla ei voida selittää mitään ei-moraalista. (ibid., 193). Hänen mukaansa tämä seikka erottaa oletetut moraaliset tosiasiat luonnollisista, havaittavista tosiasioista. Kun luemme tätä meidän wrightilaisessa kontekstissa, tämä tarkoittaa, että moraalinen diskurssi ei voi olla lihavoitetusti totuussovelias. Se ei noudata kognitiivista käskyä. Vastalauseena tähän Wright aivan oikein nostaa esiin Nicholas Sturgeonin ajatuksen. Sturgeonin mukaan moraalisisilla tosiasioilla voidaan selittää monenlaisia asioita. Esimerkiksi Hitlerin moraalinen turmeltuneisuus voi selittää monia asioita tai orjuuden moraalinen paheksunta voi selittää monia historiallisia muutoksia amerikkalaisessa yhteiskunnassa. (Sturgeon 2006, 117-144.) Nämä ajatukset vaikuttavat hyvin järkeenkäyville. Näyttääkin olevan, että moraalisisilla tosiasioilla voidaan selittää ei-moraalisia asioita. Tässä mielessä moraaliset tosiasiat ovat edelleen samalla viivalla muiden tosiasioiden kanssa.

Nyt on kuitenkin muistettava, mistä kognitivismikeskustelussa on kysymys. Kognitivistin tarkoitus on osoittaa, että moraalinen diskurssi on enemmän kuin minimaalisesti tosi niin, että kognitivismistä voidaan perustellusti puhua moraalisten väitteiden yhteydessä. Idea moraalisisista tosiasioista on saatava uskottavaksi tietenkin siksi, että olisi joitain asiantiloja, joihin kognitiollamme voisi olla pääsy. Mutta onko moraalisten tosiasioiden selitysvoimalla luotu tarpeellinen kontrasti minimaalisesti tosiin väitteisiin? Wrightin mukaan näin ei ole tehty. Hänen mukaansa minimaalisesti tosi väite 'Hitler oli moraalisesti turmeltunut' on yhtä selitysvoimainen kuin väite, jonka taustalla on sama moraalinen tosiasia. Wright pitää erilaisten väitteiden selitysvoimaa kuitenkin hyvänä mittarina siitä, kuinka lihavoitetusti ne ovat tosia. Niinpä Wright sanookin, että paras selitys testi ei oikein osu maaliinsa tässä suhteessa:

The crucial question is not whether a class of state of affairs feature in the *best* explanation of our beliefs about them, but of *what else* there is, other than our beliefs, of which the citation of such states of affairs can feature in *good enough* explanations (ibid., 196-197).

Harman on siis oikeassa yhdessä asiassa. Wrightin mukaan tosiasioiden mainitsemisen idea ei ole siinä, että ne tuottavat parhaan selityksen vaan siinä, että ne voivat toimia selittäjänä monille asioille. Wright kutsuu selittävän seikan laajuutta *kosmologisen roolin laajuudeksi* ja hän luonnehtii sitä seuraavasti:

Let the *width of cosmological role* of the subject matter of a discourse be measured by the extent to which citing the kinds of states of affairs with which it deals is potentially contributive to the explanation of things *other than*, or *other than via*, our being in attitudinal states which take such states of affairs as object (ibid., 196).

Jotta siis diskurssin asiasisällöllä voisi olla laaja kosmologinen rooli selittäjänä, meidän tarkasteltava, mitä *muuta* se voi selittää sen lisäksi, että se esiintyy mainintana yhden tietyn asian parhaana selityksenä. Meitä kiinnostava kysymys voidaan muotoilla nyt, että voiko moraalisilla tosiasioilla olla laaja kosmologinen rooli. Jos moraalisilla tosiasioilla on laaja kosmologinen rooli, niin ne eivät eroa muista tosiasioista juuri mitenkään. Tarkastellaan, mitä Wright tarkoittaa kosmologisen roolin laajuudella. Vertaillaan enemmän tai vähemmän luonnontieteellistä tosiasiaa ja moraalista tosiasiaa. Esimerkiksi voidaan ottaa vaikka Näiden kivien märkyys ja Tuon teon vääräisy. Kivien märkyys voi selittää ainakin seuraavat neljä asiaa:

- (1) Minun havaintoni ja siten uskomukseni, että nämä kivet ovat märkiä.
- (2) Pienen, ei vielä puhuvan lapsen kiinnostuksen kiviin, kun hän on koskenut niitä.
- (3) Minun liukastumiseni ja kaatumiseni.
- (4) Jäkälän kasvamisen kivillä.

Näin kiven märkyys voi tuottaa selityksen neljälle eri tyyppiselle asialle, joita ovat (1) kognitiiviset seuraukset, (2) esi-kognitiiviset, aistikokemukseen perustuvat seuraukset, (2) seuraukset meihin fyysisesti interaktiivisina toimijoina ja (4) ”kovat” seuraukset elottomiin organismeihin ja materiaaliin. Jonkin teon vääräisy sen sijaan ei voi esiintyä *suoraan* kolmen viimeisen ilmiön selityksenä. Se voi vaikuttaa moniin asioihin epäsuorasti propositionaalisten asenteidemme kautta eli kohdan (1) kautta. Tällä Wright tarkoittaa sitä, että kun tuomitsemme jonkin teon tai asian vääräksi, me voimme pyrkiä muuttamaan

tekojamme tai asioita, mutta jonkin teon moraalinen väärä ei suoraan vaikuta järjälän kasvamiseen. Moraalinen tosiasia voi vaikuttaa ainoastaan uskomuksenmuodostukseen. Tämän perusteella Wright hylkää moraalisen realismin: “What we have just reviewed, then, is the makings of a prima facie case that the moral lacks wide cosmological role... Needless to say... that is bad news for moral realism.” (ibid., 198).

Wrightin esitystapaa ei pidä kuitenkaan ymmärtää väärin, sillä äskeisen perusteella saattaa tulla mieleen, että ainoastaan kovilla, empiirisillä tosiasioilla on laaja kosmologinen rooli. Jos Wright väittäisi näin, niin hän sanoisi vain sen, minkä hän on jo luonnehtinut epäilyttäväksi väitteeksi eli, että ainoastaan kovat empiiriset tosiasiat voivat tehdä puheemme todeksi. Näin Wright ei kuitenkaan sano, sillä Wrightin mukaan monenlaisilla tosiasioilla on laaja kosmologinen rooli. Muun muassa matemaattisilla tosiasioilla on laaja kosmologinen rooli. Esimerkiksi tosiasia, että tiiliä on toimitettu pariton määrä, voi esiintyä selityksenä, miksi rakentajalla on vaikeuksia saada muurin tiilet menemään tasan. Tämä selitys on täysin riippumaton kenenkään propositionaalista asenteista ja se sisältää viittauksen matemaattiseen tosiasiaan. Lisäksi kukkien värit voivat esiintyä selityksenä mehiläisten käyttäytymisestä, vaikka värejä ei yleisesti ottaen pidetäkään ensimmäisen kertaluvun, kovina faktoina vaan niitä on pidetty toisen kertaluvun ominaisuuksina. Näin siis monenlaisilla tosiasioilla voi olla laaja kosmologinen rooli, vaikka ne eivät olisikaan kovia tosiasioita, monilla muilla paitsi moraalilla tosiasioilla.

7.4.8. Kolme vastalauseita

7.4.8.1. Millerin dilemma

Tässä vaiheessa esitän kolme kritiikkiä Wrightin ohjelmaa vastaan. Vastalauseita olisi varmasti paljon enemmänkin, sillä Wrightin yli 500 sivuinen kirja *Saving the Differences* (2003b) on paljolti syntynyt tarpeesta osallistua uudestaan keskusteluun, jota *Truth and Objectivity* on synnyttänyt⁵⁷. Käyn läpi vain omasta mielestäni tärkeimmät vastalauseet ja itse asiassa vain yksi näistä esiintyy teoksessa *Saving the Differences*. Vastaan

---

⁵⁷ Kirjan *Saving the Differences* alaotsikko onkin ”yllätyksellisesti” *Essays on Themes From Truth and Objectivity*.

ensimmäiseen ja toiseen kokonaisuudessaan tässä luvussa ja viimeisen vastaus jatkuu vielä seuraavassa luvussa.

Aiemmin Mackien yhteydessä mainitsin kontrastin suoran ja epäsuoran vasta-argumentin välillä Mackien argumenttiin outoudesta. Lisäksi mainitsin, että Wright käytti epäsuoraa argumenttia Mackieä vastaan. Tämä johtuu siitä, että Wright ei voi käyttää suoraa argumenttia. Suora vasta-argumentti Mackien argumenttiin nimittäin vaatii argumentin johtopäätöksen kieltämisen ja argumentin johtopäätös oli, että moraalisia tosiasioita ei ole. Näin ollen suora argumentti vaatii johtopäätöksensä, että moraalisia tosiasioita on olemassa. Tämä taas johtaa suoraan moraalisen realismin piiriin. Tätä liikettä Wright ei kuitenkaan voi tehdä, sillä hänen mukaansa moraalilla tosiasioilla ei ole sellaista laajaa kosmologista roolia, että niihin voitaisiin vedota hyväksyttävästi.

Suoran ja epäsuoran argumentin välisen kontrastin esittäjän, Alexander Millerin mukaan ongelma on se, että epäsuora argumentti ei riitä Mackien argumenttia vastaan. Kuten muistamme, Mackie ei jäänyt voimattomaksi moraalisen diskurssin edessä, vaikka se tuottaakin systemaattisesti epätosia lauseita. Voimme arvioida moraalisia väitteitä erillisen normin avulla. Wrightin kritiikki kohdistui siihen, miksi moraalista totuutta ei voisi sitoa suoraan tähän normiin. Millerin mukaan tällainen taktiikka kohtaa dilemman. Joko erillinen normi on moraalinen normi tai se on selitettävissä ei-moraalisin termein, mutta joka tapauksessa Wright on vaikeuksissa. Ensimmäisessä tapauksessa erillinen normi on moraalinen normi ja tällöin Mackien argumentti voidaan yksinkertaisesti toistaa erillisen normin kohdalla. Jos joku keksii tämän erillisen normin kohdalla esteen, joka estää Mackien skeptisen argumentin, niin miksi hän ei käytä sitä myös alkuperäisen argumentin kohdalla? Jälkimmäisessä tapauksessa on kysymys moraalisen palauttamisesta ei-moraaliseen. Jos erillinen normi palautuu ei-moraaliseen, niin tällöin se on ristiriidassa Wrightin oman kannan kanssa, sillä Wright ei hyväksy reduktiivista analyysia moraalista diskurssista. Tämä kävi ilmi jo toisessa kysymyksessä, jonka hän asetti itselleen tehtävänasettelussa. Alun toinen kysymys kuului, mitä silloin oikeastaan on panoksena, kun molemmat realistit ja antirealistit hyväksyvät, että annettu diskurssi on *ei-reduktiivisesti* totuussovelias. (Miller 2006, 120 ja Wright 1992, 8, 12.) Tämän jälkeen Miller esittää kolme vastausta, jotka Wright voisi esittää dilemmaa vastaan. En aio nyt

toistaa näitä, sillä kaikki nämä ovat Millerin mukaan epätydyttäviä ja tästä syystä hän jatkaakin suoran argumentin etsintää.⁵⁸

Kun pyritään vastaamaan Millerin dilemmaan, on aluksi muistettava, miksi Wright lähti mukaan kehittämään yleistä totuuspredikaattia, joka sopii myös moraaliseen diskurssiin. Wrightin projektin ensimmäinen kysymys oli: Miten tehdä myönnytys, että tietty diskurssi on totuussovelias ilman, että antaudumme suoraan realismille? Vastaus kysymykseen on moraalisen diskurssin yhteydessä totuuspredikaatti, joka sisältää minimaalisen totuuden avainitsestänselvyudet ja superväitettävyyden. Millerin mukaan Mackien argumentti voidaan toistaa Wrightin kehittämän predikaatin yhteydessä, jolloin Wrightin totuuspredikaatti on voimaton Mackien argumentin edessä ilman suoraa vasta-argumenttia. Mutta onko asia näin? Missä kohtaa luettelossa mainittiin moraaliset tosiasiat superväitettävyyden totuudentekijöinä? Mackien argumentin mukaan moraalinen realismi on väärässä, koska moraalisia tosiasioita ei ole olemassa ja Wright on enemmän tai vähemmän samaa mieltä. Moraalisilta tosiasioilta puuttuu laaja kosmologinen rooli, joten ne eivät ole samalla viivalla muiden tosiasioiden kanssa selitysvoimassa. Juuri tästä syystä Mackien argumenttia ei voida toistaa Wrightin superväitettävyyden yhteydessä. Moraalisia tosiasioita ei mainita superväitettävyyden totuudentekijöinä, joten niiden poistaminen ontologiasta ei tee Wrightin totuuspredikaattia epäpäteväksi. Moraalinen väite on määritelmällisesti superväitettävä, jos ja vain jos sen oikeutus säilyy sen seurausten mielivaltaisessa lähemmässä tarkastelussa ja mielivaltaisen laajassa informaation kasvussa tai informaation parantumisen muissa muodoissa.

7.4.8.2. Jackson: Syntaksi ja uskomuksenmuodostus

Teoksessa *Saving the Differences* Wright ottaa esiin Frank Jacksonin vastalauseen Wrightin projektia kohtaan. Jackson kannattaa moraalista ekspressivismiä ja Wrightin mukaan ekspressivisti voi esittää ainakin kaksi vastalauseetta Wrightin projektia kohtaan. Ekspressivistiiä saattavat häiritä muun muassa seuraavat teesit:

---

⁵⁸ Alla oleva vastaus on kuitenkin hyvin lähellä Millerin ensimmäistä vastausta, mutta Millerin esittämänä vastaus ei kuitenkaan ole mielestäni kattava vastaus dilemmaan, joten esitän vastaukseni Wrightin puolesta kokonaan uudestaan ja riippumatta Millerin vastauksesta (ks. Miller 2006, 120-121).

(i) Totuus ei ole metafyyysisesti raskas käsite. Minimaalinen totuus pitää sisällään vain avainitsestänselvyudet.

(ii) Diskurssi on väitteellinen, jos sen sisältämien lauseiden syntaksi on väitelauseiden ehdot täyttävät.

Wrightin mukaan yleensä ekspressivisti kieltää teesin (i), kuten tekee esimerkiksi Blackburn ja tästä seuraa (ii). Jackson sen sijaan on totuusminimalisti, joten hänellä ei ole ongelmia niellä teesiä (i). Jackson kieltääkin suoraan teesin (ii). Jacksonin syy tähän on se, että hänen mukaansa pelkän oikean syntaksin tunnistaminen ei takaa uskomuksenmuodostusta. (Wright 2003b, 51-53 ja ks. myös Jackson, Oppy, Smith, 1994, 293-295.) Tämä tuntuukin aivan aiheelliselta valitukselta. On selvää, että uskomuksenmuodostukseen liittyy paljon muutakin kuin pelkästään lauseen kieliopillinen oikeellisuus.⁵⁹

Jackson on arkipsykologisen sanaston suhteen humelainen, kuten jokainen hyvä ekspressivisti on. Tämä tarkoittaa, että hän erottaa *uskomuksen* ja *halun* toisistaan. Humelaisen kannan mukaan haluun liittyy aina motivaatio toimintaan, kun taas uskomukseen ei liity motivaatioita. Juuri tästä syystä eettiset lauseet eivät voi ekspressivismin mukaan edustaa uskomuksia, sillä eettisiin lauseisiin liittyy aina motivaatio toimintaan. (ibid., 52-53 ja ks. myös Blackburn 1990, 187-189.) Ensimmäinen mieleen tuleva vastaus tähän on kieltää humelainen kanta. Miksi uskomukset eivät voisi olla toimintaan motivoivia tai ovatko moraaliset halut aina toimintaan motivoivia? Ihmisellä voi olla paljon moraalisia tuntemuksia, joiden perusteella hän ei koskaan ryhdy toimintaan. Tämä on Wrightin mukaan kuitenkin väärä lähtökohta. Wright kirjoittaa:

The correct response to Jackson's objection, it seems to me, is rather that he merely hijacked the word 'belief'. Claim[(ii)] is not hostage, via the assertion /belief platitude, to a correct philosophical psychology of belief. Rather, *any* attitude is a belief which may be expressed by sincere endorsement of a sentence which complies with the constraints of syntax and discipline imposed by [(ii)]. (Wright 2003b, 53-54.)

Wrightin idea on siis se, että mikä tahansa asenne (kutsuttiinpa sitä sitten uskomukseksi, tuntemukseksi tai miksi tahansa) on uskomus, jos se voidaan esittää väitelauseen syntaksin kriteerit täyttävällä lauseella. Nyt Jackson taas väittäisi Wrightin siepanneen

---

⁵⁹ Russellin sanoin Wrightin projektia voisikin tämän perusteella kuvailla ilmauksella "Theft over honest toil".

'uskomuksen', mutta näin ei Wrightin mukaan ole, sillä Wrightin mukaan hän ja Jackson eivät puhu samasta asiasta. Wrightin mukaan molempien pitäisi tunnustaa edellinen uskomuksen luonnehdinta, mutta ainoastaan minimaalisena uskomuksena. Tällöin moraaliset asenteet voivat olla minimaalisesti uskomuksia. Jos Jackson haluaa vielä tuhdin uskomuksen käsitteen, niin hänen pitää minimaalisen luonnehdinnan lisäksi tuoda mukaan esimerkiksi humelaisen arkipsykologian mukainen luonnehdinta uskomukselle, mutta tämä tekee tietenkin ekspressivistä ristiriitaisen. Tämän Wright voi sanoa sen vuoksi, että hän itse ei sano minimaalisen uskomuksen luonnehdinnan tarkoittavan tuhdin uskomuksen hylkäämistä. Hän tarkoittaa minimaalisen uskomuksen luonnehdinnan teoreettiseksi suositukseksi ja näin luomaan edulliset puitteet hänen omalle projektilleen. Teesi (ii) ei ole ristiriidassa tuhdin uskomuskäsityksen kanssa, mutta se sattuu olemaan ristiriidassa ekspressivistisen uskomuksen luonnehdinnan kanssa, mutta ekspressivismillä ei ole etuoikeutta uskomuksen käsitteen määrittelyyn.

7.4.8.3 Putnam: konsensus ja korrespondenssi

Putnam esittää kirjassaan *Ethics without Ontology* (2005) eettisiin väitteisiin liittyvän kysymyksen, joka on ainakin monen antirealistin huulilla:

If ethical claims are objective..., if they are *bona fide* instances of assertoric discourse, forms of reflection that are as fully governed by norms of truth and validity as any other form of cognitive activity –how is it that we so often can't agree on which ones are true?⁶⁰ (ibid., 74).

Putnam sanoo, että kun kysymys esitetään näin, niin taustalla on jo vahvoja oletuksia:

There is a way in which the cards are regularly "stacked" when this question is asked; it is assumed... that questions of facts are, by very nature, such that we can come to agreement about them (and perhaps such that we even *tend* to come into agreement about them). This idea was, famously, made the centrepiece of C. S. Peirce's version of pragmatism. This idea is, I think, quite unwarranted, as is the idea that all ethical questions are, by their very nature, controversial. (ibid., 75.)

Wrightin "kortit" näyttävät olevan "jaettuna" myös oheisella tavalla. Hänen kognitiivinen kysymys yhdistää representaation ja konsensuksen. Samalla tavalla tekevät myös Harman ja Wiggins. Wrightin puolustuksena on, että hän ei kuitenkaan yhdistä korrespondenssia ja

---

⁶⁰ Vaikka hän ei sitä sanokaan, niin Putnam viittaa tässä argumenttiin, joka tunnetaan 'argumenttina erimielisyydestä' (Argument from Disagreement). D. Loeb kuvaa tätä seuraavasti: "The argument from disagreement holds that widespread differences of opinion on moral questions are evidence against moral realism" (Loeb 1998, 282).

konsensusta. Hän yhdistää ainoastaan kykymme representoida asiantiloja ja konsensuksen. Mutta onko tämä oikeastaan sen parempi? Minusta se ei ole, sillä Wright painotti sitä, että juuri representaatiolla korrespondenssi-itsestäänselvyydestä saadaan sisällöllinen käsite. Mutta asiaa voidaan ajatella myös toisin, jospa Wright pyrkiikin tavoittamaan kognitiivisella käskyllä realistin ajattelun. Tällöin Wright voisi itse periaatteessa irtisanoutua siitä perusteettomasta oletuksesta, että tosiasiat takaavat yhteisymmärryksen. Itse en oikein tiedä, mitä ajatella Wrightin asemasta tässä suhteessa. Näyttäisi kuitenkin olevan, että Wright ottaa oletuksen aikalailla annettuna. Mutta seuraavassa luvussa näemme, että lopputuloksen kannalta tällä seikalla on aika vähän merkitystä. Minusta näyttää, että ”oletuksen paljastajalla”, Putnamilla ja ”oletuksen vangilla”, Wrightilla on loppujen lopuksi hyvin samanlainen käsitys moraalisisestä diskurssista.

7.4.9. Mitä Wright on sanonut etiikasta?

Kerrataan ensimmäisenä, mitä Wright on sanonut etiikasta ja erityisesti moraalisisestä totuudesta. On selvää, että Wright tulee sanoneeksi jotain myös realismi-antirealismikiistasta, joten pidetään mielessä myös tämä kysymys. Wright asetti aluksi tarkasteluun, millainen totuuskäsite ei antaisi suoraan peliä realistin käsiin. Jos hän pystyy kehittämään tällaisen totuuspredikaatin, niin ehkä tämä selvittää myös, mistä realismin ja antirealismien välisessä kiistassa on kysymys.

Wright aloitti deflationaarisella totuuskäsityksellä. Tämän jälkeen hän lihavoitti sitä väitelauseen normaatiivisella ominaisuudella á la Dummett. Tämän seurauksena hänen mininaalinen totuuspredikaatti toteuttaa kaksi avainitselfselvyyttä. Nämä ovat väitteen normatiivisuus (kun väitämme jotain, niin pyrimme esittämään sen totena) ja negatioitselfselvyyys. Tämä käsite ei ole kuitenkaan stabiili eikä absoluuttinen. Nämä ominaisuudet sekä Dummett että Putnam yhdistävät totuuteen. Kyseiset ominaisuudet tulevat kuvaan superväitettävyyden mukana. Superväitettävyys ei kuitenkaan idealisoi väitteen oikeuttamistilannetta lähes myyttisellä tavalla. Se pitäytyy tavallisessa oikeuttamistilanteessa niin, että stabiilisuus ja absoluuttisuus voidaan ymmärtää annetun tilanteen puitteissa. Lisäksi superväitettävyys on episteemisesti rajoitettu käsite. Se hyväksyy vain totuuksia, jotka ovat tiedettävissä. Tässä vaiheessa totuuskäsitteestä muodostuu neutraali suhteessa realismi-antirealismikeskusteluun. Juuri tämä on Wrightin

idea, sillä tästä eteenpäin kaikki hänen totuuspredikaattiinsa lisätty kallistaa sitä realismin puolelle. Tällöin näemme myös, mitä realismi-antirealismikeskustelussa on panoksena.

Wright erottaa toisistaan kolme erilaista asennetta, miten suhtautua moraaliseen diskurssiin. Hän kirjoittaa, että moraalifilosofilla on mahdollisuus käyttää kolmenlaista standardia moraaliseen totuuteen. Ensimmäisenä hän esittää hyvin optimistisen kannan. Tämän kannan mukaan moraalinen kehitys on mahdollista ja tämä kehitys johtaa loppujen lopuksi erilaisten moraalisten käsitysten konsensukseen. Toiseksi hän esittää hieman vähemmän optimistisen kannan. Tämän kannan mukaan moraalinen ajattelu on oleellisesti paikallista. Moraalinen diskurssi on sidottu kulttuuriin, kansallisuuteen, aikakauteen, ikäryhmään ja niin edespäin. Tämän suuntauksen edustaja ei usko, että moraaliseen ajatteluun on lähtökohtaisesti rakennettu sisään konsensuksen dynamiikkaa erilaisten kulttuuristen tai eettisten ryhmien välillä. Kolmanneksi Wright esittää kaikkein pessimistisimmän kannan. Tämän mukaan koko moraalinen diskurssi on huijausta, jonka mukaan olemme ymmärtäneet koko moraalisen diskurssin kokonaan väärin. Tätä hän kutsuu moraaliseksi irrealismiksi tai nihilismiksi. (Wright 2003b, 195.)

Katsotaan nyt, mihin leiriin Wright sijoittuu. Aloitetaan helpoimmasta eli viimeisestä. Olisi hieman hölmöä, jos Wright kaiken tämän vaivan jälkeen sanoisi, että moraalinen nihilismi on oikeassa. Moraalinen diskurssi ei ole totuussovelias. Tämähän tarkoittaisi, että esimerkiksi Mackie on ollut oikeassa koko ajan ja juuri Mackien kannan Wright pyrki välttämään omassa projektissaan. Selväksi on jo käynyt, että moraalinen diskurssi on ainakin minimaalisesti tosi. Lisäksi moraalista diskurssia voidaan arvioida totuuden valossa, jos totuuspredikaattiin käytetään superväitettävyyden rakennusohjeita. Tällöin myös moraalinen nihilismi on jo väärässä. Moraalinen diskurssi moraalisine totuuksineen ei ole kulissi.

Ensimmäinen kanta näistä tuntuisi vaativan, että moraalissa olisi jotain objektiivista. Moraaliset tosiasiat takaisivat juuri tällaisen kulttuuriset rajat ylittävän objektiivisuuden, mutta Wrightin johtopäätös moraalisten tosiasioiden suhteen on kielteinen. Ensinnä hän ei usko, että moraalilla tosiasioilla olisi laajaa kosmologista selitysroolia, kuten hän tosiasioilta vaatii. Siksi hän ei usko, että moraalilla väitteillä olisi totuudentekijöitä tuolla ulkona. Toiseksi hän ei usko, että moraaliset tosiasiat moraalisten väitteiden taustalla lisäisivät minimaalisesti tosien moraalisten väitteiden selitysvoimaa. 'Hitler oli

moraalisesti turmeltunut' on yhtä selitysvoimainen minimaalisesti totena kuin lihavastikin totena. Tämä johtuu juuri siitä syystä, että moraalilta tosiasioilta puuttuu laaja kosmologinen rooli. Ne voivat selittää monia ei-moraalisia seikkoja ainoastaan meidän propositionaalisten asenteidemme kautta.

Niinpä jäljelle jää vain keskimmäinen vaihtoehto. Moraalinen totuus pätee vain paikallisesti. Tämä tarkoittaa myös, että kognitiivinen käsky ei tuo moraalille diskurssille yleismaailmallista objektiivisuutta. Moraalisten näkemysten muodostusta ei voida pitää aidosti representaationaalisenä funktiona, mutta minimalismi on realistisen totuuden suhteen edelleen ristiriidaton. Jos joku muu keksii, miten moraalisia totuuksia saadaan lihavoitettua niin, että niille saadaan moraaliset tosiasiat taustalle, niin tämä on Wrightin mukaan mahdollista. Tämä tuokin meidät asian ytimeen eli kysymykseen siitä, mitä realismilla voitetaan. Wright kirjoittaa:

Minimalism will be consistent... with the prima facie quite robust kinds of reference to moral qualities and moral states of affairs... Those are things that moral realists have wanted... It is, so far as I can see, open to minimalism to maintain that the sensibilities on which moral discourse is founded are capable of *progress* – that morals can undergo significant development... (Wright 1992, 200.)

Mutta meidän täytyy antirealistisen Wrightin mukaan hyväksyä moraalisen kehityksemme rajat. Hän kirjoittaa edelleen: “[T]he minimalist will have to admit that such ideas of progress, or deterioration, are ones for which we can have use only from *within* a committed moral point of view...” (ibid., 200).

Jätetään moraalisen realismin hyveet vielä hetkeksi ja otetaan uudestaan käsittelyyn Putnamin vastalause. Putnamin kuningasajatus on viimeaikoina ollut, että arvojen ja kovien tieteellisten tosiasioiden välinen erottelu on kestämaton (ks. esim. Putnam 1989). Hänen ideansa on siinä, että emme voi erottaa näitä toisistaan sillä perusteella, että tieteelliset tosiasiat ovat objektiivisia, kun taas arvot eivät ole. Hän kysyykin mainiosti, että koska erilaiset arvot omaavat henkilöt kuten natsit ja antinatsit, kommunistit ja sosiaalidemokraatit, fundamentalistit ja liberaalit tai republikaanit ja demokraatit ovat olleet yhtä mieltä tosiasioista (ibid., 7). Hän kutsuukin tätä *tosiasioiden ja arvojen yhteenkietoutumiseksi* (entanglement of fact and value), joka on hänen mukaansa jatkuvasti teemana John Deweyn kirjoituksissa (ibid., 5). Putnamin mukaan koko objektiivisuuden käsitteestä olisi siis päästävä eroon kokonaan, sillä arvovapaita

objektiivisiä tosiasioita ei ole olemassa. Tämän sijaan Putnam ehdottaa *ongelmallisen tilanteen objektiivista ratkaisua*. Tämä termi on myös peräisin Deweyltä. Nämä objektiiviset ratkaisut sijaitsevat aina tietyssä paikassa ja ajassa ja ne ovat objektiivisia suhteessa tilanteeseen olipa kysymyksessä sitten luonnontieteellinen, matemaattinen tai moraalinen ongelma.

Nyt näyttää, että Wrightin lopullinen kanta moraalista diskurssista on hyvin tämän suuntainen. Paitsi että Wrightin mukaan voimme arvioida eettisiä väitteitä vain tietyn tilanteen, ajankohdan tai kulttuurin sisällä, niin lisäksi myös hänelle moraalinen ajattelu on enemmän tai vähemmän ongelmanratkaisua. Wright kysyy, että koska ei ole diskurssineutraalia objektiivisuutta moraalille totuudelle niin, miksi vaivautua oikeaan moraaliseen mielipiteeseen. Tähän Wrightin ainoa vastaus on, että koska tällainen mielipide johtaa parempaan käytäntöön moraalista kannalta. Näin ollen moraalisen totuuden arvo on *välineellinen*. (Wright 2003b, 201-203.) Juuri tämä on moraalista antirealismia, sillä jos pystyisimme ylittämään tämän instrumentalismin, niin tällöin voisimme puhua aidosta moraalisen tiedon *löytämisestä*. Tämä termi kuuluu tietenkin realistin sanastoon.

Wrightille etiikan semanttinen funktio on siinä, että se on minimaalisesti totuussovelias. Moraalisen *diskurssin* funktio taas on välineellinen. Se tuottaa informaatiota siitä, mikä on moraalisesti paras toimintatapa tietyssä tilanteessa. Wrightin mukaan moraaliset tosiasiasiat eivät kuulu etiikan ontologiaan, sillä ne eivät tuo moraaliseen harkintaan lisää selitysvaimaa (siis sellaista, mitä minimaalisesti todet väitteet eivät voisi selittää). Moraalista diskurssia ei voida pitää aidosti representaationaalisenä eikä moraalinen diskurssi lisää tietoa *maailmasta*.

Teos *Truth and Objectivity* antaa minusta ymmärtää, että Wright on hieman epävarma pitäisikö etiikkaa yrittää viedä kohti realismia vai ei (esim. *ibid.*, 200-201). Minusta siis näyttää, että hän enemmän tai vähemmän väistää kysymyksen siitä, mitä moraalilla realismilla saavutetaan. Wright on myöhemmin hieman tarkentanut kantaansa artikkelissa *Truth in Ethics* (Wright 2003b, 183-203). Kyseisessä artikkelissa Wright miettii, mitä realisti etsii moraalisten tosiasioiden rekonstruktioilla, koska minimaalisesti tosi moraalinen diskurssi toteuttaa jo monia realistille mieleisiä seikkoja (*ibid.*, 201). Minimaalisesti tosi diskurssi on totuussovelias ja moraalista diskurssia voidaan arvioida

tietyn moraalisen diskurssin sisältä, mutta minimaalisesti tosi diskurssi ei noudata kognitiivista käskyä ja tätä ehkä realisti paheksuu. Miten niin tärkeällä alueella kuten moraalilla ei voi olla mitään tekemistä tiedollisen koneistomme kanssa? Tätä Wright kutsuu *psykologiseksi* ongelmaksi, sillä tämä kysymys osoittaa psykologisen vaikeuden, jonka moraalinen antirealismi kohtaa. Wright vastaa tähän, että vaikka virhettä moraalisisessa ajattelussa ei voidakaan pitää virheenä kognitiivisessa koneistossamme eli vajauksena representaationaalisessa kyvyssämme, niin moraalisisessa ajattelussa voi kuitenkin tapahtua *moraalisia virheitä* ja tätä virhettä ei voida huomata kuin moraalisen diskurssin sisällä (ibid., 201). Virhettä ei voida huomata luonnontieteellisten kokeiden tai matemaattisten laskelmien avulla. Tätä Wright tarkoittaa, kun hän sanoo, että moraalinen totuus on diskurssisidonnainen. Loppujen lopuksi moraalinen realisti etsii perustaa moraalisen mielipiteen konsensukselle ja tässä moraalisten tosiasioiden representaatiolla on keskeinen välittävä rooli. Wright tunnustaakin, että kysymys moraalisisesta konsensuksesta on hyvin tärkeä ja tarkastelun arvoinen seikka. Mutta kuten hän myös sanoo, kysymykset kuinka moraalisen konsensus on mahdollista ja kuinka pitkälle moraalisen diskurssin ulkopuolelle voimme moraalisen konsensuksen asettaa, nousee esiin pikemminkin antirealistisessa kontekstissa. (ibid., 203.) Näin ollen vaikka onkin hyvin selvää, että Wright ei ole sanonut viimeistä sanaa etiikasta, eikä hän sitä pyri tekemäänkään, niin hän on minusta sanonut jotain tärkeää siitä, mistä päästä metaetiikan ongelmien purkamisen pitäisi aloittaa. Hänen mukaansa moraalinen realismi yrittää kiivetä puuhun väärin päin. Se yrittää ratkaista suoraan etiikan objektiivisuuden ongelman ja näin se pyrkii suoraan konsensuksen ideaan. Wright taas pyrkii ensin muodostamaan käsityksen moraalisen totuuden luonteesta ja tämän jälkeen hän pyrkii luotaamaan eettisen konseksuksen luonnetta moraaliseen totuuden avulla, ei luonnontieteellisen, matemaattisen tai teologisen totuuden avulla. Kun Wright itsekkin tunnustaa, että tämä projekti on vasta alkutekijöissään, niin käy yhä selvemmäksi, että Wright ei sano moraalisisesta diskurssista kovinkaan paljon. Mutta jälleen on korostettava, että Wrightin ajattelu antaa kuitenkin suuntaa siihen, mihin vakavahenkisen keskustelun etiikan tilasta pitäisi Wrightin mukaan suunnata.

7.5. Dummett ja Wright: Moraalinen diskurssi

Wright on tuottanut totuuspredikaatin, joka tekee moraalisesta diskurssista totuussoveliaan. Hän sanoo, että hän käyttänyt tähän Michael Dummettin keskeisiä antirealistisia ideoita. Juuri tämä seikka tekee Wrightin ohjelmasta mielenkiintoisen, sillä Dummett itse on ollut hyvin vaitonainen etiikasta ja kun hän on joskus lyhyesti sanonut siitä jotain, niin se ei muistuta ollenkaan Wrightin kantaa. Ensinnä Dummettilta kysyttiin haastattelussa liittyen Fregeen, voidaanko Fregeä pitää filosofina, koska hän ei esimerkiksi koskaan kirjoittanut etiikasta. Dummett vastasi tähän, että voi olla, että ajattelijaa ei voida pitää filosofina, jos hän ei kirjoita kaikista filosofian osa-alueista kuten etiikasta. Haastattelija esitti tämän jälkeen jatkokysymyksen Dummettille siitä, aikooko hän itse kirjoittaa joskus etiikasta. Tähän Dummett vastasi yksikantaan, että ei. (Dummett 1998, 194-195.) Tämä kuvaa hyvin Dummettin asennetta etiikkaan. Hänellä ei juuri ole kiinnostusta kirjoittaa etiikasta filosofian kontekstissa. Toiseksi hänen kirjassaan *Frege: Philosophy of Language* Dummett tulee sanoneeksi joitain enemmän tai vähemmän epämääräisiä väitteitä etiikasta. Hän sanoo nämä luvussa, jossa hän (mielenkiintoista kylläkin) käsittelee väitelausetta (Dummett 2001a, 295-363).

Myös Wright kommentoi Dummettin ajatuksia juuri eettisten lauseiden osalta. Dummett käyttää hyväkseen Geachin testiä erottaakseen väitelauseet muista lauseista kuten kysymys- ja käskylauseista. Geachin testissä konditionaalinen etulause korvataan tarkasteltavalla lauseella ja katsotaan saadaanko koko konditionaalista mielekäs. Näyttää olevan, että konditionaalinen etulauseeseen pitää olla aina väitelause, jotta konditionaali olisi mielekäs. Sen sijaan takalause voi olla myös esimerkiksi kysymys kuten konditionaalissa 'Jos minä joudun aina siivoamaan, niin onko se sinusta oikein'. Tässä lauseessa etulause on väitelauseeseen muotoinen ja takalause kysymys ja silti konditionaali on kokonaisuudessaan mielekäs. Toisinpäin se ei olisi mielekäs. Dummettin mukaan testi toimii erottelijana väitelauseiden ja muiden lausetyyppien välillä, mutta se ei toimi väitelauseiden sisällä tehtävään erotteluun. Dummett nimittäin erottaa toisistaan kvasiväitteet (quasi-assertation) ja oikeat väitteet. (Dummett 2001a, 348-354.) Tämä näyttäisi kielivän ekspressiivisestä taktiikasta. Dummett jopa antaa ymmärtää, että moraaliset väitteet ovat kvasiväitteitä juuri sen vuoksi, että niitä voidaan käyttää moraalisisessa päättelyssä. Myös Wright tekee päätelmän, että Dummettilla ja Blackburnilla saattaa olla jotain yhteistä siinä, miten he suhtautuvat eettisiin väitteisiin. Vaikka

Dummettin ja Blackburnin taktiikoissa on hyvin paljon eroja ja lisäksi Dummett tekee parhaansa siinä, että hän ei sanoisi mitään eksplisiittistä omasta (meta)eettisestä kannastaan, niin Wright kuitenkin kommentoi Dummettin suhdetta ekspressivismiin:

This suggests, though not conclusive, that Dummett was tacitly viewing expressive theories as holding 'expression' to be an illocutionary operation on a thought, just as are assertion, wish, question, and command. Undoubtedly, this is one possible view. (Wright 2003b, 23.)

Dummett siis näyttää erottavan ekspressivismin tapaan kysymysten, käskyjen ja väitteiden lisäksi lausetyypin, joka luonteeltaan ekspressiivinen ja lisäksi lausetyyppi muistuttaa väitelauseita. Tästä juontuu nimi 'kvasiväitteet'.

Tästä näkökulmasta katsottuna Wright on mielestäni tehnyt suuren palveluksen dummettilaiselle antirealismille osoittamalla, että myös eettiset väitteet voivat olla totuussoveliaita episteemisesti rajoitetussa mielessä. Kaikki tai ainakin suuri osa moraalisisista totuuksista voi olla tiedettävissä, kuten Wrightin superväitettävyysosoittaa.

Jos Wrightin ja Dummettin mielipiteet eroavat ekspressivismin suhteen, niin ne kuitenkin yhtenevät yhdessä Wrightin projektin keskeisessä ideassa. Minusta tämä myös osoittaa, kuinka dummettilainen käsite Wrightin superväitettävyysosoittajien lopuksi on, sillä se sisältää kaikki Dummettin keskeiset totuutta koskevat ajatukset. Dummett kirjoittaa edellä mainitussa luvussa:

We argued... that assertion is not to be explained as the expression of a mental attitude (belief, judgment or assent)... Rather, there has to be some feature of the sentences which signify their being uttered with assertoric force; and an account of significance of this feature – and thus of the activity of making assertions – is to be given by describing the convention under which sentences possessing this feature are used. We described this convention in a quite summary way, by merely saying that the convention was to utter such sentences with the intention of uttering only true ones: this requires some elucidation. (Dummett 2001a, 354.)

Tässä Dummett toistaa jälleen kielenteoriansa pääteesi. Ulkoiset kielenkäytännöt ovat ensisijaisia suhteessa mentaaliseen arvostelmaan. Tämän jälkeen Dummett sanoo, että tämä teesi vaatii selvennystä. Mielestäni juuri tämän selvennyksen Wright on tehnyt eettisten lauseiden kohdalla. Hän on painottanut, että moraalinen väite on totuussovelias, jos se täyttää väitelauseen syntaktiset kriteerit. Wright on myös korostanut, että moraaliset väitteet ovat totuussoveliaita, jos ne toteuttavat minimaalisen totuuden avainitsestäänselvyydet. Kun väitämme jotain, niin me esitämme sen totena. Tämä

itsestäänselvyys näkyy myös lainauksen perusteella Dummettin ajattelussa. Lisäksi Dummett ja Wright ovat yhtä mieltä siitä, että moraalilla väitteillä on väitelauseille tyypillinen normatiivinen ominaisuus. Dummett kirjoittaa edelleen: ”[T]he convention governing the making of [an assertion or quasi-assertion] involves a classification of such linguistic acts as *correct* and *incorrect*: an assertion or quasi-assertion requires justification” (ibid., 357).

Tähän asti Dummett ja Wright ovat hyvin samaa mieltä siitä, mitä tarkoittaa esittää väite. Minun tulkintani mukaan erot syntyvätkin siitä, mitä tämän jälkeen tapahtuu. Kuten muistamme, Dummett Putnamin tavoin erotti yleisemmän totuuden käsitteen partikulaarista väitteestä. Ehkäpä Dummettin mukaan kvasiväitteillä ei ole sellaisia ominaisuuksia, jotka liittäisivät ne absoluuttisen ja stabiilin totuuskäsitteen alaan. Juuri tähän Wrightin superväitettävyys tekee korjauksen. Kun konsruoimme totuuspredikaatille kuuluvat ominaisuudet (stabiisuuden ja absoluuttisuuden) superväitettävyuden tavoin, niin myös moraaliset kvasiväitteet muuttuvat oikeiksi väitteiksi.

8. Päätelmät

Olen nyt tarkastellut Dummettin kielifilosofian keskeisiä käsitteitä, kompositionaalisuutta, mielen ja referenssin välistä erottelua ja kontekstiperiaatetta sekä joitain Wrightin muunnelmia näistä ajatuksista. Olen myös tarkastellut Dummettin kielen ymmärrystä koskevien ajatusten tärkeintä seurausta, antirealismia. Tässä yhteydessä olen esittänyt tapauskohtaisen arvion dummettilaisesta antirealismista etiikan diskurssista Wrightin johdolla. Esitän nyt päätelmät Dummettin ja Wrightin ajattelusta.

Vaikka en asettanut tavoitteeksi arvioida Dummettin tai Wrightin Frege-tulkintaa, niin sanon kuitenkin tästä aiheesta seikat, jotka vaikuttavat minusta ilmeisiltä. Dummett asettaa kielellisen käänteen alkupisteen Fregeen. Mutta on ehkä hieman kiistanalaista, kuinka painokkaasti kielellinen käänne voidaan lukea Fregen intentioksi. Quentin Skinner kirjoittaa vaikutusvaltaisessa artikkelissaan 'Meaning and Understanding in the History of Ideas' (1969) historiallisten tekstien tulkitsemisesta seuraavasti:

The essential question which we... confront in studying any given text, is what its author, in writing at the time he did write for the audience he intended to address, could in practice have been intending to communicate by the utterance of this given utterance. ...[I]t follows from this that the appropriate methodology for the history of ideas must be concerned... to trace the relations between the given utterance and... wider *linguistic* context as a means of decoding the actual intention of the writer. (Skinner 1969, 48-49.)

Hänen mukaansa siis kirjoittajan intentioita ei voida ohittaa historiallisen tekstin tulkinnassa. Ilman kirjoittajan intentioiden sijoittamista historialliseen kontekstiinsa tulkinnasta muodostuu anakronistinen. Tämä vaikuttaa minusta hyvin kohtuulliselta vaatimukselta, mutta se muodostuu ongelmalliseksi Dummettin Frege-tulkinnan yhteydessä. Frege kyllä korostaa kielen merkitystä, mutta hän sanoo myös, että kieli johtaa harhaan ja hänen filosofiassaan on piirteitä, jotka eivät tue kielen korostamista. Sama ongelma toistuu myös Wrightin platonismissa. On kyseenalaista, miten Frege olisi suhtautunut esimerkiksi Wrightin painottamaan syntaksin ensisijaisuuteen. Minusta vaikuttaa kuitenkin, että vaikka Frege ei olisikaan kannattanut kielellistä käännettä, hän tulee hyvin lähellä sitä. Juuri tämä on Dummettin tähdentämä seikka, sillä mielestäni Dummett on hyvin tietoinen Fregen antilingvistisistä intentioista. Näin ollen Fregen kielen osittainkin korostaminen on hyödyllinen aspekti hänen filosofiassaan.

Fregen filosofian innovatiivisuus nousee esiin kolmessa kieltä koskevassa seikassa. Kompositionaalisuus on Dummettin mukaan ehkä kielen keskeisin piirre ja on kiistatonta, että kielen kompositionaalisuus esiintyy Fregen filosofiassa. Varsinkin *Grundgesetzensä* esiintyvä kompositionaalisuusoletus on merkittävä osoitus Fregen kiinnostuksesta kielen kompositionaalisuuteen siitäkkin huolimatta, että siitä muodostuu osasyylinen Russellin paradoksiin. Dummettin filosofiassa Fregen mielen ja referenssin välisestä erottelusta muodostuu Wittgensteinin avustuksella tärkeä yhteys kielen ymmärtämisen ja kielen yhteisöllisyyden välillä. Dummettin mukaan opimme kielellisten ilmausten mielet muilta kieliyhteisön jäseniltä, joten näin ollen kielellä ei olisi kognitiivista arvoa ilman muita ihmisiä. Selvää on, että tämä ei ollut Fregen kanta, mutta hän kuitenkin esitteli mielen ja referenssin välisen erottelun ja tämä erottelu mahdollistaa Dummettin kannan.

Kontekstiperiaatteesta on taas muodostunut koko kielifilosofiaa leimaava paradigma, sillä sen allekirjoittavat lähes kaikki viimeaikaiset luonnollisesta kielestä kiinnostuneet filosofit. Olen kuitenkin pyrkinyt tuomaan esiin, että Dummettilla ja Wrightilla on erityisiä syitä nostaa esiin kontekstiperiaate. Heille kontekstiperiaatteen kannattaminen ei siis ole vain kielifilosofian trendien seuraamista. Tulkintani mukaan Fregen kontekstiperiaate ja hänen teesinsä siitä, että lauseen osat ovat aina erotettava toisistaan, ovat oleellisessa asemassa Dummettin kielenteorian oikeutuksessa. Näiden kahden teesin avulla Dummett voi tarkastella kompositionaalisuutta luonnollisessa kielessä. Lisäksi erimielisyyksistään huolimatta molemmat sekä Dummett että Wright uskovat, että kontekstiperiaate on tapa laajentaa kieltä ja kielellisen käänteen seurauksena kielen laajentuminen tarkoittaa myös objektien varaston laajenemista. Wrightilla tämä esiintyy ensisijaisesti matematiikan kontekstissa ja Dummett haluaa nähdä viitteitä kontekstiperiaatteesta myös luonnollisessa kielessä. Kaikkien näiden kolmen seikan merkitys korostuu varsinaisessa tehtävänasettelussani, josta esitän nyt päätelmät.

Ensimmäiseksi tehtäväkseni asetin kielellisen käänteen puolustamisen vaimentamalla kielellisen käänteen ja antilingvistisen käänteen välistä kontrastia. Olen tuonut esiin Dummettin strategian metafyyssisten ongelmien suhteen. Hän korostaa, että tie metafyyssisten ongelmien ratkaisuun kulkee kielen merkitysteorian kautta. Ensin on selvitettävä, mitä me tosiasiallisesti metafyyssillä väitteillämme tarkoitamme. Tätä strategiaa noudattaa Wright ja juuri hänen ratkaisuihinsa perustan kielellisen käänteen puolustamisen. Ensinnä Wrightin uusfregeläisen platonismin omintakeisuus perustuu

siihen, että hän perustelee sitä kielen ensisijaisuudella. Katson, että platonismi on ensisijaisesti metafyyssinen kanta, joka sanoo, että matemaattisia objekteja kuten lukuja on olemassa. Wright perustelee tämän Dummettilta peräisin olevalla Frege-tulkinnalla syntaksin ensisijaisuudesta. Teesi kohdistaa huomion termien käyttäytymiseen lauseen kontekstissa. Jos yksilötermi käyttäytyy lauseen kontekstissa nimen tavoin, niin se riittää, että termillä on semanttinen rooli ja näin ollen viittauskohde. Toiseksi Wrightin metaetiikka perustuu väitelauseiden semanttisen funktion tarkasteluun. Tämän tarkastelun seurauksena Wright pystyy mielestäni tuomaan selvyyttä moraalisen totuuden käsitteeseen ja siihen, mikä on moraalisen diskurssin funktio. Näin ollen hän myös selventää etiikan metafyyssisiä kysymyksiä. Moraaliset väitteet voidaan väittää todeksi ja moraalisten väitteiden esittäjä voi epäonnistua oikeuttamaan moraalinen väite. Tämä riittää tekemään moraalista väitteistä minimaalisesti totuussoveliaita. Wrightin mukaan moraaliset väitteet voivat olla periaatteen K alaisia, joten ne ovat myös superväitettäviä. Mutta koska moraalisen diskurssin taustalta puuttuu moraalinen objektiivinen todellisuus, niin moraalisen diskurssin funktio on välineellinen. Se tuottaa parempia moraalisia käytäntöjä.

Toiseksi tutkimusteemaksi asetin realismin ja antirealismien välisen keskustelun. Realistisen otteen puolustajat Michael Devitt ja Kim Sterelny määrittelevät realismin metafyyssiseksi opiksi siitä, mitä on olemassa. Näin muotoiltuna realismi sanoo, että ulkomaailma on olemassa meistä riippumatta. Tällöin sen vastakohdaksi asettuu Devittin ja Sterelny mukaan idealismi, joka hylkää ulkomaailman riippumattomuuden. Tämä on Devittin ja Sterelny mukaan kaikki, mitä realismi-antirealismikeskusteluun pitäisi sisällyttää. (Devitt ja Sterelny 1987, 187-188.) Niinpä heidän mukaansa viimeaikainen kielen korostaminen onkin epämieluisa ja keskustelua sekoittava käänne:

In the twentieth century... arguments against realism typically starts from a thesis in the Philosophy of language... With this recent change has gone another which is decidedly unwelcome: the anti-realist nature of conclusions is often only implicit and is nearly always shrouded in mystery. Attention has been centred so heavily on language that metaphysical issue has tended to disappear; or to be redefined in linguistic terms; or, worst of all, to be confused with linguistic issues. (ibid., 188.)

Näin ollen kun emme anna viimeaikaisten villitysten hämätä, voimme nähdä realismi-antirealismikiistan todellisen luonteen kysymyksenä ulkomaailman riippumattomuudesta.

Joskus Dummett minusta harhaanjohtavasti antaa tukea tällaisille väitteille esittämällä esimerkiksi, että maailma ilman ihmisiä (eli havaitsojia) on käsittämätön ajatus (esim.

Dummett 2006, 85-95). Näiden idealismiin suuntaavien ajatusten ei pitäisi kuitenkaan antaa hämätä, sillä olen pyrkinyt koko tutkielmani ajan puolustamaan teesiä, että realismi-antirealismikiistassa on kyse muustakin kuin realismin ja idealismin tai jopa skeptismin välisestä kiistasta. Minusta Putnam kiteyttää varsin mainiosti antirealistisen vastauksen Devittille:

Devitt's argument... simply assumes –what antirealists of course deny –that the antirealist cannot *interpret* the sentence “the behaviour of the stars is independent of human sensations and thoughts and beliefs” in a “justificationist” way, interpret it so that it is ‘true’ (in the anti-realist sense). Devitt cannot, after all, say “but that’s not what the sentence *means!*” without engaging in a discussion of –guess what? –semantics. (Putnam 2007, 158.)

Putnamin idea on nyt se, että Devitt ei voi sanoa, miksi semantiikka rajautuu keskustelusta pois ilman, että hän antautuu semanttiseen keskusteluun. Tämä saattaa vaikuttaa hieman liiankin nokkelalta vastaukselta tällaisenaan. Mutta se ei ole sitä, kun ymmärrämme vastauksen koko työni kontekstissa. Devitt on ehkä oikeassa siinä, että realismi-antirealismikeskusteluun liittyy metafyyminen tai ontologinen kysymys ulkomailman objektien riippumattomuudesta, mutta tämä aspekti luonnehtii minusta enimmäkseen *lokaaleja* realismin ja antirealismin välisiä keskusteluja. Dummettin *globaalia* antirealismia luonnehtii sen sijaan kielen semantiikan korostaminen, kuten Putnamin arvio osoittaa. Dummettin antirealistisen ohjelman keskeiseksi teemaksi muodostuu totuuden semanttisen funktion tarkastelu. Dummettin antirealistisen ohjelman keskeinen ja koko työni läpileikkava idea voidaan esittää seuraavasti. Kielen kompositionaalisuus on kielen oleellisin piirre, kun selitämme ymmärrystä kielestä. Dummettin mukaan kielen merkitys on kielenkäyttöä. Verifikaatio eli lauseen totuuden osoittaminen on kielenkäyttöä. Miten siis voimme selittää ymmärryksemme lauseista, joita ei voida osoittaa todeksi tai epätodeksi? Näiden lauseiden merkityksien ymmärryksemme on vajavaista. Näin ollen jotta totuus täyttäisi semanttisen funktionsa eli selventäisi kielen *käyttöämme*, niin Dummett lisää totuutta koskeviin globaaleihin periaatteisiin episteemisen periaatteen K, jonka minä tulkitseen, että kaikki totuudet ovat tiedettävissä. Oleellinen seikka on, että periaate K ei millään muotoa sisällä tai implikoi idealismia. Tämän perusteella semanttinen antirealismia on erotettava idealismista riippumattomaksi kannaksi.

Voimme tässä yhteydessä toistaa Lewisin antilingvistisen teesin, että kielen pitää sopeutua maailmaan eikä toisinpäin. Uskoakseni myös Dummett on periaatteessa samoilla linjoilla tämän teesin kanssa, sillä on selvää, että maailma ei sopeudu mihin tahansa väitteeseen,

jonka suustamme päästämme. Voin osoittaa tämän kokeella. Sanon nyt ääneen kymmenen kertaa lauseen 'Näsijärvi on maitoa' ja vahvistan teesiäni polkemalla voimallisesti jalkaani maahan, mutta Näsijärvi ei ole nyt maitoa. Tämä on päivänselvää. Dummettin huolenaiheena ovatkin ratkeamattomat lauseet. Miten meidän pitäisi suhtautua näihin? Miten saamme nämä lauseet sopeutumaan maailmaan? Dummett ehdottaakin, että tarkastaisimme vielä kerran, mitä me oikein ratkeamattomilla lauseilla tarkoitamme.

Ratkeamattomien lauseiden asema liittyy myös viimeiseen tehtävänasetteluun. Dummett sanoo, että antirealismi on negatiivinen kanta ja se tarvitsee vastapuolekseen aina realistisen kannan. Lisäksi Dummett sanoo, että antirealismien muunnelmat esiintyvät eri alueilla eri tavoin. Nämä seikat Wright ottaa tosissaan. Hän tarkastelee, millaisia vaatimuksia totuudelle voidaan asettaa esimerkiksi eettisessä diskurssissa ja muodostaa tämän jälkeen *tätä* diskurssia koskevan totuuspredikaatin. Juuri annetun diskurssin totuutta koskevat vaatimukset sanelevat myös sen, millainen lause on kyseisessä diskurssissa ratkeava tai ratkeamaton. Minusta tämä tarkastelu luo oleellisen luonnehdinnan, mitä realismin ja antirealismien välillä on panoksena kyseisessä diskurssissa. Eri diskursseissa esiintyvien totuus käsitysten tarkastelu on siis luonteva jatke Dummettin aloittamalle realismin ja antirealismien muunnelmia vertailevalle tutkimusohjelmalle.

Itse näen antirealismien muunnelmien tarkastelulla myös toisen funktion. Minusta se nimittäin korostaa realismin ja antirealismien välisen keskustelun mielekkyyttä. Tämä saattaa vaikuttaa aluksi oudolta ajatukselta, joten tätä on syytä avata. Yksi tehtävänasetteluistani oli realistisen ja antirealistisen keskustelun mielekkyyden osoittaminen quietismiä vastaan. Quietismin vastaus koko keskusteluun on vaieta siitä ja keskittyä filosofisen keskustelun terapeuttiseen vaikutukseen. Yksi quietismin puolustajista on John McDowell. Minusta oleellinen kysymys on nyt, onko McDowell quietisti globaalisti. Vastaus tähän on, että hän ei ole. Hän tunnustautuu esimerkiksi moraalien suhteen realistiksi. Hänen mukaansa Mackien virhe on siinä, että hän samastaa arvot ensimmäisen kertaluvun ominaisuuksiin. Tällöin ”maailma tuolla ulkona” ei toteuta moraalisia lauseita. Mutta jos samastamme arvot toisen kertaluvun ominaisuuksiin kuten väreihin, niin tällöin voimme tunnustautua moraaliksiksi realisteiksi. (McDowell 2006, 225-240 ja Miller 2006, 243-283.) Minusta tämä seikka riittää osoittamaan realismin ja antirealismien muunnelmien tarkastelun mielekkääksi. Jos kerran quietistit itsekään tunnustavat, että joissain keskusteluissa voimme olla realisteja, niin eikö antirealisti tee

tällöin palveluksen myös quietistille tarkastelemalla koska ja millä alueella realismi on pätevä kanta ja milloin kielen ja maailman suhteesta ei voida puhua.

Lähdeluettelo

Armstrong, David (2002), 'Truth and Truthmakers'. Teoksessa Shantz, R. (toim.) (2002), 27-37.

Auxier, Randall E. ja Hahn, Lewis Edwin (2007), *The Philosophy of Michael Dummett*. Chicago: Open Court 2007.

Belnap, Nuel D. (1973), 'The Meaning of Logical Connectives: (2) Tonk, Plonk and Plink'. Teoksessa Strawson, P. F. (toim.) (1973), 132-137.

Benacerraf, Paul (1983a), 'Mathematical Truth'. Teoksessa Benacerraf, P. ja Putnam, H. (toim.) (1983), 403-420.

---- (1983b), 'What Numbers Could not Be'. Teoksessa Benacerraf, P. ja Putnam, H. (toim.) (1983), 272-294.

Benacerraf, Paul ja Putnam, Hilary (toim.) (1983), *Philosophy of Mathematics*. Cambridge: Cambridge University Press 1983.

Bergmann, Gustav (1967), *Metaphysics of Logical Positivism*. Madison: University of Wisconsin Press 1954.

Blackburn, Simon (1984), 'The Individual Strikes Back'. *Synthese* March 1984.

---- (1990), *Spreading the Word*. Oxford: Oxford University Press 1984.

---- (1998), 'Wittgenstein, Wright, Rorty and Minimalism'. *Mind* January 1998, 157-181.

Boolos, George (toim.) (1990), *Meaning and Method: Essays in Honor of Hilary Putnam*. Cambridge: Cambridge University Press 1990.

Brandom, Robert (1994), *Making it Explicit*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1994.

---- (2001), *Articulating Reasons*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 2000.

Brock, Stuart ja Mares, Edwin (2007), *Realism and Antirealism*. Stocksfield: Acumen 2007.

Brouwer, L. E. J. (1975), 'Volition, Knowledge, Language'. Teoksessa Heyting, A. (toim.) (1975), 443-446.

Brueckner, Anthony L. (1984), 'Putnam's Model-theoretic Argument Against Metaphysical Realism'. *Analysis* No. 3 1984, 134-140.

Carnap, Rudolf (1998), 'Elimination of Metaphysics through Logical Analysis of Language'. Teoksessa Geirsson, H. ja Losonsky, M. (toim.) (1998), 444-461.

Chastain, Charles (1975), 'Reference and Context'. Teoksessa Gunderson, k. (toim.) (1975), 194-269.

Chomsky, Noam (1985), *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge Mass.: MIT Press 1965.

Churchland, Paul M. (1984), *Matter and Consciousness*. Cambridge Mass.: MIT Press 1984.

Currie, Gregory (1986), 'Frege's Philosophy of Mathematics'. Teoksessa Haaparanta, L. ja Hintikka, J. (toim.) (1986), 345-373.

Davidson, Donald (1984), *Inquiries into Truth and Interpretation*. Oxford: Oxford University Press 1984.

---- (1986), 'A Nice Derangement of Epitaphs'. Teoksessa LePore, E. (toim.) (1986), 433-446.

---- (1990), 'The Structure and Content of Truth'. *Journal of Philosophy* June 1990, 279-328.

Davidson, Donald ja Harman, Gilbert (toim.) (1972), *Semantics of Natural Language*. Dordrecht: D. Reidel Publishing 1972.

Davies, Martin (1987), 'Tacit Knowledge and Semantic Theory'. *Mind* October 1987, 441-462.

Devitt, Michael ja Sterelny, Kim (1987), *Language and Reality: Introduction to the Philosophy of Language*. Oxford: Basil Blackwell 1987

Dummett, Michael (1978), *Truth and Other Enigmas*. Lontoo: Duckworth 1978.

---- (1981), *Interpretation of Frege's Philosophy*. Lontoo: Duckworth 1981.

---- (1985), *Elements of Intuitionism*. Oxford: Oxford University Press 1977.

---- (1986), 'A Nice Derangement of Epitaphs': Some Comments on Davidson and Hacking'. Teoksessa LePore, E. (toim.) (1986), 459-476.

---- (1987), 'Reply to Tennant'. Teoksessa Taylor, B. (toim.) (1987), 235-252.

---- (1991a), *Frege and Other Philosophers*. Oxford: Clarendon Press 1991.

---- (1991b), *The Logical Basis of Metaphysics*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1991.

---- (1998), *Origins of Analytical Philosophy*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1993.

---- (2001a), *Frege: Philosophy of Language*. Lontoo: Duckworth 1973.

---- (2001b), 'Philosophy of Mathematics'. Teoksessa Grayling A. C. (toim.) (2001), 122-196.

---- (2002a), *Frege: Philosophy of Mathematics*. Lontoo: Duckworth 1991.

---- (2002b), 'Yes', 'No' and 'Can't Say'. *Mind* April 2002, 289-295.

---- (2003), *The Seas of Language*. Oxford: Oxford University Press 1993.

---- (2004), *Truth and Past*. New York: Columbia University Press 2004.

---- (2005), 'The Justificationist's response to a realist'. *Mind* July 2005, 671-688.

---- (2006), *Thought and Reality*. Oxford: Oxford University Press 2006.

---- (2007a), 'Intellectual Autobiography'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 3-32.

---- (2007b), 'Reply to Dag Prawitz'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 482-489.

Eklund, Matti (2006), 'Neo-Fregean Ontology'.

<http://www.people.cornell.edu/pages/me72/papers.htm>.

---- (2007), 'Bad Company and Neo-Fregean Philosophy'.

<http://www.people.cornell.edu/pages/me72/papers.htm>.

Evans, Gareth (1982), *Varieties of Reference*. Oxford: Oxford University Press 1982.

---- (1985), *Collected Papers*. Oxford: Oxford University Press 1985.

Evans, Gareth ja McDowell, John (toim.) (1976), *Truth and Meaning*. Oxford: University Press 1976.

- Field, Hartry (1980), *Science without Numbers*. Oxford: Basil Blackwell 1980.
- (1990), 'Mathematics and modality'. Teoksessa Boolos, G. (toim.) (1990), 213-233.
- Fisher, A. ja Kirchin, S. (toim.) (2006), *Arguing about Metaethics*. London: Routledge 2006.
- Fodor, Jerry ja LePore, Ernest (1992), 'Introduction'. Teoksessa Fodor, J. ja LePore, E. (toim.) (1992), 1-35.
- Fodor, Jerry ja LePore, Ernest (toim.) (1992), *Holism: A Shopper's Guide*. Oxford: Basil Blackwell 1992.
- Frege, Gottlob (1967), 'Begriffsschrift'. Teoksessa Heijenoort, J. van (toim.), (1967), 1-82.
- (1968), 'Compound Thoughts'. Teoksessa Klemke, E. D. (toim.) (1968), 537-558.
- (1970), *Translations of Frege's Philosophical Writings*. Oxford: Basil Blackwell 1970.
- (1973), 'The Thought: A Logical Enquiry'. Teoksessa Strawson, P. F. (toim.) (1973), 17-38
- (1979), *Posthumous Writings*. Oxford: Basil Blackwell 1979.
- (1980), *The Foundations of Aritmetics*. Oxford: Basil Blackwell 1950.
- Føllesdal, Dagfinn (1969), 'Husserl's Notion of Noema'. *Journal of Philosophy* September 1969, 680-687.
- Grayling, A. C. (toim.) (2001), *Philosophy 2: Further Through the Subject*. Oxford: Oxford University Press 1998.
- Grayling, A. C. ja Weiss, Bernhard (2001), 'Frege, Russell and Wittgenstein'. Teoksessa Grayling, A. C. (toim.) (2001), 705-792.

Green, Karen (2001), *Dummett: Philosophy of Language*. Cambridge: Polity Press 2001.

Geirsson, Hemir ja Losonsky, Michael (1998), 'What Is Metaphysics'. Teoksessa Geirsson, H. ja Losonsky, M. (toim.) (1998), 1-10.

Geirsson, Hemir ja Losonsky, Michael (toim.) (1998), *Beginning Metaphysics*. Oxford: Basil Blackwell 1998.

Gunderson, Keith (toim.) (1975), *Language, Mind, and Knowledge*. Minnesota Studies in the Philosophy of Science, Vol. vii. Minneapolis: University of Minnesota 1975

Gödel, Kurt (1983), 'What Is Cantor's Continuum Problem?'. Teoksessa Benacerraf, Paul ja Putnam, Hilary (toim.) (1983), 470-485.

Haaparanta, Leila (1985a), 'Frege's Context Principle'. *Communication & Cognition* No. 1/2 1985, 81-94.

--- (1985b), *Frege's Doctrine of Being*. Acta Philosophica Fennica, Vol. 39. Helsinki: Philosophical Society of Finland 1985.

Haaparanta, Leila ja Hintikka, Jaakko (toim.) (1986), *Frege Synthesized*. Dordrecht: D. Reidel Publishing 1986.

Hale, Bob & Wright, Crispin (2003), 'Putnam's Model-theoretic Argument Against Metaphysical realism'. Teoksessa Hale, B. ja Wright, C. (toim.) (2003), 427-457.

Hale, Bob ja Wright, Crispin (toim.) (2003), *A Companion to Philosophy of Language*. Oxford: Basil Blackwell 1997.

Harman, Gilbert (1988), 'Ethics and Observation'. Teoksessa Sayre-McCord, G. (toim.) (1988), 119-124.

---- (2001), 'Is There a Single True Morality?'. Teoksessa Moser, P. K. ja Carson, T. L. (toim.) (2001), 165-184.

Heijenoort, Jean van (toim.) (1967), *From Frege to Gödel*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1967.

Heyting, Arend (1971), *Intuitionism: An Introduction*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company 1956.

---- (1974), 'Intuitionistic Views on the Nature of Mathematics'. *Synthese* May/June 1974, 79-92.

Heyting, Arend (toim.) (1975), *L. E. J. Brouwer: Collected Works I*. Amsterdam: North-Holland Publishing Company 1975.

Horwich, Paul (1990), *Truth*. Oxford: Basil Blackwell 1990.

---- (1996), 'Realism Minus Truth'. *Philosophy and Phenomenological Research* No. 4 1996, 877-881.

---- (2002), 'Norms of Truth and Meaning'. Teoksessa Shantz, R. (toim.) (2002), 133-145.

Klemke, E. D. (toim.) (1968), *Essays on Frege*. Urbana: University of Illinois Press 1968.

Kripke, Saul (1972), 'Naming and Necessity'. Teoksessa Davidson, D. ja Harman, G. (toim.) (1972), 253-355.

Jackson, Frank; Oppy, Graham; Smith, Michael (1994), 'Minimalism and Truth Aptness'. *Mind* July 1994, 287-302.

LePore, Ernest (toim.) (1986), *Truth and Interpretation: Perspectives on the Philosophy of Donald Davidson*. Oxford: Basil Blackwell 1986.

Lewis, David (1974), 'Radical Interpretation' *Synthese*. July/August 1974, 331-344.

---- (1989), *On the Plurality of Worlds*. Oxford: Basil Blackwell 1986.

Loeb, D. (1998), 'Moral Realism and the Argument from Disagreement'. *Philosophical Studies* June 1998, 265-264.

Mackie, John L. (1986), *Ethics*. Harmondsworth: Penguin books 1977.

Maddy, Penelope (1984), 'Mathematical Epistemology: What is the Question?'. *Monist* January 1984, 46-55

Marshall, William (1968), 'Frege's Theory of Functions and Objects'. Teoksessa Klemke, E. D. (toim.) (1968), 249-267.

McDowell, John (2006), 'Values and Secondary Qualities'. Teoksessa Fisher A. ja Kirchin S. (toim.) (2006), 225-240.

McGuinness, Brian (2007), 'Coming to Terms with Wittgenstein'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 35-50.

Miettinen, Seppo K. (1978), *Logiikan perusteet, osa I*. Helsinki: Gaudeamus 1978.

Miller, Alexander (2003), 'Tacit Knowledge'. Teoksessa Hale, B. ja Wright, C. (toim.) (2003), 146-174.

---- (2006), *An Introduction to Contemporary Metaethics*. Cambridge: Polity Press 2003.

Mohanty, J. N. (1993), 'Husserl and Frege: A New Look at their Relationship'. Teoksessa Sluga, H. (toim.) (1993), 159-170.

Moser, Paul K. ja Carson Thomas L. (2001), *Moral Relativism*. Oxford: Oxford University Press 2001.

Mumford, Stephen (2003), 'Introduction'. Teoksessa Mumford, S. (toim.) (2003), 1-10.

Mumford, Stephen (toim.) (2003), *Russell on Metaphysics*. Lontoo: Routledge 2003.

Peacocke, Christopher (1976), 'Truth Definitions and Actual Languages'. Teoksessa Evans, G. ja McDowell, J. (toim.) (1976), 162-188.

Pelletier, Francis (2001), 'Did Frege Believe Frege's Principle'. *Journal of Logic, Language and Information* No. 10 2001, 87-114.

Platon (1987), *Theaetetus*. Oxford: Oxford University Press 1973.

Prawitz, Dag (2007), 'Pragmatist and Verificationist Theories of Meaning'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 455-480.

Prior, A. N. (1973), 'Meaning of Logical Connectives: (1) The Roundabout Inference-Ticket'. Teoksessa Strawson, P. F. (toim.) (1973), 129-131.

Putnam, Hilary (1981), *Reason, Truth and History*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1981.

---- (1983), *Realism and Reason: Philosophical Papers, Vol. 3*. Cambridge: Cambridge University Press 1983.

--- (1989), 'Objectivity and Science/Ethics Distinction'. *Wider Working Papers* 70 August 1989, 1-28.

---- (1994), 'The Dewey Lectures 1994: Sense, Nonsense: An Inquiry into the powers of the Human Mind'. *Journal of Philosophy* September 1994, 445-517.

---- (2005), *Ethics without Ontology*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 2004.

---- (2007), 'Between Scylla and Charybdis: Does Dummett Have a Way Through'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 155-167.

- Quine, W. V. O. (1966), *The Ways of Paradox*. New York: Random House 1966.
- (1970), 'Methodological Reflections on Current Linguistic Theory'. *Synthese* October 1970, 386-398.
- (2001), *Word and Object*. Cambridge Mass.: MIT Press 1960.
- Ramsey, F. P. (1978), *Foundations*. Atlantic Highlands: Humanities Press 1931.
- Reck, Erich H. (2002), 'Wittgenstein's "Great Debt" to Frege: Biographical Traces and Philosophical Themes'. Teoksessa Reck, E. H. (toim.) (2002), 3-38.
- Reck, Erich H. (toim.) (2002), *From Frege to Wittgenstein*. Oxford: Oxford University Press 2002.
- Resnik, Michael D. (1986), 'Frege's Proof of Referentiality'. Teoksessa Haaparanta L. ja Hintikka J. (toim.) (1986), 177-195.
- Sayre-McCord, Geoffrey (toim.) (1988), *Essays on Moral Realism*. Ithaca: Cornell University Press 1988.
- Shafer-Landau, Russ (2005), *Moral Realism: A Defense*. Oxford: Oxford University Press 2003.
- Shantz, Richard (toim.) (2002), *What is Truth*. Berlin: Walter de Gruyter 2001.
- Simons, Peter (2007), 'What numbers Really Are'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 229-247.
- Skinner, Quentin (1969), 'Meaning and Understanding in the History of Ideas'. *History and Theory* No. 1 1969, 3-53.
- Skorupski, John (2003), 'Meaning, Use, Verification'. Teoksessa Hale, B. ja Wright, C. (toim.) (2003), 29-59.

Sluga, Hans (1980), *Gottlob Frege*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul Ltd 1980.

Sluga, Hans (toim.) (1993), *The Philosophy of Frege, Vol. 1*. New York: Garland Publishing 1993.

Smart, J. J. C. (1986), 'Turning *Tractatus* into (Almost) Davidson'. Teoksessa LePore, E. (toim.) (1986), 92-100.

Soames, Scott (2005), *Philosophical Analysis in the Twentieth Century, Vol. 2*. Princeton: Princeton University Press 2003.

Strawson, P. F. (toim.) (1973), *Philosophical Logic*. Oxford: Oxford University Press 1967.

Sturgeon, Nicholas L. (2006), 'Moral Explanations'. Teoksessa Fisher, A. ja Kirchin, S. (toim.) (2006), 117-144.

Taylor, Barry (toim.) (1987), *Michael Dummett: Contributions to Philosophy*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1987.

Tennant, Neil (1987), 'Holism, Molecularity and Truth'. Teoksessa Taylor, B. (toim.) (1987), 31-58.

---- (2002), 'Deflationism and the Gödel Phenomena'. *Mind* July 2002, 551-582.

---- (2004), *Taming of the True*. Oxford: University Press 1997.

Wang, Hao (1987), *Reflections on Kurt Gödel*. Cambridge Mass.: MIT Press 1987.

---- (1994), 'What is Logic'. *The Monist* July 1994 261-277.

Wells, Rulon S. (1968), 'Frege's Ontology'. Teoksessa Klemke E. D. (toim.) (1968), 3-41.

- Weiss, Bernhard (2002), *Dummett*. Princeton: Princeton University Press 2002.
- (2007), 'Molecularity and Revisionism'. Teoksessa Auxier, R. E. ja Hahn, L. E. (toim.) (2007), 601-616.
- Wiggins, David (1987), *Needs, values, Truth*. Oxford: Basil Blackwell 1987.
- Vilkko, Risto (2005), 'Mitä uutta Frege löysi?'. Niin & näin No. 2 2005, 27-30.
- Wittgenstein, Ludwig (1967), *Remarks on the Foundations of Mathematics*. Cambridge Mass.: MIT Press 1956.
- (1982), *Wittgenstein's Lectures, Cambridge 1930-1932*. Oxford: Basil Blackwell 1980.
- (1984), *Philosophical Investigations*. Oxford: Basil Blackwell 1958.
- (1986), *Tractatus Logico-Philosophicus*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul Ltd 1922.
- Wright, Crispin (1983), *Frege's Conception of Numbers as Objects*. Aberdeen: Aberdeen University Press 1983.
- (1987a), 'Dummett and Revisionism'. Teoksessa Taylor, B. (toim.) (1987), 1-30.
- (1987b), *Realism, Meaning & Truth*. Oxford: Basil Blackwell 1987.
- (1992), *Truth and Objectivity*. Cambridge Mass.: Harvard University Press 1992.
- (2001), *Rails to Infinity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2001.
- (2003a), 'The indeterminacy of Translation'. Teoksessa Hale, B. ja Wright, C. (toim.) (2003), 397-426.
- (2003b), *Saving the Differences*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press 2003.